

**A Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának
Doktori Iskolája**

**Az iskolai átokfutások etiológiája és a prevenció
lehetőségei**

PhD értekezés

Témavezető

Dr. Korinek László
egyetemi tanár,
az MTA rendes tagja

Szerző

Dr. Kulcsár Gabriella
egyetemi tanársegéd

Pécs 2014

Tartalomjegyzék

I.	BEVEZETÉS	4
1.	A témaválasztás indoka	4
2.	Hipotézisek és célkitűzések	5
3.	A kutatás módszerei, az elvégzett vizsgálatok, elemzések.....	7
II.	AZ ÁMOK EREDETE ÉS TERMINOLÓGIÁJA	9
1.	A jelenség eredete és alakulása	10
2.	Etimológiai és terminológiai dilemmák	14
III.	FENOMENOLÓGIA, DEFINIÁLÁS ÉS FOGALOM-ELHATÁROLÁS.....	17
1.	Antropológiai megközelítés.....	17
2.	Pszichiátriai megközelítés.....	20
3.	Kriminológiai megközelítés	26
IV.	AZ ISKOLAI ÁMOKFUTÁSOK ETIOLÓGIÁJA	44
1.	Az egyértelmű okok hiánya, a rizikófaktorok hálózata	44
2.	Az egyénhez kapcsolódó rizikófaktorok	48
3.	A családi rizikófaktorok	57
4.	Kockázati tényezők az iskolában és a kortársi közegben	66
5.	A társadalmi közeg és a rizikófaktorok.....	69
5.1.	A médiakörnyezet és az iskolai ámokfutások összefüggései.....	70
5.1.1.	Az erőszakos tartalmú szórakoztató- és médiaipari termékek hatása.....	71
5.1.2.	A hírközlés szerepe	79
5.1.3.	Az ámokfutók önmegjelenítése a médiában.....	92
5.2.	A fegyvertartás szabályozása és társadalmi megítélése	92
5.2.1.	Lőfegyverek jogi szabályozása és társadalmi megítélése az Egyesült Államokban.....	93
5.2.2.	Lőfegyverek jogi szabályozása és társadalmi megítélése Magyarországon	100
V.	EMPIRIKUS VIZSGÁLAT	106
1.	Módszertan	106
2.	Ámokfutások a világban	108
2.1.	Az esetek számának alakulása és a földrajzi eloszlása	127
2.2.	Az elkövetők nemenkénti és életkori megoszlása.....	128
2.3.	Az iskolai ámokfutások időpontja, időtartama és kimenetele	130
2.4.	Az elkövetés eszköze	133
3.	Egy magyarországi eset kvalitatív elemzése.....	133

3.1.	Az ámokfutás előzményei és lefolyása	134
3.2.	Az elkövető mentális állapota	144
3.3.	Az elkövető személyiségrajza	149
3.4.	Az elkövető fegyverhez jutásának körülményei	155
VI.	A PREVENCIÓN LEHETŐSÉGEI.....	159
1.	Általános prevenciók ajánlások	161
2.	Hosszú távú megelőzés az oktatási intézményekben	171
3.	Rövid távú megelőzés és iskolai intervenció veszélyjelek felmerülése esetén	175
4.	Ha bekövetkezik a legrosszabb – Iskolai intervenció ámokfutás esetén.....	180
5.	A megelőzés lehetőségei a magyarországi oktatási intézményekben	183
VII.	A KUTATÁS TÉZISEI.....	188
	IRODALOMJEGYZÉK.....	198
	SUMMARY	208

I. BEVEZETÉS

1. A témaválasztás indoka

2009 őszén Freiburgban kutattam a Max Planck intézetben, amikor egy koradélutáni órában érkezett a hír, hogy egy fiú több lövést is leadott szülővárosom egyetemén az egyik tanóra alatt, amelynek következtében egy áldozata életét vesztette és többen súlyosan megsebesültek. A tragédia mélyen érintett, mert arról az intézményről volt szó, ahol a szüleim sok éven át dolgoztak, és ahova számos barátom és ismerősöm járt. Az esetet követő hetekben megfogalmazódott bennem a gondolat, hogy az iskolai ámokfutások témáját dolgozzam fel a doktori disszertációmban. Úgy éreztem, tartozom ezzel a városomnak és az áldozatoknak. Tisztában voltam vele, hogy hazai szakirodalom alig fellelhető ebben a témában, így tudományos szempontból is kitölthetek egy még meglévő rést a hazai kriminológiában. Annál is inkább, mert az ámokfutások a jogi és szociológiai dilemmák mellett számos lélektani kérdést is felvetnek, amelyek interdiszciplináris megközelítésére kettős – jogász és pszichológus – identitásomnak köszönhetően képesnek éreztem magam.

E konkrét indokokon túl egy további motivációm is volt: az ősi emberi kíváncsiság, hogy megismerjek valamit, ami titokzatos, megdöbbentő és félelmetes. Sokan megállapították már, sőt magam is erről írtam jó néhány éve a szakdolgozatomat, hogy az embereket, sőt a mesék formájában már a kisgyermeket is, vonzza a krimi, a rejtély, a borzongás. De mi lehet ennek az oka? Van, aki szerint a letiltott vágy, hogy magunk is hasonló dolgot műveljünk, és e történeteken keresztül éljük ki azt áttételesen. Én a magyarázatot nem ebben találom. Szerintem e történetek ereje, legyenek azok valóságosak vagy kitaláltak, a megmagyarázhatatlanságukban rejlik, amely néha megoldódik a végkifejletben (ez történik a mesékben és a krimikben), de előfordul, hogy nem (többek között a horrorfilmekben és sokszor a valóságban). Ezért figyelhető meg az, hogy az utóbbiak még sokkal tovább foglalkoztatnak minket, mint a világos befejezéssel záruló mesék és krimik. „A titokban szökken szárba a csábítás, az értelemnek ebben a lassú, brutális kimerítésében...” – írja Jean Baudrillard „A halál Szamarkandban” című esszéjében. Egy ámokfutás olyan történet, amely kikerülhetetlen és elfelejthetetlen bárki számára, aki hall róla, mivel brutalitásával bepillantást enged egy pillanatra az emberi lélek útvesztőinek legsötétebb zsákutcáiba, anélkül azonban, hogy az e zugokhoz vezető utat megmutatná. Látjuk a borzalmat, de nem tudjuk, miért történt. És e titok nem hagy minket nyugodni, csábít a megoldásra. E csábítás destruktívvá váló erejéről szól Dürrenmatt kisregénye, „Az ígélet”, ahol a főhős nyomozó egész karrierjét, sőt

bizonyos értelemben az életét is feladja egy gyilkosság felderítése érdekében. E csábításnak estem én is rabul, amikor a magyarországi eset kapcsán először tettem fel magamnak a kérdést, „Miért?”. Nem állítom, hogy olyan válaszokkal tudok szolgálni, amelyek az olvasót örökre megóvják a hasonló kísértésektől, mert maradtak még titkok. De én talán el tudok búcsúzni e témától úgy, ahogy egy krimit tesz le az ember: nem elfelejtve a bűn tragikumát, de valamiféle megnyugvást találva.

2. Hipotézisek és célkitűzések

Miközben az Amerikai Egyesült Államok az ezredfordulóra jelentős sikereket ért el a fiatakorúak által elkövetett erőszakos bűncselekmények visszaszorításában, egy sajátos cselekménytípus, az ámokfutás, különösen annak iskolai formája addig soha nem látott kiugrást mutatott, mozgósította a médiát, a politikusokat, az ország elméleti és gyakorlati szakembereit. Akkor még nem volt világos, hogy új jelenséggel állunk-e szemben, amelyet korunk termelt kihívásként a társadalom számára, vagy egy régi fenomén modern köntösbe bújt változatával. Mára egyértelművé vált, hogy az ámokfutások gyökereinek kutatása a középkorba, az Indiai-óceán szigetvilágába repít minket vissza, ahol már több évszázaddal ezelőtt megfigyeltek és leírtak a maihoz hasonló viselkedésmódokat a malájoknál. Az összefüggés azért nem merült fel azonnal, mivel az európaiak és amerikaiak sokáig úgy gondolták, hogy az ámokfutás kultúrához kötött jelenség annak ellenére, hogy elszórt esetek a nyugati kultúrában is előfordultak a múlt század elejétől kezdve.

Bár a mai napig *ritka jelenségről* van szó, következményeinek *súlya* indokoltá teszi a kimagasló szakmai figyelmet. Egyértelműen látható, hogy nem csupán az áldozatok, illetve családjuk, hanem a kisebb és nagyobb közösség, a város, sőt – talán nem túlzás ezt állítani – az adott ország is traumát szenved egy ámokfutás hatására. Bár egy ilyen rettenetes esemény erősíti az összefogást, ugyanakkor jelentősen rontja az emberek általános biztonságérzetét, főként az áldozatok jellemzően nagy száma és véletlenszerű kiválasztása miatt. Az egyéni tragédiákon túl a *közösség traumája* is minden egyes eset kapcsán felmerül, és nehezen múló örökségként terheli a kollektív emlékezetet.

Ha ámokfutást hajtanak végre valahol, mindig két, egymással szorosan összefüggő kérdés hangzik el: mi a magyarázata a cselekménynek, illetve mit tehetünk, hogy a jövőben elkerülhetőek, megelőzhetőek legyenek a hasonló esetek.

Különösen élesen merül fel e két kérdés az ámokfutások speciális iskolai változatánál. Az *oktatási intézményekben elkövetett ámokfutások* a társadalom tagjainak kiemelt figyelmét és ijedelmét váltják ki, mivel a társadalom legfontosabb értékei, a *védtelen gyerekek kerülnek veszélybe*, amelyet külön súlyosbít az a tény, hogy egy *társuk az elkövető*, aki maga is hasonlóan fiatal, és a *helyszín az iskola*, amelynek a feladata az oktatás mellett a gyermekek védelme és fejlődésének biztosítása. Ehhez járul hozzá, hogy a lövöldözések általában olyan *vidéki városokban* történnek, ahol a bűnözési ráta messze elmarad a nagyvárosok fertőzött területeitől, tehát ezen a tágabb szinten is megrendül a biztonságba vetett hit. Az iskolai ámokfutók által kilőtt lövedékek a társadalom elevenébe találhatnak, a közösség ezért a túlélés és a sérülések gyógyítása érdekében ezekre az esetekre összpontosítja erőforrásait. *Törekvésem, hogy kutatásommal e megértési és gyógyítási folyamat részévé váljak.*

Munkámmal *több hipotézist* kívánok igazolni, amelyek egyrészt a téma tudományos feldolgozásának nehézségeit, másrészt tartalmi megállapításokat fogalmaznak meg. *Első* közülük, hogy *az ámokfutások problémája elhanyagolt területe a hazai kriminológiának, magyar nyelvű szakirodalom szinte alig lelhető fel ebben a témakörben.*

A *második* hipotézisem, hogy *a nyugati kultúrákban a múlt század utolsó évtizedeitől egyre gyakoribbá váló ámokfutások szoros rokonságot mutatnak a középkorban leírt maláj „amuck” jelenséggel.*

Harmadik feltevésem, hogy *sem a modernkori ámokfutásnak, sem iskolai változatának nem létezik egységesen kimunkált kriminológiai fogalma a szakirodalomban.*

Ezt a helyzetet bonyolítja – és egyben *negyedik* hipotézisemet képezi –, hogy *a jelenség elnevezéséről is hiányzik a szakmai konszenzus.* Az erről szóló vita a mai napig nem jutott nyugvópontra.

Ötödik feltételezésem, hogy *az ámokfutások történetei mögött nincs egyetlen megismerhető igazság, az oksági tényezők komplex hálózata rajzolódik ki, és az esetek egymással számos különböző módon rokonok, de az okoknak nincs olyan közös halmaza, amelyről biztosan kijelenthető, hogy minden egyes ámokfutás hátterében fellelhető.*

Hatodik hipotézisem, hogy *az ámokfutások és az öngyilkosságok összefüggései alapján párhuzam vonható a preszuicidális szindróma és az ámokfutásokat megelőző lelkiállapot között.*

A *hetedik* tétel az előzőre épül. Eszerint *az iskolai ámokfutók nagy része olyan fokozottan vulnerabilis személy, aki a pszichoszociális fejlődéssel együtt járó serdülőkori krízis során akcidentális krízist is megél, és e krízismátrix az identitás-válság olyan mértékű elmélyülését*

eredményezi, amely a végső összeomlás felé hajtja. E folyamat egyik meghatározó eleme a kommunikációs zavar, amely az elkövető életének minden szintjén akadályozza a segítségkérés és –nyújtás lehetőségét.

Nyolcadik, hogy a média ámokfutásokról szóló szenzációt hajszoló híradásai komoly rizikófaktort jelentenek a további ámokfutások kialakulásában.

Utolsó feltevésem, hogy Magyarországon egyelőre hiányzik az iskolákban egységesen alkalmazott prevenciós rendszer az ámokfutások és egyéb krízishelyzetek elkerülésére.

Hipotéziseim vizsgálatán túl fontosnak tartom az *induktív, empirikus megközelítés* alkalmazását is. Ezt az esetek alacsony száma és heterogenitása indokolja, amely a kutatók számára veszélyessé teszi az általánosítást, egy újabb *esettanulmány* viszont magában hordozza az új összefüggések és aspektusok felfedezésének lehetőségét.

Értekezésem célja az eddig elmondottak alapján a tárgykörre vonatkozó külföldi szakirodalom átfogó áttekintése, értékelése és megismertetése a magyar kriminológiai szakma képviselőivel, az iskolai ámokfutások terminológiai és definiálási nehézségeinek feloldása, a cselekmény rizikófaktorainak egységes rendszerbe foglalása, melynek során különös figyelmet szentelek a hipotézisekben megfogalmazott felvetéseknek az öngyilkosságok, a krízis, a kommunikációs deficitiek és a média szerepéről. Célkitűzésem továbbá egy magyarországi eset részletes elemzése és a magyar iskolarendszerre szabott gyakorlati prevenciós ajánlás megfogalmazása. Reményeim szerint a jelenséghez vezető folyamatok megértése és a megelőzés lehetőségeinek feltárása az iskolák biztonságosabbá válásán túl a bűnözési félelem csökkenésével is járhat.

3. A kutatás módszerei, az elvégzett vizsgálatok, elemzések

Az iskolai ámokfutások ritkaságára, heterogenitására és a kialakulásukban szerepet játszó faktorok komplexitására tekintettel kétféle megközelítést alkalmaztam kutatásomban. A *klasszikus deduktív, a hipotézisek elvetésére vagy igazolására szolgáló megoldást ötvöztem az induktív, felderítő úttal*, mert céloom meglévő feltevéseim ellenőrzésén túl új információk, összefüggések feltárása volt. A dolgozatomban felhasznált szakirodalom megközelítőleg 90%-a idegen nyelven íródott.

A *deduktív gondolkodásmód* érhető tetten az ámokfutások történeti fejlődéséről, definiálásáról, etiológiájáról illetve megelőzéséről szóló fejezetekben, amelyekben a

szakirodalom áttekintése, elemzése, értékelése és a feldolgozott információk rendszerezése *deskriptív, kritikai és összehasonlító módszerrel* történik.

Az ámokfutások *eredetével* foglalkozó fejezetben középkori és újkori források segítségével világítom meg e bűncselekmény-típus történeti gyökereit. Ebben a részben térek ki az *etimológiai* kérdésekre, valamint a jelenség körül kialakult *terminológiai vitákra* megfogalmazva saját állásponatomat az elnevezésbeli dilemmáról.

A *fenomenológia, a definiálás és fogalmi elhatárolás* köré szerveződő fejezetben antropológiai, pszichiátriai és kriminológiai megközelítést alkalmazva közelítem meg a jelenséget. Ennek keretében a leíró, a kritikai és az összehasonlító módszer segítségével:

- a) ismertetem az ámokfutások antropológusok által leírt jellegzetességeit és folyamatát,
- b) elemzem a pszichiátriai és orvostudományi megközelítést az elmúlt évtizedekben lezajlott paradigmaváltások tükrében,
- c) bemutatom és rendszerbe foglalom az ámokfutások legfontosabb kriminológiai definícióit és a fogalom-elhatárolási kísérleteket,
- d) megalkotom az iskolai ámokfutás definíciójának saját változatát, valamint
- e) fogalom-elhatárolást végzek, amelynek keretében az ámokfutókat a terrorista cselekmények, illetve a sorozatgyilkosságok elkövetőivel hasonlítom össze.

Az *iskolai ámokfutások lehetséges okainak* rendszerszemléletű feltárására az értekezés negyedik fejezetében kerül sor. A *szakirodalmi feldolgozás mellett* a fegyverekhez való hozzáférés kérdésének bemutatásánál *jogforrás-elemzést* is alkalmazok, amely a vonatkozó joganyag leírásán túl, mivel az önmagában nem árul el semmit a normák valósághoz való viszonyáról, *kritikai elemzést is* tartalmaz. E részben:

- a) felvázolom a rizikófaktorok többszintű rendszerét,
- b) elemzem az egyéni kockázati tényezőket, amelynek keretében részletezem a mentális zavarok, állapotok, negatív életesemények, a személyes érdeklődési kör és az öngyilkossági krízisek iskolai ámokfutásokkal mutatott összefüggéseit,
- c) megvizsgálom a családi rendszerre jellemző működésmódok és az ámokfutások kapcsolatát,
- d) bemutatom az kortárs-közösség és az iskola lehetséges szerepét a bűncselekményhez vezető folyamatban,
- e) áttekintem a társadalmi szintű befolyásoló faktorokat, ezen belül elsősorban a médiában megjelenő erőszak-ábrázolás, valamint az önmérsékletet nélkülöző hírközlés kockázatait, illetve a fegyverek kultúrában betöltött szerepének és

szabályozásának relevanciáját az ámokfutások számának alakulásában különös tekintettel az amerikai és magyar viszonyok különbségeire.

Induktív, felderítő megközelítést alkalmaztam empirikus kutatásomban, amelynek eredményeiről értekezésem ötödik fejezetében számolok be. Vizsgálatom első részében definícióm kritériumait alapul véve gyűjtöttem össze a világon történt iskolai ámokfutások legfontosabb adatait 1970-től kezdődően, amelyeket 13 változó mentén rendszerezek és analizálok leíró statisztikai módszerekkel, elsősorban kvantitatív elemzéssel.

Empirikus kutatásom második nagy egysége egy adatvédelmi okok miatt nem megnevezhető magyarországi eset *kvalitatív feldolgozása jogi és pszichológiai szempontból* elsődleges források: bírósági ügyiratok, hang- és kamerafelvételek felhasználásával, a *dokumentum-elemzés* módszerével.

Disszertációm záró egységében tárgyalom a *megelőzés* lehetséges útjait ismét a *dedukció módszerével* áttekintve a legfontosabb *külföldi prevenciós ajánlásokat és modelleket*, amelynek alapján három időbeli szinten körvonalazom a megelőzési és beavatkozási formákat:

- hosszú távon,
- rövid távon - veszélyjelek felmerülése esetén,
- illetve egy esetleges ámokfutás megkezdődése után, amikor már nem a megelőzésre, hanem a sikeres intervencióra, a károk minimális szinten tartására kell törekedni.

Az általános áttekintés mellett a *magyar viszonyok specialitásait, a hazai problémákat* is felmérem, és *ajánlásokat fogalmazok meg* a sikeres megelőzés elősegítésére.

II. AZ ÁMOK EREDETE ÉS TERMINOLÓGIÁJA

Izgalmas szakmai kihívással kerül szembe az a kutató, aki az ámokfutásszerű jelenségek tanulmányozását tűzi ki maga elé, ugyanis nem csak azzal szembesül, hogy e cselekményeknek nincs egységesen kimunkált fogalma, de még az elnevezésről sem alakult ki egyértelmű konszenzus. Sőt, mint majd látható, az általában vett ámokfutások és az iskolai ámokfutások egymáshoz való viszonyán is vitatkozik a szakma. Mindezeket a dilemmákat megelőzően pedig azt az alapvető kérdést kellett megválaszolni, hogy kultúrához kötött vagy univerzális jelenségről van-e szó.

Bár a kutatásom témája az iskolai ámokfutás, a jelenség definiálásához, megértéséhez elengedhetetlen a tág értelemben vett ámokfutás eredetének és a szó etimológiájának bemutatása annak érdekében, hogy az általam a továbbiakban használt elnevezés és definíció értelmet nyerjen.

1. A jelenség eredete és alakulása

Az ámokfutások jelenségéről először az indiai partvidéken hajózó portugáloktól hallottak az európaiak. Két formáját ismerték már a kezdetektől, a harci és az individuális ámokfutást. Feltehetőleg a militáns változat létezett elsőként, amelynek mintájára alakult ki a hétköznapiakban megjelenő egyéni típus, de ezt teljes bizonyossággal nem lehet megállapítani. A két forma egyike sem homogén, többféle megjelenéséről számoltak be az utazók, bár természetesen az ámokfutások megfigyelőinek eltérő szubjektuma is befolyásolta ezeket a korai beszámolókat, így az eltérések egy része ebből is fakadhat.

Az ámokfutások militáris formájának első változatáról Gaspar Correa portugál utazótól tudunk, aki 1503-ban a Malabár szigetek egyikén tanúja volt egy csatának, ahol a harcosok, akik a harc során túléltek vezetőjüket, e szégyen elkerülése érdekében „amoucos”-szá váltak: leborotválták a fejüket, és az ellenséges falvakban válogatás nélkül kezdtek mészárolni, amíg meg nem ölték őket. Így szerezték vissza elveszített becsületüket.¹

Egy maláj orvosi szótár szerint, melyet a XX. század elejének neves személyisége, a maláj kultúra egyik legavatottabb szakértője, J. D. Gimlette írt, az ámok állítólag a maláj kalózkok csatakiáltására vezethető vissza. Lényege az, hogy az adott személy harcolva hal meg.²

Más beszámolók egy harmadik formát említenek. Eszerint léteztek elit harcosok, akik az életüket nem féltve pár ezren szembeszálltak egy egész hadsereggel.³ Erre a királyoktól, fejedelmektől kapott komoly anyagi juttatások és a jelentős társadalmi presztízs fejében

¹ Spores, John C.: Running amok – An historical inquiry. Ohio University Press, Athens, 1988. Idézi: Brumme, Robert: Amok: Amokläufe Jugendlicher an ihren Bildungseinrichtungen. Grin Verlag, Norderstedt, 2007. 4. o.

² Gimlette, John D. –Thompson, Henry Wagstaff: A dictionary of Malay medicine. Oxford University Press, London 1939. 3. o. Idézi: Wilke, Mareike: Killing for Glory? Ein Amoklauf und seine Hintergründe. Einblicke in das Denken und Handeln der Columbine-Täter. Tectum Verlag, Marburg, 2009. 13-14. o.

³ Adler, Lothar: Amok – eine Studie. Verlag Michael Farin, München, 2000. 10-11. o. Idézi: Brumme, Robert (2007): i. m. 5. o.

voltak hajlandók, hiszen a nép szemében hősöknek, az istenek kegyeltjeinek számítottak.⁴ E leírások szerint az „ámok, ámok” kiáltás e rettenthetetlen katonák szájából hangzott el, mielőtt harcba indultak, hogy az ellenség számára világos legyen, semmitől nem tartanak, a saját életüket sem féltik.⁵ Feltehetőleg az ámokfutás e formája volt a legelterjedtebb a kezdeti időkben.

Az individuális ámokfutások első leírása Duarte Barbosa portugál utazótól, Magellán sógorától ered, aki 16 évet töltött az indiai partvidéken,⁶ majd hazájába visszatérve tapasztalataiból, naplójegyzeteiből könyvet írt, amely betekintést nyújt a 16. század elejének élénk kereskedelmi életébe és a portugál hódításokba az Indiai óceánon, miközben érdekes etnográfiai adatokat szolgáltat az ott élőkéről.⁷ Malacca városának és lakosainak bemutatásánál találjuk meg az ámok jelenségéről szóló leírást. „Ebben a városban sok Jáva szigetéről érkezett ember is él. [...] Vannak köztük olyan férfiak, akik súlyos betegség esetén megesküsznek az istennek, hogy ha meggyógyulnak, akkor önként fogják keresni a halál egy másik formáját, amely dicsőséget hoz az istenüknek. És amint meggyógyulnak, tört fognak a kezükbe, kimennek az utcára, és annyi embert ölnek meg, ahánnyal csak találkozhatnak, férfiakat, nőket és gyerekeket is, mintha megőrültek voltak. Addig ölnek, amíg őket is meg nem ölik. Ezeket amuconak nevezik. És amint az emberek látják, hogy elkezdődik az ámokfutás, felkiáltanak, hogy „amuco, amuco”, hogy figyelmeztessék a többieket, aztán

⁴ Spores, John C.: Running amok – An historical inquiry. Ohio University Press, Athens, 1988. 19. o. Idézi: Pollmann, Elsa: Tatort Schule. Wenn Jugendliche Amok laufen. Tectum Verlag, Marburg, 2008. 17. o.

⁵ Sofsky, Wolfgang: Zeiten des Schreckens – Amok, Terror, Krieg. S. Fischer Verlag, Frankfurt am Main, 2002. 41. o. Idézi: Brumme, Robert (2007): i. m. 5. o.

⁶ Barbosa feltehetőleg 1500-ban a nagybátyjával indult útnak egy portugál flottával Indiába, ahol nagyon magas szinten elsajátította a malajalam nyelvet, és emiatt fontos írnoki és fordítói feladatokat kapott.

⁷ Barbosa részese volt Magellán világ körüli útjának is, melyre 1519-ben már a spanyolok zászlaja alatt vállalkoztak, és amelyet egyikük sem élt túl. Mindketten Cebu szigetén (Fülöp-szigetek) lelték halálukat 1521-ben, Magellán egy csatában, Barbosa pár nappal később egy ünnepségen, ahol a hajósok nagy részét megmérgezték. Csak egy hajó, a Victoria érkezett vissza épségben Sevillába 3 évi hajózás után 1522-ben. Barbosa írását, mely évszázadokon keresztül csak olasz fordításban jelent meg, először 1866-ban fordította le H. E. J. Stanley angolra egy korai spanyol verzió alapján. Ez a könyv „The Coast of East Africa and Malabar” címen jelent meg. Később azonban az eredeti portugál kéziratok angolra fordítása is megtörtént, ennek címe „The book of Duarte Barbosa”. Barbosa életének részletes leírása, illetve a könyv története is ebben található. The book of Duarte Barbosa. Ford.: Mansel Longworth Dames. First published: London, 1918-21, Third Reprint: New Delhi, 2005

http://books.google.hu/books?id=r5jnQzwZjOYC&printsec=frontcover&hl=hu&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false (2013. 01. 05)

megpróbálják törökkel és lándzsákkal megölni az illetőt.”⁸ Henry Stanley, a Barbosa-féle szöveg 19. századi fordítója szerint e részletből egyértelműen kiderül, hogy az ámokfutás jelensége hindu eredetű, és Shiva vagy Bhowani imádasával függött össze.

A maláj kultúrában azonban ismeretes volt az ámokfutás individuális változatának egy másik formája is, amely akkor következett be, ha a tekintélyvesztést, súlyos sértést vagy traumát átélt férfi nem látott más kiutat a helyzetéből. Ekkor visszavonult, majd egy adott pillanatban, amikor felkészültnek érezte magát, kiment az utcára, és mindenkit leszúrt, amíg meg nem ölték.⁹ A társadalom ezt a „megoldási forgatókönyvet” biztosította legkétségbeesettebb tagjai számára. A következő esetleírásból is jól látható, hogy az ámokfutás sokszor traumatikus veszteségélményhez kötődött: „1846-ban, Penang tartományban, Malajziában egy köztisztelőben álló, idősebb maláj férfi váratlanul meglőtt és megölt három embert, és megsebesített 10 másikat. Elfogták és bíróság elé állították, ahol kiderült, hogy váratlan hirtelenséggel elveszítette a feleségét és egyetlen gyermekét, és a tragédia után lelkileg tönkrement.”¹⁰ James Cook kapitány is megfigyelte és leírta ezt a változatot már 1772-ben: „Az ámokfutás azt jelenti, hogy ópiummal elbódítja magát valaki... váratlanul elindul a házából, megöli azt a személyt vagy azokat a személyeket, akik állítólagosan ártottak valamilyen módon az amocknak, és megöl bárki mást is, aki az útjába áll.” Cook szerint átlagosan tíz áldozata volt egy ilyen támadásnak, amely addig tartott, amíg az ámokfutót meg nem fékezték vagy – mint ahogy gyakran elő is fordult – meg nem ölték a törzsének tagjai. E viselkedést a malájok természetesen nem ilyen hideg racionalitással közelítették meg. Mitológiai felfogásuk szerint az ámokfutás akaratlan viselkedés volt, melyet „hantu belian”, a tigris rossz szelleme okozott, amikor megszállt valakit és arra kényszerítette, hogy erőszakosan viselkedjen anélkül, hogy a személy ennek tudatában lenne. A spirituális magyarázat miatt a malájok tolerálták az ámokfutók viselkedését, annak ellenére, hogy milyen pusztítást okoztak.¹¹

⁸ A description of the coasts of East Africa and Malabar in the beginning of the sixteenth century by Duarte Barbosa, a portuguese. Translated from an early spanish manuscript in the Barcelona Library with notes and a preface by the Hon. Henry E. J. Stanley. London, printed for the Hakluyt Society, 1866. 194. o.

<http://books.google.hu/books?id=Zw1DAAAACAAJ&pg=PA194&dq=Amuco&hl=hu&sa=X&ei=C9rHUrq3B8PkywOWwYLoDQ&ved=0CDsQ6AEwAQ#v=onepage&q=Amuco&f=false>

⁹ Eisenberg, Götz: Gewalt, die aus der Kälte kommt – Amok – Pogrom – Populismus. Psychosozial Verlag, Gießen, 2002. 17. o. Idézi: Brumme, Robert (2007): 6. o.

¹⁰ Burton-Bradely, BG. The Amok syndrome in Papua and New Guinea. Medical Journal of Australia. 1968/1. 252-256. o. Idézi: Saint Martin, Manuel L.: Running amok: A modern perspective on a culture-bound syndrome. Primary Care Companion to the Journal of Clinical Psychiatry 1999/1. 67. o.

¹¹ „To run amock is to get drunk with opium...to sally forth from the house, kill the person or persons supposed to have injured the Amock, and any other person that attempts to impede his passage.” Hayot, Eric: The

Cook kapitány beszámolója után egyre több területen írták le antropológusok a jelenség előfordulását: a Fülöp-szigeteken, Laoson, Papua-Új-Guineában és Puerto Ricóban.

Az ámokfutás tehát része volt a társadalmi viselkedési rendszernek, mellyel szemben ugyan védekeztek, ugyanakkor tolerálták a létezését. Ezt bizonyítják George Devereux megfigyelései is. A maláj közösségekben pontos kép alakult ki arról, hogy hogyan zajlik le egy ámokfutás, és mi az erre adott reakció. Devereux szerint az „Ámok, ámok!” kiáltás vészjelzésként működött, hasonlóan a mai szirénahanghoz. Emellett az ámokfutások elhárítására technikai újítások is bevezetésre kerültek a közösségekben. Az utcasarkokon a hivatalok vasvillához hasonló villásbotokat és lándzsákat helyeztek el, amelyek segítettek az esetleges ámokfutók megfelelő távolságban tartásában és megölésében. Egy idő után a lándzsák végét két, hegyes szögben záródó vasheggyel látták el, amely megakadályozta, hogy a mindenre elszánt ámokfutó más lehetőséget nem látva, hagyja, hogy keresztülfúródjon rajta a lándzsa (ez egy vashegy esetén lehetséges), és így közel kerülve a védekező személyhez, mégis megölje azt.¹²

A gyarmatosítók megjelenésével az ámokfutások kezelése fokozatosan megváltozott. Az idegen hódítók bűnözőkként tekintettek az elkövetőkre, és ha életben maradtak, minden esetben bíróság elé állították őket. Ezzel együtt is jellemző maradt azonban, hogy az ámokfutásra a társadalom pszichopatológiaként tekintett, és az elkövetőket pszichiátrián helyezték el. Ezt bizonyítja egy 1976-ban készült vizsgálat, amelynek a két kutató, Carr és Tan 21 maláj ámokfutót vizsgált meg, akik közül egyik sem börtönben, hanem pszichiátriai intézetben került elhelyezésre.¹³

A XX. század második felétől a jelenség egyre nagyon számban jelent meg a nyugati társadalmakban, de mivel a nyugati emberek az ámokra egészen addig úgy tekintettek, mint speciálisan a maláj kultúrkörhöz tartozó jelenségekre, sokáig nem vették észre a párhuzamokat a saját társadalmukban tapasztalt esetekkel.¹⁴ Mára egyértelműen kiderült, hogy az ámokfutás nem kultúra-függő jelenség, és a nyugati világban is szembe kell néznünk nem csupán „klasszikus” formájával, hanem olyan speciális változataival is, mint a serdülők és fiatal felnőttek által elkövetett iskolai ámokfutások.

Hypothetical Mandarin. Sympathy, Modernity, and Chinese Pain. Oxford University Press, New York, 2009. 190. o.

¹² Devereux, George: Normal und anormal – Aufsätze zur allgemeinen Ethnopsychiatrie. Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main, 1982. 48. o. Idézi: Brumme, Robert: School shootings. Soziologische Analysen. VS Verlag für Sozialwissenschaften, Germany, 2011. 8-9. o.

¹³ Carr, J. E. – Tan, E. K.: In search of true amok: Amok as viewed within the Malay culture. American Journal of Psychiatry 133, 1976. 1295-1299. o. <http://ajp.psychiatryonline.org/article.aspx?articleid=155163>

¹⁴ Saint Martin, Manuel L.: i. m. 66-67. o.

2. Etimológiai és terminológiai dilemmák

A jelenség leírására kezdetben többféle szót is használtak az ázsiai kultúrkörben. A korábban már említett Duarte Barbosa az első európai, aki néven nevezi az ámokfutás jelenségét, de nem a halála után röviddel univerzálisan elterjedt „amouco” vagy „a-muck” kifejezést alkalmazta az eredeti portugál szövegben, hanem a „guaniço-t”. A Barbosa-könyvet még a középkorban több nyelvre lefordították, és az olasz verzióban már „amulos”-ként, a spanyolban, illetve az ez alapján készült angol fordításban „amouco”-ként szerepel a jelenség. Cook kapitány is a „run amock” kifejezést használta.

A „guaniço” gyökere a maláj „ganas” szó, amelynek jelentése „ember-gyilkos”. Míg e kifejezés tehát egyértelműen maláj eredetű, addig az „amouco” szó esetében több lehetőség is felmerül. Elképzelhető, hogy a szankszrit „amökshya” szóból alakult ki, amely annyit jelent: „amit nem lehet elszabadítani”¹⁵. Akik ezt a felfogást vallják, úgy gondolják, hogy az 1500-as évekre jutott el Indiából az „amouco” szó a Malabar partvidék legtöbb területére, de egy darabig nem szorította ki az eredeti maláj szavakat.¹⁶

Egy másik elmélet szerint viszont az „amouco” kifejezés is maláj eredetű és a „mengamok” szóból származik, amely azt jelenti, „dühösen, mindenre elszántan borzalmas támadást indítani”.¹⁷ Az elkövető neve pedig „pengamok”.¹⁸

Egy harmadik kifejezéssel is találkozhatunk a középkori leírásokban: 1551-ben Castanheda a „chaver” szót használja, mely a maláj „shāvurra” („kész a halálra”) és shāvurravan (valaki elszánt arra, hogy harcolva haljon meg”) kifejezésekből ered.¹⁹

A kezdeti kifejezések sokszínűsége ellenére a XVII. századra más egyértelműen az „ámok” és ennek változatai terjedtek el a szóhasználatban. Amíg az ámokfutást kultúra-függő

¹⁵ „which cannot be loosed”

¹⁶ The book of Duarte Barbosa. Ford: Mancel Longworth Dames. First published: London, 1918-21, Second Reprint: New Delhi, 2002. 177-178. old.

<http://books.google.hu/books?id=edzW9fuOFcC&pg=PA178&dq=Guanicio&hl=hu&sa=X&ei=FJLJUpGwDsPkywOWwYLoDQ&ved=0CDQQ6AEwAA#v=onepage&q=Guanicio&f=false>

¹⁷ Saint Martin, Manuel L.: i. m. 66. o.

¹⁸ Lübbert, Monika: Amok: Der Lauf der Männlichkeit. Verlag für Polizeiwissenschaft, Frankfurt am Main, 2002. 9. o. Idézi: Brumme, Robert (2007): i. m. 4. o.

¹⁹ The book of Duarte Barbosa. Ford: Mancel Longworth Dames. First published: London, 1918-21, Second Reprint: New Delhi, 2002. 177-178. o.

<http://books.google.hu/books?id=edzW9fuOFcC&pg=PA178&dq=Guanicio&hl=hu&sa=X&ei=FJLJUpGwDsPkywOWwYLoDQ&ved=0CDQQ6AEwAA#v=onepage&q=Guanicio&f=false>

jelenségnek tartották, és ekként vizsgálta az antropológusok és pszichiáterek szűk köre, nem is volt vita a kifejezést illetően. Később azonban, amikor a XX. század második felében egyre sűrűbben történtek hasonló esetek (elsősorban) az Egyesült Államokban, a kutatók felismerték, hogy univerzális jelenségről van szó, amelynek modernkori törvényszerűségeit nem csak érdekes, hanem szükséges is vizsgálni. Ezzel együtt viszont felmerült a kérdés, hogy az „ámok” kifejezés elég egzakt-e ahhoz, hogy tudományos szakfogalomként alkalmazzák, másrészt, hogy a maláj és a nyugati kultúrában leírt esetek között fellelhető különbségek ellenére azonos szóval illethető-e mindkettő.

A „ámok/ámokfutás” szakkifejezésként való használata ellen szólt sokak szerint az az érv, hogy a médiában és hétköznapi szóhasználatban is nagyon elterjedt ez a terminus, ráadásul az eredeti jelentésénél jóval tágabb értelemben alkalmazzák. Erre az ad lehetőséget, hogy a büntetőjog nem használja ezt a kifejezést, ezért egzakt jogi meghatározás nem áll rendelkezésre, a kriminológusok pedig a mai napig vitatkoznak egy egységes definíció kialakításán. Ezáltal viszont gyakorlatilag a laikusok (értve ezalatt a média képviselőit is) kényük-kedvük szerint illesztik be a legkülönbözőbb kontextusokba a szót. A probléma az, hogy a felmerülő alternatívák sem tökéletesek: az angol nyelvterületen használt „going postal” és „rampage”. A „going postal” kifejezés onnan ered, hogy a 80-as évek közepén az Egyesült Államok Postaszolgálatának (United States Postal Service) több dolgozója is ámokfutást rendezett, amelynek során 1986 és 1997 között 20 különböző bűncselekmény során több mint 40 ember vesztette életét.²⁰ A „rampage” szó jelentése „dühöngés, őrjöngés”. E két kifejezéssel ugyanaz a gond, mint az „ámok”-kal: hiányzik az egzakt definíciójuk. Természetesen a média jóval pongyolább szavakat is előszeretettel „bevet”, ilyen a „massacre” (mészárlás) vagy a „mass murder” vagy „mass killings” (tömeggyilkosság), de ezek egyáltalán nem jöhetnek szóba szakkifejezésként, mert túl tág értelműek (jellemzően háborús bűntettekhez asszociálunk hallva őket), ráadásul érzelmileg is erősen túlfűtött szavak.

Úgy tűnik, hogy a kutatók végül kompromisszumos megoldásra jutottak. Sokan továbbra is alkalmazzák az „ámok” (esetleg a „rampage”) kifejezést, és megpróbálnak pontos definíciót alkotni, amely lehetővé teszi szakszóként történő használatát, viszont speciális iskolai formájának megnevezésére egyre inkább a „school shooting” szó terjed el. Az utóbbi jelölésére a szakirodalomban felbukkantak más alternatívák is. A „premediated mass shootings in schools”, „lethal school violence” és „targeted school violence” kifejezések

²⁰ Waldrich, Hans-Peter: In blinder Wut. Amoklauf und Schule. PapyRossa Verlag, Köln, 2010. 7. o.

azonban nem terjedtek el szakmai körökben elsősorban terjedelmességük folytán. Ezekkel szemben a „school shooting” használata mellett szól kompaktsága, hiszen rövid, mégis egyszerre tartalmazza az elkövetés helyét és a leggyakrabban használt fegyvertípust. Továbbá rendelkezik azzal az előnnyel, hogy új kifejezés révén speciálisan arra a jelenségre szabott, amelyet jelölni kíván. Talán ennek köszönhető, hogy mind a szakirodalom, mind a kriminálpolitika gyakorta használja. Több kutató a német nyelvbe is átültethetőnek tartja ezt az angol kifejezést. Tudatosan eltekintenek a „school shooting” szó szerinti németre fordításától, mivel a német kifejezés, „Schulschießerei” a bulvárhírek stílusát idézi és a szaknyelv sem használja.²¹ Természetesen elvétve találunk más változatokat is („school rampage” vagy a német szakirodalomban „zielgerichtetet Gewalt an Schulen”), de a fő tendencia a „school shooting” elterjedése.

A témakörben fellelhető magyar szakirodalom mennyisége elenyésző, így nem beszélhetünk kialakult magyar terminológiáról. Saját kutatásom során az „ámokfutás”, illetve oktatási intézményekben előforduló változatára az „iskolai ámokfutás” kifejezést részesítem előnyben. Választásom egyik oka, hogy teljesen egyetértek a külföldi kutatókkal abban, hogy a médiában használt szenzációkeltő „tömeggyilkosság”, „mészárlás” kifejezések nem alkalmasak szakkifejezésnek, a szakirodalomban néhányszor előforduló, és angolul elfogadhatónak tekinthető „rampage” magyarra fordítva („örjögés, dühögés”) szintén nem elég egzakt, és nem hordozza azt a többletjelentést, mint az angol eredeti. Ezzel szemben az „ámok” vagy „ámokfutás” szavakat azért tartom szerencsésebbnek, mert előnynek érzem azt a tulajdonságot, amelyet néhányan kritikaként fogalmaztak meg vele szemben,²² hogy visszautal a maláj időkre, a jelenség gyökereire. Ezáltal többletérteget nyer, ráadásul indiai-maláj eredete folytán a szóalak kiemelkedik az általunk használt nyelvi környezetből. Felmerülhet ellenvetésként, hogy a média túl tág értelemben alkalmazza, de meggyőződésem, hogy nem lehet szempont egy szakkifejezés kiválasztásánál, hogy a média megfelelő módon használja-e, hiszen jól tudjuk, hogy a sajtóban sokszor olyan kifejezések is pontatlan tartalommal jelennek meg, amelyeknek ismeretes a törvényekben meghatározott szó szerinti definíciója. Az ámokfutás oktatási intézményekben előforduló változatára én is egyetértek a „school shooting” használatával angol és német nyelvben, azonban a magyar nyelv jellemzői nem teszik lehetővé az angol kifejezés egy az egyben történő átemelését. Szó szerinti

²¹ Robertz, Frank J.: School Shootings. Verlag für Polizeiwissenschaft, Clemes Lorei, Frankfurt, 2004. 17-21. o. és Brumme, Robert (2011): i. m. 11-17. o.

²² Brumme, Robert (2011): i. m. 13. o.

fordítása („iskolai lövöldözés”) sajnos – hasonlóan a német változathoz („Schulschießerei”) – nem hangzik elég tudományosan, bár a szóismétlések elkerülése érdekében én is használok elvétve. Az „iskolai ámokfutás” kifejezéssel szemben is biztosan felhozható ellenérv, viszont mindenképpen mellette szól, hogy egyértelművé teszi, hogy az ámokfutások egyik formájáról van szó, ezáltal rögtön behatárolja az adott eset egyes jellemzőit.

III. FENOMENOLÓGIA, DEFINIÁLÁS ÉS FOGALOM- ELHATÁROLÁS

1. Antropológiai megközelítés

Az ámokfutások kezdetekben elsősorban az antropológusok érdeklődését keltették fel, akik a jelenség definiálásán túl annak leírására, jellemzésére is törekedtek.

A korábban már említett J. D. Gimlette szerint az ámok egy férfiből váratlanul kitörő gyilkos támadás, amelyet egy depressziós fázis előz meg, és a válogatás nélküli és alaptalan öldöklési kényszer képzetek kísérik. Az öldöklést teljes amnézia követi az ámokfutás alatt elkövetett tettekre vonatkozóan. Az ámokfutás négy fázisa:²³

1. Tépelőzés
2. Gyilkos dühroham
3. Céltalan öldöklés
4. Amnézia

Gimlette e következtetéseket egy életben maradt ámokfutóval folytatott interjú alapján vonta le, melyre 1901-ben került sor egyik maláj útja során. Szerinte az ámokfutást befolyásolja a kulturális környezet, amelyben létrejön, és sértettségből, irigységből és rosszindulatból táplálkozó depressziós állapot áll a háttérben.²⁴

A Gimlette-féle első fenomenológiai leírást követően több szerző is megpróbálta újrafogalmazni a stádiumok leírását, amelyek valójában mind ugyanazon archetipikus minta köré szerveződtek. A különböző változatok lényegét leszűrve Pfeiffer öt szakaszt különböztetett meg:

²³ Gimlette, John D. – Thompson, Henry Wagstaff: A dictionary of Malay medicine. Oxford University Press, London 1939. 3. o. Idézi: Wilke, Mareike: i. m. 13-14. o.

²⁴ Gimlette, John D.: Notes on a case of amok. Journal of Tropical Medicine and Hygiene 1901/4. 195-199. o. Idézi: Wilke, Mareike: i. m. 13-14. o.

1. Előstádium neuraszténias színezettel, melynek kialakulásában milióártalmak, krónikus megbetegedések, veszteségélmények játszanak szerepet.
2. Ennek talaján az akut fizikai vagy lelki megterhelések nagyobb súlyt nyernek, sokszor egy jelentéktelennek tűnő mozzanat vezet a hosszabb ideje kialakult feszültségi állapot dekompenzációjához.
3. Gyakran megfigyelhető egy „meditációs fázis”, amelynek során a személy tépelődik, esetleg imákat ismételtet. Ezalatt tudata egyre inkább beszűkül, a külvilág egyre sötétebb színben tűnik fel. A személy úgy érzi, hogy fenyegető alakok vesznek körül, és elviselhetetlen mértékű félelmet vagy haragot él meg.
4. Az előkészítő szakaszt hirtelen váltja fel a tulajdonképpeni ámok, amely a személyt „mozgásviharra” készíteti, üvölt, körberohan, válogatás nélkül támad meg embereket és állatokat, az áldozatait szétszaggatja, tárgyakat semmisít meg, gyújtogat. Végül az ámokfutó maga ellen fordítja agresszióját (öngyilkosság, öncsonkítás), vagy látszólag megnyugszik, azonban ezt az állapotot újabb kitörések követhetik.
5. A tettet (ha az elkövető túléli) mély alvás vagy stuporszerű állapot (érzelmi reakciók és motivációk hiányával járó cselekvőképtelen állapot) követi, amely később depresszióba fordul át. Az ámokfutás ideje alatt zajlott eseményekre az elkövetők jellemzően nem emlékeznek, amnéziára hivatkoznak.²⁵

Más szerzők további okokat sorolnak fel az ámokfutások magyarázatára a láz okozta delíriumtól kezdve a gyógyíthatatlan betegségeken át²⁶ a felhalmozódott adósságok miatti rabszolgasors elkerüléséig.²⁷

Már a történeti fejezetben idézett középkori beszámolókból és a fenti antropológiai leírásokból is kitűnik néhány jellegzetesség, amely a mai ámokfutásokkal való összehasonlításban érdekes párhuzamok megállapítását teszi lehetővé.²⁸

A maláj és a modernkori ámokfutások között legfontosabb hasonlóságok a következők:

- ámokfutást csak férfiak követték el (a modernkori ámokfutók között találunk néhány női elkövetőt, de a számuk továbbra is elenyésző a férfiakhoz képest)

²⁵ Knecht, Thomas: Amok und Pseudo-Amok. Schweizer Archiv für Neurologie und Psychiatrie. 1999/3. 144-145. o.

²⁶ Devereux, George (1982): i. m. 76. o. Idézi: Brumme, Robert (2007): i. m. 10. o.

²⁷ Adler, Lothar (2000): i. m. 21. old. Idézi: Brumme, Robert (2007): i. m. 8. o.

²⁸ A mai ámokfutások jellegzetességeinek részletes bemutatására az empirikus kutatásról szóló fejezetben kerül sor, itt csak az összehasonlítás szempontjából lényeges elemeket emeltem ki.

- az ámokfutó nem csak azokra támadt, akikkel konfliktusa volt, hanem olyanokra is, akik ismeretlenül az útjába akadtak, sőt bizonyos esetekben, amikor az ámokfutás nem konfliktusból, hanem veszteségélményből fakadt, a viktimizáció kizárólag véletlenszerű volt (korunkban is az a jellemző, hogy jóval több a random módon, mint a személye alapján kiválasztott áldozat)
- az ámokfutók a saját életüket egyáltalán nem féltették, sőt abban a tudatban hajtották végre a tetteiket, hogy a végén megölik őket (ez a modernkori eseteknél a „suicide by cop”-nak, azaz annak a jelenségnek felel meg, amikor valaki úgy próbál meghalni, hogy szándékosan olyat tesz, amire a rendőrök lövéssel reagálnak, emellett jellegzetes „befejezés” az öngyilkosság)
- az ámokfutók mindig követtek valamilyen számukra fontos célt, amely a becsület visszaszerzése, az isteneknek tett ígéret betartása stb. volt (a mai ámokfutók hátramaradt írásaiból is kiviláglik, hogy tetteikkel önbecsülésüket, férfiasságukat, sértett önérzetüket próbálják helyreállítani a világra vetített gyűlöletük kiélésével)
- az ámokfutás soha nem impulzív cselekmény volt, hanem olyan tett, amelyet rövidebb-hosszabb visszavonulás, előkészület előzött meg (a mai ámokfutásoknál is bebizonyosodott, hogy mindig előre megfontolt szándékkal követik el őket)
- az ámokfutás megkezdésének konkrét pillanata a külvilág számára kiszámíthatatlan volt (ez ma is így van annak ellenére, hogy bizonyos előjelek figyelmeztetőek lehetnek).

A kétféle korszak ámokfutásai közötti legjelentősebb különbség, hogy az akkori társadalmak számoltak annak bekövetkezésével. „Ne tedd, de ha mégis odáig jutsz, akkor a megfelelő szabályok szerint tedd meg” – körülbelül így lehetne jellemezni a közösség hozzáállását a kérdéshez. Senki nem akart olyan helyzetbe kerülni, hogy ez legyen az egyetlen kiút, de tisztában voltak vele, hogy bizonyos szituációkban nincs számukra más lehetőség. Az ámokfutások léte tehát elfogadott, „forgatókönyve” pedig mindenki számára ismeretes volt, és megpróbáltak felkészülni az ellene való védekezésre. A modernkori kultúrának is egyre elkerülhetetlenebbül részévé válik a jelenség, de egyelőre a társadalom küzd ez ellen, miközben kénytelen komoly védekezési stratégiákat kialakítani vele szemben.

A fenti különbségből fakad az a következmény is, hogy a malájok az elkövetőket a harci formánál hősöknek, az egyéni formánál mártíroknak tekintették, a mai világ viszont az ámokfutást egyértelműen bűncselekménynek tartja.

2. Pszichiátriai megközelítés

Az ámokfutást először 1849-ben kezdték el vizsgálni pszichiátriai szempontból a megjelent esettanulmányok alapján, mivel ezekből az derült ki, hogy az elkövetők többsége mentális betegség jeleit mutatta. Ezt megelőzően – az előző fejezetben leírtaknak megfelelően – csak antropológiai kuriózumként foglalkoztak vele.

A kutatások az ámok két formáját különböztették meg. A gyakrabban előforduló típus, az úgynevezett „beramok” személyes veszteséghez kapcsolódott és depressziós, tépelődéssel teli időszak előzte meg. A ritkábban előforduló „amok” esetében sértés, inzultus váltotta ki az elkövető haragját. A korai leírások a „beramok”-ot depresszióval, hangulatzavarral hozták kapcsolatba, az „amok”-ot pszichózissal vagy személyiségzavarral, miközben magát az ámokfutást nem tekintették önálló pszichiátriai kórképnek, hanem valamely pszichiátriai megbetegedés hatására kialakuló erőszakos magatartásnak.²⁹

E korai megközelítés, valamint a maláj eredet a mai napig meghatározza a jelenség pszichiátriai megközelítését. Egyrészt a legutóbbi időkig kultúra-függő jelenségnek tartották, másrészt soha nem dőlt el véglegesen, hogy milyen diagnosztikai kategóriába sorolják.

Először a DSM-IV, az Amerikai Pszichiátriai Társaság által megjelentetett „Mentális zavarok diagnosztikai és statisztikai kézikönyvének” negyedik kiadása, majd annak módosított változata a DSM-IV-TR osztályozta az „ámok”-ot.

Fontos megjegyezni, hogy a diagnosztikai kézikönyv megelőző változata, a DSM-III nem említette ugyan név szerint a jelenséget, viszont a diagnosztikai kategóriák között leírt egy rendellenességet, az izolált explozív zavart, amely sok szempontból rímelt az ámokfutásokról alkotott elképzelésekre. Az izolált explozív zavar (amely a máshová nem osztályozott impulzuskontroll zavarok alá tartozott) diagnosztikai kritériumai:³⁰

- A. Az agresszív impulzussal szembeni ellenállás hiányának egyszeri, erőszakos, külvilág felé irányuló epizódja, amely katasztrofális következményekkel jár másokra nézve.
- B. Az epizód során kifejtett agresszivitás aránytalanul nagyobb mértékű, mint amit bármilyen kiváltó pszichoszociális stresszor magyarázna.

²⁹ Saint Martin, Manuel L.: i. m. 67. o.

³⁰ Isolated Explosive Disorder (312.35) (Disorders of Impulse Control not elsewhere classified). In: Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (Third Edition). The American Psychiatric Association, Washington D.C., 1980. 297-298. o.

C. Az epizódot megelőzően nem volt jele általános impulzivitásnak vagy agresszivitásnak.

D. A zavar nem schizofrenia, antiszociális személyiségzavar vagy alkalmazkodási zavar következménye.

A kézikönyv példaként azt az esetet hozta fel, amikor egy személy látható ok nélkül váratlanul elkezd számára idegen emberekre lövöldözni dühében, majd megöli magát. Ez tulajdonképpen az ámokfutás leírása, tehát a diagnosztikai kategória – bár név szerint nem említette – magában foglalta az ámokot.

A kézikönyv is megemlíti, hogy az izolált explozív zavar korábbi elnevezése katathymiás krízis (catathymic crisis). Leírása Wertham német pszichológustól származik 1937-ből, aki szerint több erőszakos bűncselekmény is magyarázható ezzel a folyamattal, amely öt lépésben zajlik:

- 1) a lappangási idő alatt a személy elméjében gondolkodási zavar lép fel, amelynek hatására egyre intenzívebb késztetés érez arra, hogy öljön
- 2) kikristályosodik a bűncselekmény elkövetésének terve
- 3) a növekvő belső érzelmi feszültség elviselhetetlenné válása miatt a személy elköveti a cselekményt, hogy enyhítsen állapotán
- 4) a személy megkönnyebbül, felületes nyugalmat érez a feszültség oldódása miatt
- 5) a gondolkodási zavar belátása, a személy attitűdjében jelentős eltolódás áll be.

A tettet nem előzi meg agresszív előtörténet, a konkrét áldozattal szemben jellemzően nincs tudatos szinten megélt harag, bár a tett azt bizonyítja, hogy az elkövető extrém agresszióra képes. A cselekmény idejére nézve általában nem lép fel amnézia.³¹ Érdekes, hogy ezt a rendellenes viselkedést a későbbi DSM-verziókban nem találjuk meg, miközben a szakirodalomban a mai napig megjelenik extrém agresszióval járó cselekmények (sorozatgyilkosságok³², családtagok megölése³³) magyarázataként.

A 2000-ben megjelent DSM-IV-TR már nem tartalmazza az izolált explozív zavart, viszont az ámok jelenségét három helyen is említi. Először jobb híján az ismétlődő explozív zavarnál, amely abban különbözik az izolált változattól, hogy az előbbiben az agresszív epizódok bizonyos időközönként ismétlődnek.

³¹ Meloy, J. Reid: A catathymic infaticide. Journal of forensic sciences. 2010. 1. o.
http://forensis.org/PDF/published/2010_ACatathymicInf.pdf

³² Garrison, Arthur H.: The catathymic crisis: An explanation of the serial killer. Journal of Police and Criminal Psychology Vol. 11. 1996/ 1. 5-12. o.

³³ Meloy, J. Reid: i. m. 1-6. o.

Ezen kívül bevezetésre került az MNO (Máshová nem osztályozott) disszociatív zavar kategóriája (F44.9, ez a DSM-III-ból még hiányzott). Ebbe azok a diszfunkciók tartoznak, amelyeknek „uralkodó vonása valamely disszociatív tünet (pl. a tudat, memória, identitás vagy a környezeti érzékelés általában integrált funkcióinak szétszakadása), amelyek nem merítik ki egyik specifikus disszociatív zavar kritériumát sem”. Az „MNO Disszociatív zavarok” között találjuk a „disszociatív transz zavart”, amelynek egyik megjelenési formája a DSM szerint az „ámok”. A disszociatív transz zavarok a szó szerinti leírás szerint „egyszeri vagy epizódikus, a tudatállapotot, identitást vagy memóriát érintő zavarok, amelyek nem kötődnek sajátos földrajzi helyekhez és kultúrákhoz. A disszociatív transz magában foglalja a közvetlen környezet érzékelésének beszűkülését vagy sztereotip magatartásformákat, illetve mozgásokat, amelyeket a személy úgy él meg, mintha valakinek a hatása alatt lenne. A megszállottsági transz magában foglalja a szokásos értelemben vett személyes identitás felcserélését egy új identitással, amelyet valamilyen lélek, erő, istenség vagy más személy hatásának tulajdonítanak, és sztereotíp, „önkéntelen” mozgásokkal vagy amnesiával társul. A disszociatív zavar vagy transzállapot nem normális része a széleskörűen elfogadott kollektív kulturális vagy vallási gyakorlatnak.”³⁴ Az ámok transzállapotként való besorolása arra az elméletre vezethető vissza, amely szerint a döntő faktor a kultúrához kötött szellemhit, amely szerint egy külső erő megszállja az ámokfutót az elkövetéskor.³⁵

A DSM-IV-TR azon túl, hogy bizonyos rendellenességeknél példaként említi, a kultúra-függő szindrómák között definiálja is a fogalmat. Eszerint az ámok disszociatív epizód: a tépelődés szakaszát emberekre és tárgyakra irányuló erőszakos, agresszív vagy gyilkos kitörés követi. Az epizódot megalázásnak vagy sértésnek észlelt momentum váltja ki. Sokszor kísérik üldöztetési képzetek, automatizmus, amnesia, kimerültség, és a premorbid állapothoz való visszatérés a robbanást követően. Néhány esetben az ámok egy rövid pszichotikus epizód során lép fel, és krónikus pszichózis kezdetének vagy súlyosbodásának jelzője lehet. Eredetileg Malajziában írták le. Hasonló szindrómákat találtak Laoson, a Fülöp-szigeteken, Polinéziában („cafard vagy cathard”), Pápua-Új-Guineában, Puerto Ricoban („mal de pelea”) és a Navajo indiánoknál („iich’aa”).³⁶

A DSM-IV-et 2013 májusában felváltotta a DSM-V, amely több szempontból teljesen új koncepciót alakított ki a mentális rendellenességek besorolására. A témánk szempontjából

³⁴ A DSM, a „Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders”

³⁵ Knecht, Thomas: i. m. 143. o.

³⁶ Knecht, Thomas: i. m. 143. o. és Culture-Bound Syndromes in the DSM-IV-TR.

<http://quizlet.com/14371470/culture-bound-syndromes-in-the-dsm-iv-tr-flash-cards/> (2014. 02. 16.)

leglényegesebb változtatás, hogy a „kultúra-függő szindrómák” helyett a „distressz kulturális koncepciói” kifejezés került bevezetésre, amely nem csak új terminológiát, hanem megközelítésbeli nívót is takar. A kézikönyv készítői felismerték, hogy valójában a distressz minden formája kulturálisan meghatározott és helyi jellegzetességeket hordoz, beleértve a DSM-ben leírt rendellenességeket is, amelyek tulajdonképpen maguk is kultúra-függő szindrómák voltak, mielőtt általánosan elfogadott operacionálizált prototípussá váltak volna annak köszönhetően, hogy a kutatásokban és a klinikumban jól használhatónak bizonyultak. E felfogásnak megfelelően a distressz kulturális koncepcióinak három típusa:

- a kulturális szindrómák, amelyek nagyjából megfeleltethetők a régi kultúra-függő szindrómáknak a fent említett új szempontok figyelembe vétele mellett,
- a distressz idiómái, amelyek a distresszt kifejező jellemző helyi szóhasználatot jelentik, végül
- a distresszre adott helyi magyarázatok és észlelt okok.³⁷

Ebben az új rendszerben az ámok már nem kapott helyet a kulturális szindrómák között, ami feltehetőleg annak köszönhető, hogy egyrészt már jóval általánosabban elterjedt annál, hogy egy kultúrkörhöz köthessék, másrészt nem tekintik egy speciálisan diagnosztizálható rendellenességnek, hanem különböző zavarok talaján kialakuló viselkedésnek. Ezzel tulajdonképpen visszatértek a korai kiinduló elképzelésekhez.

Magyarországon a DSM-féle diagnosztika helyett szívesebben alkalmazzák a WHO által kifejlesztett BNO-rendszert (A betegségek és az egészséggel kapcsolatos problémák nemzetközi statisztikai osztályozása, angolul ICD), amely nem csupán a mentális zavarokra, hanem minden betegségre meghatározza a diagnosztikai kódokat. A jelenleg használatos BNO-10 a DSM-IV-TR-hez hasonlóan a kultúrspecifikus zavarok körébe sorolja az ámokot, és „A felnőtt személyiség és viselkedés egyéb rendellenességei” diagnózis alá történő besorolást ajánlja. A definíció szerint az ámok, amely Malajziában és Indonéziában figyelhető meg, indiszkrinatív, látható provokáció nélkül létrejövő kiemelkedően destruktív, akár emberöléssel járó viselkedés, amelyet amnézia vagy kimerültség követ. Sok epizód öngyilkossággal végződik. Az legtöbb ámokfutást nem előzik meg figyelmeztető jelek, habár néhány eset kirobbanásához intenzív szorongással és gyűlölettel telt időszak vezet. Egyes tanulmányok szerint elképzelhető, hogy az ámokszerű viselkedés gyökerét a háborús időkben tradicionális értékévé vált extrém agresszió és az öngyilkos-merényletek jelenthették. Hasonló

³⁷ American Psychiatric Association: Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, Fifth Edition. Arlington, VA, American Psychiatric Association, 2013. 758. o.

szindrómák: ahade idzi be (Új-Guinea), benzi mazurazura (Dél-Afrika), berserkergegang (Skandinávia), cafard (Polynesia), colerina (Bolívia, Kolumbia, Ecuador és Peru), hwa-byung (Koreai félsziget), iich'aa (az Egyesült Államok dél-nyugati részén élő indiánok).

A BNO-10 is óvatosan fogalmaz, amikor a kultúrspecifikus zavarokat bemutatja. E rendellenességek státusza vitatott, mivel számos kutató szerint csak fokozatbeli különbségek vannak ezek és a klasszikus pszichiátriai osztályozási rendszer részeként kezelt rendellenességek között, mint a szorongásos vagy a stressz-zavarok, ezért a kultúrspecifikus szindrómákat a már régóta ismert rendellenességek helyi változataiként kellene kezelni. Továbbá megkérdőjeleződött a specifikus népesség vagy kultúra körében történő előfordulásuk kizárólagossága is.³⁸ E kijelentések nagyon hasonlóak a DSM-V-ben képviselt felfogáshoz.

A kutatók már jóval a diagnosztikai kézikönyvek előtt megkérdőjelezték az ámokfutás kultúrspecifikus voltát. Jin-Inn Teoh, Londonban élő pszichiáter már 1972-ben megfogalmazta véleményét, amely szerint az ámokfutás univerzális jelenség, bármilyen országban előfordulhat. A kultúra csak annyiban alakítja, hogy meghatározza manifeszt megjelenését, tehát a használt módszert és fegyvert.³⁹ Ezt az álláspontot képviselte Saint Martin is, aki 1999-ben megjelentetett tanulmányában leírta, hogy nem tekinthetjük az ámokfutást kultúrafüggő szindrómának, hiszen a XX. században jelentős mértékben megnövekedett a nyugati kultúrákban is az Ázsiából ismert ámokhoz hasonló esetek száma, és ez megkérdőjelezi a jelenség lokális voltát. Ezeket a nézeteket támasztották alá az a megfigyelés is, hogy már a nyugati elterjedést megelőzően, a világ számos részén figyeltek meg antropológusok és pszichológusok az ámokhoz nagyon hasonlatos viselkedési formákat. A teljesség igénye nélkül ide tartozott többek között a fülöp-szigeteki, szigorú szabályok és előírások szerint zajló „juramentado”, amely az ámokhoz hasonlóan homicid-szuicid magatartás. A személy teljesen fehérbe öltözik, leborotválja a fejét, aztán engedélyt kér a

³⁸ Az eredeti angol szöveg magyar fordítását én készítettem, ezért fontosnak tartom az eredeti szakszöveg szó szerinti idézését: „Amok: An indiscriminate, seemingly unprovoked episode of homicidal or highly destructive behaviour, followed by amnesia or fatigue. Many episodes culminate in suicide. Most events occur without warning, although some are precipitated by a period of intense anxiety or hostility. Some studies suggest that cases may derive traditional values placed on extreme aggression and suicidal attacks in warfare.” Finerman, Ruthbeth: Culture-specific Disorders. In: The ICD-10 Classification of Mental and Behavioural Disorders. Diagnostic criteria for research. World Health Organization, Geneva, 1993. 213-214. o.

<http://www.who.int/classifications/icd/en/GRNBOOK.pdf> (2014. 02. 19.) A diagnosztikai besorolás: ICD-10 Version: 2010 <http://apps.who.int/classifications/icd10/browse/2010/en#/F68.8> (2014. 02. 22.)

³⁹ Teoh, J-I.: The changing psychopathology of amok. *Psychiatry* 1972/35. 345-351. o. Idézi: Saint Martin, Manuel L.: i. m. 67. o.

fejedelemtől vagy a szüleitől, hogy elindulhasson. Útja során elsősorban keresztények lakta vidékekre tör rá, és addig öldököl, amíg őt magát meg nem ölik.

Az egyik észak-amerikai indián törzsnél figyelték meg a „crazy dog” jelenséget. A „crazy dog”, hasonlóan a maláj ámokfutóhoz hatalmas belső feszültségeket átélő indián, aki ezt nem képes tovább elviselni, ezért szemtől szembe támadást indít más törzsbe tartozó indiánok ellen a halált keresve. Ha mégis túléli ezt a harcot, akkor normális életet élhet.⁴⁰

A skandinávoknál „berserker”-nek hívták azokat a (általában viking) harcosokat, akik úgy küzdöttek a csatában, mint akik nem éreznek fájdalmat és nem foglalkoznak a sérülésekkel. Őket a többiek az istenek kedvenceinek tartották és hősként tisztelték.⁴¹

Ismereteseek ezeken túl is magatartásformák a világ számos táján, amelyek hasonlóak az ámokfutáshoz: a „windig” Kanadában, a „latha” Malajziában, az „ahade idzi be” Új-Guineában, a „benzi mazuzazuza” Dél-Afrikában, a „carfard” Polinéziában, a „colerina” Bolíviában, Kolumbiában, Ecuadorban és Peruban, a „hwa-byung” a koreai félszigeten, a „licha’aa” Észak-Amerika dél-nyugati részein, a „negri, negri” Pápua-Új-Guineában, a „whitico-pszichózis” az eszkimóknál, a „mal de pelea” Puerto Ricóban és az „arctic-hysteria” Szibériában.⁴² Érdekes, hogy e zavarokat mindkét diagnosztikai kézikönyv, a DSM-IV-TR és a BNO-10 is említi, és ezzel együtt is a kultúra-függő szindrómák közé sorolták az ámokot. Úgy látszik, hogy amíg egy jelenség nem jelenik meg a nyugati kultúrában, addig a világ legkülönbözőbb pontjain való megjelenése sem elég ahhoz, hogy univerzálisként kezeljék az európai és amerikai kutatók.

Összefoglalásként elmondható, hogy az ázsiai eseteleírások eredményeképpen az ámokfutást kezdetben kultúrspecifikus jelenségnek tartották, mára azonban egyre inkább változik a jelenségről kialakított szemlélet. Az első lépést a változás során más távoli kultúrákban előforduló hasonló viselkedésformák felfedezése jelentette. Az igazi fordulópontot azonban az ámokfutások nyugati kultúrákban történő elterjedése hozta, amely egyértelművé tette, hogy univerzális viselkedésről van szó. Ezzel párhuzamosan jelent meg a pszichiátriában a kultúra-függő szindrómákat érintő új koncepció, amely igyekszik relativizálni a nyugati látásmódot, és úgy tekinteni a rendellenességeket különböző kultúrákban megjelenő formáira, mint egyazon zavar helyi típusú változataira. E tendenciák mellett a mai napig bizonytalanság övezi az

⁴⁰ Lübbert, Monika (2002): i. m. 20. o. Idézi: Brumme, Robert (2007): i. m. 9-10. o.

⁴¹ Devereux, George: i. m. 50. o. Idézi: Brumme, Robert (2007): i. m. 10. o.

⁴² Lübbert, Monika (2002): i. m. 21. o., az utolsó két jelenség Adler, Lothar (2000): i. m. 21. o. Idézi: Brumme, Robert (2007): i. m. 10. o.

ámokfutás diagnosztikai besorolását, mivel nem egyértelműen eldönthető, hogy önálló kategóriaként vagy más mentális zavarok talaján kialakuló magatartásformaként tekinthetünk-e rá.

3. Kriminológiai megközelítés

Az antropológusok és a pszichiáterek mellett a kriminológusok is komoly kihívást láttak az ámokfutások törvényszerűségeinek feltárásában. A 90-es évek második felében történt súlyos iskolai tragédiák hatására különösen előtérbe került a kérdés, de a számtalan szakkönyv és cikk már a jelenség definiálásában sem jutott egységes álláspontra. Ez a konszenzus-hiány arra vezethető vissza, hogy az ámok(futás) nem került be hivatalos bűnügyi osztályozási rendszerekbe, statisztikákba, ezáltal nem állt rendelkezésre egy biztos közös pont, hogy mi tekinthető ámokfutásnak. A kutatókra várt a feladat, hogy statisztikákat készítsenek és adatokat gyűjtsenek, ehhez azonban elengedhetetlen volt, hogy meghatározzák a vizsgálandó esetek körét, tehát definíciót kellett alkotniuk arról a jelenségről, amelyet azért akartak vizsgálni, hogy kriminológiai fogalmat alkossanak róla. Mivel ezt az ördögi kört másképpen feloldani nem tudták, vállalták a kockázatot, és még az empirikus vizsgálatok előtt meghatározták azokat a kritériumokat, amelyek alapján egyes bűncselekményeket az ámokfutások (iskolai ámokfutások) körébe soroltak. A definíciós jegyek szűk és tág kereteket is meghatározhattak az adott kutató elképzeléseinek megfelelően, amelyek természetesen jelentősen befolyásolták a vizsgálat alá eső esetek számát, illetve az eredményeken alapuló magyarázó elméletek tartalmát.⁴³ Emellett természetesen további problémát jelentett, hogy ritka bűncselekmény-típusról van szó, és a kis esetszám alapján nehéz kvantitatív eredményeket produkálni, társadalmi trendekre következtetni, és egyértelmű elhatárolást tenni más hasonló bűncselekményektől.

A következőkben a szakirodalomban legtöbbször hivatkozott definíciók kerülnek bemutatásra, amelyekben szintén tetten érhetők az említett dilemmák.

Lothar Adler volt az egyik első kriminológus, aki német nyelvterületen elkezdett foglalkozni a jelenséggel. Kutatásában 1980. január 1. és 1989. augusztus 30. között megjelent

⁴³ Harding, D. J. – Fox, C. – Mehta, J.: Studying rare events through qualitative case studies: Lessons from a study of rampage school shootings. *Sociological Methods & Research*, Vol. 31. 2002/2. 174-217. o. Idézi: Böckler, Nils – Seeger, Thorsten: *Schulamokläufer. Eine Analyse medialer Täter-Eigendarstellungen und deren Aneignung durch jugendliche Rezipienten*. Juventa Verlag Weinheim und München, 2010. 21-22. o.

sajtóközleményeket dolgozott fel, amelyek ámokfutásokról számoltak be. Megállapította, hogy a médiában jóval tágabb értelemben használják az ámok kifejezést, mint a szakirodalomban. A híradásokban minden ön- és közveszélyes, impulzív, cselekményegységben megvalósuló magatartást ámoknak címkéznek a tömeggyilkosságoktól kezdve, a halálos kimenetelű egyéb cselekményeken át az egyszerű fenyegető helyzetekig, ahol a tudósítók szerint fennállt az ámokfutás veszélye.⁴⁴ Adler ennél jóval szigorúbb kritériumokat használt a jelenség definiálásánál (lásd alább), és ennek alapján 196 esetet talált. A vizsgálat eredménye szerint a tipikus ámokfutó 34,8 éves férfi, akik átlagosan 2,98 embert öl meg és 3,74-nek okoz sérülést. Az elkövetők 33,5%-a követett el befejezett öngyilkosságot, 6,6%-uk külső behatásra vesztette életét, 5,4%-uk pedig öngyilkossági kísérletet tett. Az esetek 57%-ban csak idegeneket támadott meg a tettes, 10% csak a családját (ők 75%-ban követtek el öngyilkosságot tettük után), a legveszélyesebb csoportot azok jelentették, akik a családjuk után idegeneket is megtámadtak.

Definíciója szerint ámokfutásról akkor beszélhetünk (ő az „Amoktat” szót használja), ha:

- a cselekmény legalább egy ember halálát okozta, vagy okozhatta volna, ha külső – nem a tettes személyiségében rejlő – körülmények meg nem akadályozták volna
- legalább részben úgy zajlik, hogy az elkövető még a saját életére sincs tekintettel vagy a cselekmény közvetlen következményeként meg is hal külső behatás vagy öngyilkosság útján
- a cselekmény legalábbis a külső szemlélők számára impulzív indulatrohamnak tűnik, melyben a homocid és szuicid intenciók egyszerre jelennek meg
- nem politikai, etnikai, vallási vagy kriminális motívumok jellemzik.⁴⁵

Adler meghatározása nem zárja ki egyértelműen az indulati bűncselekmény lehetőségét azzal, hogy úgy fogalmaz: „legalábbis a külső szemlélők számára impulzív indulatrohamnak tűnik”. Ezzel a későbbiekben sok félreértésre ad okot, mert számos kutató⁴⁶ úgy tekinti, hogy Adler szerint egyértelműen impulzív cselekményről van szó. Ezek a szerzők (pl. Robertz) ebből kiindulva különböztetik meg – véleményem szerint helytelenül – az ámokfutásoktól az iskolai lövöldözéseket, amelyeket előre eltervezett cselekményeknek tartanak. Meglátásom szerint az

⁴⁴ Adler, Lothar: i. m. 30. o. Idézi: Weilbach, Karl: Amok. „Es sieht so aus, als würde ich der Wolf sein”. Eine kriminologische Einzelfallstudie zur Amoktat von Zug (CH). Verlag für Polizeiwissenschaft, Frankfurt, 2009. 25. o.

⁴⁵ Adler, Lothar: Amok – eine Studie. Verlag Michael Farin, München, 2000. 50. old. Idézi: Faust, Benjamin: School shooting. Jugendliche Amokläufer zwischen Anpassung und Exklusion. Psychosozial Verlag, Wetzlar, 2010. 20. o.

⁴⁶ Többek között Heidrun Bründel is hivatkozik ezekre a véleményekre. Heidrun Bründel: Amok und Suizid – eine unheilvolle Allianz. Verlag für Polizeiwissenschaft, Frankfurt, 2011. 9. old.

adleri megfogalmazásból inkább az derül ki, hogy a szerző valószínűnek tartja az előre eltervezettséget, hiszen a definíció egyrészt csak annyit mond, hogy kívülről szemlélve tűnik impulzívnek a tett, nem feltétlenül van valójában így, másrészt attól, hogy maga a tett az addig felhalmozódott indulat kitörése, nem jelenti azt, hogy az elkövető ne tervezhette volna el vagy ne fantáziálhatott volna róla előzőleg.

Hoffmann fogalom-meghatározása módosít az adler-i elképzelésen, kimarad belőle az homicid-szuicid intenció, ugyanakkor nem szűkíti le a cselekményt motivációk alapján, és egyértelműbbé teszi az előre megfontolt szándékot, mint Adler. Definíciója szerint az ámokfutás:

- több ember megölése vagy megsebesítése
- egy – legalább részben nyilvános helyen zajló – cselekménysor keretében, megnyugvási periódus nélkül,
- intencionálisan és a külvilág számára váratlanul.⁴⁷

A megnyugvási (angolul „cooling off”) periódus nélküli elkövetés a sorozatgyilkosságoktól való elhatárolást szolgálja.

Weilbach részben visszatér az adler-i elképzeléshez, és újra fogalmi elemmé teszi az öngyilkossági szándékot, ugyanakkor leszűkíti a fogalmat a családon kívül bekövetkező esetekre. Hoffmannhoz hasonlóan beemeli a definícióba a nyilvános elkövetési helyet. Szerinte az ámok:

- egy magányos elkövető előre megtervezett homicid-szuicid akciója, amelyet több ember ellen követ el nyilvános helyen
- a fegyveres, emberölési szándékkal végrehajtott váratlan cselekmény célzottan vagy véletlenszerűen kiválasztott extrafamiliaris áldozatokra irányul
- a saját életét sem féltő elkövető erőfölényével szemben nagyon csekély védekezési lehetőség áll fenn.⁴⁸

Heitmeyer definíciója ismét tartalmazza a motivációbeli kikötést, ugyanakkor számos fogalmi elem kimarad a korábban bemutatott definíciókhoz képest. Az ámok:

⁴⁷ Hoffmann, J.: Amok – ein neuer Blick auf ein altes Phänomen. In: Lorei, C. (Szerk.): *Polizei&Psychologie*. Kongressband der Tagung „Polizei&Psychologie am 18. und 19. März 2003. Frankfurt am Main, 2003. 399. o. Idézi: Weilbach, Karl: i. m. 25. o.

⁴⁸ Weilbach, Karl: i. m. 26. o.

- a társadalmi hétköznapokban elkövetett, nem politikailag motivált bosszú
- célja mások megölése erőteljesen expresszív módon
- a családon belül elkövetett eseteket kivéve az áldozatokat nem személyük miatt választja az elkövető.⁴⁹

Scheithauer és Bondü az ámokfutás definiálásán túl az altípusait is számba veszik. Megfogalmazásukban az ámokfutás:

- több emberen elkövetett emberölés (vagy ennek kísérlete),
- magányos elkövető által (ez különbözteti meg például a háborúk során történő tömeggyilkosságoktól),
- aki személyesen jelen van a cselekmény helyszínén (ez különbözteti meg a legtöbb terrorcselekménytől és bizonyos háborús bűntettektől),
- halálos sérülés okozására alkalmas fegyver(eke)t használva,
- időben összefüggő cselekménysor keretében (anélkül, hogy a cselekmények között lenne megnyugvási szakasz /Abkühlungsperiode, cooling off period/, mint a sorozatgyilkosoknál),
- legalább részben nyilvános helyen.⁵⁰

Három típusát különböztetik meg:

1. a „klasszikus” ámokfutás során a felnőtt elkövető a kívülálló szemszögéből ok nélkül, látszólag véletlenszerű alapon támad meg embereket ölési szándékkal nyilvános helyen (utcán, bevásárlóközpontban, bíróságon stb.)
2. a munkahelyi ámokfutás („workplace violence) tervezett akció, az áldozatok egy részét az elkövető, akinek konfliktusai vagy problémái vannak a munkahelyén, előre kiválasztja
3. az iskolai ámokfutás („school shootings”):
 - célirányos támadás az iskola (volt) diákja által
 - az iskolához kötődő személyek ellen, akiket részben előre kiválasztott,
 - halálos sérülés okozására alkalmas fegyverrel, ölési szándékkal
 - az iskolai helyszínt tudatosan választva
 - az iskolai élettel összefüggő egyénileg konstruált motiváció alapján,

⁴⁹ Heitmeyer, W. – Soeffner, H-G. (Szerk.): Gewalt. Entwicklungen, Strukturen, Analysenprobleme. Frankfurt am Main, 2004. 92. o. Idézi: Weilbach, Karl: i. m. 24. o.

⁵⁰ Scheithauer, Herbert – Bondü, Rebecca: Amoklauf und School Shooting. Vandenhoeck&Ruprecht GmbH&Co. KG, Göttingen, 2011. 13-15. o.

- az intézményben vagy ahhoz szorosan kapcsolódó területen (udvar, parkoló, buszmegálló stb.).

A szerzők az iskolai ámokfutások közé sorolják a definíció alapján azokat az eseteket is – bár ezeket kivételesnek tartják – ahol az ámokfutó felnőttként, az iskola befejezése után évekkel választja tettének színhelyéül az intézményt, illetve az egy konkrét iskolai személy ellen elkövetett emberöléseket is. Nem tekintik viszont idetartozónak az indulati bűncselekményeket, a bandák közötti összecsapásokat, a terroristatámadásokat és az iskolai öngyilkosságokat, illetve azokat az ámokfutásokat, amelyek iskolában történnek ugyan, de az elkövetőnek semmiféle személyes kapcsolódása nincs az intézményhez, azt csupán a könnyen sebezhető áldozatok miatt választja, vagy személyes bosszú vezérli, amelynek nincs köze az iskolai kontextushoz (pl. az áldozat az ott dolgozó az ex-barátnő).

Az iskolai ámokfutást a súlyos, célirányos iskolai erőszak extrém formájának tartják, amelynek másik változata az iskolában történő túszejtés.⁵¹

Robertz az adleri ámok-fogalomból indul ki, amelytől azonban szorosan elhatárolja az általa „school shooting” néven említett iskolai formát.⁵² Definíciója:

- fiatalok által, iskolában elkövetett emberölés, illetve annak kísérlete
- amely közvetlen és célzott összefüggésben áll az adott iskolával.

Nem tekinti a fogalom részének azokat a tetteket, amelyek egyszerű interperszonális konfliktusok okán jönnek létre egy-egy diák között, illetve azokat a bandaháborúkkal kapcsolatos bűncselekményeket, amelyeknek csak esetleges, véletlenszerű színhelye az iskola.⁵³ *Robertz* szelektálta tovább pontosította a fogalmat, amikor empirikus vizsgálatához eseteket gyűjtött 2002. december 31-ig. Szelektációs kritériumai a következők voltak:

- fiatal elkövető (10-22 év),
- halálos áldozatok, illetve amennyiben nem voltak halálos áldozatok, ez csak a véletlenül múltott,
- emberölésre alkalmas fegyver használata,
- az emberölési cselekmények közvetlen kapcsolatban álltak az iskolával, azaz az elkövető célja egy vagy több ember megölése és az áldozatokat véletlenszerűen vagy a funkciójuk (pl. iskolaigazgató), nem pedig a személyük alapján választja ki.⁵⁴

⁵¹ Scheithauer, Herbert – Bondü, Rebecca: i. m. 23-27. o.

⁵²

⁵³ Robertz, Frank J. (2004): i. m. 17-21. o.

⁵⁴ Frank J. Robertz (2004): i. m. 59-61. old.

Faust az iskolai lövöldözések definiálásánál Robertz meghatározását veszi alapul, utalva arra, hogy e definíció nagyrészt megfelel az amerikai titkosszolgálat által – egy 1999-es vizsgálat alapján – kialakított meghatározásnak, mely Vossekuil 2002-es tanulmányban jelent meg. E tanulmány az iskolák elleni célzott támadásokat definiálta. A fogalom szerint ide tartozik minden cselekmény, amelynek során:

- az iskola jelenlegi vagy nem régen végzett diákja megtámad valakit halálos fegyverrel (lőfegyver vagy kés),
- és az oktatási intézményt szándékosan választja a tett színhelyéül.

A célpont pedig lehet egy konkrét személy, egy csoport vagy az egész iskola.⁵⁵

Faust annyiban egészíti ki Vossekuil és Robertz definícióját, hogy a tettesek az iskolát nem csak azért választják az elkövetés helyszínéül, mert ott tartózkodnak leendő áldozataik, hanem azért is, mert az iskolát színpadként használják, ahol demonstratíván hajthatják végre cselekményüket. Így nem csupán az áldozatok, hanem a helyszín is szimbolikus karaktert ölt.⁵⁶

Faust a „klasszikus” ámokfutások és az iskolai lövöldözések viszonyát vizsgálva megállapítja, hogy nincs sok különbség a két cselekménytípus között a tervezettségben és az előidéző okokban. A szerző szerint egyik sem spontán indulati cselekmény, és mindkettőnél bagatellnek tűnő ürügyek adják meg a végső lökést a tett elkövetéséhez.⁵⁷ Ebből kifolyólag szerinte az ámok kifejezés nem olyan egyértelműen elvetendő, mint azt Robertz állítja. Az iskolai forma annyiban különbözik az általános értelemben vett ámokfutástól, hogy az előbbi szűkebb kategória, hiszen csak a fiatalok által az oktatási intézményük területén elkövetett cselekmények tartoznak ide. Tehát az ámok kifejezés nyugodtan alkalmazható az iskolai lövöldözések felettes kategóriájaként.⁵⁸

Wilke megfogalmazása valamivel bővebb az előzőeknél, de igazi újdonságot nem tesz hozzá a korábbi meghatározásokhoz. Definíciójában az iskolai ámokfutás (ő is a school shooting szót használja):

⁵⁵ Vossekuil, Bryan et al.: The final report and findings of the safe school Initiative: Implications for the prevention of School attacks in the United States. US Secret Service and US Dept. of Education, Washington, 2002. 7. old.

⁵⁶ Benjamin Faust: i. m. 27. old.

⁵⁷ Benjamin Faust: School shooting. Jugendliche Amokläufer zwischen Anpassung und Exklusion. Psychosozial Verlag, Wetzlar, 2010. 18. old.

⁵⁸ Benjamin Faust (2010): i. m. 25. old.

- rövid idő alatt lejátszódó esemény, amelynek során legalább egy személyt megölnek lőfegyverrel egy oktatási intézmény területén (általános iskolától az egyetemig)
- az elkövetők diákok, esetleg eltanácsolt vagy végzett diákok, illetve olyan személyek, akiknek negatív asszociációik fűződnek a képzési intézményhez
- az áldozatok más diákok, tanárok, illetve egyéb iskolai alkalmazottak (pl. portás, titkárnő stb.),
- a tettes nem egy konkrét személy, hanem minél több embert megölésére törekszik, miközben az áldozatokat nem egyéneknek, inkább az adott intézmény részeinek tekinti (Wilke szerint ez az iskolai lövöldözések fő definíciós eleme)
- a legtöbbször a tettes öngyilkosságával ér véget a vérengzés.⁵⁹

Brumme úgy látja, hogy egységes szakirodalmi álláspont kezd körvonalazódni, mely szerint a „school shooting” (iskolai lövöldözés) jellemzői a következők:⁶⁰

- az elkövető az oktatási intézményi jelenlegi vagy volt diákja
- az oktatási intézményt tudatosan és szándékosan választották az elkövetés helyszínéül, és az emberölés közvetlen és célirányos összefüggést mutat magával az intézménnyel
- több áldozat, melyek között vannak célirányosan kiválasztott és véletlen áldozatok is, akiket elsősorban funkciójukra tekintettel (diákok, tanárok) ölnek meg
- az ölési és öngyilkossági szándék egybefonódása.

Nem tartoznak ide:

- a két diák között kialakuló konkrét interperszonális konfliktusból származó ölési cselekmények,
- a bandaháborúk során előforduló erőszakos bűncselekmények, melyeknek csupán „véletlenül” válik színhelyévé az iskola
- a nem fiatalok által elkövetett cselekmények.

Brumme *Adler*hez és *Weilbach*hoz hasonlóan a homocid-szuicid cselekmények skáláján helyezi el az iskolai lövöldözéseket. E kategória azokat a tetteket takarja, ahol mások megölésének szándéka mellett egyszerre jelenik meg a saját élet kioltásának vágya is, és ez az adott személy magatartásában is megnyilvánul (az emberölés után megöli magát vagy kísérletet tesz erre). E kategóriába az iskolai lövöldözések és egyéb ámokfutásszerű cselekmények mellett beletartoznak a katonai, illetve terrorista akciók körében elkövetett

⁵⁹ Mareike Wilke: Killing for Glory? Ein Amoklauf und seine Hintergründe. Einblicke in das Denken und Handeln der Columbine-Täter. Tectum Verlag, Marburg, 2009. 15. old.

⁶⁰ Robert Brumme (2011): i. m. 11-17. old.

tettek (pl. kamikaze akciók, öngyilkos merényletek), illetve a kiterjesztett öngyilkosság is, melynek során jellemzően családtagok válnak áldozattá.

Brumme kutatótársainál jóval nagyobb energiát fektet az öngyilkosságok más bűncselekményektől való elhatárolásába, melynek során a pusztán megkülönböztetésen túl a cselekmények háttérében húzódó okokat is érinti. Célja a katonai kamikaze akciók, a terrorista öngyilkos-merényletek és az ámokfutások differenciálása. Elmélete szerint a három magatartás sok ponton egyezik, hiszen mindegyik esetben arról van szó, hogy egy személy feláldozza a saját életét abból a célból, hogy másokat megöljön. A terrorista akciók és az ámokfutások között pedig még egy közös jellemzőt találunk: az elkövetők számos esetben hagynak hátra az elkövetés előtt internetre feltett üzenetet, videót vagy búcsúlevelet, amellyel az a céljuk, hogy a médiának és az internetes közönségnek anyagot nyújtsanak, és ezáltal az utókor hosszan emlékezzen a tettükre.

A három jelenség közötti fő különbség a társadalmi támogatottságban és a normákhoz való viszonyban rejlik. A kamikaze akciókat a japán társadalom háborús időkben kifejezetten támogatta, elkövetőiket hősként tisztelte. A gyermekeket már kicsi koruktól úgy szocializálták, hogy önfeláldozásra hajlandó alattvalókká váljanak. A közel-keleti öngyilkos merénylők ugyan nem az egész társadalom támogatását élvezik, de ők sem magányos elkövetők, hanem egy terrorista csoport tagjai, amihez sokszor már nagyon fiatal korukban csatlakoznak, és rendkívül erősen kötődnek (minél fiatalabban lesznek tagok, annál szorosabban). E csoport meghatározza az érték- és normarendjüket, rezisztenssé teszi őket a külső hatásokkal szemben, és beléjük neveli, hogy a csoport céljainak megvalósítása a legfőbb feladat.

Ezzel szemben az ámokfutók tragédiája pontosan az, hogy nem képesek integrálódni sem a társadalomba, sem valamely kisebb csoportba, hanem magányosan állnak a világban, és a tettüket ezáltal a fennálló normák ellenében követik el. Érdekes módon az eredeti maláj ámok-jelenség esetében ez még nem volt igaz, hiszen ott a kultúra toleráns része volt a magatartás, amely meghatározott minták szerint zajlott, amelyre a társadalom fel tudott készülni.⁶¹ Ugyanakkor már a középkori ámokfutások esetében is az elszenvedett sérelmek a helyreállítani kívánt önbecsülés álltak a háttérben, csakúgy, mint ma.

Brumme a katonai kamikaze- és a terrorista-akciók, illetve az ámokfutások pontos elhatárolására és magyarázatára a durkheimi osztályozási rendszert kibővítve megalkotja az

⁶¹ Robert Brumme (2007): i. m. 11-20. old.

„altruista ámokfutás” és az „egoista-anómiás ámokfutás” kategóriáit az altruista, az egoista és az anómiás öngyilkosság fogalmának mintájára.

A kamikaze harcosok tettét a terrorista öngyilkos-merénylökkel együtt az altruista ámokfutások csoportjába sorolja. Durkheim szerint, ha egy személy túl erősen integrálódik a társadalomba vagy egy csoportba, egyre kevésbé lesznek fontosak a számára saját individuális céljai, saját élete és jelentősége alárendelődik a közösség érdekeinek és célkitűzéseinek.⁶² Ha e felettes célok azt kívánják, hogy feláldozza magát, illetve ezzel együtt másokat is, az a személy, aki úgy szocializálódott, hogy az élethez való túlzott ragaszkodás megvetendő, nem fog sokáig gondolkodni, hogy megtegye-e, amit elvárnak tőle.

Az ámokfutók ezzel szemben nem sorolhatók be ilyen egyértelműen a durkheim-i rendszerbe, Brumme szerint ők egy kevert egoista-anómiás változatnak felelnek meg. Durkheim szerint a társadalom intézményeihez (család, egyház, állam) való kötődés alacsony foka, az integráció gyengesége azt eredményezik, hogy az egyén számára elveszítik jelentőségüket a közösség értékei, magatartásszabályai, és az egyéni célok veszik át a helyüket. Az ilyen feltételek mellett megvalósuló öngyilkosságot egoista jelzővel illeti Durkheim. Az anómiás öngyilkosság – mint közismert – a normánélküli átmeneti állapotok jellemző viselkedésmódja, amikor a régi szabályok felbomlanak, illetve a személyek kötődése megszűnik ezekhez, de az új normák még nem alakulnak ki és szilárdulnak meg.⁶³ Brumme szerint az ámokfutók, hasonlóan az egoista öngyilkosságok elkövetőihez, nem integrálódnak a közegbe, amelyben élnek, ezáltal nem képesek a csoporthoz való kötődési vágyaikat kielégíteni, egyre értelmetlenebbnek tűnik számukra a saját létezésük. Ugyanakkor saját kudarcukért a világot okolják, dühüket másokra projektálják, és nem tudják megfelelően alkalmazni azokat a megoldási módokat a problémáikra, amelyek elfogadottak a társadalomban, hanem a normákat feladva (anómiás aspektus) az ámokfutást választják.⁶⁴

Brumme nem elégszik meg ennyivel, az ámokfutásokat a merton-i anómia-elmélet keretei között is elhelyezi, erről a magyarázó elméletek bemutatásánál esik részletesebben szó. Brumme szerint rég meghaladott nézet, hogy az ámokfutások spontán, impulzív cselekedetek. Hosszabb tervezési szakasz előzi meg őket, amelynek során az elkövető eljut odáig, hogy komolyan eljártsszon az ámokfutás gondolatával. Ezt a folyamatot nem csupán intrinzik faktorok, hanem külső tényezők is befolyásolják.

⁶² Émile Durkheim: *Der Selbstmord*. Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main, 1993. 246. old. Idézi: Robert Brumme (2007): i. m. 35-35. old.

⁶³ Émile Durkheim (1993): i. m. 231-231. old. Robert Brumme (2007): i. m. 37. old.

⁶⁴ Robert Brumme (2007): i. m. 38-39. old.

Muschert az iskolai ámokfutásokat elhelyezi az iskolai lőfegyveres támadások („school-related shooting incidents”) tágabb kontextusában. Öt cselekmény-típust sorol ezek közé, amelyeket elsősorban az elkövető és az intézmény relációja, illetve az áldozatok kiválasztási szempontjai alapján határol el.

Az *iskolai ámokfutások* („*rampage shooting*”-nak nevezi) leírásánál Newman definíciójából indul ki, aki szerint intézményi támadásról akkor beszélhetünk, ha a cselekmény nyilvános helyen mások szeme láttára zajlik, az elkövető az intézmény jelenlegi vagy volt tagja (diák vagy alkalmazott), több áldozat is van, akiket a tettes szimbolikus jelentőségük alapján vagy véletlenszerűen választ ki.⁶⁵ Muschert ezt a meghatározást az iskolai támadásokra alkalmazza és kiegészíti azzal, hogy a motiváció a hatalom érzésének átélése, illetve egy csoport vagy közösség elleni bosszú kiélése. Ezért is szokták az irodalomban „osztálytermi bosszúállónak” („*classroom avenger*”) nevezni.

A második csoportba az *iskolai tömeggyilkosságok* („*school-related mass murder*”) tartoznak. Ezek annyiban különböznek az előző típustól, hogy az elkövető felnőtt, akinek nincs személyes kapcsolata az iskolával, és az oktatási intézmény csak szimbolikus jelentősége miatt választotta az elkövetés helyszínéül. Itt is emberek egy csoportja vagy az egész iskola a célpont, a motiváció pedig az ámokfutásokhoz hasonlóan a hatalom és a bosszú átélése.

A harmadik típusba a *terroristatámadások* („*terrorist attacks*”) tartoznak, amelyek mindig politikailag motiváltak, az iskola és diákjai pedig szimbolikus jelentőségüknél fogva válnak célponttá.

Az *iskolai célzott incidensek* („*school related targeted incidents*”) képezik a negyedik csoportot. Ezekben az esetekben az iskola jelenlegi vagy volt tagja személyes ellentét alapján támad meg egy személyt vagy személyek csoportját, hogy bosszút álljon egy őt ért valós vagy képzelt sérelemért. Az ámokfutásoktól abban különbözik, hogy ez nem az egész iskola ellen szóló szimbolikus támadás. Ide tartoznak például az iskolai területen zajló bandaháborúk vagy azok a támadások, amelyek egy konkrét személy ellen szólnak.

Végül az ötödik típusba azok az iskola területén történő *támadások* tartoznak, amelyeket a *kormány, a rendőrség vagy a katonaság* indít diáklázadások, zavargások esetén („*government shootings*”).⁶⁶

⁶⁵ Newman, Katherine: Rampage: The social roots of school shootings. Basic Books, New York, 2004. 231. o.

⁶⁶ Muschert, Glenn W.: Research in School Shootings. Sociology Compass 2007/1. 62-65. o.

Összegezve a kialakított kriminológiai álláspontokat egyértelműen körvonalazódnak azok a fogalmi elemek, amelyekkel kapcsolatban nincs egyértelmű konszenzus, és szerencsére találunk néhány olyan kritériumot is, amelyek minden kutatónál megegyeznek.

A könnyebb átláthatóság kedvéért táblázatban foglalom össze az egyes szerzők elképzeléseit. (ld. 1. sz. táblázat) Figyelembe véve a disszertáció témáját csak az iskolai ámokfutások definícióit hasonlítom össze.

	Scheithauer és Bondü	Robertz	Faust (Vossekuil)	Wilke	Brumme	Muschert (Newman)
Elkövető	az iskola jelenlegi vagy volt diákja (nem isk. ámokfutás, ha az elkövetőnek semmiféle személyes kapcsolódása nincs magához az intézményhez)	fiatalok (10-22 év)	az iskola jelenlegi vagy nem régen végzett diákja	az iskola jelenlegi, eltanácsolt vagy végzett diákja, illetve olyan személy, akinek negatív asszociációi fűződnek a képzési intézményhez	az iskola jelenlegi vagy volt diákja (csak fiatalok)	az iskola jelenlegi vagy volt tagja (diák vagy alkalmazott)
Az áldozatok	iskolához kötődő személyek, akiket az elkövető részben előre kiválasztott	cél a minél több halálos áldozat, akiket az elkövető véletlenszerűen vagy iskolai funkciójuk alapján választott	cél egy konkrét személy vagy egy csoport kiirtása, de célpont lehet az egész iskola is	a tettes nem egy konkrét személy, hanem minél több ember megölésére törekszik (bárkit megtámad, aki az iskolában tartózkodik), akiket nem egyéneknek,	több áldozat, egy részük célirányosan, más részük véletlenszerűen kiválasztva vagy funkciójára tekintettel (diákok, tanárok)	több áldozat is van, akiket a tettes szimbolikus jelentőségük alapján vagy véletlenszerűen választ ki

				hanem az adott intézmény részeinek tekint		
A támadás eredménye	egy vagy több emberen elkövetett emberölés vagy ennek kísérlete (időben egybefüggő cselekménysor alatt)	egy vagy több ember megölése (ha nincs halálos áldozat, az csak a véletlennek köszönhető)	emberölés	legalább egy halálos áldozat és gyakori a tettes öngyilkossága (rövid idő alatt lejátszódó esemény)	több emberen elkövetett emberölés és öngyilkosság vagy ennek kísérlete	több emberen elkövetett emberölés
A támadás tervezettsége	előre eltervezett	előre eltervezett	előre eltervezett	–	előre eltervezett	–
Fegyver	halálos sérülés okozására alkalmas fegyver	emberölésre alkalmas fegyver	halálos fegyver (lőfegyver vagy kés)	lőfegyver	–	–
Motiváció, kiváltó ok	az iskolai élettal összefüggő, egyénileg konstruált motívum, nem tartoznak ide az indulati bűncselekmények, a bandák közötti összecsapások és a terroristatámadások	nem tartoznak ide: a két diák közötti konkrét interperszonális konfliktusok, a bandaháborúk –	a közvetlen kiváltó ok bagatell esemény	–	nem tartoznak ide: a két diák közötti konkrét interperszonális konfliktusok, a bandaháborúk	a motiváció a hatalom érzésének átélése, illetve egy csoport vagy közösség elleni bosszú kiélése

Helyszín	az oktatási intézmény vagy ahhoz szorosan kapcsolódó terület (udvar, parkoló, buszmegálló stb.), az iskolai helyszínt az elkövető tudatosan választja	a támadás közvetlen és célzott összefüggésben áll az adott iskolával	az elkövető az oktatási intézményt tudatosan választja, az iskolát színpadként használja, ahol demonstratíván hajthatja végre cselekményét (így nem csupán az áldozatok, hanem a helyszín is szimbolikus karaktert ölt)	oktatási intézmény területe (általános iskolától az egyetemig)	az elkövető az oktatási intézményt tudatosan választja, az emberölés közvetlen és célirányos összefüggést mutat magával az intézménnyel	a cselekmény az iskolában mások szeme láttára zajlik
-----------------	---	--	---	--	---	--

1. táblázat: Az iskolai ámokfutás legfontosabb definíciói

A táblázat alapján jól látható, hogy mindegyik szempont esetében találhatók közös halmazok a kutatók által kialakított definíciókban, de sajnos legalább ennyi eltérés is tapasztalható.

Az elkövető személyének meghatározásánál abban természetesen mindenki egyetért, hogy az iskola jelenlegi vagy volt diákja ebbe a körbe tartozik. Abban azonban már mutatkoznak nézetkülönbségek, hogy a 22 évnél idősebbek vagy az iskola alkalmazottai által elkövetett esetek iskolai ámokfutásnak tekinthetők-e.

Az áldozatok jellemzésénél konszenzust találunk abból a szempontból, hogy mindegyik szerző lényeges fogalmi elemnek tartja a véletlen áldozatokat, illetve legtöbbször egyetért abban is, hogy az áldozatok jó részét az iskolai funkciójuk, szimbolikus jelentésük, és nem egyedi személyük alapján választja ki az elkövető. Nem képviselnek viszont egységes álláspontot abban a kérdésben, hogy azokat az eseteket, amikor csak egy ember megölése a cél, illetve ha vannak személyük alapján kiválasztott áldozatok is, iskolai ámokfutásnak tekinthetjük-e.

A támadás eredménye szintén érdekes, mert bár evidensnek tűnik, hogy „emberölés”, mégis felvetődik két problémás pont. Mi a helyzet abban az esetben, ha az elkövetőt lefegyverezik, mielőtt bárkit bánthatott volna, illetve definíciós kritérium-e a tettes öngyilkossági szándéka. Az utóbbi olyannyira sarkallatos pont, hogy némely szerző ezt tekinti a legfontosabb fogalmi elemnek.

Az egyetlen szempont, amelyben talán mindegyik kutató egyetért (bár nem szerepel teljesen egyértelműen minden definícióban, mégis feltételezhető a kontextusból), hogy az ámokfutások előre megfontolt szándékkal elkövetett, nem indulati cselekmények. A bírósági tárgyaláson ennek az információnak kiemelkedő jelentősége van, ezért jónak tartom, hogy ebben konszenzus jött létre.

Szintén nincs sok vita a használt fegyverről, bár egy szerző csak a lőfegyvert emeli ki, az egyéb halál okozására alkalmas eszközt nem veszi bele a definícióba, pedig ismertek késsel, karddal elkövetett, illetve robbanószerekkel „kiegészített” támadások is. A fegyver-kérdés egyébként elsősorban abból a szempontból problémás, hogy a legtöbb kutató angol és német nyelvterületen a „school shooting” szót használja, amely a „lövöldözés” utótag miatt túlságosan leszűkítő jelentésű. A magam részéről ezért is tartom szerencsésebbnek az „iskolai ámokfutás” szóhasználatot.

A motiváció kérdése részben már érinti a jelenség magyarázatát. Definíciós szempontból azért van jelentősége, mert ennek segítségével lehet elhatárolni az ámokfutást számos más, iskolában történő emberölési formától. A szerzők nagy része megegyezik abban (a többiek sem mondanak ennek ellent, csak nem térnek ki rá), hogy nem tekinthetőek ámokfutásnak a konkrét, jól behatárolható interperszonális konfliktusból származó támadások és a bandaháborúk. Ezeket azért nem sorolhatjuk ide, mert – bármilyen furcsán hangzik – ezekben az esetekben „érthető” a bűncselekmény, azaz létezik egy olyan ok, amely feltárható és a külvilág számára világossá teszi a motivációt. Ámokfutások esetén ellenben a külvilág még hosszas nyomozási eljárás és sok idő elteltével is értetlenül áll a történetek előtt. Hasonló okból nem sorolják ide egyes szerzők a terrorcselekményeket, ahol egyértelmű a politikai indíttatás. Természetesen ezt sem annyira egyszerű megállapítani, mint kijelenteni, léteznek ugyanis „pszeudopolitikai-egocentrikus” motivációt követő tettesek, akik politikai okokkal indokolják cselekményüket, valójában azonban rendellenes személyiség-fejlődésük következtében

kialakuló személyes indíttatásból ölnék.⁶⁷ Ezekben az esetekben tehát különválik az elkövető érvelése és a háttérben meghúzódó valódi motivációja, amellyel sokszor ő maga sincs tisztában.

Talán ezt gondolhatnánk, hogy ha létezik egyértelmű fogalmi elem, az a helyszín, hiszen hol történhetne egy iskolai ámokfutás, ha nem az iskolában? Sajnos nem ilyen egyszerű a helyzet. A kutatók eredetileg az általános és középiskolákat tartották az „iskola” fogalma alá tartozónak, azonban az egyetemen elkövetett ámokfutások megjelenésével szembekerültek azzal a kérdéssel, hogy a felsőoktatási és egyéb oktatással foglalkozó intézmények a definíció részének tekinthetők-e. További problémát jelent annak eldöntése, hogy az iskolát, mint helyszínt mennyire lehet kiterjesztően értelmezni, tehát az iskolába vezető úton, az iskolabuszon, az udvaron, az intézmény parkolójában stb. elkövetett cselekményeket idetartozónak tekinthetjük-e. Az USA-ban például minden bűncselekményt iskolainak tekintenek jogi szempontból, amely az iskolába vagy az onnan hazafelé vezető úton, illetve iskola által szervezett rendezvényen (függetlenül a konkrét helyszíntől) történt.⁶⁸

Meg kell említeni még egy fogalmi elemet, amelyben egyetértés mutatkozik a kutatók között, bár nem mindenki fogalmazza meg ezt definíciójában explicit módon. Ez a cselekmény nyugalmi periódus nélküli véghezvitele, amikor tehát nincs olyan szakasza az emberölések között, amikor az elkövető visszatérne megszokott életviteléhez.

A bemutatott nehézségek egyértelművé teszik, hogy felesleges törekvés a „tökéletes definíció” megfogalmazása. Tágabb filozófiai és nyelvészeti megközelítésből tekintve illuzórikus vállalkozás a természetes jelenségek kategorikus definiálása.⁶⁹ Az egyetlen célravezető út, ha eldöntjük, melyek azok a kérdések, amelyekre fókuszálni szeretnénk, ezt egyértelműen definiáljuk, és így mások számára világossá tesszük, hogy milyen fogalmi keretben értelmezhetőek az eredményeink. Ha a kutatók követik is ezt az eljárást, továbbra is nehézséget jelent és résen kell lennie az eredményeket összehasonlítani kívánónak, hogy ugyanahhoz a nyelvi kifejezéshez (school shooting vagy iskolai ámokfutás) kapcsolnak eltérő definíciós elemeket a szerzők.

⁶⁷ Schneider, H-J.: Kriminologie der Gewalt. Stuttgart, 1994. 84. o. Idézi: Weillbach, Karl: i. m. 27. o.

⁶⁸ Bondü, Rebecca – Cornell, Dewey G. – Scheithauer, Herbert: Student homicidal violence in schools: An international problem. In: New directions for youth development. No. 129., Wiley Periodicals, Inc., 2011. 14. o.

⁶⁹ Rosch, E. – Lloyd, B. (Szerk.): Cognition and categorization. Hillsdale, NJ: Lawrence Earlbaum, 1978 Idézi: Bondü, Rebecca – Cornell, Dewey G. – Scheithauer, Herbert: i. m. 15. o.

Az eddig elmondottakat és kutatásom súlypontjait figyelembe véve az iskolai ámokfutás fogalmi elemeit a következőképpen határozom meg. *Az iskolai ámokfutás:*

- több emberen elkövetett emberölés vagy ennek kísérlete
- az oktatási intézmény serdülő- vagy fiatal felnőttkorú, jelenlegi vagy volt diákja által
- nyugalmi periódus nélkül,
- előre megfontolt szándékkal,
- az áldozatokat legalább részben vagy teljes mértékben véletlenszerűen (vagy csupán iskolai funkciójuk), és nem személyük alapján választva,
- demonstratív jelleggel,
- a tárgyalásra lehetőséget nem hagyva,
- az iskolában vagy ahhoz funkciójában szorosan kapcsolódó területen (parkoló, udvar stb.).

Nem tartoznak ide:

- a politikai, vallási motivációból elkövetett cselekmények (pl. a terrorcselekmények)
- azok a cselekmények, amelyeknek az emberölés mellett egyéb kriminális célja is van (pl. anyagi javak megszerzése),
- a két ember közötti jól körülhatárolható, mindkét fél számára világos, egyedi konfliktusból származó emberölések (pl. féltékenység) (lehet részben személy szerint valaki ellen szóló támadás, de mindig szükséges az, hogy személyükben indifferens emberek is célpontok legyenek)
- az erős felindulásból elkövetett cselekmények
- a 10 év alattiak által elkövetett cselekmények, mert a 10 évnél fiatalabb gyerekek nem tudják felmérni tettük következményeit (pl. véglegesség) megfelelő mértékben, és ezért nem is ítéltető meg a cselekményük olyan szempontok alapján, mint az idősebbeknél
- a 25 év felettiak.

Az ámokfutás a többes emberölések egyik speciális fajtája, amelynek elkövetőit érdemes elhatárolni más több ember halálával járó kriminológiai szempontból jelentős bűncselekmények tetteseitől, így a terroristáktól és sorozatgyilkosoktól. (lásd 2. számú táblázat)

	Ámokfutók/iskolai ámokfutók	Terroristák	Sorozatgyilkosok
Az elkövető neme	Túlnyomó többségben férfiak	Túlnyomó többségben férfiak	Túlnyomó többségben férfiak
Az identitás felvállalása	Nem rejtőznek el, sőt szeretnék, ha felfigyelnének rájuk, és a nevük örökre fennmaradna, sokszor a tett előtt „kiszivároztatják”, hogy mire készülnek („leaking”).	Maga a terrorista csoport nem rejtőzik el a világ elől olyan értelemben, hogy felvállalják az eszméiket és bizonyos cselekményeket, de a fennmaradásuk érdekében a tagjaikat és a szervezkedéseiket titokban tartják.	Rejtegetik a kriminális arcukat, átlagos állampolgárnak tüntetik fel magukat, ugyanakkor anonim módon sok esetben felveszik a kapcsolatot a hatósággal vagy a lakossággal, mert a „hírnevet” élvezik, csak „lebukni” nem akarnak.
„Üzenetek a kívüllágnak”	Manifesztumokat, búcsúleveleket és -videókat hagynak hátra sokszor, amiben kifejtik nézeteiket és tettük okait.	Írnak manifesztumokat, megpróbálják megragadni a média nyilvánosságát, hogy a világ megismerje a követeléseiket.	Nem jellemzőek az írásos önvallomások, legfeljebb az előző pontban említett „levelezések” a hatósággal, újságokkal.
Öngyilkosság	Sokszor meg akarnak halni vagy legalábbis felkészülnek a lehetséges halálra, illetve öngyilkosok lesznek a tettét követően.	Nem akarnak meghalni, de vállalják akár a halált is (öngyilkos merénylők).	Jellemzően nem akarnak meghalni, bár előfordul néha öngyilkosság (pl. Andrew Cunanan, Gianni Versace gyilkosa).
Társtettesség	Általában egyedül követik el a tettet, bár vannak példák kettős elkövetésre is.	Akár egyedül követik el a tettet, akár többen, néhány kivételtől eltekintve áll mögöttük valamilyen terrorista szervezet.	Általában egyedül követi el a tettet, bár vannak példák kettős elkövetésre is.
A tett időbeli jellemzői	Tettük egyszeri, végítélet jellegű („cooling off” – „nyugalmi periódus” nélküli).	Annyi tettet követnek el, amennyi céljukban áll.	Újra és újra ölni akarnak, és egyre több inger kell ahhoz, hogy kielégüljenek (a cselekmények között „nyugalmi periódus”).
Az áldozatok	Annyi áldozatot szednek, amennyit csak tudnak,	Bizonyos esetekben annyi áldozatot szednek,	Egyszerre általában egy áldozatot szednek,

száma	terveikben hatalmas számok szerepelnek sokszor (több száz áldozat), amelyet egyelőre nem sikerült megvalósítania senkinek.	amennyit csak tudnak, terveikben hatalmas számok szerepelnek (több száz áldozat), amelyet sajnos többször is sikerült már megvalósítaniuk. Előfordul az is, hogy csak egy konkrét személyre irányul a támadás, ennek több oka lehet, pl. vki keresztezi a terveiket vagy szimbolikus szerepe van (pl. pápa).	összességében azonban áldozataik száma magasra rúghat (akár 100-nál is többre).
Az áldozatok kiválasztása	Áldozatai között lehetnek olyanok, akiket meghatározott okok miatt választ ki, de az áldozatok jelentős része véletlenszerű.	Áldozataik lehetnek meghatározott személyek, de véletlenszerűen választottak is.	Áldozatait meghatározott szempontok alapján választja ki (ez lehet teljesen felületes szempont is, pl. minél jóképűbb férfiak – Jeffrey Dahmer).
A tett tervezettség	Előfordul, hogy hónapokig, sőt esetleg több évig érlelik a tervüket.	Kidolgozott tervek alapján történik az elkövetés, sokszor nagy volumenű, számos segítő igénylő komplex támadások.	Kidolgozza a módszerét, éveken keresztül is folytathatja a cselekményeket, amíg el nem fogják.
A tett motivációja	Egyéni motiváció, amely kaphat politikai színezetet ugyan, de valójában csak az elkövető pszichés állapotáról szól a cselekmény. A politikai vagy társadalomkritikai motiváció csak pseudoindok. A valódi motiváció mindig az egyén megoldatlan feszültségeiből fakad. A tettel át akarja élni a	Jellemzően vallási, politikai motiváció. Szintén kontrollt akarnak, de nem „istenként”, hanem valamely „istenség” nevében (az „istenséget” tág értelemben használva, bármely vallási, társadalmi, politikai cél fanatikus híveként).	Legtöbbször szexuális motiváció, vagy ha nem is ez az elsődleges, akkor is van szexuális vonatkozás (hetero- és homoszexualitás is előfordul). A sorozatgyilkosokra is igaz, hogy a teljes kontrollt, a helyzet és az áldozat feletti korlátozatlan hatalmat

	helyzet és az áldozatok feletti korlátozatlan hatalmat, „istennek” akarja érezni magát, élet és halál urának. Elképzelhető, hogy valójában ide sorolható az úgynevezett „kiválasztottak terrorizmusa”.		akarják átélni, „istennek” akarják érezni magukat, élet és halál urainak.
Az elkövetés eszköze, módja	Eszközük legtöbbször lőfegyver és/vagy bomba, de előfordul ritkán kés is. Az ölési cselekmény gyorsan zajlik, a lényeg a minél több áldozat.	Eszközeik nagyon kiterjedtek (konvencionálisan bomba, lőfegyver, biológiai fegyver, de fenyeget a nukleáris és a számítógépes terrorizmus is), az elkövetés módjai ennek megfelelően rendkívül változatosak.	Közvetlen, direkt ölési módszereket használnak, mert sokszor az áldozat szenvedésének látványa okoz számukra kielégülést (fojtogatás, kés, ütlegelés stb.), emellett a szexuális erőszak is sokszor része a cselekménynek.

2. táblázat: Az ámokfutók, a terroristák és a sorozatgyilkosok összehasonlítása

IV. AZ ISKOLAI ÁMOKFUTÁSOK ETIOLÓGIÁJA

*„Minden dolognak három oldala van:
egy, amit te látsz, egy, amit én látok és
egy, amit egyikünk sem lát.”*
(kínai mondás)

1. Az egyértelmű okok hiánya, a rizikófaktorok hálózata

Ha ámokfutást hajtanak végre valahol, mindig két, egymással szorosan összefüggő kérdés merül fel: *mi a magyarázata* a cselekménynek, illetve mit tehetünk, hogy a jövőben

elkerülhetőek, *megelőzhetőek* legyenek a hasonló esetek. E fejezet az első kérdéskört járja körül.

Az ámokfutások okairól három feltevés fogalmazható meg:

1. a történetek mögött nincs egyetlen megismerhető igazság,
2. az oksági tényezők komplex hálózata rajzolódik ki,
3. az esetek egymással számos különböző módon rokonok, de az okoknak nincs olyan közös halmaza, amelyről biztosan kijelenthető, hogy minden egyes ámokfutás hátterében fellelhető.

A mottóként idézett kínai mondás az igazság relativitásáról szól, amely különösen élesen mutatkozik meg olyan cselekményeknél, amelyek előtt mindenki értetlenül áll. Az ámokfutások váratlansága, brutalitása és a látható motiváció hiánya nagy erővel készteti az embereket arra, hogy magyarázatot keressenek. Ennek pszichológiai háttere az, hogy a cselekmény veszt félrelételességéből, ha érthetővé válik, mert csökken a tehetetlenség érzése. Ha tudjuk az okot, tehetünk valamit azért, hogy a saját környezetünkben ne fordulhasson elő hasonló eset. Sajnos a kiábrándító valóság az, hogy egyetlen okot nem fogunk találni, sőt ahány embert megkérdezzük, legyen az kutató, tanú, az elkövető családtagja vagy akár maga az elkövető, nem fogunk két egyforma elképzelést hallani. Ez a *Muschert* által „*Rashomon-effektusként*” leírt jelenség,⁷⁰ amely Akira Kurosawa „*Rashomon*” című filmje után kapta a nevét. A filmben egy bűncselekmény négy tanúja utóbb különbözőképpen és ellentmondóan írja le az eseményt, és a rendező nem ad „feloldozást” a film végén sem, bizonytalanságban hagyja a nézőt, hogy melyik szereplő mondott igazat, illetve, hogy igazat mondott-e bármelyik is.

Rendelkezésre áll tehát számos nézőpont, elképzelés, hogy hogyan is lehetne a „megmagyarázhatatlant megmagyarázni”, amelyeket nem könnyű rendszerbe helyezni, azonban a rizikófaktorok átlátható hálózatának felvázolása fontos lépés a megelőzés lehetőségeinek feltárásához. A szisztematikus bemutatásra több verzió elvetése után végül a legegyszerűbb változatot találtam alkalmasnak, amely a kockázati tényezőket az egyénhez, illetve azokhoz a közegekhez kapcsolva ábrázolja, amelyekben az elkövető a mindennapjait tölti. (lásd 3. számú táblázat)

A táblázat értelmezéséhez fontosnak tartom hangsúlyozni a következőket:

⁷⁰ Muschert, Glenn W.: i. m. 61. o.

- a felsorolt rizikófaktorok közül nem kell mindegyiknek megjelennie ahhoz, hogy egy ámokfutás megvalósuljon, de
- a felsoroltak közül soha nem elég csupán egyetlen tényező a tragédia bekövetkeztéhez,
- bizonyos faktorok szoros összefüggésben állnak egymással, csak együtt érik el a „rizikófaktor-szintet” (pl. a média által adott részletes tudósítás a korábbi ámokfutásokról és a leendő elkövetők élénk érdeklődése ezek iránt vagy a fegyverekhez való könnyű hozzájutás egy társadalomban és az elkövetők fegyverek iránti rajongása)
- bizonyos faktorok ugyanakkor a helyzetnek két különböző oldalát mutatják (pl. iskolai kiközösítés a kortársak oldalán és bizalmatlanság, kapcsolatteremtési nehézség az elkövetőén).

Közegek	Rizikófaktorok
Egyn	<p data-bbox="619 967 1002 1003"><i>Mentális zavarok/állapotok:</i></p> <ul data-bbox="667 1025 1257 1281" style="list-style-type: none"> - depresszió - személyiségzavar - pszichózis - öngyilkossági krízis - serdülőkori természetes krízis állapota <p data-bbox="619 1303 922 1339"><i>Személyiségjellemzők:</i></p> <ul data-bbox="667 1361 1369 1953" style="list-style-type: none"> - merev, kényszeres személyiség - magas elvárások magával és másokkal szemben - alacsony frusztrációs tolerancia - bizalmatlanság a külvilággal szemben - konfliktuskerülő személyiség - empátiahiány - elégtelen kapcsolatteremtési képesség - érzelmek, indulatok kifejezésének nehézsége - elégtelen érzelmi problémamegoldó kompetenciák - beszűkült, erőteljes fantáziatevékenység <p data-bbox="619 1975 737 2011"><i>Leaking:</i></p>

	<ul style="list-style-type: none"> - közvetlen vagy közvetett fenyegetés megfogalmazása verbálisan (szóbeli közlés, napló, blog, levél, dolgozat stb.) - közvetlen vagy közvetett fenyegetés megfogalmazása nem verbálisan (pl. rajz, videó stb.) <p><i>Negatív életesemények:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - az „utolsó csepp” egy olyan traumatikusként megélt életesemény, amely az elkövetőt végleg az ámokfutás felé tereli (pl. iskolai eltanácsolás stb.) <p><i>Érdeklődési kör:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - fegyverek iránti rajongás, fegyverek gyűjtése - erőszakos médiatartalmak fogyasztása (pl. videójátékok, filmek stb.) - korábbi ámokfutások iránti érdeklődés - szélsőséges ideológiák követése (pl. szociáldarwinizmus, náci eszmék stb.)
Család	<p><i>Szülő-gyerek viszony:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - érzelmi kapcsolat elégtelensége, intimitás hiánya - magas elvárások a családtagokkal szemben - a kommunikáció deficitje - az agresszív feszültségek levezetési lehetőségének hiánya - szülői hárítás a problémákkal szemben <p><i>Testvérek közötti viszony:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - rivalizáció
Iskola/Kortársak	<p><i>Iskolai atmoszféra:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - teljesítményközpontú iskola, „versenyztetés” - kirekesztő, zaklató diákközeg nem megfelelő kezelése - a szorongó gyerekek „láthatatlanná” válása - közösségfejlesztés hiánya

	<ul style="list-style-type: none"> - gyenge tanár-diák kommunikáció
	<p><i>Iskolai megelőzési rendszer:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - biztonsági rendszer hiánya - krízisterv hiánya - jelzőrendszer hiányosságai (az iskola és a diákok, a szülők, a pszichológusok, a rendőrség között)
	<p><i>Kortársak viselkedése:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - kirekesztés, zaklatás az iskolában - cyberbullying
Társadalmi közeg	<p><i>Média:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - erőszakos médiatartalmak agressziónövelő, modellnyújtó és fantáziaélenkítő hatása (pl. videójátékok, filmek) - önmérsékletet nem mutató hírközlés az ámokfutásokról (imitációs hatás elősegítése, kulturális megoldóképlet kialakítása, morális pánik és bűnözési félelem növelése stb.) <p><i>Fegyverekhez való hozzájutás:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - fegyvertartás és -viselés nem megfelelő, túl enyhe szabályozása - a jelzőrendszer hibái

3. táblázat: Az iskolai ámokfutások létrejöttében szerepet játszó faktorok

2. Az egyénhez kapcsolódó rizikófaktorok

Az iskolai ámokfutások után nagyon gyakran merül fel az elkövető mentális egészségének megkérdőjelezése. Ez természetes pszichológiai reakció, hiszen az ámokfutások egy lényegi ismérve az, hogy nincs látható, jól érthető magyarázata a tettnek, tehát – gondolják a legtöbben – csak maga a tettes lehet a „magyarázat”, azaz az ő megborult elméje, amely irracionális indokot szolgáltat a cselekményhez. Ez a válasz azért is olyan csábító, mert jóval kevésbé félelmetes annál, mintha „normális”, hétköznapi ember követi el a cselekményt, akit nem különböztet meg tőlünk szinte semmi. Emellett a védőügyvédek stratégiájában is számos

esetben találkozunk az elkövető schizofréniájára vagy egyéb pszichotikus állapotot okozó rendellenességére való hivatkozással. A kutatók sem kerülték meg ezt a kérdést, többen is foglalkoztak vele.

A tettek kapcsán szintén sokszor kerülnek szóba az ámokfutások és az öngyilkosságok összefüggései, melyek szoros kapcsolatban állnak a leaking-jelenséggel, amely az elkövetés tervének „kiszivárogtatását” jelenti, illetve az „utolsó cseppet” jelentő negatív életeseményekkel, amelyek a krízis felé sodorhatják az egyént. E nagyon lényeges ága a kutatásoknak még mindig sok feltártnivalót rejt, de komoly jelentőséget nyerhet a prevencióban.

A mentális zavarok, állapotok, személyiségjellemzők, a negatív életesemények és a leaking-jelenség a táblázatban a jobb átláthatóság kedvéért elhatárolásra került, azonban a valóságban összefonódnak, ezért célszerű együtt tárgyalni őket.

Lothar Adler az ámokfutások (nem csupán az iskolai esetek) okait kutatva először a nyomozások során feltárt motívumokat vizsgálta, és azt találta, hogy azok az élet számos területéről származhatnak, általában pénzügyi, partnerkapcsolati vagy családi gondok, melyek lehetnek súlyosak, de látszólag bagatell természetűek is. E problémák mindennapisága azt sejteti, hogy az ámokfutások okaként nem fogadhatóak el minden további nélkül, hanem további tényezőket is fel kell tárni. Adler fontos faktornak tartja a *pszichés zavarok* meglétét, amelyet az *elkövetők 68%-nál* feltételezett. Ugyanakkor hangsúlyozza, hogy még a pszichés zavarok sem szolgáltatnak kielégítő magyarázatot az ámokfutásokra, azok inkább csak a tett lefolyását határozzák meg. Az általa vizsgált esetekben a *paranoid pszichotikus elkövetők* elsősorban idegeneket támadtak meg, és bár számoltak a saját haláluk bekövetkezésének lehetőségével, ők maguk nem tettek kísérletet öngyilkosságra. A *depressziós* személyek ezzel szemben jellemzően a családtagjaikat támadták meg, és nagy százalékban követtek el *öngyilkosságot*. Adler szerint a két fenti csoport között állnak a *pszichopata-paranoid* elkövetők, akiknél mindkét pszichodinamikus mechanizmus egyszerre van jelen, és különös veszélyességüket tárgyakapcsolataik és sajátjuk egyszerre történő széthullása okozza, amely narcisztikus dühük elszabadulásával jár. Az ámokfutásszerű homicid-szuicid erőszakcselekmények szerinte minden esetben valamiféle impulzuskontroll-

zavarra vezethetők vissza, amelynek a háttérében a szerotonin-háztartás megbomlása áll, tehát összességében az ámokfutások pszicho-genetikai faktorokkal állnak összefüggésben.⁷¹

Hoffmann szerint az ámokfutások megjelenésében a legritkább esetben tekinthetjük egyedüli vagy primér faktornak az elkövető pszichopatológiai állapotát. A szerző kifejezetten *kétségesnek* találja azt az általánosító feltételezést, hogy az *ámokfutások háttérében súlyos pszichiátriai megbetegedések* állnak. Ebben a magyarázó keretben ugyanis nem lehet választ találni arra, hogy

- történelmi távlatban nézve miért vezettek a hatóságok szigorító intézkedései e bűncselekmények visszaszorulásához (ez az indiai térség gyarmatainak megfigyelt változása volt),
- miért férfiak az elkövetők az esetek túlnyomó részében,
- hogyan alakul ki az utánzási hatás⁷² (megfigyelték ugyanis, hogy az ámokfutások sok esetben tíz napon belül követik egymást, akár a világ különböző pontjain, amely azt bizonyítja, hogy országhatárokon átnyúló imitációs hatásról beszélhetünk⁷³).

Langman 10 ámokfutást elemzett kutatásában, és elmélete szerint az elkövetők három csoportba sorolhatók az elkövetés pszichés háttérének szempontjából.⁷⁴ Az első a *pszichopata elkövetők* csoportja, ide csak két személyt sorol: Andrew Goldent és Eric Harrist. Szerinte ez a legritkább eset. Jellemzőik:

- szadista vonások
- a mások megfélemlítésének képessége
- narcisztikus vonások, magukat törvényen felül állóknak tartják, a narcisztikus sérülésekre, sértésekre aránytalan reakciót adnak
- agressziókontroll-problémák, explozív dühkitörések
- a fegyverek iránti rajongás.

Langman a másodikat a *pszichotikusok* csoportjának nevezi, és a schizofréniában, illetve schizotíp személyiségzavarban szenvedők elkövetőket sorolja ide, így Dylan Kleboldot,

⁷¹ Adler, Lothar: Amok – eine Studie. Verlag Michael Farin, München, 2000. 105-106. old. Idézi: Faust, Benjamin: School shooting. Jugendliche Amokläufer zwischen Anpassung und Exklusion. Psychosozial Verlag, Wetzlar, 2010. 21-22. old.

⁷² Hoffmann, J.: i. m. 402. o. Idézi: Weilbach, Karl: i. m. 23. o.

⁷³ Schmidtke, A. und Mitarb.: Imitation von Amok und Amok-Suizid. In: Wolfersdorf, M. – Wedler, H-L. (Szerk.): Terroristen-Suizide und Amok. Suizidologie Band 13. Regensburg, 2002 Idézi: Weilbach, Karl: i. m. 23. o.

⁷⁴ Langman, Peter: Amok im Kopf. Warum Schüler töten. Beltz Verlag, Weinheim und Basel, 2009

Micheal Carnealt, Andrew Wurstot, Kipland Kinkelt és Seung-Hui Cho-t. A fő jellemzőiket így foglalja össze:

- paranoid gondolkodás
- egyeseknél nagyzásos fantáziák
- néhánynál hallucinációk
- társas kapcsolatok beszűkültsége vagy teljes hiánya
- öngyilkossági és depresszív gondolatok.

Végül az utolsó csoportot a *traumatizált elkövetők* alkották: Mitchell Johnson, Evan Ramsey és Jeffrey Weise. Fizikai, emocionális és néhány esetben szexuális bántalmazás szerepel ezen tettesek történetében.

Waldrich kritizálja Langmant azért, hogy utóbbi kizárólag a tettesek pszichés zavaraira és kóros elmeállapotára vezeti vissza az ámokfutásokat. Szerinte ezzel nem jutunk közelebb a válaszhoz, hogy miért történnek ilyen tettek.⁷⁵ Waldrich azon a véleményen van, hogy az iskolai ámokfutásokat mindenképpen társadalmi jelenségként kell kezelni, már csak azért is, mert csak 1974 óta beszélhetünk róluk, tehát nem valószínű, hogy csupán elmebetegség áll a háttérükben. Felhívja a figyelmet, hogy minden monokauzális magyarázat téves képet ad, és csak a pszichológiai, pedagógiai, szociális és gazdasági faktorok feltárással kaphatunk árnyalt magyarázatot. De nem csupán magyarázatot kíván adni, hanem megoldási opciót is, amit ő az iskolák reformjában lát. Az iskolai kultúra és atmoszféra ugyanis még mindig könnyebben megváltoztatható, mint a családok és a médiumok, tehát reálisan az egyetlen közeg, ahol az elsődleges prevenció megtörténhet.⁷⁶

Az iskolai ámokfutások Waldrich szerint általában egy meghatározott minta szerint zajlanak le kisebb-nagyobb eltérésekkel. Hónapokkal vagy évekkel a tényleges tett előtt a későbbi elkövető, aki általában fiú, ritka esetben lány, egyre magányosabbá válik. A családjában nem kap igazi melegséget, ugyanakkor a teljesítmény-elvárások magasak. Egy sikeresebb testvér tovább ronthat a helyzeten. A baráti kapcsolatai sem igazán szorosak, nem sok bizalmasa van. A pubertáskor nehézségei egyrészt okként, másrészt következményként súlyosbítják a helyzetet. A legtöbb esetben nem tűnik ki semmivel a serdülő, sem negatív, sem pozitív irányban, a tanárok és diáktársak – kis túlzással – szinte észre sem veszik. A szobájába húzódik vissza a legtöbbet, ahol a virtuális világba menekül, ahol a számítógépes játékok, a szexuális és erőszakos internetes tartalmak pótkielégülést nyújtanak a valós élmények

⁷⁵ Waldrich, Hans-Peter: In blinder Wut. Amoklauf und Schule. PapyRossa Verlag, Köln, 2010. 7. o.

⁷⁶ Waldrich, Hans-Peter: i. m. 8-10. o.

hiányára. Bár sokszor ezek a gyerekek egyre jobban kifejezik a külsejükkel és a szobájuk átrendezésével a lelkükben zajló folyamatokat, a környezet a sötét színeket, az agresszív tartalmú nonverbális jelzéseket általában a kamaszkor természetes velejárójaként könyveli el. Egyébként blogok vagy papír alapú naplók formájában sok későbbi ámokfutó verbálisan is kifejezi frusztráltságát, és egyre jobban felhalmozódó indulatokról számol be, de erről a szülők sokszor tudomást sem szereznek. Ugyanúgy, ahogyan a fegyverek iránti egyre intenzívebb érdeklődésről sem, amely sokszor a számítógépes játékok fegyverein túllépve valódi felhalmozásával, megszerzésével jár együtt. Mivel kevés a visszacsatolás a külvilágtól, a későbbi elkövető a fantázia világába menekül, és tulajdonképpen belehergeli magát az önsajnálatba és mások gyűlölésébe. A fantáziák aztán egyre konkrétabbá válnak, mígnem kialakul egy terv, amely megvalósítható közelségbe hozza azt a vágyat, hogy végre nála legyen a hatalom mindenki felett, ő legyen élet-halál ura, és megbosszulhassa az őt ért valós vagy képzelt sérelmeket. Ebben a fázisban már elég egy apró kiváltó ok, „egy utolsó csepp”, amelynek hatására a serdülő végrehajtja, amit már annyiszor elképzelt. A tettet általában kíméletlenül, megingás nélkül hajtja végre, olyankor, amikor sokan tartózkodnak az iskolában, és a lehető legtöbb a potenciális áldozat. Amikor a rendőrség odaért, általában öngyilkos lesz, vagy kiprovokálja, hogy a rendőrök lelőjék (suicide by cop), ritkább esetben feladja magát.⁷⁷

Már az 1930-as években felmerült, hogy az ámokfutás és az öngyilkosság hasonló töről fakadó jelenségek. *John Cooper*, washingtoni antropológia professzor 1934-es írásában elemezte az ámokfutások és az öngyilkosságok összefüggéseit. Célja annak bebizonyítása volt, hogy az ámok nem kultúrafüggő szindróma. Cooper szerint sem faji, sem etnikai, sem környezeti faktorok nem játszanak szerepet a mentális betegségek patogenezisében, így az ámok etiológiája sem különbözik az úgynevezett primitív és az industrializált népek körében. Cooper feltevése szerint az ámokfutás a primitív népcsoportokban tulajdonképpen az öngyilkosság indirekt formája, mivel e területeken az öngyilkosság jóval ritkábban előforduló és társadalmilag kevésbé elfogadott jelenség, mint az iparilag fejlett államokban. Cooper szerint ugyanazok a pszichoszociális faktorok vezetnek egy európainál az öngyilkossághoz, mint egy malájnál az ámokfutáshoz.⁷⁸

⁷⁷ Waldrich, Hans-Peter: i. m. 11-15. o.

⁷⁸ John Cooper: Mental disease situations in certain cultures: a new field for research. *J Abnorm Soc Psychol* 1934/29. 10-17. old. Idézi: Manuel L. Saint Martin: Running amok: A modern perspective on a culture-bound syndrome. *Primary Care Companion J Clin Psychiatry* 1999/1. 68. o.

Hasonló véleményen van *Tan és Carr*, akik szerint a maláj kultúrában rendkívüli jelentősége van a becsületnek és a jó hírnévnek (tekintélynek). Elvárt viselkedés a visszafogottság, a barátságosság és a negatív érzések kimutatásának elkerülése. Így a becsületet veszélyeztető pszichoszociális krízisek megelőzésekor bizonyos esetekben nem maradt más lehetőség, mint az ámokfutás, amely elfogadott társadalmi ventilációs formaként lehetővé tette a becsület visszaszerzését, még ha az az adott személy életébe került is.⁷⁹

Knecht is hasonló következtetésekre jut a maláj kultúrát vizsgálva. Főleg a fiatal malájok esetében hiányoztak a megfelelő kanalizációs eszközök a frusztráció és harag kifejezésére.⁸⁰ Egyes szerzők ezzel magyarázzák a malájok alacsony öngyilkossági rátáját is.

Saint Martin felhívja a figyelmet arra, hogy Cooper elméletének némileg ellentmond az ámokfutások XX. századi megszorodása a nyugati államokban, amelyek nem tiltják az öngyilkosságot. *Saint Martin* véleménye szerint az ámokfutás mindig valamilyen nem diagnosztizált vagy nem megfelelően kezelt pszichiátriai figyelmet érdemlő állapot egyik lehetséges kimenetele, és éppen ebből kifolyólag elképzelhető a megelőzése, csakúgy mint az öngyilkosságoknak, ha megfelelően értékeljük a rizikófaktorokat. Szerinte a prevenció első lépése felismerni azokat az egyéneket, akiket pszichiátriai állapotuk vagy pszichoszociális stresszoraik ámokfutásra predisponálnak.⁸¹ A háziorvosoknak és az általános orvosoknak kiemelt szerepe van a veszélyeztetett egyének felismerésében, mivel a megfigyelések szerint számos ámokfutó és öngyilkos keresi fel a tette előtt nem sokkal háziorvosát vagy egyéb orvost. Kevésbé jellemző a pszichiáterek felkeresése az ezzel járó stigmától való félelem, illetve az esetleg kiderülő mentális betegségtől való rettegés miatt.⁸² *Saint Martin* mind az ámokfutások, mind az öngyilkosságok legfontosabb rizikófaktorait felsorolja, melyből véleménye szerint látszik, milyen hasonlóak a két jelenség kockázati tényezői (lásd 1. táblázat). Ugyanakkor hangsúlyozni kell, hogy a rizikófaktorok értékelésénél figyelembe kell venni az adott személy által elmondottakat a személyes történetére vonatkozóan – kiegészítve a családtagok és a páciens jól ismerő egyéb személyek (barátok, munkatársak) adta információkkal, illetve az egészségügyi adataival.

A megelőzés második lépése az adott személy pszichésen rendellenes állapotának kezelése. Az esetlegesen szükséges gyógyszeres kezelés mellett nagyon fontos a pszichoterápia

⁷⁹ Lothar Adler (2000): i. m. 19-20. old. Idézi: Robert Brumme (2007): i. m. 9. o.

⁸⁰ Thomas Knecht: Amok – Transkulturelle Beobachtung über eine Extremform menschlicher Aggression. *Kriminalistik* 10, Jg. 52, 1998 683. o. Idézi: Robert Brumme (2007): i. m. 9. o.

⁸¹ Manuel L. Saint Martin (1999): i. m. 68. o.

⁸² Rand E. H.: Choosing an antidepressant to treat depression. *Am Fam Phys* 1991/43. 847-854. old. Idézi: Manuel L. Saint Martin (1999): i. m. 68. o.

megkezdése, illetve a szociális támogató háló aktiválása. Felmerülhet a páciens kórházi kezelésének szükségessége is.⁸³

Az ámokfutások rizikófaktorai	Az öngyilkosságok rizikófaktorai
Az anamnézisben korábbi erőszakos magatartás	45 év feletti férfiak
Öngyilkossági kísérletek	Öngyilkossági kísérletek
Jelentős interperszonális stressz pl. szeretett személy elvesztése, anyagi gondok, munkahelyi problémák pl. a munkahely váratlan elvesztése, megszűnése vagy munkahelyi konfliktusok	Személyes veszteség a megelőző 6 hónapban, pl. haláleset, anyagi problémák
Paranoid, antiszociális, nárcisztikus vagy borderline személyiségvonások vagy személyiségzavar	B-csoportba tartozó személyiségzavar, pl. nárcisztikus vagy borderline személyiségzavar
Megelőzően hangulatzavar pszichotikus vagy erőszakos epizódokkal	Depresszió, pszichózis
Pszichotikus zavar perzekutoros téveszméssel, melynek hatása a korábbi viselkedésében is megjelent	Alkoholizmus, szerhasználat
Paranoid pszichotikus zavar	Szociális támogató háló hiánya
Pszichotikus zavar erőszakos parancsoló jellegű hallucinációkkal	

4. táblázat: Az öngyilkosságok és az ámokfutások rizikófaktorai Saint Martin szerint⁸⁴

Saját állásponatom is az, hogy az ámokfutásokhoz és az öngyilkosságokhoz vezető folyamat között számos párhuzam fedezhető fel.

Az egyik feltűnő hasonlatosság a két jelenség között az az öngyilkosságok és ámokfutások kapcsán is megfigyelt jellegzetesség, hogy a tettet elkövetők rendszerint előre jelzik szándékukat a külvilág számára. Öngyilkosok esetében „cry for help”-ről, segélykiáltásról

⁸³ Manuel L. Saint Martin (1999): i. m. 69. o.

⁸⁴ Manuel L. Saint Martin (1999): i. m. 69. o.

beszélnek a kutatók, ámokfutóknál „leakage”-nek, kiszivárogtatásnak hívják az ámokfutás tervéről elejtett megjegyzéseket.

A „cry for help” leírása Shneidman és Farberow nevéhez fűződik, akik 1961-ben megjelent könyvükben arról írnak, hogy az általuk vizsgált búcsúlevelek alapján az öngyilkosságot elkövetők mindegyike közölte valamilyen módon a környezetével, hogy mire készül, ezáltal lehetőséget hagyva a beavatkozásra. E jelzés sokféle formában megnyilvánulhat a direkt közlésektől a homályos utalásokig arra vonatkozóan, hogy az adott személyben megfogalmazódott az öngyilkosság gondolata (fontos tudni, hogy sokszor a háziorvost keresik fel), de maga az öngyilkossági kísérlet is értelmezhető cry for helpként. E jelzések az ambivalencia megnyilvánulásai. Az öngyilkosságra készülődő ember nem tudja, hogyan tovább, de mégis vágyik arra, hogy megállítsák, hogy változzon valami, mert aki öngyilkos lesz, az nem meghalni akar, hanem másképpen élni.

Ugyanez az ambivalencia figyelhető meg az ámokfutásra készülődő személyeknél, akik közül sokan szintén előre jelezték tervüket elejtett megjegyzések, internetes bejegyzések, videók, rajzok, iskolai fogalmazások formájában. Szintén megfigyelhető az is, hogy ugyanúgy, mint az öngyilkosságra készülődő személyek, sokan felkerestek valamilyen orvost a tettüket megelőzően, jelezve, hogy úgy érzik, nincs rendben velük valami.

Az ambivalens kommunikáció, amely mindkét cselekmény-típust jellemzi, arra enged következtetni, hogy a háttérükben álló pszichés állapot nagyon hasonló. A szuicidológiából már régóta tudjuk, hogy az öngyilkosságokat mindig a lélektani krízis állapota előzi meg.

A Gerald Caplan által kidolgozott elmélet szerint lélektani krízis akkor alakul ki, amikor a személy kénytelen veszélyeztető körülményekkel szembenézni, ezek vagy ezek fenyegető közelsége mindennél fontosabb pszichológiai problémává válik számára, ezeket se megoldani, sem elkerülni vagy kikerülni nem képes, s főként nem az adott személyt jellemző szokványos problémamegoldó eszközökkel és a mobilizálható potenciális pszichológiai energiával.

Kétféle krízist különböztethetünk meg: fejlődési és akcidentális krízist. Előbbi az Erikson által leírt pszichoszociális fejlődés természetes velejárója, utóbbi valamilyen külső trauma, a személy szempontjából hangsúlyos életesemény hatására alakulhat ki.

Fejlődési krízisek idején a személy pszichésen különösen sérülékeny állapotban van (mivel a fejlődési krízis egyben mindig identitás-válságot is jelent), így nagy veszélyt hordoz magában, ha ebben az időszakban szembe kell néznie valamely akcidentális krízist előidéző eseménnyel is (főként, ha ez a negatív esemény az identitását fenyegeti – mindig így van?). A fejlődési és akcidentális krízis időbeli egybeesésekor, melyet krízismátrixnak hívunk, kimondottan nagy

az esélye annak, hogy a személy a krízishelyzetet nem sikeresen, hanem destruktív módon oldja meg.

Feltételezésemet, miszerint az ámokfutások lélektani hátterében a krízisállapot áll, alátámasztja az a megfigyelésem, hogy az ámokfutások legnagyobb része valamely fejlődési krízis idejére esik: az iskolai ámokfutások jellemzően a serdülőkori fejlődési krízis idejére, míg a felnőttkori ámokfutások az életközép-krízis időszakára (feltételezem az eriksoni elmélet alapján, hogy a megoldatlan serdülőkori krízis nagyobb eséllyel vezet ámokfutáshoz vagy öngyilkossághoz az életközép-krízisben). Ámokfutók esetében szinte minden esetben találunk olyan frusztráló tényezőket (mint pl. a bullying, munkahelyi, magánéleti problémák), amelyek a külső szemlélő számára esetleg nem tűnnek elviselhetetlenek, azonban az eleve sérülékeny állapotban lévő személy számára az összeomlás irányába hatnak. A probléma az, hogy ez az állapot a már említett ambivalens kommunikációval kerül csupán felszínre, amelyet a környezet sokszor félreértelmez vagy észre sem vesz. Ezért is mondják, hogy a krízis kommunikációja egyben a kommunikáció krízise is. És ezért van az, hogy az emberek egy öngyilkosság vagy ámokfutás után értetlenül állnak az események előtt, és megmagyarázhatatlannak tűnik a számukra, hogy mi történt, pedig valójában a felszín alatt már régóta húzódó egzisztenciális dilemmák és kétségbeesés gyötörték az egyént.

E megállapításokból következik az a gondolat, hogy talán az ámokfutások esetében is beszélhetünk (a Ringel által) az öngyilkosságok kapcsán leírt preszuicidális szindrómához hasonló állapotról, amelyet preámok szindrómának neveztem el. A preszuicidális szindróma három jellemzője közül a beszűkülés (szituatív, dinamikus, az emberi kapcsolatok beszűkülése, az értékszféra beszűkülése) egyértelműen felfedezhető az ámokfutást elkövető személyeknél is. A különbséget a második jellemzőben találjuk, a gátolt és saját személy ellen fordított agresszióban. Ámokfutók esetében az agresszió nyilvánvalóan nem gátolt a tett elkövetésekor a környezet irányába (mint az öngyilkosságoknál). Viszont ami érdekes és elgondolkodtató, hogy a tett elkövetésének pillanatáig igen. Az ámokfutást elkövetők soha nem olyan személyek, akik agresszivitásukkal kitűnnének a többi ember közül, sőt az emberek általában úgy tartják őket számon, mint akikről soha nem gondolták volna, hogy képesek ilyen tettet elkövetni. Az iskolai ámokfutókat „invisible kids”-ként is szokták emlegetni. És itt emelnék ki egy másik nagyon lényeges pontot, amiről eddig nem beszéltem: az ámokfutások számos esetben végződnek öngyilkossággal, suicide by cop-pal, vagy ismertté válik, hogy az elkövető korábban kísérelt már meg öngyilkosságot. Ez azt bizonyítja

tehát, hogy az ámokfutóknál is megjelenik a gátoltság és a saját személy ellen fordított agresszió. Mi lehet az, ami miatt ők nem elégszenek meg a saját maguk megölésével?

És itt jutunk el a preszuicidális szindróma harmadik jellemzőjéig: az öngyilkossági fantáziáig. Tudjuk, hogy az öngyilkosok fantáziáiban is megjelenik heteroagresszió, sőt az öngyilkosságok jellemzően mindig valakinek szólnak, akiben büntudatot próbálnak kelteni. Freud úgy fogalmazott, hogy „Minden öngyilkosság megakadályozott gyilkosság.” Ámokfutóknál a gyilkossági fantázia valósággá válik. Ők nem elégszenek meg a büntudatkeltéssel, ők meg akarják semmisíteni az indulatuk tárgyát.

3. A családi rizikófaktorok

Eric Harris a naptárában anyák napjára,⁸⁵ tehát két héttel az ámokfutás utáni időpontra, egy Shakespeare-idézetet jegyzett be: „Szült már jó öl rossz magzatot.”⁸⁶ E mondattal nyilvánvalóan anyját (és apját) akarta felmenteni a felelősség alól, mivel tudta, hogy a szülők és a család szerepének kérdése az ámokfutás létrejöttében kimondva-kimondatlanul felmerül majd az emberekben.

Vajon igaza volt Eric Harrisnek? Valóban elképzelhető az, hogy a szülők jó emberek, gyermekük mégis gonosszá válik?

Az általam feltett kérdés természetesen Harris idézetéhez hasonlóan leegyszerűsítő, ezáltal megválaszolhatatlan. A szakemberek számtalanszor találkoznak azzal a problémával, hogy meg kell mondaniuk, egy gyermeknek káros-e az a családi környezet, ahol növekszik, szükség van-e valamely intézkedésre, esetleg ki kell-e onnan emelni. A gyakorlatban dolgozók látják igazán, hogy ennek eldöntése számos esetben milyen nehéz feladat, hiszen ritka az, hogy egy szülő csak rosszat okoz, ráadásul a gyermek sokszor még ilyen esetekben is ragaszkodik hozzá. Ehhez hozzátehetjük, hogy még a hasonló körülmények között felnövekvő gyermekeknél sem lehetünk biztosak abban, hogy felnőtté válásuk során hasonló magatartást fognak gyakorolni, mivel az elsődleges szocializáció csak részben határozza meg az életútjukat, emellett más faktorok, pl. a genetika által befolyásolt alapszemélyiség és a másodlagos, harmadlagos szocializációs közegek szintén jelentős hatást gyakorolnak.

⁸⁵ Idézi: Gaertner, Joachim: i. m. 180. old.

⁸⁶ Az eredeti angol mondat így hangzik: „Good wombs have born bad sons.” http://nfs.sparknotes.com/tempest/page_22.html A magyar idézet a következő fordításból származik: William Shakespeare: A vihar. I. felvonás II. jelenet (ford.: Fábri Péter) <http://mek.oszk.hu/00400/00483/00483.htm> (2014. 03. 08.)

Nehéz tehát annak a kérdésnek a megválaszolása is, hogy mit tehetek volna másképpen az átokfutók szülei, hogy a gyermekükből ne váljon bűnöző. Kiindulópontként érdemes az egészséges család működéséről ejteni néhány szót, amelyhez képest jól érzékeltethető, hogy milyen eltérések lehetnek károsak.

A család, mint az *elsődleges szocializáció közege*, számos *feladat* előtt áll. Ezek a következők:⁸⁷

- a gyermek életben-maradáshoz és fejlődéshez szükséges gondozása
- a szülő és a gyermek intim kapcsolatának köszönhetően a személyiségfejlődés érzelmi alapjainak létrehozása
- a családi interakciók során a gyermek verbális és metakommunikációjának fejlesztése
- az alapvető szociokulturális szokások, viselkedési sémák, értékek megtanítása
- a fejlődő egyén életkori, családi, nemi és társadalmi szerepeinek a családtagokhoz való viszonyulásban kialakuló megalapozása
- a gyermeki énkép, éniidentitás és éniideál kialakulása.

A szocializáció folyamata a gyermek születése pillanatától megkezdődik, hiszen már *újszülött* (sőt az újabb kutatások szerint már az embrió is) átveszi környezetét érzelmi-indulati jellemzőit.⁸⁸ E hatásokat főként a *metakommunikáció* közvetíti, amely a kommunikáció nagyrészt tudattalan, akarattalan és jellemzően nonverbális része (pl. hanghordozás, mimika, gesztusok, tekintet stb.), és azt mutatja meg, hogy miként kell értelmeznünk az üzenet többi részét. Ha a kommunikáció verbális, tudatos része és a metakommunikáció ellentmondanak egymásnak, az emberek önkéntelenül az utóbbi jelzéseknek „hisznek”. Különösen igaz ez a hét év alatti gyermekekre, akik sokkal pontosabban értik még a metakommunikációt, mint a szóbeli közléseket, és nagyon érzékenyen reagálnak, ha az negatív vagy ellentmondásos, mert ez az anya érzelmi odafordulásának hiányát vagy ambivalenciáját jelzi. A legsúlyosabb károkat az úgynevezett kettős kötés (double bind) okozza, amelynek lényege, hogy az anya verbális jóindulata és szeretetkifejezése ellentmond elutasító metakommunikációjának. A kutatások szerint az anya-gyermek emocionális kapcsolat sérülésének komoly rövid és hosszú távú következményei lehetnek.

⁸⁷ Murányi-Kovács Endréné – Kabainé Huszka Antónia: A gyermekkori és a serdülőkori személyiségzavarok pszichológiája. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1998. 20. o.

⁸⁸ Murányi-Kovács Endréné – Kabainé Huszka Antónia: Uo. 17-18. o.

Patkányokon végzett kutatások szerint azok a kispatkányok, amelyeket az anyjuk rendszeresen nyalogatott, jóval nyugodtabbak és békésebbek lettek, mint azok az egyedek, akiket a patkányanya elhanyagolt. Ennek az az oka, hogy az anyjuk által nem nyalogatott állatok sokkal magasabb vérnyomással és megnövekedett stresszhormon termeléssel reagáltak minden fenyegető eseményre. *Moshe Szyf*, a McGill Egyetem kutatója szerint ez a hatás hosszú távon megmarad, mert a génállomány elraktározza ezt az információt. Azt találta, hogy az anyai gondozás minőségének függvényében eltérő gének aktiválódtak a patkányokban. Ahol megfelelő volt az anyai testi kontaktus, az érzelmi szabályozásban résztvevő hippocampus sejtjei olyan gén működésbelépését segítették elő, amely csökkenti a stresszhormon-szintet. Ennek az ellenkezője történt az elhanyagolt kölyköknél.⁸⁹

De nem csak állatokkal, hanem emberekkel végzett vizsgálatok is hasonló eredményt hoztak. *Lyons-Ruth*, a Harvard Egyetem kutatója szerint az anya és gyermek közötti kötődés jellemzői befolyásolják a gyermek későbbi viselkedését. A híressé vált idegen-helyzet kísérletben azt vizsgálták, hogy a gyerekek hogyan reagálnak arra, ha anyjuk elhagyja a szobát, helyette egy idegen jön be, majd újra az anya. A kérdés, hogy a gyermek hogyan éli meg ezt a stresszhelyzetet és az anya mennyire képes őt megnyugtatni. Egyes anyáknak nehezebb esik odafordulni a gyermekhez, felemelni, elringatni, csitítani szavakkal is az ijedelmét. Ez az emocionális üresség fenyegető a baba számára, és megnehezíti a saját érzelmi megértését, illetve szabályozását. Lyon-Ruth és kollegái 60 család életét követték több mint 30 éven keresztül. Kimutatták, hogy az anyjukhoz nem biztonságosan kötődő gyermekeket nem csak kicsi korukban lehetett nehezebben megnyugtatni, hanem az iskolában is sokkal több magatartási problémával küzdöttek. Felnőtt korukra pedig kétszer nagyobb eséllyel produkáltak antiszociális, illetve szuicid viselkedést.⁹⁰

A korai anya-gyerek kapcsolatnak tehát különösen nagy jelentősége van, azonban természetesen a későbbi évek és az apával való kapcsolat is meghatározóak. A szocializációs feladokat a család akkor tudja megfelelően ellátni, ha megfelelő dinamikájú és struktúrájú rendszerként működik.

A megfelelő *dinamika* azt jelenti, hogy a családban létrejönnek társadalmilag elfogadható, egyedileg kialakított szabályok az érzelmeik kifejezésére, a konfliktuskezelésre, a szerepekre

⁸⁹ The mind of a rampage killer. <http://documentaryaddict.com/The+Mind+of+a+Rampage+Killer-10073-documentary.html> (2014. 03. 09.)

⁹⁰ The mind of a rampage killer. <http://documentaryaddict.com/The+Mind+of+a+Rampage+Killer-10073-documentary.html> (2014. 03. 09.)

stb., amelyek rugalmas és egészséges egyensúlyban tartják a rendszert az évek során bekövetkező változások közepette is. A kórosan működő családok egyik jellemzője a rugalmatlanság, mivel ott a kialakult patológiás egyensúlyt minden változás veszélyezteti. Ezekben a családokban jár különösen súlyos krízissel a gyerekek leválási kísérlete, amelynek egyik extrém esete lehet az ámokfutás.

Emellett lényeges szempont az is, hogy a család mennyire működik nyitottan, illetve zártan a tágabb környezetében. Előbbi típus jellemzője az élénk kommunikáció a külvilággal, az érdeklődő, újdonságokra nyitott attitűd, utóbbié az ismerősökkel, barátokkal való kapcsolatok szegényessége, a világ változásaira való rigid reakció. E tényezőknek a gyermek kortársaival való kapcsolatára, ezáltal másodlagos szocializációjára, illetve a szülőkről való leválási krízis elviselésére van jelentős hatása.⁹¹

Egészséges *családstruktúráról* akkor beszélünk, ha a családon belül az al csoportok (házastársi, szülői, gyermeki stb.) szilárdak, ugyanakkor tagjaik kommunikálnak egymással, és képesek együttműködni a közös problémák megoldása érdekében. Ennek legfontosabb előfeltétele, hogy a házastársak al csoportja emocionálisan koherensen működjön, tehát kapcsolatuk bizalmon, empátián és őszinte vonzalmon alapuljon.

Ezzel szemben a strukturálatlan családoknak két ellentétes csoportját különböztetjük meg:⁹²

- az egyik szélsőség, amikor az al csoportok elkülönítése nem történik meg, a családtagok tisztában vannak a többiek életének legapróbb mozzanatával is, egymás dolgaiba rendszeresen beleszólnak (pl. elolvassák egymás leveleit, naplóját stb.),
- a másik szélsőség, amikor az al csoportok, a családtagok olyan szigorúan elhatárolódnak egymástól, hogy csak annyit kommunikálnak, amennyi az általános elvárások és konvenciók miatt feltétlenül szükséges.

A strukturálatlanság következménye lehet, hogy az egyes családtagok „nem illeszkednek be természetes al csoportjukba, hanem arra kényszerülnek, hogy valamely másik al csoport szabályai szerint éljenek”⁹³ (pl. a domináns házastárs a másikat gyermeki szerepkörbe kényszeríti vagy az egyik gyereket parentifikálják, azaz olyan szociális-pszichikus terheket rónak rá, amelyet a szülőknek kellene viselni). A patológiás működésmód hatására a családtagok deviálnak, megbetegsznek, vagy más módon próbálnak „kimenekülni” a helyzetből. Az ámokfutások ilyen szempontból felfoghatóak olyan „menekülésnek”,

⁹¹ Murányi-Kovács Endréné – Kabainé Huszka Antónia: Uo. 22. o.

⁹² Murányi-Kovács Endréné – Kabainé Huszka Antónia: Uo. 20-21. o.

⁹³ Murányi-Kovács Endréné – Kabainé Huszka Antónia: Uo. 21. o.

amelyben jellemzően egyszerre jelenik meg a mentális zavar és az antiszociális viselkedés (esetleg az öngyilkosság).

A családi szocializáció a *nevelői attitűd dimenziója* mentén is értékelhető.⁹⁴ A nevelői magatartás két fő dimenziója az engedékenység-korlátozás és az emocionális melegség-hidegség. Attól függően, hogy ezek milyen párosításban jelennek meg, a gyermek inkább agresszióra vagy szorongásra lesz hajlamos. Az agresszió és a szorongás Ranschburg szerint tulajdonképpen ugyanannak a jelenségnek a két oldala: ha kifelé agresszív valaki, akkor belül jellemzően szorong, ha viszont kifelé mutatkozik szorongónak, az azt jelenti, hogy agresszióját befelé fordítja. Az ámokfutók ilyen szempontból olyan szorongó gyerekeknek tekinthetők, akik tettük előtt inkább befelé, az ámokfutással azonban kifelé fordítják agressziójukat (ha a tett végén öngyilkosságot követnek el, az az agresszió önmaguk ellen fordítása).

A fent említett dimenziók alapján négyféle nevelői attitűdöt különböztethetünk meg. Az első és egyben legpozitívabb a *meleg-engedékeny attitűd*. Ebben az esetben a szülő a gyermek érzelmi és intellektuális igényeit is kielégíti, aminek következtében a gyermek soha nem kételkedik abban, hogy szeretik és, hogy értékes ember, ezáltal képessé válik autonóm, alkotó személyiséggé alakulni. Ez a nevelői attitűd nem nélkülözi a szabályokat, de azok megfelelően rugalmasak. Az ilyen családban felnövekvő gyermekek is mutatnak engedetlenséget, agressziót, de ez idővel átalakul egészséges ambícióvá, önérvényesítési képességgé és bátorsággá.

A *meleg-korlátozó nevelési légkör* azokra a szülőkre jellemző, akik túlszeretik, túlgondozzák a gyermeküket, mert maguk is szoronganak, és ezt a szorongást átültetik a gyermekbe is. A gyerekeket szigorú szabályok szerint nevelik, az agressziót tiltják, ugyanakkor szeretik, gondoskodnak róluk. Az ilyen gyermekekből lesznek a szorongó, iskolacentrikus, kevésbé kreatív, konformista gondolkodású tanulók, akik nem mutatnak agressziót az iskolában, de más típusú problémák lehetnek velük (pl. az agresszorok áldozataivá válnak, szorongásos tüneteket mutatnak). Az ámokfutók egy része feltehetőleg ilyen családi körben nő fel magas elvárások, szigorú szabályok között, ahol nincs elegendő csatorna az indulatok levezetésére.

A *hideg-engedékeny attitűd* esetében az engedékenység nem a bizalomból fakad, mint az első nevelési módszernél, hanem a szülői közönyből. Az érzelmi viszonyulás elhidegült, a szülő a gyermek közeledését elutasítja, nem törődik vele. A gyermek általában agresszióval válaszol,

⁹⁴ Scheafeer, E. S.: A hypothetical circumplex of maternal behavior concepts. Journal of Abnormal Ranschburg Jenő: Félelem, harag, agresszió. Nemzeti Tankönyvkiadó, 2001. 135-145. o.

amely erőteljes függőségi szorongással is párosul, mivel sok az ellenérzése szülőjével szemben, ugyanakkor vágyik is a kötődésre. Ezeknél a gyerekeknél gyakori, hogy antiszociális csoportokhoz csapódnak, illetve jellemzően az ilyen háttérrel rendelkező gyerekek mutatnak az iskolában is agresszív viselkedést. Ezek a gyerekek ritkán lesznek ámokfutók, mivel agressziójukat nem fojtják el, az már korán megjelenik viselkedésükben.

Végül a *hideg-korlátozó nevelői attitűd* lényege, hogy a szülő a gyermek érzelmi, intellektuális szükségleteit nem elégíti ki, ugyanakkor a gyermek emiatt keletkező indulatainak semmiféle teret nem enged, szigorúan büntet minden kihágást. Ha ez a szigorú büntetés inkább verbálisan nyilvánul meg, és főként, ha a megalázásokat néha szeretet-megnyilvánulások váltják fel, a gyerek valószínű a szülő róla alkotott lekicsinylő véleményével azonosítja magát, és nem lázad, hanem agresszióját önmaga felé fordítja (drog- vagy alkoholabúzus, depresszió), súlyosabb esetben akár öngyilkosságba is menekülhet. Ha a büntetések fizikai bántalmazásig fajulnak, a szeretet-megnyilvánulások pedig teljesen hiányoznak, a gyermek valószínű fellázad, és maga is súlyosan agresszív viselkedést fog mutatni. Az ámokfutók egy része valószínűleg ilyen családban nő fel, ahol nem élheti ki agresszióját, amely a szeretethiányból fakadó frusztrációk miatt felhalmozódva váratlanul robban ki.⁹⁵

A leírt családi működésmódok jelentősen befolyásolják a gyermek fejlődését, amely ámokfutók esetében – ha nem is mindig markánsan, de – eltér az egészségestől. Az elkövetők családja jellegzetességeinek felszíni ismérveit könnyű összegyűjteni (házasság, válás, testvérek száma, a család szocioökonómiai státusza stb.), azonban a család ámokfutás előtti dinamikáját feltárni nehéz vállalkozás. Leginkább csak feltételezéseink lehetnek a tanúvallomások és az elkövetők esetleges korábbi pszichés vizsgálatai alapján, illetve néhány dologra következtetni lehet az elkövető patológiájából is. Magukat a szülőket kérdezve, akikkel néhány eset után készült interjú, az derül ki, hogy ők maguk értetlenül állnak gyermekük tette előtt, és nem számítottak a bekövetkezésére. Az őket leginkább gyöttrő kérdés általában az, hogy mit nem vettek észre, miért nem gondolták, hogy ekkora a baj? Bár néhány szülői reakció megreked a hideg elutasítás szintjén és a felelősség teljes háraitásán.

⁹⁵ György Júlia: Az antiszociális személyiség. Medicina, Budapest, 1967

Az esettanulmányok és vizsgálatok alapján megállapítható, hogy az *elkövetők legtöbbje fehér, középosztálybeli családból származott külvárosi vagy vidéki környezetből.*⁹⁶ A családi formák több változata is előfordul az intakt teljes családoktól a gyermekét egyedül nevelő szülőn át a nevelőszülőkhöz. Sok átokfutónak voltak testvérei, akik jellemzően sikeresebbek voltak az elkövetőnél iskolai és szociális teljesítményeiket tekintve. A családi együttélés formái jellemzői érdekesek, és felmerül a kérdés, hogy jellemzően miért nem nagyvárosokban vagy társadalmilag alacsony státusszal rendelkező családokban történnek hasonló esetek. A választ a családok dinamikája adja meg.

Az FBI által kiadott átokfutásokról szóló elemzés szerint a következő családi jellemzők adhatnak okot aggodalomra:⁹⁷

- problémás szülő-gyermek kapcsolat, amelynek következtében a gyermek megveti a szüleit
- a gyermek patológiás viselkedésének elfogadása, a problémák hátrítása a kívülről jövő esetleges jelzések ellenére
- az intimitás és érzelmi közelség hiánya
- a sok költözködés
- kevés magatartási szabály, engedés a gyermek követeléseinek, amelynek következtében a gyermek túl nagy szabadságot kap, a szülő pedig nem tudja követni az iskolai életét, a baráti kapcsolatait és a mindennapi elfoglaltságait (internetelési szokások, tévénézés) – ezekben a családokban megfordulhatnak a szerepek, a gyerekek viselkednek autoritásként, a szülők pedig gyermekként elveszítve a kontrollt.

E felsorolás tartalmaz néhány lényeges pontot, de mindenképpen kiegészítésre szorul.

Egy másik vizsgálat szerint, amely 16 eset elemzésén alapul, a családokra a következők jellemzők:

- a szülők és gyerekek között gyakori az intenzív kontrollharc
- a harag és ellenségesség állandóan jelen van, és nyíltan vagy titokban befolyásolja a családi együttélést
- az apa sokat van távol és/vagy nem vesz részt aktívan a nevelésben
- következtelen és elutasító nevelési módszerek, amely esetenként szigorú büntetésekből, máskor közönyből és elutasításból állnak.⁹⁸

⁹⁶ McGee, J. P. – DeBernardo, C. R.: The Classroom Avenger. The Forensic Examiner. 1999/8. 7. o. Idézi: Böckler, Nils – Seeger, Thorsten: i. m. 56. o.

⁹⁷ O'Toole, Mary Ellen: The school shooter. A threat assessment perspective. Critical Incident Response Group. National Center for the Analysis of Violent Crime, FBI Academy, Quantico, Virginia, 1999. 21-22. o.

⁹⁸ McGee, J. P. – DeBernardo, C. R.: i. m. 7. o. Idézi: Böckler, Nils – Seeger, Thorsten: i. m. 57. o.

Nem mindegyik esetelemzés talált markáns kóros jegyeket a családok életében. Egy amerikai kutatócsoport tagjai, akik hat ámokfutást dolgoztak fel nagy részletességgel, saját bevallásuk szerint azt az eredményt várták, hogy markáns családi patológiákkal és azzal találkoznak, hogy a szülők a gyerekek életében kevésbé vesznek részt. És bár ezekre is akadt példa, nem minden esetben jelentek meg markáns problémák a családi háttérben. Két ámokfutó stabil, teljes családban élt, másik két családban a szülők közötti konfliktus bizonyítékát találták, egy további esetben pedig elhidegült anya-gyerek kapcsolatot. Egyik családban sem utalt semmi arra, hogy a gyerekeket bántalmazták vagy fizikailag elhanyagolták volna. Az ámokfutók szülei megpróbálták részt venni gyerekeik életében, és felügyelték a magatartásukat.⁹⁹

Saját megfigyeléseim szerint sem fedezhető fel egyetlen jól körülírható működésmód az elkövetők családjában. Néhány jellegzetességet azonban fontosnak tartok kiemelni, szem előtt tartva, hogy óvakodni kell az általánosítástól az elkövetők heterogén családi története miatt.

Az ámokfutók írásaiból, pszichológiai explorációiból az derül ki, hogy nem csak az világot gyűlölték általánosságban, hanem egészen konkrét *indulatokat* éltek meg *szüleikkel szemben*, amelyet *nem tudtak kommunikálni*. Indulataik több forrásból fakadhattak, de nagyon sokszor álltak összefüggésben az *elégtelenség érzésével* és az ebből fakadó tehetetlenséggel. Ez az érzés legtöbbször a *szülői elvárásokból* fakadt, amelyeknek a gyerek nem tudott megfelelni. Sok esetben ezt tetézte egy *sikeres*, általában idősebb *testvér* jelenléte, aki még feltűnőbbé tette a későbbi elkövető teljesítménybeli hiányosságait.

A szülőkkel való *kommunikáció deficitjének* több oka lehet. Az egyik, hogy az *apa* sok esetben *nem volt jelen* rendszeresen a gyerek életében válás vagy munka miatt, amelyet a fiúgyermek az ödipális konfliktus megoldásának vágya, az azonosulási igény miatt különösen nagy hiányként élhettek meg, és megakadályozta őket abban, hogy szoros kapcsolatot alakítsanak ki az apjukkal. Abban az esetben, ha az apa visszatért vagy esetleg végig jelen volt, érzelmileg akkor is megközelíthetetlen maradt – legalábbis a gyerek így élhette meg azáltal, hogy az apa jellemzően elvárásai deklarálásával, illetve fegyelmezési módszerekkel kommunikált a gyerekekkel.

Az *anyákról* heterogén kép bontakozik ki az esettanulmányokban a hideg, érzelmileg elutasító anyától az érzelmileg meleg engedékenyig, egy közös pont azonban itt is fellelhető: a *problémák hártása*. Még akkor is, ha egy bizonyos szintig érzékelték és akár lépéseket is

⁹⁹ Moore, Mark H. – Petrie, Carol V. – Braga, Anthony A. – McLaughlin, Brenda L. (Szerk.): *Deadly Lessons – Understanding Lethal School Violence. Case studies of School Violence Committee*. The National Academies Press, Washington D. C., 2003. 258-259. o.

tettek abba az irányba, hogy a gyerekeknek segítsenek, a helyzet súlyát, a gyerekekben lakozó indulatok mértékét nem tudták/akarták észrevenni. A gyerekek így nem maradt tér arra, hogy kifejezze negatív érzelmeit. Természetesen a szülők sincsenek könnyű helyzetben, hiszen melyik anya vagy apa akarna szívesen szembesülni azzal, hogy a gyereke gondolatait gyilkos fantáziák uralják.

A fenti megfigyelésekre sok szempontból rímelnék György Júlia, a múlt század egyik legjelentősebb kriminálpszichológusának megállapításai. Szerinte a kriminális viselkedés kialakulásában a két legfontosabb tényező egyrészt az *érzelmi, indulati élet kielégítetlensége*, másrészt az *önérzeti sérülések*, a megalázások, a megbecsültség hiánya. E két faktort részletezve György Júlia kifejti, hogy az egyik legsúlyosabb ártalom a korai elszakadás az anyától, illetve az anya és gyermeke közötti pozitív érzelmi kapcsolat megromlása főként az első három év folyamán. A gyermek és anyja közötti érzelmi eltávolodás egyik fő oka a szerző tapasztalatai szerint az lehet, ha az anya a gyermeket öntudatlanul azonosítja valamely gyűlölt személlyel (pl. elvált házastárs, anyós, mostohatestvér, apa stb.), és ezért a gyermek közeledésére elutasítóan reagál. Különösen súlyossá válik a helyzet a gyermek számára, ha vannak olyan testvérek is a családban, akikkel szemben ez az érzelmi elutasítás nem nyilvánul meg. Ez az úgynevezett *Tantalusz-szituáció* a legsúlyosabb és leggyakoribb pszichés kriminogén tényező, mivel az egyenlőtlenség és hátrányos megkülönböztettség kétségbeesést és bosszúvágyat indukál a gyermekben, amely aztán a testvérféltékenység direkt, illetve indirekt (depresszió, kriminalitás) alakjaiban nyilvánul meg.¹⁰⁰

Tehát György Júlia is megállapítja, hogy a *testvérrrel való rivalizáció* a szülői szeretetért és elismerésért különösen súlyos érzelmi megterhelést jelenthet, és ez magyarázhatja nem csupán az ámokfutók súlyos indulatait, hanem *nagy figyelemkeresési igényüket* is, amelyet teljesítményükkel nem, a tetteikkel viszont annál inkább képesek kielégíteni.

További kérdés, hogy miért nem képesek az ámokfutók az indulataikat konstruktív módon kanalizálni. Ezt nagyon nehéz megmondani, azonban az egyik lehetséges válasz, hogy a kisvárosi környezetben a jól szituált, megbecsült családokban kevés a lehetőség az agresszió kiélésére, kimondására, mert ez nem felel meg a szülők saját magukról alkotott képének. Más esetekben a szülői agresszió fegyelmezési eszközként elfogadott, azonban nem tolerált a gyerek viszontagságiója. Ennek tükrében érthetőbbé válik, hogy miért történik kevesebb ámokfutás a nagyvárosi, kriminális környezetben, a „rosszhírű” iskolákban és olyan családokban, ahol a nyílt agresszió mindennapos.

¹⁰⁰ György Júlia: Az antiszociális személyiség. Medicina, Budapest, 1967

Az ámokfutók szüleinek szerepéről ennél részletesebben általános szinten maradván nehéz beszélni, az egyes esetek részletes tanulmányozásánál lehet mélyebb elemzést adni róla. Egy dologról azonban mindenképpen szeretnék még szót ejteni, amely nem szokott említésre kerülni a tragédiák után. A szülők felelősségének tárgyalása közben egy percre megállhatunk arra gondolva, hogy micsoda fájdalom lehet, ha az ember gyereke ilyen súlyos, megbocsáthatatlan cselekményt követ el. Az sok szülő fejében megfordul, hogy milyen fájdalom lenne, ha elveszítené a gyermekét valamilyen tragédia folytán, de feltehetően senkinek nem jut eszébe az a lehetőség, hogy a gyerekéből ámokfutó lesz. Ráadásul az elkövetők sokszor öngyilkosságot követnek el a tett befejeztével, ami azt jelenti, hogy a szülő egyik pillanatról a másikra elveszíti a gyermekét, és emellett szembesülnie kell azzal is, hogy ebben a fájdalomban szinte senki nem osztozik vele, mert a város, az ország, sőt az internetnek köszönhetően az egész világ elítéli a tettet és a tettetést. A szülők pedig egyedül maradnak a gyötrelmeikkel és a kérdéseikkel.

4. Kockázati tényezők az iskolában és a kortársi közegben

Az iskolai ámokfutások hátterének feltárásában kikerülhetetlen téma az iskolai zaklatás problematikája. Nagyon sok elkövető esetében felmerült, hogy a cselekményhez vezető folyamatban szerepet játszott az agresszió e destruktív formája. Ehhez hozzá kell tenni, hogy bizonyos esetekben az iskolai ugratások, „beszólások” valószínűleg nem érték el a zaklatás szintjét, azok csupán az elkövető szenzitív szubjektumának szűrőjén keresztül került felnagyításra. Ezzel együtt is azonban lényeges közelebről is megvizsgálni az iskolai zaklatás, másnével „bullying” jelenségét, amely bizonyos elkövetők esetében mindenképpen hozzájárul elmagányosodásukhoz és indulataik felgyülemeléséhez.

Fontos hangsúlyozni, hogy nem minden iskolai erőszak-megnyilvánulás számít zaklatásnak. Az agresszió megjelenése számos esetben természetes, sőt egészséges – ezek a rangsorképző viselkedés megnyilvánulásai. A rangsorképző viselkedés célja soha nem az, hogy az ellenfelet megalázza, vagy kifejezetten fájdalmat okozzon, hanem a pusztán győzelem, a jó pozíció biztosítása a közösségben, hosszú távon pedig – és ettől szociálpozitív –, a rangsor kialakulása után minimálisra csökkenhet az agresszív aktusok száma az adott közösségen belül. A pedagógus onnan tudja megállapítani, hogy erről van szó, hogy ebben az esetben az ellenfelek azonos életkorúak, hasonló testfelépítésűek, a kimenetel nem egyértelmű, és nincs megalázás,

kegyetlenkedés. Egyébként nem biztos, hogy fizikai küzdelemben nyilvánul meg, minél jobb a gyerekek szociális háttéré, annál valószínűbb, hogy szimbolikus formát ölt.¹⁰¹

Az iskolai zaklatás (angolul school bullyingnak, ritkábban school mobbingnak hívják) ezzel szemben az iskolai erőszak destruktív formája, és komoly károkat okoz az helyzet összes szereplőjének. A téma legelső és legtöbbször idézett szakértője, Dan Olweus definícióját alapul véve a tudomány mára kidolgozta a jelenség pontos fogalmát. Eszerint az iskolai zaklatás olyan negatív magatartás, amely jellemzően egy kiválasztott személy ellen irányul az iskolában, egyedül vagy csoportosan követik el és igazak rá a következők:

- szándékos magatartás, melynek célja a másik személynek lelki vagy fizikai sérülés okozása,
- hiányzik a hatalmi egyensúly az áldozat és a zaklató között,
- ismétlődően és hosszú ideig zajlik.¹⁰²

A zaklatás az erőszak bármely formáját öltheti, megjelenhet fizikai, lelki, verbális, nem verbális, közvetett vagy közvetlen agresszióként is.

Az iskolai zaklatásokra 3 norvég diák 1982-es öngyilkossága kapcsán figyeltek fel, akiket minden jel szerint az iskolai bántalmazások hajtottak a halálba. Ez volt a kiindulópontja Olweus vizsgálatainak, amelyek eredményei szerint a diákok 15%-a érintett zaklatóként (kb. 7%) vagy áldozatként (kb. 9%) a 7-16 éves korosztályban (kb. 1,6% mind zaklatóként, mind áldozatként érintett), amely a norvég viszonyokat tekintve, ahol a vizsgálat folyt, több tízezer diákot jelent.¹⁰³ Kérdés, hogy más országokban mi a helyzet. Az egyértelműen kiderült a kutatásokból, hogy mindenhol létező probléma az iskolai zaklatás, de arra nehéz válaszolni, hogy átlagosan milyen százalékban részesei a diákok, mert bár rengeteg vizsgálat készült, ezek nehezen összehasonlíthatóak módszertani okoknál fogva. A WHO 27 országra kiterjedő, a fiatalok egészségmagatartására vonatkozó felmérése szerint Svédországban a legjobb helyzet, ahol 6% az áldozatok és 5% a zaklatók aránya, Litvánia áll a legrosszabbul 40%-os áldozati és 32%-os zaklatói aránnyal. Magyarországon e vizsgálat 14% áldozatot és 13% zaklatót mutatott ki, de voltak olyan magyar kutatások (pl. Buda Marianné¹⁰⁴ vagy Figula Erikáé¹⁰⁵), amelyek ennél magasabb arányokat találtak.¹⁰⁶

¹⁰¹ Ranschburg Jenő: Nyugtalan gyerekek. Saxum Kiadó, Budapest, 2009, 169-174. o.

¹⁰² Buda Mariann, Kőszeghy Attila, Szirmai Erika: Iskolai zaklatás – az ismeretlen ismerős. *Educatio* 2008/3. 374. o.

¹⁰³ Dan Olweus: Iskolai zaklatás. *Educatio* 1999/4. 725-727. o.

¹⁰⁴ Buda Mariann: Iskolai erőszak, iskolai zaklatás. In: Szávai Ilona (Szerk.): *Fordulópont* 41., 2008, 14-15. o.

¹⁰⁵ Figula Erika: Bántalmazók és bántalmazottak az iskolában. *Új pedagógiai szemle*. 2004. július-augusztus <http://epa.oszk.hu/00000/00035/00083/2004-07-Mu-Figula-Bantalmazok.html> (2013. szeptember 12.)

¹⁰⁶ Buda Mariann: i. m. 14. o.

A legtöbb kutató egyértékesen abban, hogy zaklatás szempontjából a legveszélyeztetettebb korosztályt a 11-16 évesek alkotják, amely egyébként körülbelül lefedi a pubertáskor kezdetét-közepét. Az eredmények szerint inkább az alsóbb évfolyamokról kerülnek ki az áldozatok, a zaklatás jelentős része pedig a felsőbb évfolyamosok számlájára írható. A középiskola felsőbb osztályaiban pedig már egyértelmű csökkenés tapasztalható a bántalmazás mértékében.¹⁰⁷

Az áldozatok oldalát nemek szerinti bontásban elemezve Olweus azt állapította meg, hogy a fiúkat több közvetlen zaklatás éri, mint a lányokat. A közvetett zaklatás mindkét nemet nagyjából egyformán érinti.¹⁰⁸ Ettől némileg eltérő eredményre jutott a FIGULA ERIKA-féle magyar vizsgálat, mely szerint egyértelműen magasabb az áldozatok száma a lányok között.¹⁰⁹ A zaklatókat tekintve nagyobb a fiúk aránya, mindkét nemet ők bántalmazzák gyakrabban.

A zaklatásokkal foglalkozó kezdeti vizsgálatok elsősorban a zaklató és az áldozat személyével foglalkoztak, őket tekintették a bullying szereplőinek. Ezt a statikus szemléletet mára felváltotta a rendszerszemlélet, amely a zaklatást nem csupán két fél közötti interakciónak, hanem olyan dinamikus csoportfolyamatnak tekinti, amelyben számos gyerek cserélődik a zaklató, áldozat és szemlélő szerepében, és amelynek szereplői az előző három mellett a kortársak, a felnőttek (iskolai dolgozók, szülők), az iskolai és a családi környezet, illetve a társadalmi befolyásoló tényezők is.¹¹⁰

Olweus két áldozattípust különböztet meg. A *passzív vagy meghunyászkodó áldozat* tekinthető tipikusnak. Ezek a gyerekek jellemzően szorongóbbak társaiknál, érzékenyek, csendesek, alacsony az önbecsülésük, negatívan látják magukat és a sorsukat. Gyakori reakciójuk a sírás és a visszahúzódás. Nem nagyon találnak barátokat az iskolában. Viselkedésük nem agresszív, az erőszakot elítélik. Ha fiúk, fizikai erejük általában kisebb, mint a többi fiúé. Az ilyen gyerekek közül sokan már kicsi koruk óta érzékenyebbek társaiknál, a szüleikkel, főként az édesanyjukkal szoros a viszonyuk, szüleik sokszor túlóvják őket.

¹⁰⁷ Paksi Borbála: Az iskolai agresszió előfordulása, intézményi percepciója. Új Pedagógiai Szemle 60. évf. 1-2. szám, 2010 http://epa.oszk.hu/00000/00035/00139/pdf/EPA00035_uj_pedagogiai_szemle_2010_1_2.pdf (2013. szeptember 16.) 131. o.

¹⁰⁸ Dan Olweus: i.m. 721-725. o.

¹⁰⁹ Figula Erika: Iskolai zaklatás – iskolai erőszak pszichológusszemmel. A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Tudományos Közalapítvány Kuratóriuma, Nyíregyháza, 2004, 94. o.

¹¹⁰ Sally Boyd: Wellbeing@School: Building a safe and caring school climate that deters bullying. New Zealand Council For Educational Research Te Rūnanga O Aotearoa Mō Te Rangahau I Te Mātauranga, Wellington, 2012 <http://www.wellbeingatschool.org.nz/sites/default/files/Wellbeing-at-School-overview-paper.pdf> (2013. szeptember 12.) 8. o.

Ezzel szemben a *provokatív áldozatok* viselkedése feltűnő, ezzel irritálják környezetüket. Gyakran működnek hiperaktív módon. Egyszerre jellemzi őket a szorongás és az agresszió, verekedéseket kezdeményeznek, beszélnek másoknak.¹¹¹

Egy másik csoportosítás szerint létezik az áldozatoknak egy harmadik csoportja is, az ún. *idegesítő gyerekek* csoportja, akik a felszínen bohócnak, dicsekvőnek vagy akár strébernek is tűnhetnek, de ez a viselkedés valójában nem más, mint kétségbeesett (és legtöbbször sikertelen) próbálkozás önmaguk elfogadtatására.¹¹²

Az *utánkövetéses vizsgálatok* szerint az áldozatok önértékelése fiatal felnőtt korokra továbbra is alacsonyabb az átlagnál és hajlamosabbak a depresszióra, mint azok, akiket nem zaklattak iskolás korukban.¹¹³ Az áldozati szerep egyik legnagyobb veszélye, hogy ezek a gyerekek a rossz tapasztalatok nyomán kialakuló visszahúzódásuk, szorongásuk miatt új környezetbe kerülve is könnyen előhívják a bántalmazó viselkedést magukkal szemben, amely így krónikus állapotá válhat, és akár végzetes következményei is lehetnek.

Nagyon érdekes megfigyelni a *népszerűség kérdését* az iskolai erőszak szereplőinél. A zaklatók népszerűsége a felsőbb évfolyamok felé haladva egyre csökken, 16 éves korra már átlag alatti lesz, de még ekkor sem válnak annyira népszerűtlenné, mint az áldozatok.

A „*cyberbullying*” vagy *internetes zaklatás* a fiatalok közötti zaklatás speciális formája. Nem az iskola területén zajlik, hanem virtuális felületeken, de sokszor igen szorosan összekapcsolódik az iskolában megnyilvánuló erőszakkal. Például néhány éve elterjedt, hogy internetes csatornákra olyan videókat töltenek fel, melyen egy diákot a társai éppen megvernek vagy más módon megaláznak. Az internetes zaklatás azonban számtalan más módon is megnyilvánulhat, emailek, sms-ek formájában, de a közösségi oldalak is alkalmas felületet jelentenek az indirekt zaklatás számára, hiszen ezeken név nélkül, és legtöbbször következmények nélkül írhatnak sértő dolgokat a másokat bántani akarók.

5. A társadalmi közeg és a rizikófaktorok

Finszter Géza egy Szabó Dénessel folytatott beszélgetés során, valamikor a 90-es években 15-20 évet adott arra, hogy ilyen jellegű cselekmények megjelenjenek Magyarországon is. „Megfigyelhető ugyanis a modernitás konvergenciája, tehát, hogy az előttünk járó

¹¹¹ Dan Olweus: i.m. 727-728. o.

¹¹² Révész György: Erőszak az iskolában. In: Péley Bernadette – Révész György (Szerk.): Autonómia és identitás. Tanulmányok Kézdi Balázs 70. születésnapjára. Pro Pannonia Kiadói Alapítvány, 2007, 167. o.

¹¹³ Dan Olweus: i.m. 727-728. o.

társadalmak mutatnak példákat, és ezek fognak áthullámozni az óceánon. Megjelenik a kultúrában egy attól idegen elem, egy zenekar, aki például arra szólít fel, hogy vásároljunk fegyvert és lőjük le azokat, akik éppen a moziból jönnek kifelé. Ezen először csak nevetnek az emberek, később azonban valaki megcsinálja. A társadalmakban olyan szerkezeti változások történnek, amelyek korábban jól kezelhető jelenségeket kezelhetetlenné tesznek. Korábban nagyobb volt a közösségek megtartó ereje. A média hatása világjelenség ma már. Valós és virtuális közösségi terek jelennek meg, ahol idegenek találkoznak, ezek mind a modernitás jelenségei.”¹¹⁴

5.1. A médiakörnyezet és az iskolai ámokfutások összefüggései

A média és a bűnözés összefüggéseit már évtizedek óta kutatják, mivel az audiovizuális média megjelenésével egyre sürgetőbbben merült fel a kérdés, hogy a szórakoztató- és médiaipari termékekben megjelenő erőszakábrázolás mennyiben befolyásolja az emberi agresszivitást. Különösen fontosnak tűnt a válasz megtalálása olyan súlyú bűncselekmények esetében, mint az iskolai ámokfutások. A kutatások első hulláma főként ezt az összefüggést vizsgálta, azonban hamarosan kiderült, hogy nem csupán a szórakoztatóipari termékek erőszakos tartalmai, hanem a médiakörnyezet egyéb aspektusai, így a hírközlés jellemzői, illetve az internet adta lehetőségek is lényeges tényezők lehetnek az iskolai ámokfutásokhoz vezető folyamatban, illetve annak következményeiben.

Az embereket körülvevő médiakörnyezet vizuális (pl. könyv, újságok, plakátok), auditív (pl. rádió) és audiovizuális médiumokból (pl. televízió, mozi, internet) áll. Más csoportosítások szerint megkülönböztetünk digitális és nem digitális, illetve interaktív és passzív befogadást kívánó csatornákat. E közegeken keresztül juthatunk hozzá különböző tartalmakhoz, a teljesség igénye nélkül például hírekhez, filmekhez, reklámokhoz, játékokhoz, illetve az interaktív csatornák esetében magunk is kommunikálhatunk ezeken keresztül. Az elmúlt években a technikai fejlődés következtében a médiumok köre jelentős mértékben kitágult, és az egyes kategóriák közötti határok egyre inkább elmosódnak. Vegyük példának a klasszikus médiumnak számító televíziót, amely mára digitális rendszerű lett, ennek következtében pedig tulajdonképpen már nem is csupán tévéként használható, hanem egyre inkább betölt olyan funkciókat is, mint egy számítógép. De említhetjük azt a folyamatot is, melynek részeként a telefonkészülékek rohamos sebességgel váltak a média egyik legfontosabb eszközévé,

¹¹⁴ Kulcsár Gabriella: Kerekasztal-beszélgetés az ámokfutás jelenségéről. *Ügyészek Lapja*

miközben eredeti funkciójuk csupán a hangtovábbítás volt, tehát klasszikus értelemben nem is számítottak médiumnak. A változások következtében a médiakörnyezet iskolai ámokfutásokkal kapcsolatban felmerülő szerepe is egyre komplexebbé válik.

5.1.1. Az erőszakos tartalmú szórakoztató- és médiaipari termékek hatása

1999. április 20-án az Egyesült Államokban a Columbine Középiskolában két diák, Eric Harris és Dylan Klebold megölték 1 tanárt és 12 diákot, megsebesítettek további 24-et, majd fejbeltették magukat. 20 nappal később, május 10-én, Clinton amerikai elnök összehívott egy találkozót a Fehér Házba, melyen részt vett a televíziós társaságok, a hollywoodi filmstúdiók, a fegyvergyártó cégek és az America Online 60 vezetője. Az elnök a kultúra eldurvulásáról („coarsening of the culture”) beszélt, és a szórakoztatóipar képviselőit arra biztatta, hogy hagyjanak fel a gyerekek számára elérhető erőszakot dicsőítő produktumok forgalmazásával. „Nem tehetünk úgy, – mondta az elnök – mintha nem lenne hatása a kultúránkra és a gyermekeinkre, ha túl sok erőszakot tapasztalnak és látnak maguk körül. Meg kell kérnünk azokat az embereket, akik ilyen termékeket gyártanak, hogy gondoljanak a következményekre, akár erőszakos filmekről, cd-ékről vagy videójátékokról van szó. Ha gyártják is, legalább ne gyerekeknek adják el őket.”¹¹⁵

A szórakoztató média pillanatok alatt bűnbakká vált. Bizonyos filmeket (Született gyilkosok, Egy kosaras naplója, Mátrix), zenészeket, együtteseket (Marilyn Manson, Pearl Jam, KMFDM, Rammstein) és videójátékokat (Doom) sokan az iskolai ámokfutások közvetlen előidézőinek tekintettek.

Ezzel a felfogással szemben megfogalmazódott olyan vélemény is, mely szerint a populáris kultúrával kapcsolatos morális pánik hosszú múltra nyúlik vissza, és tulajdonképpen minden tömegkommunikációs technikai újdonság – a rotációs nyomdától a televízió át a PC-ig – kiváltotta ezt az aggodalmat a társadalomban, főként, ha az újítás elsősorban a fiatalokat célozta meg. A média befolyásának okolása valójában a társadalmi bizonytalanságok elkendőzésére szolgál, amely abból fakad, hogy az új technológiákat, amelyek szórakoztatják a fiatalokat, a felnőttek már nem tudják kellőképpen követni és kontrollálni. E nézet szerint a médiában megjelenő erőszak nem közvetlen oka, hanem az egyik előfeltétele volt a

¹¹⁵ „Clinton warns Hollywood on violence” The Daily Telegraph (12 May 1999) Idézi: Springhall, John: Violent media, guns and moral panics: The Columbine High School Massacre, 20 April 1999. Paedagogica Historica 35:3, 1999. 629. old.

tragédiának egy olyan történelmi és kulturális környezet részeként, amely lehetővé tette a lövöldözés megtörténtét.¹¹⁶

a) Elméletek

Az erőszak oka vagy előfeltétele, esetleg agresszió-levezetési lehetőség a médiában megjelenő erőszak? Erre a kérdésre számtalan elmélet és vizsgálat igyekezett választ találni több-kevesebb sikerrel, sokszor egymásnak ellentmondó eredményekkel.¹¹⁷

A katarzisélmélet szerint a tévében látott erőszakos jelenetek szelepfunkciót töltenek be: segítenek a nézőknek abban, hogy agresszív indulataikat levezessék. mert a néző az agresszív szereplővel azonosulva fiktív szinten tudja kiélni agresszióját.¹¹⁸ A legtöbbet hivatkozott vizsgálat ezzel az elmélettel kapcsolatban Feshbach kísérlete 1951-ből. A kísérleti személyek a vizsgálat kezdetén verbális frusztrációt szenvedtek el (sértő kifejezésekkel illették őket), majd két csoportot alakítottak belőlük. Az alanyok egyik felének erőszakos tartalmú filmrészletet vetítettek le, a többieknek egy semleges tartalmút. Ezután a vizsgálati személyek lehetőséget kaptak, hogy az őket ért sértéseket viszonyozzák. A meglepő eredmények szerint az első csoport jóval kevésbé volt agresszív a kísérletvezetővel, mint a semleges filmet megtekintő második csoport. E kutatás nagyon híressé vált, de sajnos az eredményeket későbbi vizsgálatok nem tudták megismételni, és maga Feshbach is módosította álláspontját annyiban, hogy elismerte, a katarzis létrejöttéhez szükséges feltételek ritkán adódtak szemben a sokkal gyakrabban megjelenő agresszió-növelő feltételekkel. A mai tudományos álláspont tehát meghaladottnak tekinti a katarzis-elméletet.¹¹⁹

A stimulációs és szuggesztióelméletet egyes szerzők egy elméletként kezelik, valójában ugyanazon elméleti alap két fokozatáról van szó. A stimulációs elmélet szerint az erőszak

¹¹⁶ Springhall, John: i. m. 630-635. old.

¹¹⁷ Az elméletek bemutatása eredetileg Kulcsár Gabriella: *Gewaltdarstellungen in den Medien und ihre Wirkungen auf die Aggressionsbereitschaft* In: Emlékkönyv Losonczy István Professzor halálának 25. Évfordulójára. (szerk.. Gál-Kőhalmi) Pécs, 2005 215-220. old. című cikkében jelentek meg németül, és ez a szöveg került bele magyarul Korinek László: *A bűnözés visszatükröződése. Latens bűnözés, bűnözésábrázolás, félelem a bűnözéstől.* In: *Kriminológia – Szakkriminológia.* (Szerk: Gönczöl Katalin – Kerecsi Klára – Korinek László – Lévay Miklós), Complex Kiadó, Budapest, 2006. 262-264. old. című írásába.

¹¹⁸ Schwind, H.-D.: *Kriminologie.* Kriminalistik Verlag, Heidelberg, 2001, 268. old.

¹¹⁹ Feshbach, S.: *Fernsehen und antisoziales Verhalten. Perspektiven für Forschung und Gesellschaft.* In: *Empirische Medienpsychologie.* (Szerk.: Groebel, J./P. Winterhoff-Spurk) München, 1989, 71. old. Idézi: Kunczik, M., Zipfel, A.: *Wirkungen von Gewaltdarstellungen.* In: *Fernsehforschung in Deutschland: Themen-Akteure-Methoden.* (Szerk.: Klinger, W., Roters, G., Zöllner, O.) SWR-Schriftenreihe, Medienforschung Bd. 1. Baden-Baden, 1998, 9. old.

látványa generálisan növeli a néző agresszív késztetéseit rövid és hosszú távon is. A szuggesztíóelmélet egy lépéssel továbbmegy, és azt állítja, hogy az erőszak látványa egyfajta imitációs hatást is előhív, tehát a befogadót a konkrétan látott agresszív elemek utánzására ingerli. Tulajdonképpen mindkét teóriát alátámasztja Bandura híressé vált kísérletsorozata, amelyben bebizonyította, hogy már óvodás korú gyerekek is elsajátítják a felnőttektől látott agresszív viselkedésmintákat, és ez a hatás akkor is nagymértékben működik, ha nem élőben, hanem csak filmen látják az erőszakos viselkedést.¹²⁰

A habitualizációs elmélet szerint az erőszakos műsorok nézése hosszú távon a néző deszenzibilizálódásához vezethet. Ennek következménye lehet az erőszak áldozataival szembeni növekvő közömbösség, illetve ezzel összefüggésben az agresszív késztetések növekedése is.¹²¹ Egyes szerzők úgy vélik, nem áll rendelkezésre elegendő bizonyíték ennek az elméletnek az alátámasztására, de érvényessége nem zárható ki.¹²²

Az inhibíciós elmélet szerint az erőszak látványa a néző agresszív viselkedését blokkolja, mert félelmet ébreszt benne. Ezt az elméletet alátámasztja Grimm kísérlete, amelyben a kísérleti alanyoknak egy küzdősportokról szóló filmet vetített le, amelyet megelőzően, illetve a vetítést követően az alanyokon pszichofiziológiai méréseket végzett. A mérések eredménye szerint valóban blokkolttá vált a félelem hatására a résztvevők agressziója, azonban az empátiájuk csökkenése is kimutatható volt, amely viszont hosszú távon hozzájárulhat az agresszív viselkedés kialakulásához, ahogy a habitualizációs elmélet kimutatta.¹²³

A felsorolt négy elmélet legfőbb kritikájaként a monokauzalitást szokták említeni, azaz e teóriák megpróbálnak egyértelmű ok-okozati összefüggést keresni a két jelenség, a médiában megjelenő erőszak és az emberek agresszivitása között.

A legtöbb kutató a média és agresszió viszonyának multikauzális magyarázatát fogadja el. Eszerint a látott erőszakos tartalmak nem mindenkire hatnak egyformán. Befolyásolják a személyi jellemzők, melyek közül rizikófaktornak számít:¹²⁴

¹²⁰ Nagy László: Az emberi motiváció. In: A pszichológia alapjai. (Szerk: Révész, György – Bernáth, László) Tertia, 2002. 210. o.

¹²¹ Schwind, H. D.: i. m. 271. old.

¹²² Kunczik, M., Zipfel, A.: Medien und Gewalt. Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend, 2004, S. 5.

¹²³ Grimm, J.: Mediengewalt – Wirkungen jenseits von Imitation. Zum Einfluss ästhetischer und dramaturgischer Faktoren auf die Aggressionsvermittlung. In: Bergmann, S. (Szerk.): Mediale Gewalt – Eine reale Bedrohung für Kinder?, Gesellschaft für Medienpädagogik und Kommunikationskultur, Bielefeld, 2000, 49-50. old.

¹²⁴ Kunczik, M., Zipfel, A.: (1998) i. m. 13-17. old., illetve ennek kiegészítése: Merz-Abt, Thomas: Killerspiele und ihre Herausforderung für Schule und Eltern. Theoretische Reflexion und medienpädagogische Handlungsempfehlungen. Medienheft 6/2009. 2-3. old.

- a férfi nem,
- a 12 év alatti kor, amikor még nem alakul ki stabil erkölcsfelfogás,
- agresszív, ingerlékeny alaptermészet, alacsony frusztrációs tolerancia
- nagyfokú ingerkeresés (új intenzív ingerek utáni vágyakozás, amely gyakran kockázatkereső magatartással párosul),
- túlzott, függőségbe hajló médiafogyasztás (több, mint napi 2 óra játék, a játékidő korlátozására adott extrém reakciók)
- introvertált, félénk személyiség,
- korlátozott társas intelligencia, a realitás és a fikció megkülönböztetésének korlátozott képessége
- korlátozott viselkedérepertoár, gyenge szociális problémamegoldó képesség
- alacsony fokú empátiás készség, az érzelmek hiányzó kontrollja, emocionális labilitás
- az erőszakos viselkedést megengedő értékfelfogás.

Meghatározzák a társas környezet egyes faktora:

- feszültségek, konfliktusok, erőszak a családban, elhanyagolás vagy elutasítás, empátia nélküli nevelési stílus, rossz szülő-gyerek kommunikáció,
- a szülők részéről nincs kontroll a gyerek médiafogyasztásával kapcsolatban,
- a gyerek szobájában könnyen hozzáférhetőek a médiaeszközök,
- a szülők nem értnek az új típusú médiumokhoz,
- a szülők és/vagy kortársak túlzott mértékű médiafogyasztása,
- agresszív klíma az iskolában, a társadalomban.

Továbbá magának a médiatartalomnak is számtalan változó jellemzője van, amelyek adott kombinációja erőteljesen befolyásolja a gyakorolt hatást.¹²⁵ E változók egy adott műsorban:

- az erőszak mértéke,
- a erőszakot alkalmazó személy, szereplő attraktivitása (egy szimpatikusnak beállított, vonzó karakterrel a néző sokkal könnyebben azonosul),
- az erőszak-alkalmazás konzekvenciái, esetleges igazolása (ha az agresszor jutalmat kap tettéért, vagy nem bűnhődik meg érte, sokkal nagyobb a valószínűsége, hogy a műsor a nézőt imitálásra ingerli),

http://profil.phtg.ch/Publikationen/10364/17/09_Games_Merz-AbtThomas.pdf Kunczik. M., Zipfel, A.: (1998) i. m. 13-17. old.

¹²⁵ Kunczik. M., Zipfel, A.: (1998) i. m. 13-17. old.

- az áldozat bemutatása (minél jobban tudatosítják szenvedését, annál valószínűbb, hogy a nézőkben fellép az inhibíciós hatás) és
- a műsor műfaja (a horrorfilmek általában sokkal nagyobb veszélyt jelentenek, mint például a krimik).¹²⁶

Kérdés, hogy azok a filmek, amelyek művészi igényességgel nyúlnak az átokfutás témájához (Bowling for Columbine, Let's talk about Kevin, Falling down, Elephant), hogyan értékelhetőek. Egyrészt valószínűleg ezek is jelentenek némi veszélyt azért, hogy újabb információ és fantáziaforrást jelentenek leendő elkövetők számára, ugyanakkor érthető a művészek igénye is, hogy ezeket az eseteket, amelyek az emberek nagyon közösségeit rendítik meg, feldolgozzák. Talán ezek a filmek jelentik a legmegfontoltabb választ a társadalom kérdéseire, de természetesen ezért sokkal kevésbé direktnek is, mint az újságok híradásai. Nyilván kevesebben is látják őket.

b) A videójátékok speciális problematikája

A videójátékok speciális mediális tevékenységet jelentenek, mivel:

- a felhasználó nem passzív befogadó, hanem aktív résztvevő, akitől a játék fokozott perceptuális és kognitív működést igényel
- a videójáték mélyebb bevonódással jár,
- a játékos nagyobb szabadsággal rendelkezik tekintetben, hogy milyen médiatartalmat választ (mind műfaji, mind konkrét tartalom vonatkozásában), mint például a televízió néző
- a felhasználó az internet segítségével más játékosokat is bevonhat abba a virtuális világba, amelyet a játék megjelenít (az online többszereplős játékmódok, a játékok köré épülő kereskedelmi és nem kereskedelmi internetes interakciós környezetek által).¹²⁷

¹²⁶ Kunczik, M., Zipfel, A.: (2004) i. m. 7. old.

¹²⁷ Pólya Tamás – Sáringerné Szilárd Zsuzsanna: A videójátékok értékrendszer- és életmód-befolyásoló hatása. Túlsúlyos gyermekek játéka Nintendo Wii-vel – egy előtanulmány tapasztalatai. In: A média hatása a gyermekekre és fiatalokra VI. (Szerk: Gabos Erika) Nemzetközi Gyermekmentő Szolgálat Magyar Egyesület, Budapest, 2012. 259-276. old.

http://media.ektf.hu/munkatarsak/publikaciok/polya2012a_Polya_Szilard_Nintendo_Wii.pdf

A videójátékokhoz kapcsolódó sajátos médiafogyasztási folyamat kapcsán fokozottan merül fel a kérdés, hogy a virtuálisan eljátszott erőszak milyen hatással van a felhasználó valóságban megjelenő viselkedésére.

Az iskolai ámokfutásokkal kapcsolatban elsősorban az úgynevezett Ego-shooter, más néven First-person shooter (FPS) játékok veszélyei szoktak felmerülni. Ezek úgynevezett belső nézetű lövöldözős játékok, amelyekben a játékos a főhős szemszögéből lát mindent, tehát a képi világot úgy teremti meg, mintha az illető benne lenne a játékban (tehát nem egy figurát lát mozogni, hanem csak a saját karját, amint emeli a fegyvert stb.). A Columbine-ban történt tragédia kapcsán a Doom nevű játékot emlegették sokan, amelyet az elkövetők egyike, Eric Harris, nagy szenvedéllyel játszott. A Doom is az ego-shooterek közé tartozik, ezen belül az úgynevezett „túlélőhorror” kategóriába. A játékok e típusa a menekülést, bújkálást helyezi a középpontba olyan ellenfelek elől, akiknek külseje és viselkedése is nagyon rémisztő, hogy a játékos ne csak az erejük miatt féljen tőlük.¹²⁸

Részlet Eric Harris (az egyik columbine-i elkövető) egyik iskolai fogalmazásából:

„A Doom egy Ego-„Shoot-em-up”-játék. Az ember járkal benne, és katonai felszereléssel szörnyekre lövöldözik. Lehet, hogy a legtöbb ember számára ez csak egy buta számítógépes játék, de számomra a gondolataim és álmaim szelepe. [...] Többször előfordult, hogy éjszaka egy helyről vagy környékről álmodtam, aztán napokig az járt a fejemben. És aztán megépítettem a Doomban [...].¹²⁹ „A Doom annyira beleégett az agyamba, hogy majdnem mindig a játék körül forognak a gondolataim. [...] Tény, hogy szeretem ezt a játékot, és ha valaki azt mondja: 'Ez csak egy játék', én azt felelem: 'Na és'?”¹³⁰

Egy hónappal az ámokfutás előtt Eric egy videófelvételen¹³¹ a következőket mondta:

„Olyan lesz, mint a *** Doom – amikor felrobbannak a bombák. Tikk, tikk, tikk, tikk... Haa! [...] Mindannyian meg fogtok halni, méghozzá hamarosan!”¹³²

¹²⁸ Wikipédia címszó: Túlélőhorror <http://hu.wikipedia.org/wiki/T%C3%BAI%C3%A9%C5%91horror>

¹²⁹ Részlet Eric Harris 1998. 08. 31-én írt iskolai fogalmazásából. Idézi: Gaertner, Joachim: Ich bin voller Hass – und das liebe ich. Aus den Original-Dokumenten zum Attentat an der Columbine Highschool. Wilhelm Goldmann Verlag, München, 2010. 28. old.

¹³⁰ Részlet Eric Harris 1998. 08. 24-én írt iskolai fogalmazásából. Idézi: Gaertner, Joachim: i. m. 33-34. old.

¹³¹ Eric Harris és Dylan Klebold több videófelvételt is készítettek magukról Ericék házában alagsorában. Ezek „basement tapes” (alagsori videók) néven váltak híressé, de a mai napig nem hozzáférhető a képi anyag, csak néhány részletét lehet ismerni írásos formában.

¹³² Eric Harris mondatai a „Basement Tapes”-en 1999. 03. 15-én. Idézi: Gaertner, Joachim: i. m. 150. old.

Érdekes módon az évezred elején bűnösnek kikiáltott Doom Németországban 2011-ben lekerült a tiltott játékok listájáról (az azóta történt technikai fejlődés következtében képileg már nem tartják veszélyesnek), Amerikában pedig bevásárolták a 10 legnagyobb hatású számítógépes játék közé, és a Library of Congress a fontos kultúrjavak közé sorolta.¹³³ Természetesen azóta számtalan újabb és újabb hasonló típusú játék lepte el a piacot, népszerűségük a mai napig töretlen. A játékok gyártói pont a nagyszámú felhasználói közösséggel védik magukat, arra hivatkozva, hogy a rengeteg játékos legnagyobb része soha nem kerül összetűzésbe a törvénnyel.

A kutatások azonban mégis nagyon elgondolkoztatóak. Egy 2010-es metaanalízis, amely 381 tanulmányt (amely 130295 résztvevőt jelent) eredményeit hasonlította össze, egyértelműen kimutatta, hogy a videójátékok agresszióstimuláló hatásúak.¹³⁴

Egy további kísérlet pedig arra is rámutatott, hogy nem csupán a játékidő után közvetlenül, hanem 24 óra elteltével is hat a személy agressziószintjére az erőszakos videójáték bizonyos feltételek megléte esetén. A Bushman és Gibson által végzett vizsgálatban a kísérleti alanyok azt a feladatot kapták, hogy legalább 20 percen keresztül játsszanak egy erőszakot tartalmazó videójátékkal (a kontrollcsoport nem erőszakos videójátékkal játszott). A kísérleti csoport egyik felébe tartozók ezt követően azt az instrukciót kapták, hogy töprengjenek a játékon a következő egy napban, és gondolkodjanak, hogy milyen módszerrel tudnák fejleszteni a játékteljesítményüket. Másnap egy versenyfeladatot kellett megoldaniuk egy látszólagos ellenféllel, és győzelem esetén fejhallgatón keresztül kapott fájdalmas hanghatással „büntethették” a vesztest. A vizsgálat eredménye szerint az a csoport volt kimutathatóan agresszívebb a többinél, aki az erőszakos videójáték után gondolatban is foglalkozott a témával.¹³⁵ Ezt a kognitív neoasszociációs elmélet is alátámasztja, amely szerint a töprengés az agresszív gondolatokat, érzelmeket aktívan tartja a szemantikus memóriában hosszabb időn keresztül.¹³⁶

De nem csupán az agressziónövelést tekinthetjük veszélyforrásnak a videójátékokkal kapcsolatban, hanem a célzási képesség javulását is. Egy vizsgálat szerint azok a kezdő

¹³³ „Doom” aus der Liste der jugendgefährdenden Medien gestrichen.

<http://www.bundespruefstelle.de/bpjm/redaktion/PDF-Anlagen/bpjm-aktuell-doom-listenstreichung-aus-03-11,property=pdf,bereich=bpjm,sprache=de,rwb=true.pdf>

¹³⁴ Anderson et al.: Violent video game effects on aggression, empathy and prosocial behavior in Eastern and Western Countries: A meta-analytic review. *Psychological Bulletin* 136 (2), 2010. 151-173. old. Idézi: Bushman, Brad J. – Gibson, Bryan: Violent Video Games Cause an Increase in Aggression Long After the Game Has Been Turned Off. *Social Psychological and Personality Science* 2011/2. 29. old.

¹³⁵ Bushman, Brad J. – Gibson, Bryan: i. m. 29. old.

¹³⁶ Berkowitz, L.: On the formation and regulation of anger and aggression: A cognitive-neoassociationistic analysis. *American Psychologist* 1990/45. 494-503. old. Idézi: Bushman, Brad J. – Gibson, Bryan: i. m. 29. old.

rendőrök, akik első lögyakorlatuk előtt 8 hétig Ego-shooter játékkal gyakorolhattak, szignifikánsan jobban céloztak a lövészet-gyakorlaton, mint a kontroll csoport, akik nem játszhattak a videójátékkal.¹³⁷ A videójátékok ilyen típusú mellékhatása ámokfutók esetében egyáltalán nem kívánatos.

Egyes vélemények szerint az iskolai ámokfutások kialakulása szempontjából nem annak van valódi relevanciája, hogy sikerül-e pontosan mérhetővé tenni, hogy milyen mértékben agressziónövelő hatású a médiában (és videójátékokban) megjelenő erőszak-ábrázolás. Jóval nagyobb a jelentősége annak a változásnak az iskolai lövöldözések számának növekedésében, hogy egyrészt a technika fejlődésével egyre valóságosabb virtuális világokat képesek létrehozni a film- és játékkészítők, másrészt, hogy az internet elterjedésével gyakorlatilag állandóan elérhető és korlátlanul ismételve megtekinthető bármilyen erőszakos tartalom.¹³⁸ Ezáltal lehetővé válik a virtuális világba való szinte teljes visszahúzóds, ahol új távlatok nyílnak meg egy – a való életben félelmekkel vagy sikertelenséggel küzdő – személy előtt, hiszen az interneten sokkal könnyebben levethetőek a gátlások, ezáltal könnyebb a kontaktusteremtés, jóval kisebb a felelősség, és tulajdonképpen lehetővé válik egy „gátlástalanított identitás“ felvétele, amellyel akár a hatalom és kontroll iránti vágy is következmények nélkül kiélhető. Az igazi veszélyt az jelenti, ha egy sérelmekkel, megalázottsággal küzdő embereket (fiatalokat) szippant be a virtuális világ. Ők ugyanis sátuszvesztésük folytán állandóan arra törekednek, hogy a kontrollt és ezáltal szociális identitásukat valamilyen módon visszanyerjék, amely sok esetben olyan fantáziaként jelenik, amelyben az adott személy hatalmat gyakorol mások felett, élet-halál ura. Ezek az ölési fantáziák az abszolút kontroll érzését adják meg kontrollvesztett személynek, és a mások gyilkolásán alapuló játékok vagy az ilyen témájú videók, filmek segítségével egyre intenzívebben képes ezeket a fantáziákat kiélni, főleg ha figyelembe vesszük, hogy a virtuális világok egyre jobban megközelítik a valóságot. Ezzel együtt pedig egyre nő a veszélye, hogy a lelkiileg sérült személy olyan mértékben identifikálódik a saját virtuális gátlástalanított énjével, hogy összekeveri a valóságot a fantáziával, és a valóságban is a fantáziája szerint cselekszik.¹³⁹

¹³⁷ Max Hermanutz et al.: Computerspiele – Training für den Schusswaffengebrauch? In: Polizei und Wissenschaft Jg 2., Verlag für Polizeiwissenschaft, Frankfurt am Main, 2002. 3-12. old. Idézi: Robert Brumme (2011): i. m. 64. old.

¹³⁸ Robert Brumme (2011): i. m. 64-65. old.

¹³⁹ Frank J. Robertz: School shootings – über die Relevanz der Phantasie für die Begehung von Mehrfachtötungen durch Jugendliche. Verlag für Polizeiwissenschaft, 2004

c) Konklúzió

A tudomány mai állása szerint a médiában megjelenő erőszak agresszív gondolkodásmódra, érzésvilágra és ezáltal erőszakos viselkedésre hajlamosít, de ez csak egy faktor más egyéb személyiségbeli és társadalmi tényező mellett, tehát nem állapítható meg direkt ok-okozati összefüggés a médiaerőszak és az agresszív viselkedés (jelen esetben az iskolai ámokfutások) között. Ráadásul kimutatták, hogy az ilyen típusú médiatartalmakat elsősorban azok a felhasználók keresik, akik eleve agresszívabb személyiségvonásokkal rendelkeznek. Érdekes megfigyelés továbbá, hogy azok a felhasználók, akik az egyik médiatípusban, pl. videójátékokban az agresszív tartalmúakat szeretik, a média más területein is hasonló élményeket keresnek (pl. horrorfilmek.)¹⁴⁰

A gyakorlatban e tudományos eredmények tudatában talán az a legfontosabb, hogy tekintsük jelzésértékűnek, ha egy gyerek médiafogyasztásának nagy részét erőszakos tartalmak teszik ki, és reagáljunk erre a szignálra.

5.1.2. A hírközlés szerepe

Az 1999-es columbine-i iskolai ámokfutás után a szókimondó énekest és botrányhőst, Marilyn Mansont azzal vádolták, hogy szövegeivel és stílusával „frusztrált tinédzserek milliói számára jelenti az antihőst”¹⁴¹, és hozzájárult a tragédia bekövetkezéséhez. Manson erre reagálva a következőket nyilatkozta a Rolling Stones magazinnak: „Amerika nagyon szeret találni egy-egy ikont, akire a büntudatát rávetítheti. Én kétségkívül magamra vállaltam az Antikrisztus szerepét, én vagyok a kilencvenes évek individualitásának hangja, és az emberek hajlamosak arra, hogy bárkit, aki az átlagostól eltérően néz ki és viselkedik, illegális vagy erkölcstelen magatartással hozzanak összefüggésbe. [...] (Ugyanakkor) a média a kezdetektől fogva népi hőssé változtatta a bűnözőket Jesse Jamestől Charles Mansonig. És most alkottak

¹⁴⁰ Kunczik, Michael; Zipfel, Astrid: Medien und Gewalt. Befunde der Forschung 2004-2009. Bericht für das Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend. Kurzbericht. Berlin, 2010. 10. old. és Hartmann, Thilo (2006): Gewaltspiele und Aggression. Aktuelle Forschung und Implikationen. In: Clash of Realities. Computerspiele und soziale Wirklichkeit. (Szerk: Kaminski, W./ Lorber, M.) München, 2006. 92. old. <http://www.bundespruefstelle.de/bpjm/Jugendmedienschutz-Medienerziehung/computer-konsolenspiele.did=108062.html>

¹⁴¹ „It's just like the movies”. The Sun (22 April 1999) 6. old. Idézi: Springhall, John: i. m. 633. old.

két újabbat, amikor az összes újság címlapjára odatették annak a két semmirekellőnek, Dylan Kleboldnak és Eric Harrisnek a képét.”¹⁴²

Ez a mozzanat, amelyben Manson, a szórakoztatóipar egyik szereplője a média másik ágát, a hírközlést vádolja meg azzal, hogy a szenzációhajhász tudósítással mekkora károkat okozhat, jól szimbolizálja azt a két fő kérdéskört, amely a média és az iskolai ámokfutások kapcsán felmerül. A szórakoztató- és médiaipari termékekben megjelenő erőszak-ábrázolás agresszióra gyakorolt hatását, amely az előző pontban került bemutatásra, illetve a hírközlés lehetséges szerepét az iskolai ámokfutásokhoz vezető folyamatban és annak következményeiben, amelyet a most következő fejezet hivatott elemezni.

a) Utánzás, modell-hatás

A 80-as, 90-es években történt iskolai ámokfutások még viszonylag mérsékelt médiafigyelmet kaptak, amely helyzet végleg megváltozott az 1999-es columbine-i merénylettel.¹⁴³ Az Eric Harris és Dylan Klebold által elkövetett bűncselekmény hatalmas visszhangot váltott ki, mivel az áldozatok száma és a tett kivitelezése addig szinte soha nem tapasztalt mértéket öltött. Ugyanakkor megmutatkozott az is, milyen kétélű fegyver a média. A részletes, egész világon terjedő híradások is egyértelműen közrejátszottak abban, hogy a columbine-i iskolai lövöldözés több későbbi ámokfutás inspirálója lett, illetve jó néhányan megpróbálták kihasználni a média aktuálisan megnövekedett figyelmét, a nagyobb társadalmi szenzibilitást, és ámokfutással való fenyegetéssel próbálták felhívni magukra a figyelmet.¹⁴⁴ Egy Gallup felmérés szerint a columbine-i esetet követő első hónapban a megkérdezett tizenévesek 37%-a hallott olyan iskolák ellen beérkező fenyegetésekről, amelyet Harris és Klebold esete inspirált.¹⁴⁵ A technológiai fejlődés következtében kitágult világban, melyben a hírek szinte bárhova eljutnak, az iskolai ámokfutás nem elszigetelt, egyedi eset volt többé, hanem újabb tettek iniciátorává válhatott.¹⁴⁶

Hasonló jelenséget az öngyilkosságok kapcsán már több száz évvel ezelőtt megfigyeltek, mely Werther-effektus néven vált ismertté. Johann Wolfgang von Goethe híres művében, „Az

¹⁴² Marilyn Manson in Rolling Stone (24 June 1999) Idézi: Springhall, John: Uo. 634. old.

¹⁴³ Hancock, Lynnell: Voices – Crime: A Context for School Shootings. In: Columbia Journalism Review 2001. Bd. 40, 1, Marion, Ohio 77. o. Idézi: Brumme, Robert: School shootings. Soziologische Analysen. VS Verlag für Sozialwissenschaften, Germany, 2011. 61. o.

¹⁴⁴ Robertz, Frank J. – Wickenhäuser, Ruben: Der Riss in der Tafel – Amoklauf und schwere Gewalt in der Schule. Springer Medizin Verlag, Heidelberg, 2007. 95. o.

¹⁴⁵ Springhall, John: i.m. 631. o.

¹⁴⁶ Robert Brumme: i.m. 62. o.

ifjú Werther szenvedései”-ben a romantikus főhős öngyilkosságot követ el. A mű hatására Európában kimutathatóan megnőtt az elkövetett öngyilkosságok száma, ezért azóta a hasonló jelenségeket Werther-effektusként emlegetik. Magyarországon ilyen öngyilkossági hullámot figyeltek meg, miután az első magyar szépségkirálynő, a 17 éves Molnár Csilla véget vetett életének. Az ilyen esetekben megfigyelhető, hogy sokan még az öngyilkosság módszerét is utánozzák.

A kutatók és a gyakorló szakemberek hamar felismerték, hogy mely veszélyeket hordoz magában a hírközlés a szuicidumok vonatkozásában. A pszichiáterek és lelki segélyszolgálatok javaslatára, a WHO 2008-ban kiadott iránymutatásait¹⁴⁷ is figyelembe véve 2012-ben számos más ország után végre Magyarországon is elkészült egy ajánlás az öngyilkosságokról szóló tudósításokhoz, amelyet a média- és hírközlési biztos tett közzé. Ebben „összefoglalja az öngyilkossággal kapcsolatos tudósítások társadalmi hatását, és – a bizonyítékok felhasználásával – javaslatot tesz a médiszakemberek részére az öngyilkossággal kapcsolatos tudósítás mikéntjére, hogy az pontos, felelősségteljes és etikus legyen, segítse a média aktív, pozitív szerepét az öngyilkosságok megelőzésében. Tudósításuk ugyanis hatással lehet sebezhetőbb embertársainkra, utánzásra készítheti őket. A felelősségteljes tudósítás általános ismereteket közvetít az öngyilkossággal kapcsolatban, bátorítást adva a veszélyeztetett személyeknek, hogy segítséget kérjenek.”¹⁴⁸ A média- és hírközlési biztos továbbá kiemeli, hogy „minél hangsúlyosabban jelenik meg az öngyilkosságról szóló tudósítás a médiában, és minél nagyobb a közlés érzelmi töltete, annál gyakrabban talál követőkre. Az utánzás alapja az azonosulás.”

Nem csupán az öngyilkosságok, hanem a velük pszichológiai értelemben sok szálon összekapcsolható ámokfutások esetében is fontos lenne egy hasonló ajánlás kidolgozása, hiszen az utánzás és azonosulás jelensége itt ugyanúgy megfigyelhető. Az elkövetés részletezése, az okok leegyszerűsítése és a szenzációkeltő bemutatás ahhoz vezethet, hogy az ámokfutókhöz hasonló helyzetben lévő, felhalmozott indulattöltettel küzdő fiatalok azonosulnak az elkövetővel és viselkedési mintát kapnak. Sajnos ebben a vonatkozásban mindegy, hogy negatív előjellel történik-e a tett bemutatása.

Ebből kiindulva kijelenthetjük, hogy az ajánlásban megfogalmazottak némi módosítással alkalmazhatóak az iskolai ámokfutások tudósításaira is. Az azonosulás veszélye iskolai

¹⁴⁷ Preventing Suicide - A Resource for Media Professionals (WHO – IASP) http://www.who.int/mental_health/prevention/suicide/resource_media.pdf (2014. 02. 06.)

¹⁴⁸ Bodonovich Jenő: A média- és hírközlési biztos ajánlása az öngyilkosságokról szóló tudósításokhoz. 2012. 2. o. http://mediaeshirkozlesibiztos.hu/dokumentum/1364/vegleges_ajanlas.pdf (2014. 02. 06.)

ámokfutásokról szóló tudósítások esetében fokozódik, ha:¹⁴⁹ a tudósítások, címek, képek és más szembeötlő megjelenítések vonzzák a figyelmet, az írást a címdalán közlik, vagy az 'ámokfutás' szó a főcímben is megjelenik, közzéteszik az ámokfutó fényképét, az ámokfutó híres személy, részletekbe menően tárgyalják az ámokfutás módszerét, bemutatják a helyszínt, az ámokfutás érthetetlen tettként jelenik meg, leegyszerűsítik az esetet.

Természetesen néhány hiba, amely az öngyilkosságok tudósításában elkövethető, nem nagyon fordul elő az ámokfutásokról szóló híradásokban. Például nem áll fenn a veszély, hogy a motívumokat romantikus, esetleg heroikus színben tüntetik fel, vagy a társadalmi helyzetet, identitást, indítékokat meghatóan mutatják be, az ámokfutást pedig az egyetlen lehetséges megoldásként. Ugyanakkor kockázatot jelenthet az az ámokfutások kapcsán sokszor megjelenő információ, hogy az elkövető súlyos iskolai zaklatás áldozata volt a tettét megelőzően. Ez a hasonló sorsú gyerekekben komoly szimpátiát ébreszthet, és csökkentheti empátiájukat az áldozatokkal szemben, mint ahogy az számos kommentből ki is derül, amelyek egyes ámokfutásokról szóló videóanyagok alatt olvashatók az interneten.

A fentiek tükrében igen lényeges kérdés, hogy mely tényezők redukálják az identifikáció veszélyét. Újra az öngyilkosságok tudósítása kapcsán megfogalmazott pontokat alapul véve az azonosulás kockázatát iskolai ámokfutásokról szóló tudósítások esetében csökkenti, ha:¹⁵⁰ az ámokfutást lelki zavar (pl. depresszió) hatásaként mutatják be, amely egyébként kezelhető lett volna, közlik a szakemberek véleményét és nyilatkozatait is, sikeresen kezelt válsághelyzeteket, alternatív problémamegoldásokat mutatnak be, közlik a segítségnyújtás lehetőségeit, tájékoztatást adnak a segélyvonalokról, a tanácsadó és információ-szolgáltató forrásokról.

A felsorolt rizikófaktorokat, illetve pozitív megoldásokat figyelembe véve, a biztos ajánlás alapulvételével összeállítható egy iránymutatás az ámokfutások tudósítására vonatkozóan:¹⁵¹

¹⁴⁹ A média- és hírközlési biztos ajánlásában található javaslatokat alapul véve

http://mediaeshirkozlesibiztos.hu/dokumentum/1364/vegleges_ajanlas.pdf (2014. 02. 06.)

¹⁵⁰ A média- és hírközlési biztos ajánlásában megfogalmazott javaslatokat alapul véve http://mediaeshirkozlesibiztos.hu/dokumentum/1364/vegleges_ajanlas.pdf (2014. 02. 06.)

¹⁵¹ Az eredeti pontok az ajánlásban:

- „1. Az öngyilkosságot nem szabad sem ésszerű választásként, sem a problémák megoldásaként bemutatni. Az egész lakosságot meg kell szólítani az attitűd-formálás, a probléma-észlelés fejlesztése céljából.
2. Tájékoztatni kell a közvéleményt az öngyilkosságról mint társadalmi jelenségről.
3. Az öngyilkossággal kapcsolatban számos félreértés van, amelynek tisztázása szükséges. Így jobban megértenénk az öngyilkosság jelenségét, korábban és adekvátábban figyelni fel az arra utaló jelekre, pszichés tünetekre.
4. Az öngyilkossághoz vezető tényezők általában sokrétűek és összetettek. Kerülni kell az öngyilkosság leegyszerűsített magyarázatát.

- 1) Az ámokfutásokkal kapcsolatban számos félreértés van, amelyek tisztázása szükséges. Így jobban megértenénk az ámokfutás jelenségét, korábban és adekvátábban figyelni fel az arra utaló jelekre, pszichés tünetekre.
- 2) Az ámokfutáshoz vezető tényezők általában sokrétűek és összetettek. Kerülni kell az ámokfutás egyszerűsített magyarázatát.
- 3) Kerülni kell az élményszerű tudósítást, mivel ez az azonosulás lehetőségét növelheti, különösen a kritikus lelkiállapotban lévő személyeknél.
- 4) Az esemény leírásakor kerülni kell a szenzációkeltést.
- 5) Kerülni kell az ámokfutások kiemelt helyen való közlését és az ámokfutásokról szóló történetek indokolatlan ismételtetését.
- 6) Kerülni kell az ámokfutás vagy az arra tett kísérlet módszerének aprólékos bemutatását.
- 7) Kerülni kell az ámokfutás (vagy kísérlet) helyszínének részletes bemutatását.
- 8) Videofelvétel vagy képek közlésétől javasolt teljesen eltekinteni, ha mindenképpen szükséges a közzététel, akkor igen körültekintően és mértéktartóan kell eljárni.
- 9) Különös óvatosságra van szükség, ha valamely közszereplő az elkövető.
- 10) A hozzátartozók és az ámokfutásban elhunytak méltóságának, személyiségi jogainak tiszteletben tartása kötelező (ez a kitétel az elhunyt elkövetőkre és hozzátartozóikra is

5. Kerülni kell az élményszerű tudósítást, mivel ez az azonosulás lehetőségét növelheti, különösen a kritikus lelkiállapotban lévő személyeknél.

6. Az esemény leírásakor kerülni kell a szenzációkeltést, vagy épp ellenkezőleg az öngyilkosság hétköznapi eseményként való beállítását.

7. Kerülni kell az öngyilkosság kiemelt helyen való közlését és az öngyilkosságról szóló történetek indokolatlan ismételtetését.

8. Kerülni kell a befejezett öngyilkosság vagy kísérlet módszerének aprólékos bemutatását.

9. Kerülni kell a befejezett öngyilkosság (vagy öngyilkossági kísérlet) helyszínének részletes bemutatását.

10. Videofelvétel vagy képsorozat közzétételekor körültekintően kell eljárni. A képek, képanyag bemutatásában pedig mértéktartóan.

11. Különös óvatosságra van szükség valamely közszereplő vagy celeb öngyilkosságáról készült tudósításkor.

12. Egy öngyilkosságról csak akkor tudósítson a média, ha az elkerülhetetlen.

13. A hozzátartozók és az öngyilkosságban elhunytak méltóságának, személyiségi jogainak tiszteletben tartása kötelező. A média nem sértheti a kegyeleti jogokat. Részvétet kell tanúsítani az elhunytat gyászoló emberek iránt.

14. Tájékoztatást kell nyújtani, hogy – igény esetén – a krízishelyzetben lévők, a veszélyeztetettek, az öngyilkost gyászolók hol kaphatnak segítséget.

15. Az öngyilkosságról szóló beszámolók a médiszakemberekre is hatással lehetnek.

16. A média egyéb formái – Az internetről le kell venni minden öngyilkosságra biztató, módjaira ötleteket adó honlapot.”

Bodonovich Jenő: i.m. 3-7. o. http://mediaeshirkozlesibiztos.hu/dokumentum/1364/vegleges_ajanlas.pdf (2014. 02. 06.)

vonatkozik). A média nem sértheti a kegyeleti jogokat. Részvétet kell tanúsítani az elhunytakat gyászoló emberek iránt.

- 11) Az életben maradt tanúk és elkövetők személyiségi jogainak tiszteletben tartása is kötelező.
- 12) Tájékoztatást kell nyújtani, hogy a krízishelyzetben lévők, a veszélyeztetettek, a gyászolók hol kaphatnak segítséget.
- 13) Fontos tudni, hogy az ámokfutásokról szóló beszámolók a médiaszakemberekre is hatással lehetnek.
- 14) Amennyiben lehetséges, le kell törölni minden ámokfutásra biztató, azt dicsőítő, módjaira ötleteket adó internetes tartalmat (honlapok, közösségi profilok, kommentek).

Sajnos egyelőre a fenti ajánlások többsége nem valósul meg sem Magyarországon, sem külföldön. Az interneten különösen veszélyes tartalmak is felbukkannak. Magam is megdöbbenem, hogy megtaláltam többek között Kipland Kinkel kihallgatásának hangfelvételét, amelyet az oregoni rendőrség tett közzé, és amely közvetlenül azután készült vele, hogy a fiú előző éjszaka megölte mindkét szülőjét, majd másnap reggel lelőtt két gyereket az iskolájában és megsebesített 25 másikat.¹⁵² A beszélgetés nagyon megrendítő, a 15 éves elkövető végig kétségbeesetten zokog. Ez csak egy példa abból a mérhetetlen adatomennyiségből, amely az iskolai ámokfutókról megtalálható. Az internetes média szinte tálcán kínálja azokat az anyagokat, amelyek segítségével az ámokfutókhöz hasonló problémákkal küzdő gyerekek azonosulni tudnak az elkövetőkkel. Nem véletlen, hogy számtalan weboldal alakul, amelyeket a leghíresebb esetek inspirálnak, és ahol olyan fiatalok kommunikálnak egymással virtuálisan, akiket foglalkoztat ez a téma. Sokszor nyíltan meg is fogalmazzák, hogy hasonlónak érzik magukat az adott elkövetőhöz. Az életben maradt ámokfutókkal sokan megpróbálnak érintkezésbe lépni, írnak nekik a börtönbe, és ezt az élményt megosztják egymással az interneten. Sokan egyenesen istenítik az elkövetőket. Ez látszik abból is, hogy szinte nincs olyan youtube-videó, ahol ne lenne a hozzászólók között olyan, aki szimpatizál a tettesekkel, illetve cselekményüket jogosnak érzi. Sőt facebook-csoportok is alakulnak az elkövetők „rajongóiból”. A 2007. évi finnországi jokelai iskolai ámokfutóra még a tett előtt felfigyelt az egyik internetes ismerőse, hogy a fiú veszélyes lehet,

¹⁵² Kip Kinkel Confession Part 1-4. (2014. 02. 06.)
<http://www.youtube.com/watch?v=QARJYLJTmRY>
<http://www.youtube.com/watch?v=JyaMiL7XeY>
<http://www.youtube.com/watch?v=d05JvYgLVjo>
<http://www.youtube.com/watch?v=x5cJFq8FaKc>

és egy nyilvános videóüzenetet tett közzé, amelyben arról beszélt, hogy meg kellene vizsgálni néhány youtube-felhasználót, akik szerint kockázatot jelenthetnek, olyan mértékben idealizálják a columbine-i elkövetőket. Fel is sorolta ezeket, akik között ott volt a pár hónap múlva ámokfutást elkövető finn Pekka-Eric Auvinen is.¹⁵³ Kérdés, hogy mit tehetnek a hatóságok, ha ilyenre bukkannak, illetve, hogy van-e egyáltalán elég pénzügyi és szellemi kapacitás arra, hogy észrevegyék ezeket a vészjelzéseket az interneten. Csak ezután jöhet a következő lépés, annak eldöntése, hogy milyen módon lehet fellépni abban az esetben, ha valaki olyan internetes tevékenységet folytat, ami arra utal, hogy támadást forgat a fejében. Mindenesetre a fenti példák is jól mutatják, hogy mennyire komolyan kell venni a tudósításokkal kapcsolatos mértéktartást az utánzási hatás elkerülése érdekében.

b) Kulturális megoldóképlet

A média- és hírközlési biztos ajánlásának második pontja kimondja, hogy „Tájékoztatni kell a közvéleményt az öngyilkosságról mint társadalmi jelenségről.” Ugyanakkor hangsúlyozza, hogy „a média-közlések a közbeszédet tematizáló, a mindennapi életet és viselkedést befolyásoló, szemléletmódot formáló erőként jelentős hatást gyakorolnak különösen a potenciálisan veszélyeztetettekre”.¹⁵⁴ Kérdés, hogy az ámokfutásokat mennyire célszerű a társadalmi diskurzus részévé tenni, és társadalmi jelenségként definiálni. Nem segítjük-e elő ezáltal mi magunk, hogy a kultúra részévé váljon, és megoldóképletként adott legyen a következő generációk számára?

Már a 2000-es évek elején is felmerült, hogy valószínűbb az iskolai ámokfutások megjelenése, ha létezik az adott kultúrában egy forгатókönyv az iskolai lövöldözésekről, amelyhez a potenciális elkövetők vissza tudnak nyúlni.¹⁵⁵ A kulturális forгатókönyvek tulajdonképpen útmutatók a társadalom számára, amelyek meghatározzák, hogyan definiálhatunk bizonyos szituációkat, kiket tehetünk felelőssé a kialakult helyzetért és mely cselekvési lehetőségek állnak rendelkezésünkre ezekben az esetekben. A kulturális forгатókönyv tehát „értelmezési és viselkedési útmutatások konceptualizációja”.¹⁵⁶

¹⁵³ The Amazing Atheist: Columbine Killers, Mental Midgets & Social Darwinism <http://www.youtube.com/watch?v=Pq56CjUA0C4&feature=related> (2014. 02. 06.)

¹⁵⁴ Bodonovich Jenő: i.m. 3. o. http://mediaeshirkozlesibiztos.hu/dokumentum/1364/vegleges_ajanlas.pdf (2014. 02. 06.)

¹⁵⁵ Harding, David J. et al.: Studying rare events through qualitative case studies – Lessons from a study of rampage school shootings 2002 189. o. Idézi: Brumme, Robert: i.m. 69. o.

¹⁵⁶ Willems, Herbert: Rahmen und Habitus – zum theoretischen und methodischen Ansatz Erving Goffmans. Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main, 1997. 263. o. Idézi: Brumme, Robert: i.m. 71. o.

Természetesen e szkriptek állandó változásban vannak, a társadalom alakulását követve szűnnek meg az elavultak és keletkeznek újak.

Az iskolai ámokfutás is kulturális forgatókönyvvé válhat három feltétel megléte esetén: 1) ámokfutásszerű cselekmények relatíve gyakori elkövetése az oktatási intézményekben; 2) a cselekményekre összpontosuló intenzív médiafigyelem, a tudósításokban leegyszerűsítő magyarázatok megjelenése az elkövető motivációira nézve; 3) széleskörű hozzáférés a tettek részleteihez (például az interneten keresztül).

E három feltétel kialakulásának folyamata tehát úgy zajlik, hogy az új fenomén, az iskolai ámokfutás, ismételt megjelenése esetén egyre nagyobb társadalmi relevanciát nyer, és megindul a tudományos és a nyilvános diskurzus a jelenség jellemzőiről és magyarázatáról. A nem szakmai véleményeket jelentős mértékben befolyásolják a médiában megjelenő információk, melyek jellemzően a tett körülményeire koncentrálnak és kevésbé a cselekményt megelőző komplex folyamatokra. Ehhez járul hozzá az interneten megjelenő rengeteg információforrás: a tettesek saját feltöltött anyagai, képek, videók, sokszor a tett lezajlásának pontos animációja (melyik pillanatban mit tett az elkövető). Ezek az anyagok azon túl, hogy elősegítik a veszélyeztetett fiatalok identifikációját a tettesekkel (ahogyan az előző pontban kifejtésre került), a kezükbe adnak egy cselekvési vázlatot arra nézve, hogy hogyan zajlik egy tipikus ámokfutás (mi segíti elő, kik az áldozatok, hogyan követik el stb.). Minél határozottabban körvonalazódik a forgatókönyv, annál jobban beszűkül a mozgástér alternatív irányokba. Az iskolai ámokfutások forgatókönyvének egyre határozottabb megszilárdulását Robert Brumme szerint három jellemző bizonyítja: 1) az elkövetők hasonló öltözködési stílusa, 2) a tett után elkövetett öngyilkosság, 3) a tett előtt az internetre feltett anyagok.

Az elmúlt 10-15 évben egyre jellemzőbbé vált, hogy az elkövetők teljesen fekete színű ruhában vagy valamilyen harci öltözékben, sokszor maszkot húzva követték el tettüket. Ennek egyrészt szimbolikus jelentése van (a cél az elvesztett önbecsülés és tisztesség visszaszerzése), másrészt pragmatikus okai (a fegyverek könnyebb elrejtése, az identitás elrejtése által az áldozatoktól való távolságtartás biztosítása, ezáltal a kontroll megőrzése – nem tudják őket a nevükön szólítani).¹⁵⁷ A tett után elkövetett öngyilkosságok száma az elmúlt 15 évben megtöbbszöröződött a 2000-es évek előtti cselekményekhez képest. Hasonló tendenciát látunk az interneten hátrahagyott, a tett előtt feltett anyagokkal kapcsolatban is.

¹⁵⁷ Robertz, Frank J.: School shootings – über die Relevanz der Phantasie für die Begehung von Mehrfachtötungen durch Jugendliche. Verlag für Polizeiwissenschaft, Frankfurt 2004. 231. o.

2005 óta szinte minden elkövető feltett magáról valamilyen videóanyagot vagy írást, melyben a fegyverével látható vagy bejelenti és megmagyarázza a tettét.¹⁵⁸

A kulturális forgatókönyvek jelentőségét támasztja alá az a régóta ismert tény is, hogy azokban a kultúrákban, ahol az öngyilkosság a szocializáció során elsajátított megoldóképletként adott, a lélektani krízis mindig szuicidális válságot is jelent. Az ámokfutásokra vonatkoztatva ezt a megfigyelést, kijelenthetjük, hogy amennyiben egy kultúra stabil részévé válik az ámokfutás, mint megoldóképlet, onnantól kezdve a pszichés krízisek egyik destruktív kimeneteli lehetőségévé válik. Mi sem bizonyítja ezt egyértelműbben, mint az ámokfutások eredeti kulturális környezetükben, a malájok társadalmában betöltött szerepe, ahol a traumák tolerált és közismert „kezelési” módja volt ez a magatartás. A malájoknál látott példa egyébként felveti a kérdést, hogy lehet-e pozitív hozadéka annak, ha az ámokfutásokról rögzül egy kulturális forgatókönyv. Bár a válasz nem egyértelmű, azt biztosan állíthatjuk, hogy a malájok annyiban előrébb jártak a mai kultúráknál, hogy felkészültebben várták e tetteket, ezáltal könnyebben tudtak védekezni ellene és feldolgozni az okozott traumát is. Természetesen a nyugati kultúrákban nehezebb választ adni erre a kérdésre, hiszen viszonylag friss jelenségről van szó, amelyet ráadásul egyáltalán nem szeretnének az emberek a kultúrájuk részeként látni. Így tehát kiemelkedő a média felelőssége abból a szempontból, hogy mennyire járul hozzá ehhez.

c) A figyelemkeresés kiszolgálása

Amikor a médiát önmérsékletre intjük, annak csupán az egyik oka az utánzási jelenség és a kulturális megoldóképlet kialakulásának veszélye. A harmadik – ezektől természetesen nem független ok –, hogy a szenzációt keltő hírekkel a média tulajdonképpen az ámokfutó figyelem iránti igényét szolgálja ki, és így indirekt módon megerősíti őt (és a hasonló gondolatokon tépelődőket) abban, hogy ez az út valóban meghozza a kívánt hírnevet, ha mégoly kéteset is. Ez tulajdonképpen ugyanaz a probléma, amely a terrorizmus kapcsán felmerül. Ha a média túlságosan részletesen és félelemkeltően számol be a terroristák cselekedeteiről, azzal a terroristák céljait szolgálja.¹⁵⁹ Emellett fennáll az a veszély is, hogy az ámokfutást elkövetőkhöz hasonló lelkiállapotú gyerekek látva a hatalmas médiafigyelmet,

¹⁵⁸ Brumme, Robert: i.m. 74-75. o.

¹⁵⁹ Korinek László: A terrorizmus. In: Kriminológia – Szakkriminológia (Szerk: Gönczöl Katalin – Kerezsi Klára – Korinek László – Lévay Miklós), Complex Kiadó, Budapest 2006. 451-452. o.

amelyet a tettesek kapnak, elkezdhetnek fantáziálni arról, hogy milyen lenne, ha az ő – jellemzően – boldogtalan életük kerülne a figyelem középpontjába.¹⁶⁰

A fent leírtak illusztrálására álljon itt egy részlet a két columbine-i merénylő videófelvételének szövegéből, melyet hozzávetőlegesen egy hónappal a vérengzés előtt vettek fel. A szöveg jól bemutatja a két fiú narcisztikus figyelemkeresési vágyát. A szövegben található vulgáris kifejezéseket abból a célból nem húztam ki, mert jól érzékelhető általa az indulat, amely a két elkövetőt belülről feszítette.

„Eric: Remélem, hogy a videóinkat egyszer az egész világon látni fogják.

Dylan: Ha végrehajtottuk a mesterművünket, mindenki tudni akarja, hogy miért tettük.

Eric: Sajnálom, hogy olyan sok gyűlölet van bennem, de ti ültettétek el bennem.

Dylan: Ha láthatnátok, hogy mennyi düh gyülemllett fel bennem az átkozott elmúlt négy szar évben!

Eric: Gyűlöletet! Még több gyűlöletet!! (rápillant az órájára) Hajnali 1 óra 28 perc van, 1999. március 15.

Dylan: Az emberek eszébe fog vésődni ez a dátum.

Eric: Filmet fognak készíteni a történetünkből. Remélem, sok lesz benne a szimbólum, a metafora, az utalás, a látszat és a valóság közötti kétértelműség és rengeteg a drámai irónia.

Dylan: A rendezők kapkodni fognak ezért a sztoriért. Tudom, hogy lesznek utánzóink, mert annyira átkozottul hasonlatosak vagyunk istenhez. Nem is igazán vagyunk emberiek. Emberi testünk van, de egy fokkal magasabbra fejlődtünk, mint ti, kibaszott emberi szarok.

Eric: Ki csinálja meg rólunk a filmet? Steven Spielberg vagy Quentin Tarantino?

Dylan: Tarantino.”¹⁶¹

Mint tudjuk, a média sajnos sok tekintetben kiszolgálta a két elkövető fantáziáit, még ha Tarantino nem is készített róluk filmet.

d) Morális pánik és a bűnözési félelem növekedése

¹⁶⁰ Showalter, Elaine: *Hystories: Hysterical Epidemics and Modern Culture*. Picadore, London 1998. 17-20. o. Idézi: Springhall, John: i.m. 631. o.

¹⁶¹ Eric Harris és Dylan Klebold beszélgetése a „Basement Tapes”-en 1999. 03. 15-én. Idézi: Gaertner, Joachim: *Ich bin voller Hass – und das liebe ich. Aus den Original-Dokumenten zum Attentat an der Columbine Highschool*. Wilhelm Goldmann Verlag, München 2010. 133-134. o.

A tömegkommunikáció stílusa és tartalma nem csupán a potenciális elkövetőkre gyakorol hatást, hanem a lakosság egészét is befolyásolja. A média ugyanis aktívan alakítja az emberek véleményét a társadalom állapotáról azzal, hogy mely problémákat emelik ki és azokat milyen kontextusba helyezi. Nem csupán rendszerezi az információkat, hanem jelentést is ad nekik.¹⁶²

A média befolyásoló erejét mutatja be az a híressé vált amerikai vizsgálat sorozat, amelyben Shanto Iyengar és Donald R. Kinder politikai pszichológusok eltérő tartalmú tévéhíradókat mutattak a kísérleti alanyoknak. Az egyes csoportoknak vetített hírösszeállításokban különböző problémák kerültek a középpontba, például Amerika védelmi képességei, a környezetszennyezés, infláció és más gazdasági bajok. Egy hétig nézték a csoportok a szerkesztett híradókat, és ennyi elég volt ahhoz, hogy a számukra túlhangsúlyozott problémát tekintsék a legfontosabbnak. Mi több, aszerint ítélték meg az akkori elnök tevékenységét, hogy mit tesz a "kulcsprobléma" megoldása érdekében. Ez az eredmény tehát nagyon szoros kapcsolatra utal a média taglalta ügyek és a közvélemény által legfontosabbnak tartott témák között.¹⁶³

Úgy tűnik, különösen erőteljesen működik ez a hatás, ha a média olyan húrokat pendít meg, amelyek egyszerre hatnak az emberek kíváncsiságára és szorongásaira. (Talán nem állok messze az igazságtól, ha azt feltételezem, hogy a kíváncsiság maga is számos esetben a szorongásokból fakad.) Az iskolai ámokfutások ilyen témának számítanak, ezáltal a róluk szóló híradás kiváltképp alkalmas arra, hogy befolyásolja az emberek véleményét és érzéseit, felkorbácsolja a félelmeiket és együttérzésüket. Sajnos a média hajlamos a pánikkeltő retorikára, amelynek egyik példája, hogy az ámokfutások kapcsán az emberekben felmerülő kérdést: „Hogyan történhetett meg ilyen tragédia (például) egy békés kisvárosban?” sokszor állítással torzítja: „Ezek szerint ilyen eset bárhol megtörténhet.” A bűnözési félelem pedig átcsap „morális pánikba”.¹⁶⁴ Így történhetett meg, hogy a columbine-i ámokfutás az évek során fokozatosan szimbolikus fordulópontja lett az amerikai közvélemény kollektív percepciójának, mely a fiatalok elidegenedését tartja az egyik legfőbb problémának, és Eric Harrist és Dylan Kleboldot a félelem és a gyűlölet objektifikációinak.¹⁶⁵

¹⁶² Kupchik, Aaron – Bracy, Nicole L.: The News Media on School Crime and Violence: Constructing Dangerousness and Fueling Fear. *Youth Violence and Juvenile Justice* 2009/7. 137. o.

¹⁶³ Iyengar, Shanto – Kinder, Donald R.: *News that matters: Television and American Opinion*. University of Chicago Press, Chicago 1987

¹⁶⁴ Kupchik, Aaron – Bracy, Nicole L.: i.m. 138. o.

¹⁶⁵ Frymer, Benjamin: The Media Spectacle of Columbine: Alienated Youth as an Object of Fear. *American Behavioral Scientist* 2009/52. 1390. o.

Egy amerikai vizsgálat szerint, amely a *The New York Times* és az *USA Today* 2000 és 2006 között megjelent vonatkozó cikkeit elemezte, az újságok az iskolai erőszak helyzetét rossznak, a tendenciákat negatívnak állították be (az ennek ellentmondó statisztikák dacára), és állandóan emlékeztették az olvasóikat egy lehetséges tragédia bekövetkeztére (azzal, hogy a Columbine-ban történetekre utaltak). Elsősorban az esetekre adott érzelmi reakciókat mutatták be, kevésbé az objektív forrásokból származó információkat. Az iskolai erőszakot kiszámíthatatlanként jellemezték, ugyanakkor az iskolák felelősségéről beszéltek, amiért nem vették észre a figyelmeztető jeleket.¹⁶⁶

A kutatások azt mutatják, hogy nagyobb félelmet lehet ébreszteni azokban, akiknek kevesebb a saját tapasztalata arról, hogy mi történik az iskolákban. Egy 2002-es Gallup felmérés szerint a megkérdezett szülők 40%-a, míg a diákoknak csak 25%-a értett egyet azzal az állítással, hogy „Alaposan feltehető, hogy az elkövetkezendő két évben történik súlyos testi sértést okozó erőszakos incidens a középiskolában”.¹⁶⁷

Egy másik amerikai vizsgálat, mely a 4 vagy több emberen (24 óra leforgása alatt) elkövetett emberölések¹⁶⁸ (többek között az iskolai lövöldözések) hírértékét vizsgálta, azt találta, hogy a legtöbb esetről csupán a helyi sajtó számol be, és csupán a legextrémebb és atipikus tettek kapnak országos sajtóvisszhangot. Egyrésztől érthető, hogy a különleges eseteknek nagyobb a hírértéke, ugyanakkor magában hordozza a veszélyt, hogy a többes emberölések társadalmi konstrukcióját e ritka cselekmények fogják meghatározni. Annál is inkább, mert a média hajlamos tipikus esetként bemutatni őket.¹⁶⁹ Ennek következtében torzul a bűnözésről alkotott kép, amely komoly hatással lehet a lakosság bűnözési félelmére és a kriminálpolitikai tendenciákra is (pl. szigorító intézkedések bevezetése).

Egy amerikai kutatás így jellemzi a média és a lakosság reakcióinak reciprok láncolatát, amely egy iskolai lövöldözés vagy más hasonló súlyú cselekmény következtében jön létre: a lakosság nagy érdeklődést mutat az esemény iránt, a média erre reagálva közli a hírt, a lakosság aggodalma találkozik az intenzív médiatudósításokban megfogalmazottakkal, majd az emberek lépéseket követelnek a kormánytól, akik erre reagálva szigorításokat ígérnek. A média tudósít az ígért intézkedésekről annak bizonyítékául, hogy az iskolai erőszak valóban

¹⁶⁶ Kupchik, Aaron – Bracy, Nicole L.: i.m. 152. o.

¹⁶⁷ Kupchik, Aaron – Bracy, Nicole L.: i.m. 137. o.

¹⁶⁸ Az USA-ban az ilyen típusú bűncselekményeket „mass murder”-nek, magyarul tömeggyilkosságnak definiálják.

¹⁶⁹ Duwe, Grant: Body-Count Journalism: The Presentation of Mass Murder in the News Media. *Homicide Studies* 2000/4. 392-394. o. <http://hsx.sagepub.com/content/4/4/364>

nagy probléma. Az eredmény pedig a punitív kriminálpolitika erősödése lesz.¹⁷⁰ A bűnözési félelem és a punitív gondolkodás összefüggéseit, melyek a lakosság kriminális attitűdrendszerének részei, számos hazai és nemzetközi vizsgálat is bizonyítja.¹⁷¹ Ebből következően az iskolai erőszak súlyosbodásának hangsúlyozása a médiában közvetetten legitimálja a szigorító intézkedéseket, melyek a lakosság félelemből fakadó igényeinek kielégítését célozzák.

Vannak, akik ennél is továbbmennek a következtetéseikkel, mint Micheal Moore, aki Oscar-díjas dokumentumfilmjében, a *Bowling for Columbine*-ban (magyarul *Kóla, puska, sültkrumpli* címen jelent meg) sok más összefüggés mellett azt próbálja bemutatni, hogy a politika és a média szorongáskeltő kommunikációja visszahat az emberek agressziójára, és összefügg az erőszakos bűncselekmények, így az iskolai átokfutások magas számával is.

e) Konklúziók

A média ésszerű önkorlátozását az eddig elmondottak alapján számos indok támasztja alá: az utánzás jelenség és a kulturális megoldóképlet kialakulásának veszélye, az átokfutók részéről felmerülő figyelemkeresési igény kiszolgálásának, valamint a bűnözési félelem növekedésének negatív következményei.

Az eddig említett szempontokon túl azonban meg kell azt is jegyezni, hogy a média képviselői sincsenek könnyű helyzetben. Korunkban számtalan elvárásnak kell megfelelniük, amely nem mindig könnyű feladat. Az emberek médiával szemben felmerülő igényei sokszor ambivalensek. Miközben nem tartják etikusnak, ha a média képviselői a tragédia túlélőit vagy a gyászolókat faggatják, mégis kíváncsiak az ügy minden fellelhető részletére. Ha ehhez még hozzávesszük a pénzügyi nyomást, amely miatt szükséges olvasó- és nézőszámokat teljesíteni, akkor könnyebben meg lehet érteni a média képviselőinek nehézségeit is. Mindezek figyelembevételével a realitás talaján maradva kell a média képviselőiben

¹⁷⁰ Burns, R. – Crawford C.: School shootings, the media and public fear: Ingredients for a moral panic. *Crime, Law and Social Change* 1999/32. 147-168. o. Idézi: Kupchik, Aaron – Bracy, Nicole L.: i.m. 152-153. o.

¹⁷¹ Ld. Korinek, László: Félelem a bűnözéstől. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1995

Kulcsár Gabriella: Punitiveness and fear of crime in Hungary in the past 30 years. *Essays of Faculty of Law University of Pécs Yearbook*. Studia Iuridica Auctoritate Universitatis Pécs Publicata, 2012 147-166. o. és

Kury, Helmut – Kulcsár Gabriella: Innere Sicherheit und Einstellungen zu Sanktionen – ein Vergleich zwischen Ost und West. In: *Tanulmányok Tóth Mihály professzor 60. születésnapja tiszteletére*. (Szerk: Gál István László) PTE-ÁJK, Pécs 2011

tudatosítani a tudományosan alátámasztott ajánlásokat a negatív következmények minimalizálása érdekében.

5.1.3. Az ámokfutók önmegjelenítése a médiában

A technikai fejlődés következtében egy további jelenségnek is tanúi lehetünk a média és az iskolai ámokfutások viszonyrendszerében. Az elmúlt évtizedben lehetővé vált, hogy az internetnek köszönhetően az elkövetők online írásos, illetve videó-dokumentumokat hagyjanak hátra, melyeket a tettük előtt töltenek fel videó-megosztókra, közösségi oldalakra vagy blogokra. Ezek az anyagok aztán (sokszor a hatóságok erőfeszítései ellenére) gyakorlatilag örökre megtalálhatóak maradnak a közösségi hálón. Ennek az az oka, hogy az iskolai ámokfutásokról azonnal bárki értesülhet a hírekből, amelyből igen gyakran a feltételezett elkövető személyazonosságára is lehet következtetni, és sokan kíváncsiságból azonnal rákeresnek az interneten, hogy fellelhető-e a neten valami információ a feltételezett elkövetőről, és ha találnak valamit (facebook- vagy egyéb közösségi profilt, blogbejegyzést, youtube-videót), azt letöltik, lementik vagy screenshot-ot (a képernyő képének lementése, „lefotózása” magával a számítógéppel) készítenek róla. Így a hatóságok hiába törlik le a későbbiekben az eljárás folyamán ezeket az adatokat az eredeti oldalakról, addigra az ügy súlyától és ismertségétől függően már számtalan másolat készül azokról, amelyek aztán különböző formában újra megjelennek a világhálón. Ezzel az elkövetők is tisztában vannak, és tudják, hogy ezáltal a nevük fennmarad haláluk vagy elfogásuk után is, amely sokuknak megadja azt a soha nem ismert érzést, hogy végre figyelmet, ismertséget és „hírnevet” szereznek, sőt lehetséges, hogy további hasonló tettek számára jelentenek inspirációt. Ennek következtében az önmegmutatás új – internet adta – lehetőségei a mai ámokfutások fontos aspektusát jelentik.

5.2. A fegyvertartás szabályozása és társadalmi megítélése

Az iskolai ámokfutások után az esetek egyik elsőként emlegetett vonatkozása, amely a sajtóban több oldalról is hangot kap és a szakirodalomban is hangsúlyos helyet foglal el: a fegyverek jogi szabályozása és társadalmi megítélése. A statisztikák ugyanis egyértelműen kimutatják, hogy e bűncselekmények hozzávetőlegesen 98%-át lőfegyverrel követik el, a

maradék néhány százalékot szűrő-vágó eszközzel (kés, szablya stb.), illetve esetenként (kiegészítően) robbanószerkezetek használata és gyűjtogatás figyelhető meg. Ez az arány nem meglepő, hiszen az ámokfutók célja jellemzően minél több áldozat megölése, és ennek legkézenfekvőbb eszköze a lőfegyver, mivel nagy pusztításra képes, ugyanakkor jól elrejtethető. A fő kérdés az, hogy mennyire könnyen hozzáférhető. Néhány kutató álláspontja szerint az az elkövető, aki ölni akar, mindenképpen szerez fegyvert akár illegális úton is, legyen bármilyen szigorú a szabályozás, de ennek a kijelentésnek az elfogadása mellett sem hagyhatjuk figyelmen kívül azt a tényt, hogy az ámokfutások több, mint 90%-a az Egyesült Államokban történik, ahol a fegyverek a kultúra részévé váltak, szemben Európával, ahol csupán egy szűk réteg rendelkezik fegyvertartási engedéllyel. A következőkben az USA és Magyarország fegyverekhez való viszonyát és a vonatkozó szabályozást foglalom össze a kulturális különbségek, illetve a változtatás szükségességének és esélyeinek bemutatása érdekében.

5.2.1. Lőfegyverek jogi szabályozása és társadalmi megítélése az Egyesült Államokban

Az Egyesült Államokban szinte minden számon tartott ámokfutás után mozgósítják erőiket a fegyverviselés ellen és mellett álló, gazdasági és ideológiai alapon szerveződő érdekcsoportok, amelyek hangos kampányaikkal igyekeznek befolyásolni a társadalom fegyverekhez való viszonyulását és legfőképp a jogalkotást.

A fegyverek tartásának és viselésének joga közel egyidős az Egyesült Államokkal. A fiatal nemzet még csak tizenhárom éve kiáltotta ki függetlenségét, amikor 1789. szeptember 25-én elfogadták a *Bill Of Rights*-ot, amely a két évvel korábban aláírt Alkotmány állampolgári jogokat tartalmazó kiegészítéseit foglalja össze. Ennek második pontja (*Second Ammendment*) az Amerikai alkotmány egyik legtöbbet emlegetett eleme, amely kimondja, hogy *mivel a jól szabályozott polgárőrség a szabad állam biztonságának záloga, ezért senkinek nem csorbulhat a joga arra, hogy fegyvert tartson és viselje azt.*¹⁷² Ez tulajdonképpen annyit jelentett, hogy az amerikai állampolgároknál lehet fegyver, természetesen csak önvédelem céljából, és ebben a jogukban nem lehet őket korlátozni. A Bill of Rights 1791. december 15-én emelkedett jogerőre, és ezzel a kézfegyverek társadalmi jelenléte általánosan elfogadottá vált. Átvitt értelemben tekinthetjük úgy is, hogy egy tizenhárom éves „gyereknek” megígérték

¹⁷² A well regulated militia being necessary to the security of a free state, the right of the people to keep and bear arms shall not be infringed. Bill of Rights, Second Ammendment
http://www.archives.gov/exhibits/charters/bill_of_rights_transcript.html (2013.03.08.)

egy pisztolyt, amit tizenöt évesen meg is kapott. E szabály rendeltetése a szabad individuumoknak, és egyúttal az általuk alkotott nemzet egészségének védelme volt.

Nyolcvan évvel a Bill of Rights elfogadását követően, 1871-ben két polgárháborús unionista katonatiszt, William C. Church ezredes és George Winsgate tábornok megalapította a *National Rifle Association*-t (a továbbiakban: NRA), amely küldetésül a puskalövészet, mint tudomány elsajátításának hirdetését és támogatását választotta. Az NRA megalapítása azért is fontos, mert ez a magát polgárjogi mozgalomnak nevező szervezet vált a fegyver-lobbi legbefolyásosabb szereplőjévé, tagjai közt híres politikusokat, színészeket és egyéb közéleti személyiségeket felvonultatva. Az NRA működésének több mint két évszázada alatt a fegyverviselést és az amerikai patriotizmust egyként hirdette, és a fegyverekre mindvégig olyan áhítattal tekintett, mintha a szabadságot nem is lehetne elképzelni nélkülük.

Az amerikai történelem során mégis számos esetben előfordult, hogy szövetségi, és főleg állami jogi szabályozás szintjén korlátozó intézkedéseket vezettek be. Ezek a szabályozások általában aggasztó társadalmi jelenségek, illetve megrázó események következményeként kerültek elfogadásra, és a legtöbb esetben a fegyverek és lőszeres egy-egy csoportjának betiltásától, illetve az azokhoz való hozzájutás nehezítésétől remélték a fegyveres erőszak visszaszorulását.

1934-ben, Franklin D. Rooseveltnél idején fogadta el a Kongresszus a *National Firearms Act*-et,¹⁷³ amelynek a legfőbb célja a szesztilalom idején jelentős teret nyitó szervezett bűnözés féken tartása volt. Ez a törvény megadózta¹⁷⁴ a különböző gépfegyverek, illetve a 18 inchnél rövidebb csövű puskák előállítását és vásárlását, de kiterjedt egyes alkatrészekre is (pl. a hangtompítóra). A hatálya alá tartozó fegyverekre és alkatrészekre bejelentési kötelezettséget állapított meg, amelyet az államkincstár felé kellett teljesíteni.

1938-ban fogadták el a *Federal Firearms Act*-et,¹⁷⁵ amely már kifejezetten a gyártókra és szállítókra vonatkozott, akiknek a tevékenységük jogszerű folytatásához kereskedelmi engedéllyel kellett rendelkezniük, ügyfeleikről nyilvántartási kötelezettségük állt fent, és meghatározott bűncselekmények elkövetése következtében elítélt személyeknek nem adhattak el fegyvert.

¹⁷³ US Department of Justice: ATF National Firearms Act Handbook, 2009. 1. o. <http://www.atf.gov/files/publications/download/p/atf-p-5320-8/atf-p-5320-8.pdf> (2014. 03. 08.)

¹⁷⁴ Általánosan 200 \$-t, amely mai értékét tekintve közel 3500 \$, azaz kb. 480 000 Ft.

¹⁷⁵ Gun Control Timeline, 1999 <http://usgovinfo.about.com/library/weekly/aa092699.htm> (2014. 03. 08.)

A fegyverkorlátozás következő állomása a *Gun Control Act*¹⁷⁶ volt, amelyet az egész Egyesült Államokat megrázó Kennedy-gyilkosság hatására fogadtak el 1968-ban. A John Fitzgerald Kennedy gyilkosának tartott Harvey Lee Oswald a nyomozás megállapításai szerint egy postai úton kézbesített fegyverrel ölte meg az elnököt, mivel ezt a törvényt megelőzően a csomagküldés útján érkező fegyverek megszerzéséhez csupán egy nyilatkozatra volt szükség, amelyben a megrendelő kijelenti, hogy elmúlt 21 éves. Ez a szabályozás további szigorításokat is tartalmazott: megtiltotta az államhatárt átlépő fegyverkereskedelmet, valamint a bűnelkövetők, pszichiátriai betegek és kábítószer használók fegyverhez jutását.¹⁷⁷ A *Gun Control Act* rendelkezéseinek érvényre juttatására hozták létre 1972-ben a *Bureau of Alcohol, Tobacco and Firearms*-ot (ATF).¹⁷⁸ Az ATF szövetségi szinten a mai napig ellátja a fegyverekkel kapcsolatos felügyeleti tevékenységet, amely magában foglalja a nyilvántartások vezetését, illetve az engedélyek kiadását.

1986-ban három szövetségi törvény is született, amely közvetlenül kapcsolódott a fegyvertartás problematikájához:

- az *Armed Career Criminal Act* szigorította az engedély nélkül tartott fegyverekért járó szankciókat,
- a *Firearms Owners Protection Act* könnyítéseket vezetett be a fegyverekhez való hozzájutás terén, viszont egyes bűncselekmények esetében súlyosító körülményként értékelte a fegyverhasználatot,
- a *Law Enforcement Officers Protection Act* pedig megtiltotta az olyan lőszeresek használatát, amelyek képesek a golyóálló mellényen áthatolni.

1989-ben egy játszótéren kitört, tragikus kimenetelű lövöldözés kapcsán California állam betiltotta a félautomata fegyverek tartását. Ez a rendelkezés a szövetségi jogalkotás szintjén egy évvel később jelent meg a *Crime Control Act 1990* formájában,¹⁷⁹ amely megtiltotta a félautomata kézfegyverek gyártását és országba való behozatalát.

1993-ban a *Brady Handgun Violence Prevention Act* ötnapos várakozási időt írt elő minden olyan esetben, amikor engedéllyel nem rendelkező személy fegyvert vásárol, illetve kötelezővé tette a gyártók és kereskedők számára, hogy minden esetben tegyék vizsgálat tárgyává, hogy kinek adnak el fegyvereket és lőszereseket. Ez utóbbi célra született meg az FBI

¹⁷⁶ PUBLIC LAW 90-618-OCT. 22, 1968. 1213-1236. o. <http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/STATUTE-82/pdf/STATUTE-82-Pg1213-2.pdf> (2014. 03. 08.)

¹⁷⁷ Gettings, John-McNiff, Catherine: Milestones in Federal Gun Control Legislation 2013 infoplease.com/spot/guntime1.htm (2014. 03. 08.)

¹⁷⁸ <http://www.atf.gov/>

¹⁷⁹ Gettings, John-McNiff, Catherine: i. m.

által működtetett *National Instant Criminal Background Check System (NICS)*,¹⁸⁰ amelyet 1998-ban hoztak létre és azonnali hozzáférést biztosít a kereskedők számára azokhoz a nyilvántartásokhoz, amelyek alapján kiszűrhetőek a legális fegyverpiacról azok a személyek, akik büntetett előéletük miatt nagyobb kockázatot jelenthetnek a társadalom számára. Egyes források szerint a rendszer bevezetése óta közel egymillió esetben sikerült megakadályozni, hogy ilyen személyek fegyverhez jussanak.¹⁸¹

Az 1994-es *Violent Crime Control and Law Enforcement Act* széles körben megtiltotta a félautomata fegyverek mindenfajta forgalmát, illetve tartását, valamint a nagyobb kapacitású ismétlőfegyverek, illetve tölténytáraiak civil használatát, ám ezek a szabályok 2004-ben hatályukat veszítették, mivel csak 10 évre fogadták el őket.¹⁸²

Amint az a bemutatott szabályozásban is látható, a felsorolt szigorítások hatásukat az olyan „kiskereskedelmi” helyzetekben fejtik ki, ahol egy vásárló bármilyen (bejegyzett) kereskedésben kíván magának valamilyen fegyvert, illetve ahhoz szükséges lőszerrel vásárolni. Van azonban a szabályozásoknak néhány „vakfoltja”. Az egyiket az úgynevezett „*gun show*” (fegyverbemutató) események jelentik,¹⁸³ amelyek olyan kiállítások, összejövetelek, ahol nagy mennyiségű új és használt fegyver, alkatrész, lőszer, tartozék, valamint ezekre vonatkozó könyv kerül bemutatásra, vételre és eladásra. A másik problémás terület az *online kereskedelem*, mert több ponton is nehezíti a fegyverek nyomon követését. Egyes adatok szerint az összes kereskedelmi forgalom mintegy 40 %-a történik tulajdonképpen ellenőrizetlen körülmények között e két „vakfoltnak” köszönhetően.¹⁸⁴ Egy példát említve: a columbine-i iskolai lövöldözéshez használt fegyverek is egy *gun show*-ról származtak. A szövetségi jog érvényre juttatása érdekében az ATF fokozott figyelmet fordít ezekre az eseményekre, illetve egyes államok kiterjesztették a vásárlók ellenőrzésére vonatkozó kötelezettségeket a fegyverbemutatókon történő eladásokra is.¹⁸⁵

Az Egyesült Államokban évtizedek óta tartó – leginkább a jogi szabályozásra vonatkozó – fegyvervita legutóbb a Connecticut állambeli *Newtown* településen 2012. december 14-én történt iskolai lövöldözést követően lángolt fel újra, ahol az árokfutó 26 embert ölt meg,

¹⁸⁰ FBI: National Instant Criminal Background Check System <http://www.fbi.gov/about-us/cjis/nics> (2014. 03. 08)

¹⁸¹ Goldberg, Jeffrey: The case for more guns (and more gun control), *The Atlantic*, 2012 December <http://www.theatlantic.com/magazine/archive/2012/12/the-case-for-more-guns-and-more-gun-control/309161/> (2014.03.08)

¹⁸² Goldberg, Jeffrey: i. m.

¹⁸³The Bureau of Alcohol, Tobacco, Firearms and Explosives' Investigative Operations at Gun Shows, June 2007 <http://www.justice.gov/oig/reports/ATF/e0707/final.pdf> (2014. 03. 08.)

¹⁸⁴ Goldberg, Jeffrey: i. m.

¹⁸⁵ Például Colorado állam: <http://www.nraila.org/gun-laws/state-laws/colorado.aspx>

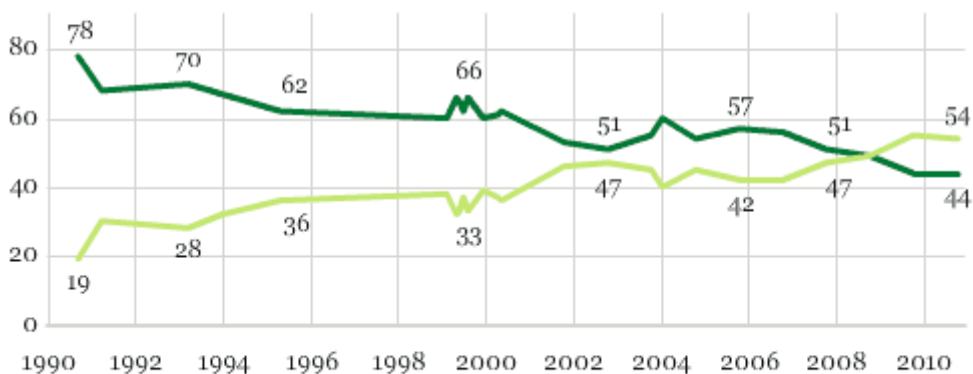
köztük 20 kisiskolás gyermeket. A tragédia után *Barack Obama elnök általános és széles körű szigorítást ígért* a fegyvereket érintő szabályozás területén.¹⁸⁶ Mindeközben a polgári lakosság tulajdonában álló lőfegyverek száma megközelíti a 300 milliót,¹⁸⁷ nem beszélve a munkakörből kifolyólag tartott szolgálati fegyverekről, hiszen ezekkel együtt elmondható, hogy az Egyesült Államokban minden állampolgárra jut egy fegyver.

A Gallup a kilencvenes évek elejétől évente végez *közvélemény-kutatásokat* a fegyverek szabályozásának irányáról¹⁸⁸ (lásd az 1. sz. ábrát). A grafikonon látható, hogy 1990-ben a megkérdezettek 78%-a a szigorítás pártján állt, de ez az arány fokozatosan csökkent az évek során. Az ezredforduló környékén még a lakosság kétharmada, 2010-re azonban már csak 44%-a kívánna szigorúbb szabályozást a fegyverek kereskedelmi forgalma területén.

Gun Laws

In general, do you feel that the laws covering the sale of firearms should be made more strict, less strict, or kept as they are now?

■ % More strict ■ % Less strict/Kept as now

GALLUP®

Gallup közvélemény-kutatás a fegyvertörvényekről („Mit gondol általánosságban a fegyverek kereskedelmét szabályozó törvényekről: legyenek szigorúbbak, enyhébbek vagy ne módosuljon a szabályozás? sötétzöld: szigorúbb, világoszöld: enyhébb/ne módosuljon)

¹⁸⁶ Obama kitart a fegyvertartás szigorításban 2013. 01. 14. http://index.hu/kulfold/2013/01/14/obama_kitart_a_fegyvertartas_szigoritasban/ (2014. 03. 08.)

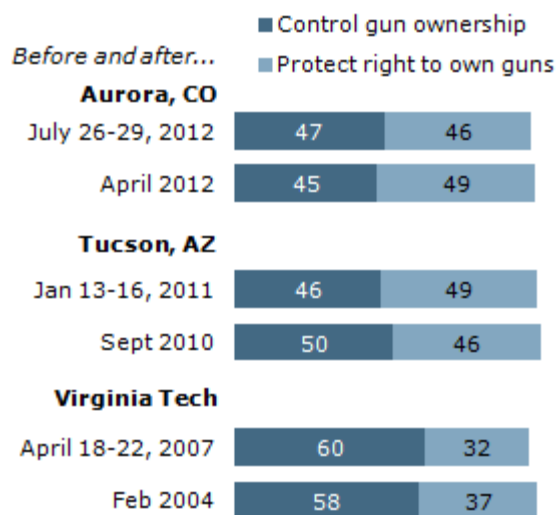
¹⁸⁷ United States – Gun Facts. Figures snf the Law <http://www.gunpolicy.org/firearms/region/united-states> (2014. 03. 08.)

¹⁸⁸Gallup Review: Public Opinion Context of Tucson Shootings 2011. 01. 11. <http://www.gallup.com/poll/145526/Gallup-Review-Public-Opinion-Context-Tucson-Shootings.aspx> (2014. 03. 08.)

Az iskolai lövöldözések száma a kilencvenes évek közepétől nőtt meg, ezzel szemben a lakosság vélekedése mégis ellenkező irányba változott, tehát a lakosság fegyverszabályozásról alkotott véleményét feltehetően elsősorban nem az ámokfutások befolyásolják. Egy kutatás három lövöldözés kapcsán vizsgálja az események előtt és után adott válaszokat arra kérdésre, hogy mit tartanak fontosabbnak: a fegyvertartás feltételeinek szigorítását, vagy a fegyvertartásnak, mint állampolgári jognak a védelmét.¹⁸⁹ Érdekes módon az eredmények nem mutatnak lényeges eltérést az ámokfutások előtt és azt követően (lásd a 2. sz. ábrát).

Shootings Don't Shift Views on Gun Control

What do you think is more important?

PEW RESEARCH CENTER July 26-29, 2012.

Az ámokfutások nem módosítják lényegesen a fegyverkontrollról alkotott véleményeket – A PEW Kutatóközpont felmérése (Mit gondol, mi a fontosabb: a fegyvertartás feltételeinek szigorítása (sötétkék) vagy a fegyvertartás jogának védelme (világoskék)?)

A fenti közvélemény-kutatások egyszerű és általános kérdéseket fogalmazznak meg, amelyek nem térnek ki a szabályozás részleteire, csupán a jogalkotás fő irányával szemben támasztott igényekre, azaz arra, hogy a szabályozás szigorúbb legyen, vagy megengedőbb. A fegyverek megszerzésének, tartásának és viselésének jogi szabályai körül kialakult vitában is *két nagy csoport különíthető el*, akik a fenti kérdések vonatkozásában a szélsőségek felé hajlanak. Az

¹⁸⁹ Views on Gun Laws Unchanged After Aurora Shooting, 2012.07.30. <http://www.people-press.org/2012/07/30/views-on-gun-laws-unchanged-after-aurora-shooting/> (2014. 03. 08.)

NRA a korlátozhatatlan fegyverviselési jog elismertetését tekinti küldetésének, azaz a Second Ammendment érvényesülését, és ennek érdekében minden korlátozó intézkedés hatályon kívül helyezését. A *szigorítás-párti csoport* fő célkitűzése hasonlóan radikális, ők azzal lennének elégedettek, ha az Egyesült Államokban teljesen megtiltanák a polgári lakosságnak a fegyvertartást. Utóbbiak véleménye szerint a polgárok biztonsága azzal garantálható, ha a lehető legkevesebb fegyver van forgalomban, előbbieket ennek szöges ellentétében hisznek, tehát abban, hogy az állampolgárok csak úgy lehetnek biztonságban, ha képesek fegyverrel megvédeni magukat. A Second Ammendment elfogadását is ugyanez a gondolat motiválta, ami persze egészen más körülmények között történt, hiszen akkoriban a közigazgatás, illetve rendészeti szervek szervezettsége jóval elmaradt a mostanitól, és a polgárok sok esetben tényleg csak magukra számíthattak veszélyhelyzetben. A széleskörű társadalmi vita az utóbbi években a fegyvertartás pártolójának javára látszik eldőlni. Az egyik legkitartóbb, vezető szigorítás-párti csoport a Brady Campaign to Prevent Gun Violence a közelmúltban feladta küzdelmét a bíróságok és a nyilvánosság meggyőzésére, hogy a Second Ammendment megfogalmazása („militita”) nem az állampolgárok összességére, hanem egy szervezett polgárőrségre vonatkozik. 2008-ban pedig az Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága a *District of Columbia v. Heller* ügyben¹⁹⁰ kimondta, hogy a Second Ammendment állampolgári jogokat rögzít, tehát egyénileg gyakorolható, ennek nem feltétele a polgárőrséghez való tartozás.

Az Egyesült Államok fegyverszabályozása, illetve az országban előforduló iskolai lövöldözések közötti összefüggések ambivalenciát mutatnak. Amíg a kilencvenes évekre jellemző a szabályozás folyamatos szigorítása, az ellenőrzések és korlátozások bevezetése, addig ezzel párhuzamosan növekszik az ámokfutások előfordulási gyakorisága. Utóbbiból az a következtetés vonható le, hogy a jogalkotás követi az iskolai lövöldözéseket, de ennek fordítottja nem tapasztalható, tehát ezek a bűncselekmények nem fordulnak elő ritkábban a szigorodó szabályozás hatására. Ennek oka feltehetően az, hogy alaposan megkérdőjelezhető a fegyverekre vonatkozó jogalkotás hatékonysága egy olyan országban, ahol több mint kétszáz éve alapvető jog a fegyvertartás. Az amerikai fegyverszabályozás a Second Ammendment miatt meglehetősen liberálisnak mondható, ami jelen esetben paradoxon, hiszen mivel egy kétszáz éves szabályozáson alapszik, egyben konzervatív is. Egy ilyen múltra visszatekintő szabály, illetve egy erre alapuló kultúra esetében szinte elképzelhetetlen

¹⁹⁰ District of Columbia v. Heller http://www.oyez.org/cases/2000-2009/2007/2007_07_290#argument (2014. 03. 08.)

olyan radikális intézkedések bevezetése, amelyek lényegi változást hoznának a fegyverek megszerzése, illetve tartása területén, különös tekintettel arra, hogy ennek társadalmi támogatottsága sem indokolja a túlzott szigorot. Olyan mennyiségű lőfegyver van jelen az országban, hogy kivitelezhetetlen lenne azok begyűjtése, aránytalan terhet róna a hatóságokra, és az állampolgárokra egyaránt.

Az országban jelenlévő különösen nagy mennyiségű lőfegyver magában hordozza nem csak a fegyveres bűncselekmények elkövetésének magas kockázatát, hanem a balesetek és öngyilkosságok nagy számát is. Ebből a szempontból indokolt lehet a fegyverek számának csökkentése.

Az ideológiai alapon hadban álló két érdekcsoport, tehát az NRA és a korlátozás-pártiak is tulajdonképpen ugyanazt akarják: biztonságot. A kibékíthetetlen ellentét esetükben ott húzódik, hogy az egyik fél a fegyverekben a fenyegetést látja, a másik a védelmet. A fegyverekre vonatkozó jogalkotást ennek a két csoportnak a lobbitevékenysége is erősen befolyásolja. Amennyiben a szélsőséges állást foglaló csoportok képesek volnának szemléletben nyitni egymás felé, és egyes körülményeket kölcsönösen elfogadnának, elképzelhető, hogy az állandó vita némiképp csillapodna, és elmozdulna a valós megoldások irányába¹⁹¹. Az NRA fegyverjogi aktivistáinak azt kell megérteniük, hogy az általánosan alkalmazott szövetségi nyilvántartás, és a fegyvervásárlók ellenőrzése nem az alapvető jogok korlátozását jelenti, csupán annak lehetőségét csökkenti, hogy a fegyverek rossz kezekbe kerüljenek. Ennek alapján tehát szükséges bevezetni az ellenőrzést a „gun show” eseményeken is. A másik oldalon álló korlátozás-pártiaknak pedig azt kell elfogadniuk, hogy erre az összetett problémára nem csak a jogalkotás, a korlátozás és tiltás lehet a válasz, hanem a felelős fegyvertartás elősegítése is. Amennyiben a fenti kérdésekben konszenzus alakulna ki, az több esélyt adna az egységes és kiegyensúlyozott szabályozás kidolgozására.

5.2.2. Lőfegyverek jogi szabályozása és társadalmi megítélése Magyarországon

A lőfegyverekről és lőszeréről szóló 2004. évi XXIV. törvény (a továbbiakban: Ftv.) tekinthető a fegyvereket érintő magyar jogi szabályozás alapvető jogforrásának. Az Ftv. irányadó a kapcsolódó jogi szabályozásban előforduló fogalmak jelentésének meghatározásánál, a végrehajtására kiadott rendeletek az Ftv. terminológiáját követik.

¹⁹¹ Goldberg, Jeffrey: i. m.

A szabályozás tárgyát tekintve a legáltalánosabb fogalom a *fegyver*,¹⁹² amely egyszerre jelent lőfegyvert, gáz- és riasztófegyvert, légfegyvert, festéklövő fegyvert, muzeális fegyvert, valamint színházi fegyvert.

Az Ftv. egyik fő kategóriája – a törvény címéből is következően – a *lőfegyver*,¹⁹³ amelynek két nagy csoportját különbözteti meg a törvény: a tűzfegyvereket, illetve azokat a légfegyvereket, amelyekből 7,5 joule-nál nagyobb csőtorkolati energiájú, szilárd anyagú lövedék lőhető ki. A tűzfegyverek felsorolását az Ftv. melléklete tartalmazza „A”, „B”, „C” és „D” kategóriákba való besorolt olyan eszköz, amelyből gyúlékony hajtóanyag segítségével szilárd anyagú lövedék lőhető ki.¹⁹⁴ A lőfegyver jellege¹⁹⁵ szerint lehet sörétes lőfegyver, golyós lőfegyver, maroklőfegyver, 7,5 joule, vagy annál kisebb csőtorkolati energiájú flóbert fegyver, illetve 7,5 joule csőtorkolati energia feletti légfegyver. Az Ftv. másik fogalmi főkategóriája, a *lőszer*, amely olyan egybeszerelt töltény, amely lövedéket, lőport továbbá gyúelegyet tartalmaz.

Az Ftv. felsorolja a hatálya alá tartozó *engedélyköteles magatartásokat* (tevékenységeket).¹⁹⁶ Ez alapján a törvény különbséget tesz fegyvertartás, fegyverjavítás, házilagos lőszerszerelés és –újratöltés, lőfegyver és lőszerkészítés, forgalmazás, kiállítás, hatástalanítás, behozatal, kivitel és az ország területén való átvitel, átadás, átengedés, lőtér-üzemeltetés, lövészetvezetés között. *Lőfegyvertartásnak*¹⁹⁷ minősül a birtoklás, viselés és tárolás. *Fegyverviselésnek*¹⁹⁸ számít a fegyvernek a természetes személy testén, illetve a testén lévő ruházatán rejtett, vagy nyílt módon történő elhelyezése. Lőfegyvertartási cél¹⁹⁹ lehet az önvédelem, a munkavégzés, a filmgyártás, a céllövészet, az oktatás, a sportlövészet, a személy- és vagyonvédelem, valamint a vadászat. A tartás céljai alapján speciális kategóriát képeznek a sportlőfegyverek²⁰⁰, illetve a vadászlőfegyverek²⁰¹. Ez utóbbiak, illetve a filmgyártás esetén rendelkezik a jogszabály a lőfegyver *átadásról*²⁰², amikor a tartásra jogosító hatósági engedélyben megjelölt eszköz a tartására jogosult felügyelete alól kikerül, illetve

¹⁹² Ftv. 2. § 38. pont

¹⁹³ Ftv. 2. § 16. pont

¹⁹⁴ kivéve, ha hatástalanították, riasztásra, jelzésre, életmentésre, állatok leölésére, vagy szigonnyal történő halászatra, ipari vagy műszaki célokra tervezték, illetve a muzeális fegyvereket.

¹⁹⁵ Ftv. 2. § 42. pont

¹⁹⁶ Ftv. 3. § (1) bekezdés

¹⁹⁷ Ftv. 2. § 21. pont

¹⁹⁸ Ftv. 2. § 40. pont

¹⁹⁹ Ftv. 2. § 43. pont

²⁰⁰ Ftv. 2. § 45. pont

²⁰¹ Ftv. 2. § 46. pont

²⁰² Ftv. 2. § 36. pont

*átengedésről*²⁰³, amikor a tartásra jogosító hatósági engedélyben megjelölt eszközt a tartására jogosult felügyelete alatt használják, vagy birtokolják. Ez utóbbi esetekben nem azok a személyek lőnek az adott lőfegyverrel, akiknek engedélyezték a tartást, mégis jogszerűen használják, például amikor egy sportlövő egyesület számára engedélyezett fegyvereket az egyesület tagjai használják, illetve vadászat alkalmával valaki nem saját fegyverét használja. A vadászat céljából tartott lőfegyverekre, illetve azok tulajdonosaira és használóira vonatkozó további szabályokat a vad védelméről, vadgazdálkodásról, valamint a vadászatról szóló 1996. évi LV. törvény tartalmazza.

Azt Ftv. állapítja meg a hatósági engedélyezés alapvető szabályait, valamint az arra hatáskörrel rendelkező hatóságok kijelölését. A törvény tartalmazza az engedély megszerzésének²⁰⁴ feltételeit és akadályait is. Utóbbiak közé tartozik a 18 éves korhatár alatti életkor²⁰⁵, cselekvőképtelenség, illetve a büntetett előlethez fűződő hátrányok, illetve tételesen felsorolt különböző bűncselekmények, és meghatározott szabálysértések elkövetésében való felelősség megállapítása, illetve azok alapos gyanúja miatt indult büntetőeljárások folytatása, az eljárás lezárásáig, valamint az engedélyezési eljárás során elkövetett jogsértések (lényeges adat elhallgatása, hamis adatszolgáltatás stb.). Az Ftv. határozza meg a fegyverekkel kapcsolatos adatkezelési szabályokat is, különös figyelmet fordítva a lőfegyver-kereskedőkre. A törvény szabályai között kapott helyet a polgári célú pirotechnikai tevékenységek szabályozása. Az Ftv. melléklete tartalmazza a lőfegyverek és lőszer kategóriáit, négy csoportba sorolva.

Az Ftv. végrehajtásának, így különösen a törvény által meghatározott tevékenységek engedélyezésének részletszabályait ***a fegyverekről és lőszeréről szóló 253/2004. (VIII. 31) Korm. rendelet*** (a továbbiakban: FR.) tartalmazza. Az FR. az eljáró hatóságokat a tevékenységek alapján jelöli ki. A tevékenység helye szerint illetékes rendőr-főkapitányság engedélyezi²⁰⁶ a különböző lőfegyverek, lőfegyverdarabok és lőszer gyártást, forgalmazást, kivitelét és behozatalát, szállítását, valamint az „A” kategóriás tűzfegyverek és lőszer tartását, lőfegyver és lőszer önvédelmi-, illetve személy- és vagyonvédelmi célra való tartását, hatástalanítását, kiállítását, hangtompító tartását. Egyéb esetekben lőfegyver tartását és javítását, illetve az egyéb engedélyköteles fegyverekkel kapcsolatos más tevékenységeket a tevékenység helye szerint illetékes rendőrkapitányságok engedélyezik.

²⁰³ Ftv. 2. § 37. pont

²⁰⁴ Ftv. 3/A. §

²⁰⁵ Kivételes esetekben sportlövészeti célból, meghatározott jellegű fegyvereket törvényes képviselő hozzájárulásával tizenhat évet betöltött személy is tarthat.

²⁰⁶ FR. 4. § (1), (3), (4) szakaszok

Az FR. külön címek alatt, csoportosítva tér ki az egyes tevékenységek engedélyezésére, a következők szerint: a fegyver gyártása, forgalmazása, javítása, hatástalanítása, kiállítása képez csoportot, ezeket követik a házilag lőszerszerelésre és –újrátöltésre vonatkozó szabályok, majd a lőfegyver, lőszer, lőszerelem megszerzése és tartása. Külön engedély kell a kárt okozó vad elejtésére; a lőfegyver és lőszer átadására, illetve átengedésére. A fentiek közül a megszerzésre és tartásra vonatkozó szabályok esetében külön szakaszokban foglalkozik a jogszabály azokkal, akik munkavégzési célra²⁰⁷, akik sportlövészetre²⁰⁸, sportvadászatra²⁰⁹, illetve önvédelmi²¹⁰ célra használják engedélyeztetni kívánt fegyverüket. A megszerzésre és tartásra vonatkozó engedély kiadásának feltételei között az FR. az Ftv-ben felsorolt kizáró okok hiányát, az egészségi alkalmasság igazolását, az elméleti ismereteket és gyakorlati jártasságot igazoló vizsga eredményes letételét, illetve a lőfegyver tárolásának jogszabálynak megfelelő körülményeit határozza meg.

Az FR. a fentiekén kívül követendő szabályokat is megállapít az engedéllyel rendelkező személyek, és szervezetek részére. Külön cím alatt határozza meg a fegyverek tartására vonatkozó szabályokat, azaz hogy milyen körülmények mellett viselhetőek, szállíthatóak, használhatóak, tisztíthatóak. Külön szabályok vonatkoznak a lőfegyverek, lőszer és lőszerelemek tárolására is, azzal a céllal, hogy az utóbbi eszközöket lehetőleg csak olyanok használhassák, akik számára a tevékenység engedélyezett. A lőfegyver tárolásának a körülményeit az engedélyező hatóság az engedély kiadását megelőzően ellenőrzi, a későbbiekben ellenőrizheti. Az FR. végül kitér a lőfegyverek, lőszer és színházi lőfegyverek kivitelére, behozatalára, illetve átszállítására is. Az egyes mellékletek állapítják meg az engedélyeket tartalmazó különböző hatósági igazolványok adattartalmát, illetve az ezek iránt benyújtott kérelmek érvényességi feltételeit. A további mellékletek tartalmazzák a fegyverkereskedőkre, illetve fegyverjavítókra vonatkozó dokumentációs kötelezettségeknek megfelelő adatlapokat, leltár- és egyéb formanyomtatványokat, valamint a szükséges vámpapírokat.

A lőfegyverek megszerzésének és tartásának alapfeltétele, hogy az engedélykérelmet benyújtó személy eredményes elméleti és gyakorlati vizsgát tegyen, amelynek szabályait *a lőterekről, a lőfegyverek, lőszer hatósági tárolásáról, a fegyvertartáshoz szükséges elméleti és jártassági követelményekről* szóló 49/2004. (VIII. 31.) BM rendelet (a továbbiakban: VR.) állapítja meg.

²⁰⁷ FR. 22. §

²⁰⁸ FR. 23. §

²⁰⁹ FR. 24. §

²¹⁰ FR. 25. §

A vizsgát az illetékes rendőr-főkapitányságon lehet letenni, a vizsga elméleti kérdéseit a VR. 2. sz. melléklete határozza meg, ezek a kérdések vonatkoznak jogi, biztonságtechnikai, elméleti és gyakorlati ismeretekre. A VR. határozza meg a lőterek üzemeltetésének szabályait is.

A lőfegyver megszerzésének és tartásának másik alapfeltétele az egészségi alkalmasság igazolása, amelynek szabályait ***a kézilőfegyverek, lőszeres, gáz- és riasztófegyverek megszerzésének és tartásának egészségi alkalmassági feltételeiről és vizsgálatáról szóló 22/1991. (XI. 15.) NM rendelet*** (a továbbiakban: ER.) határozza meg. Az 1. § (1) bekezdése alapján a lőfegyver megszerzéséhez és tartásához szükséges hatósági engedély feltételeként előírt egészségi alkalmasság vizsgálatának a célja annak a megállapítása, hogy a lőfegyvertartási engedélyt kérelmező vagy lőfegyvertartási engedéllyel rendelkező személynek nincs-e olyan betegsége, testi vagy szellemi, érzékszervi fogyatékosága, amely őt lőfegyver biztonságos használatára egészségi szempontból alkalmatlanná teszi. Az alkalmassági vizsgálat az engedélyhez való viszonyulásában lehet előzetes, időszakos, vagy soron kívüli. Előzetes vizsgálatot az engedély megszerzése előtt, az időszakos vizsgálatot az engedély megszerzése után, meghatározott rendszerességgel kell elvégezni. Az ER. két alkalmassági csoportot különböztet meg, az I. alkalmassági csoportba kell sorolni azokat, akik munkavégzés céljára tartanak lőfegyvert, illetve akik lőfegyver tartására jogosult szervezetnél lőfegyverek tárolásával, átadásával megbízott személyek. A II. alkalmassági csoportba kell sorolni azokat, akik sportlövészet, vadászat vagy önvédelem céljára tartják a lőfegyvert. Az I. alkalmassági csoportba tartozók esetében minden vizsgálat (előzetes, időszakos, soron kívüli) orvosi és pszichológiai alkalmassági vizsgálatból áll²¹¹. A II. alkalmassági csoport előzetes vizsgálatánál orvosi és pszichológiai vizsgálat egyaránt elvégzendő, időszakos és soron kívüli vizsgálatok esetén csak az orvosi vizsgálatot kell elvégezni, de utóbbi esetekben is beutalható pszichológiai vizsgálatra az a személy, akinél ezt indokoltnak látja az orvosi vizsgálatot végző orvos. Sportlövők esetében egyes speciális – főleg a pszichológiai vizsgálatra vonatkozó – szabályokat is meghatároz az ER., az ő esetükben ugyanis az előzetes pszichológiai vizsgálatot kétszer is el kell végezni, amennyiben saját tulajdonú fegyver megszerzésére és tartására kívánnak engedélyt kiváltani. Ez utóbbi szabályok a 2010-es módosítás²¹² alkalmával léptek hatályba, feltételezhetően a 2009-ben történt iskolai lövöldözés és annak

²¹¹ ER. 4. § (1) bekezdés

²¹² A kézilőfegyverek, lőszeres, gáz- és riasztófegyverek megszerzésének és tartásának egészségi alkalmassági feltételeiről és vizsgálatáról szóló 22/1991. (XI. 15.) NM rendelet módosításáról szóló 9/2010. (III. 18.) EüM rendelet.

médiavisszhangja által sürgetett önvizsgálat következtében, különös tekintettel az elkövető sportlövői múltjára.

Az I. alkalmassági csoportba tartozók orvosi vizsgálatát üzemorvos, a II. alkalmassági csoportba tartozók orvosi vizsgálatát házi orvos, sportlövők esetében sportorvos végzi²¹³. A II. alkalmassági csoportba tartozók esetén a pszichológiai vizsgálatot klinikai szakpszichológus, vagy sport szakpszichológus végzi, míg az I. alkalmassági csoportba tartozók esetén a vizsgálat elvégzéséről a munkahigiénés és foglalkozás-egészségügyi szerv gondoskodik. Az egészségi alkalmassági vizsgálat mind orvosi, mind pszichológiai vonatkozásában felülvéleményezhető. Az ER. 1. sz. melléklete tartalmazza az alkalmasságot mérlegelés nélkül kizáró egészségi okokat, valamint szemészeti, illetve egyéb szakorvosi véleményezést igénylő megbetegedéseket. A 2. sz. Melléklet határozza meg az előzetes orvosi alkalmassági vizsgálat tartalmát, a 3. sz. Melléklet pedig a pszichológiai vizsgálat tartalmát.

A fent részletezett joganyag áttekintése alapján megállapítható, hogy a fegyverekre vonatkozó magyar jogi szabályozás – nemzetközi összehasonlításban is – szigorú és részletes. Kitér a lőfegyverek valamennyi fajtájára, azok használatát a legtöbb esetben engedélyhez köti. A jogi szabályozás személyi hatálya jól lehatárolható és meglehetősen szűk, az engedélyek kérelmezőivel szemben támasztott pozitív és negatív feltételek egyaránt részletesek, az adatkezelés széleskörű, így pontosan követhető, hogy ki, hol, milyen és mennyi fegyverrel rendelkezik. Az engedélyezési eljárás összetett, és időigényes, tehát kiszűri annak lehetőségét, hogy olyasvalaki, aki korábban nem rendelkezett engedéllyel, hirtelen felindulásból bármilyen lőfegyverhez jusson és azzal bárkiben kárt tegyen.

Tökéletes jogi szabályozás természetesen nem létezik, minden rendszernek lehetnek hibái, és nem elhanyagolható az emberi tényező sem, hiszen a jogot emberek alkalmazzák, akik előfordulhat, hogy tévednek, illetve hibáznak. A 2009-es iskolai lövöldözés az elkövetés idején hatályos jogi szabályozás kritikáját jelentette, hiszen az elkövető sportcélra jogszerűen megszerzett és tartott lőfegyverrel követte el a bűncselekményt. A 2009-ben hatályban lévő szabályozás gyenge pontja az egészségi alkalmasság, annak is leginkább pszichológiai vizsgálata volt, az elkövető ugyanis annak ellenére, hogy pszichés problémáinak kezelése érdekében terápiára járt és gyógyszereket szedett, az alkalmasság megállapítása során – sportlövőként – nem vett részt pszichológiai alkalmassági vizsgálaton, amelynek beiktatásával esetleg sikerülhetett volna megakadályozni, hogy lőfegyverhez jusson, és ezzel talán

²¹³ ER. 8. §

elkerülhető lett volna a tragédia. Az eseményt követően az ER. szabályozása lényegesen szigorodott, az előzetes vizsgálatok esetében kötelezővé vált a pszichológiai alkalmassági vizsgálat is, azokat a sportlövőket, akik a módosítást megelőzően szerezték meg engedélyüket az időszakos vizsgálatok alkalmával pszichológusnak is meg kell vizsgálnia. Ez utóbbi módosítások kitüntetett figyelmet szentelnek a sportlövőknek, a vadászokra kevésbé részletes szabályozás vonatkozik, ami egyfelől némileg abszurdnak is tűnhet, tekintettel arra hogy a Magyarországon engedélyezett fegyverek közel 60 %-át vadászati célból tartják. Az iskolai lövöldözések szempontjából azonban valóban kisebb a valószínűsége, hogy azokat vadászlőfegyverrel kövessék el, egyrészt annak mérete, másrészt kisebb töltény-tároló kapacitása miatt. Egy maroklőfegyver, amelyet sportcélra tartanak, könnyebben elrejthető a ruházat alatt, kisebb a valószínűsége, hogy bárki felfedezné még az elkövetés előtt, amelletttára egyszerre több töltényt képes tárolni, és gyorsabban is cserélhető, mint egy vadászpuska esetében. A 2009-eshez hasonló tragédiák elkerülése érdekében – amennyiben a fegyverekre vonatkozó jogi szabályozás felől közelítjük meg a problémát – az lenne talán a leginkább célravezető, ha minden emberélet kioltására alkalmas lőfegyver esetében az engedélyek egységesen szigorú szabályok szerint kerülnének kiadásra. A 2009-es eset részleteivel, illetve az akkor hatályos jogszabályokkal egy következő fejezet keretében foglalkozom.

V. EMPIRIKUS VIZSGÁLAT

1. Módszertan

A módszerek tekintetében szűk körben válogathat csupán az iskolai ámokfutások jellemzőit vizsgálni kívánó kutató, hiszen az olyan hagyományos kriminológiai módszerek, mint a kérdőív, a kísérlet, terepkísérlet természetesen nem jöhetnek szóba. Tulajdonképpen két lehetőség marad: az dokumentum-elemzés, illetve az interjú az életben maradt elkövetőkkel, de ezekkel kapcsolatban is több nehézség áll fenn. A hivatalos dokumentumokhoz nehéz hozzáférni, az elkövetők pedig nem mindig hajlandóak interjút adni.

Jelen kutatás esetében az dokumentum-elemzés lehetősége állt nyitva számomra, mivel az általam megkeresett magyar elkövető nem vállalta az interjút. Leíró statisztikai módszerrel mind exploratív, mind komfirmatív adatfeldolgozást végeztem kvantitatív és kvalitatív változók segítségével.

Vizsgálatom egyik célja a világban előfordult összes iskolai ámokfutás összegyűjtése és változók mentén való értékelése volt. E bűncselekménytípus ritkasága miatt teljes körűen megfigyelhető véges, diszkrét, valódi statisztikai sokaság, azonban a hiteles forrásból származó adatokhoz való hozzáférési nehézség árnyalta a képet, ezért a törekvés mellett, hogy a világon eddig történt összes esetet összegyűjtsen, szelektálási kritériumokat is be kellett vezetnem az eredmények validitása érdekében. Három szempont alapján választottam ki a vizsgálni kívánt eseteket, amelyeket aztán 13 változó mentén dolgoztam fel:

1. Megfelel-e az iskolai ámokfutás általam meghatározott definíciójának?
2. 1970 után történt-e?
3. Rendelkezésre áll-e megfelelő mennyiségű hiteles forrásból származó adat?

Az első kérdés megválaszolásához a definíciót még egyszer felelevenítve az iskolai ámokfutás: több emberen elkövetett emberölés vagy ennek kísérlete az oktatási intézmény jelenlegi vagy volt diákja által, nyugalmi periódus nélkül, előre megfontolt szándékkal, az áldozatokat legalább részben vagy teljes mértékben véletlenszerűen és nem személyük alapján választva, demonstratív jelleggel, az iskolában vagy ahhoz funkciójában szorosan kapcsolódó területen. Nem tartoznak ide a politikai és vallási motivációból elkövetett cselekmények, azok a cselekmények, amelyeknek az emberölés mellett egyéb kriminális célja is van (pl. anyagi javak megszerzése), a két ember közötti jól körülhatárolható, mindkét fél számára világos, egyedi konfliktusból származó emberölések, az erős felindulásból elkövetett cselekmények, illetve a 10 év alattiak és a 25 év felettiak által elkövetett ámokfutásszerű cselekmények.

A második megszorításra azért volt szükség, mert egyrészt fontos volt egy kezdőpont meghúzása, másrészt minél régebbi esetekről van szó, annál nehezebben hozzáférhetőek az adatok, ezért tulajdonképpen e második szempont is a harmadik feltétel teljesülését szolgálja.

A harmadik szempont esetében megfelelő mennyiségű adatnak azt tekintettem, ha az összes változó 80 %-ára vonatkozóan találtam hiteles forrást. A kiválasztott külföldi esetek adatait a szakirodalom, illetve az interneten fellelhető eredeti dokumentumok (rendőrségi kihallgatások anyagai, búcsúlevelek, videók, naplórészletek, interjúk, pszichológiai szakértői vélemények) alapján dolgoztam fel.

A vizsgálatom másik fő célkitűzése egy magyarországon történt eset pszichológiai és jogi szempontú kvalitatív elemzése volt. A munka során elvégeztem a teljes bírósági ügyiratanyag elemzését, illetve az esetről szóló csekély mennyiségű szakirodalom feldolgozását.

2. Ámokfutások a világban

Az összegyűjtött 67 esetet (amely 69 elkövetőt takar) 13 változó mentén foglaltam táblázatba. Az első táblázat az esetre vonatkozó általános azonosításra alkalmas adatokat tartalmazza, míg a második a cselekmény jellemzőit mutatja be.

A: Általános adatok

	A1 Név ²¹⁴	A2 Cselekmény időpontja	A3 Cselekmény helyszíne (iskola, város, ország)	A4 Életkor (a cselekmény elkövetésekor)	A5 Az elkövető neme
1.	Anthony Barbaro	1974. 12. 30.	Olean High School Olean, New York, USA	17	ffi
2.	Michal Slobodian	1975. 05. 28.	Centennial Secondary School Brampton, Ontario, <i>Kanada</i>	16	ffi
3.	Robert Poulin	1975. 10. 27	St. Pius X Catholic High School	18	ffi

²¹⁴ Egyes kutatók szerint (Robertz, Brumme) nem szükséges név szerint említeni az elkövetőket, (illetve fotót mutatni róluk) amikor tudósítanak vagy írnak róluk, mert a nevük nem tesz hozzá semmit az esetek felgöngyölítéséhez, ugyanakkor felesleges asszociációkra ad lehetőséget. A magam részéről messzemenőig egyetértek azzal, hogy a médiában tartózkodni kell a nevek említésétől és a fotók bemutatásától, ugyanakkor a kutatási anyagokban a könnyebb átláthatóság kedvéért – mivel az anyag nem kerül avatatlan kezekbe – feleslegesnek érzem ezt a módszert. Így én a kutatási anyag bemutatása és elemzése során névvel említem az elkövetőket a továbbiakban is.

			Ottawa, Ontario, <i>Kanada</i>		
4.	Roger E. Needham	1978. 02. 22.	Everett High School Lansing, Michigan, USA	15	ffi
5.	John Christian	1978. 05. 18.	Murchison Middle School Austin, Texas, USA	13	ffi
6.	Brenda Ann Spencer	1979. 01. 29. (hétfő)	Cleveland Elementary School San Diego, California, USA	16	nő
7.	Patrick Henry Lizotte²¹⁵	1982. 03. 19.	Valley High School Las Vegas, Nevada, USA	18	ffi
8.	David F. Lawler	1983. 01. 20.	Parkway South Junior High School St. Louis, Missouri, USA	14 (?)	ffi
9.	James Alan Kearbey	1985. 01. 21. (hétfő)	Goddard Junior High School Goddard, Kansas, USA	14	ffi
10.	Kristofer Hans	1986. 12. 04.	Fergus High School Lewistown, Montana, USA	14	ffi
11.	Nathan D. Faris	1987. 03. 02.	DeKalb High School, DeKalb, Missouri, USA	12	ffi
12.	Nicholas Elliott	1988. 12. 14.	Atlantic Shores Christian School Virginia Beach, Virginia, USA	15	ffi
13.	Patrick Purdy	1989. 01. 17.	Cleveland Elementary School Stockton, California, USA	24	ffi
14.	Marc Lépine	1989. 12.06.	École	25	ffi

²¹⁵ http://www.leagle.com/decision/19861932720P2d1212_11924

			Polytechnique, Montreal, Quebec, <i>Kanada</i>		
15.	egy ausztrál fiú	1991. 06. 19.	Orara High School Coffs Harbour, <i>Ausztrália</i>	13	ffi
16.	Eric Houston	1992. 05. 01.	Lindhurst High School Olivehurst, California, USA	20	ffi
17.	Randy Earl Matthews	1992. 09. 11.	Palo Duro High School Amarillo, Texas, USA	17	ffi
18.	Wayne Lo	1992. 12. 14.	Simon's Rock College Great Barrington, Massachusetts, USA	18	ffi
19.	Gary Scott Pennington	1993. 01. 18.	East Carter High School Grayson, Kentucky, USA	17	ffi
20.	Anthony Sincino	1995. 10. 12.	Blacksville-Hilda High School Blackville, South Carolina, USA	16	ffi
21.	James Ellison Rouse	1995. 11. 15. (csütörtök)	Richland High School Lynnville, Tennessee, USA	17	ffi
22.	Barry Dale Loukaitis	1996. 02.02. (péntek)	Frontier Middle School Moses Lake, Washington, USA	14	ffi
23.	Douglas Bradley	1996. 02. 08.	Mid-Peninsula Education Center Palo Alto, California, USA	16	ffi

24.	Evan Ramsey	1997. 02. 19.	Bethel Regional High School Bethel, Alaska, USA	16	ffi
25.	Luke Woodham	1997. 10. 01.	Pearl High School Pearl, Mississippi, USA	16	ffi
26.	Micheal Carneal	1997. 12. 01.	Heath High School West Paducah, Kentucky, USA	14	ffi
27.	Colt Todd	1997. 12. 15.	Stamps High School Stamps, Arkansas, USA	14	ffi
28.	Mitchell Johnson	1998. 03. 24.	Westside Middle School Jonesboro, Arkansas, USA	13	ffi
29.	Andrew Golden	1998. 03. 24.	Westside Middle School Jonesboro, Arkansas, USA	11	ffi
30.	Andrew Wurst	1998. 04. 28.	Park Middle School (egy iskolai bálon) Edinboro, Pennsylvania, USA	14	ffi
31.	Kip Kinkel	1998. 05. 20-21.	Thurston High School Springfield, Oregon, USA	15	ffi
32.	Eric Harris	1999. 04. 20.	Columbine Highschool Littleton, Colorado, USA	18	ffi
33.	Dylan Klebold	1999. 04. 20.	Columbine Highschool Littleton, Colorado, USA	17	ffi
34.	Todd Cameron	1999. 04. 28.	W. R. Myers High	14	ffi

	Smith		School Taber, Alberta, <i>Kanada</i>		
35.	Thomas Solomon	1999. 05. 20.	Heritage High School Conyers, Georgia, USA	15	ffi
36.	Victor Cordova Jr.	1999. 11. 19.	Deming Middle School, Deming, New Mexico, USA	12	ffi
37.	Seth Trickey	1999. 12. 06.	Fort Gibson Middle School Fort Gibson, Oklahoma, USA	13	ffi
38.	egy kanadai fiú (Young Offenders Act miatt nem fedték fel a kilétét)	2000. 04. 20.	Cairine Wilson High School Ottawa, Ontario, <i>Kanada</i>	15	ffi
39.	Charles Andrew Williams	2001. 03. 05.	Santana High School Santee, California, USA	15	ffi
40.	Elizabeth Catherine Bush	2001. 03. 07.	Bishop Neumann High School Williamsport, Pennsylvania, USA	14	nő
41.	Jason Hoffman	2001. 03. 22.	Granite Hills High School Granite Hills, California, USA	18	ffi
42.	Adam Labus	2002. 02. 19.	Dekorationsfirma „Deko- Pack”&Freisinger Wirtschaftsschule Eching és Freising, <i>Németország</i>	22	ffi
43.	Robert Steinhäuser	2002. 04. 26.	Gutenberg Gymnasium Erfurt, <i>Németország</i>	19	ffi

44.	Dragoslav Petkovic	2002. 04. 29.	Vlasenica High School Vlasenica, <i>Bosnia-Herzegovina</i>	17	ffi
45.	James Sheets	2003. 04. 24.	Red Lion Area Junior High School Red Lion, Pennsylvania, USA	14	ffi
46.	John Jason McLaughlin	2003. 09. 24.	Rocori High School Cold Spring, Minnesota, USA	15	ffi
47.	Jon W. Romano	2004. 02. 09.	Columbia High School East Greenbush, New York, USA	16	ffi
48.	Robert Gladden Jr.	2004. 05. 07.	Perry Hall High School Maryland, Baltimore, USA	15	ffi
49.	Rafael „Junior” Solich	2004. 09. 28.	Islas Malvinas Public School Carment de Patagones, <i>Argentina</i>	15	ffi
50.	Jeffrey James Weise	2005. 03. 21.	Red Lake High School Red Lake, USA	16	ffi
51.	Kenneth Bartley Jr.	2005. 11. 08.	Campbell County High School Jacksboro, Tennessee, USA	15	ffi
52.	Kimveer Singh Gill	2006. 09. 13.	Dawson College, Westmount, <i>Kanada</i>	25	ffi
53.	Eric Hainstock	2006. 09. 29.	Weston High School Cazenovia, Wisconsin, USA	15	ffi
54.	Bastian Bosse	2006. 11. 20.	Geschwister-Scholl-Realschule	18	ffi

			Emsdetten, <i>Németország</i>		
55.	Cho Seung-hui	2007. 04. 16.	Virginia Polytechnic Institute and State University Blacksburg, Virginia, USA	23	ffi
56.	Loyer D. Brandon	2007. 09. 21.	Delaware State Univesity Dover, Delaware, USA	18	ffi
57.	Asa H. Coon	2007. 10. 10.	Cleveland High School Cleveland, Ohio, USA	14	ffi
58.	Pekka-Eric Auvinen	2007. 11. 7.	Jokela Gimnázium Jokela, <i>Finnország</i>	18	ffi
59.	Latina Williams	2008. 02. 08.	Louisiana Technical College, Baton Rouge, Louisiana, USA	23	nő
60.	Matti Juhani Sari	2008. 09. 23.	Palvelualojen- Oppilaitos- Szakiskola Kauhajoki, <i>Finnország</i>	22	ffi
61.	Tim Kretschmer	2009. 03. 11.	Alberville- Realschule Winnenden, <i>Németország</i>	17	ffi
62.	Dimitris Patmanidis	2009. 04. 10.	OAED Vocational College Athén, <i>Görögország</i>	19	ffi
63.	Gere Ákos	2009. 11. 26.	Pécsi Tudományegyetem Pécs, <i>Magyarország</i>	23	ffi
64.	Robert Butler Jr.	2011. 01. 05.	Millard South High School,	17	ffi

			Omaha, Nebraska, USA		
65.	Wellington Oliveira	2011. 04. 07.	Escola Municipal Tasso da Silveira Rio de Janeiro, <i>Brazilia</i>	23	ffi
66.	Thomas „T. J.” Lane	2012. 02. 27.	Chardon High School Chardon, Ohio, USA	17	ffi
67.	Adam Lanza	2012. 12. 14.	Sandy Hook Elementary School Newtown, Connecticut, USA	20	ffi
68.	Jose Reyes	2013. 10. 21.	Sparks Middle School Sparks, Nevada, USA	12	ffi
69.	Sergej Gorgyjev	2014. 02. 03.	egy moszkvai középiskola Moszkva, <i>Oroszország</i>	15	ffi

B: A cselekményre vonatkozó adatok

A1 Név	B1 A tett kezde- te (és időtár- tama)	B2 Halottak száma és státusza (diák, tanár stb.)	B3 Sérültek száma és státusza (diák, tanár stb.)	B4 Volt-e iskolán kívüli áldozat ?	B5 A szemé- lyük alap- ján válasz- totta-e ki az áldozá- tokat?	B6 Kimenetel (öngyilkos- ság, letartózta- tás, egyéb)	B7 Milyen kapcso- latban állt az iskolá- val (diák, végzett diák, eltaná- csolt diák stb.)?	B8 Az elkövető fegyverei (esetleg ruházata)
A. Barbaro	délután 14:50-	3 (gond- nok, egy	11 (8 tűzoltó és	igen (a gondno	nem	letartóztat- ták, a	diák	lőfegyverek

	től kb. 15:00- ig	utcán elhajtó nő és egy utcán sétáló férfi)	más utcán haladó emberek)	kon kívül minden ki)		fogdában öngyilkos lett		
M. Slobodian	délelőtt (kb. 10 perc)	3 (1 diák, 1 tanár és az elkövető)	13 (diák)	nem	n. a.	öngyilkosság	diák	lőfegyver
R. Poulin	14:20 (az isko- lában történt lövöl- dőzés pár perc)	3 (1 diák, az elkövető barátnője és az elkövető)	5 (diák)	igen (egy barát- nő, akit mege- rősza- kolt és megölt az iskolai lövöl- dőzés előtt)	részben	öngyilkosság	diák	lőfegyver, kés és gyújtogatás
R. E. Needham	n. a.	1 (diák)	1 (diák)	nem	igen	letartóztatták	diák	lőfegyver és kés
J. Christian	n. a.	1 (tanár)	0	nem	nem egyérte lmű	letartóztatták	diák	lőfegyver
B. A. Spencer	8:30-tól kb. fél óra, majd 6-7 órán keresz- tül a házá- ban maradt, mielőtt	2 (az iskolai- gazgató és az iskolai gondnok)	9 (1 rendőr, 8 gyerek)	igen (1 rendőr)	nem	megadta magát, letartóztatták	volt diák	lőfegyver, (az apjától kapta karácsony- ra)

	megadt a magát 15:00 után							
P. H. Lizotte	n. a.	1 (tanár)	2 (diák)	nem	n. a.	elfogása közben lövést kapott, letartóztatták	diák	lőfegyver
D. F. Lawler	11:55- től egy- két percig	2 (1 diák és az elkövető)	1 (diák)	nem	részben	öngyilkosság	diák	lőfegyver, (a családjáé)
J. A. Kearbey	11:00- től, pár percig	1 (igaz- gató)	3 (2 tanár, 1 diák)	nem	n. a.	letartóztatták	diák	lőfegyver
K. Hans	n. a.	1 (tanár)	3 (igazgató helyettes, 2 diák)	nem	francia tanárát akarta megöl- ni, de a helyet- tesítő tanárt lőtte le	hazamene- kült, ott fogták el	diák	lőfegyver
N. D. Faris	n. a.	2 (1 diák és az elkövető)	0	nem	részben	öngyilkosság	diák	lőfegyver
N. Elliott	reggel	1 (tanár)	1 (diák)	nem	részben	lefegyverez- te egy tanár, majd letartóztatták	diák	lőfegyver
P. Purdy	délben	6 (5 általános iskolás gyerek és az elkövető)	29 (28 gyerek és egy tanár)	nem	nem	öngyilkosság	volt diák	lőfegyver és felrobbantja a saját autóját
M. Lépine	n. a.	15 (13	14	nem	a	öngyilkosság	szeretett	lőfegyver

		női hallgató, 1 női alkalmazott és az elkövető – kifejezetten a nőket támadta)			nemük alapján		volna az iskola diákja lenni, de nem vették fel	
egy ausztrál fiú	n. a.	0	3 (2 tanár, 1 diák)	nem	n. a.	letartóztatták	diák	lőfegyver
E. Houston	14:40-től 23:30-ig (ebből 8 óra volt a <i>túsztartás</i>)	4 (diák)	10 (diák)	nem	nem	letartóztatták	volt diák	lőfegyver
R. E. Matthews	reggel	0	7 (diák, egyikük attól sérült meg, hogy rátapos-tak menekülés közben)	nem	nem	menekülés közben elfogták, letartóztatták	diák	lőfegyver
W. Lo	este 22:20-kor, 20 perc	2 (1 tanár, 1 diák)	4 (3 diák és a portás)	nem	nem	Lo telefonált a rendőrségnek az iskolából, majd letartóztatták	diák	lőfegyver (a lőszer csomagküldő szolgálatától rendelte,

								erről az iskola tudott, és megengedték, hogy megtartsa a csomagot)
G. S. Pennington	14:45-től 15:01-ig (ebből kb.15 perc túszejtés)	2 (1 tanár, 1 gondnok)	0	nem	nem világos	megadta magát, letartóztatták	diák	lőfegyver (az apjáié)
T. Sincino	8:40, pár perc	2 (1 tanár és az elkövető)	1 (tanár)	nem	n. a.	öngyilkosság	diák	lőfegyver
J. E. Rouse	reggel	2 (1 tanár, 1 diák)	1 (tanár)	nem	n. a.	lefogták, letartóztatták	diák	lőfegyver
B. D. Loukaitis	kb. 10-15 perc	3 (egy tanár, két diák)	nem voltak sérültek, de 16 diákot 10 percre túsul ejtett	nem	részben	a testnevelő tanár túsznak jelentkezett, majd lefegyverezte B. D. L-t, akit aztán letartóztattak	diák	lőfegyverek (az apjáié)
D. Bradley	n. a.	1 (az elkövető)	3 (diák)	nem	nem	öngyilkosság	diák	lőfegyver
E. Ramsey	n. a.	2 (egy diák és az igazgató)	2 (diák)	nem	n. a.	az állához emelte a fegyvert, aztán állítólag azt mondta: „Nem	diák	lőfegyver

						akarok meghalni”, és megadta magát		
L. Woodham	reggel	3 (az anyja és két diák)	7 (diák)	igen (az anyja)	részben (az anyja és a volt barátnője)	letartóztatták	diák	lőfegyver
M. Carneal	7:45-től	3 (diák)	5 (diák)	nem	n. a.	megadta magát az igazgatónak és azt mondta egy ott álló diáknak: „Kérlek, ölj meg, nem hiszem el, hogy ezt tettem.”	diák	lőfegyverek
C. Todd	n. a.	0	2 (diák)	nem	nem	letartóztatták	diák	lőfegyver
M. Johnson és A. Golden	reggel	5 (4 diák, 1 tanár)	10 (9 diák, 1 tanár)	nem	nem	elfogták őket, miközben futottak a kocsijuk felé, amivel el akartak menekülni	diák	lőfegyverek (7db) (terepszínű ruha)
A. Wurst	21:40	1 (tanár)	3 (2 diák, 1 tanár)	nem	nem világos	letartóztatták (eredetileg öngyilkossági szándéka is volt)	diák	lőfegyver (az apjáié)
K. Kinkel	az apját délután 16h óra	4 (a szülei és két diák)	24 (diák)	igen (a szülők)	részben (a szüleit)	lefogták a társai, majd a rendőrség	diák	lőfegyverek és két kés (az apja)

	előtt, az anyját 18h körül ölte meg, az iskolában a másnap reggel 8h körül ért				igen, a diákokat nem)	letartóztatta, szeretett volna öngyilkos lenni, de nem volt rá képes		fegyverei)
E. Harris és D. Klebold	délelőtt 11:19-től 12:08-ig, de 11:35 után már nem sérült meg senki (kivéve az elkövetőket)	15 (12 diák, 1 tanár és az elkövetők)	24 (diák)	nem	nem egyértelmű	öngyilkosság	diák	illegálisan szerzett lőfegyverek, saját gyártású robbanószerkezetek, bombák
T. C. Smith	n. a.	1 (diák)	1 (diák)	nem	n. a.	egy tanár lefogta, aztán letartóztatták (feltehetően öngyilkossági gondolatok is)	volt diák, aki iskolai zaklatás miatt hagyta ott az iskolát	lőfegyver
Th. Solomon	n. a.	0	6 (diák)	nem	nem	öngyilkos akart	diák	lőfegyverek

						lenni, de az igazgatóhelyettes meggyőzte, hogy ne tegye		
Victor Cordova Jr.	ebéidőben	1 (diák)	0	nem	nem egyértelmű	letartóztatták (öngyilkosságot is el akart követni)	diák	lőfegyver
S. Trickey	n. a.	0	4 (diák)	nem	n. a.	egy tanár lefogta, letartóztatták	diák	lőfegyver
egy kanadai fiú (isk. zakl.)	n. a.	0	6 (4 diák, 1 titkárnő és az elkövető)	nem	n. a.	letartóztatták, miután magát is megvágta a csuklóján	diák	kés
C. A. Williams	9:20-tól kb. 10 percig tartott	2 (diák)	13 (diák)	nem	nem	öngyilkos akart lenni, de nem tudta megtenni, végül megadta magát	diák	lőfegyver, (az apjáié)
E. C. Bush	n.a.	0	1 (diák)	nem	nem egyértelmű	egy diáktársa rábeszélte, hogy tegye le a fegyvert, letartóztatták	diák	lőfegyver (az apjáié)
J. Hoffman	n. a.	0	8 (2 tanár, 6 diák)	nem	nem	letartóztatták, a fogdában öngyilkos lett	diák	lőfegyverek
A. Labus (munka-	reggel	4 (az üzemvezető, egy	1 (tanár)	igen (a főnöke és a	részben	öngyilkosság	volt alkalmazott, volt	lőfegyverek, kézigránát, csőbombák

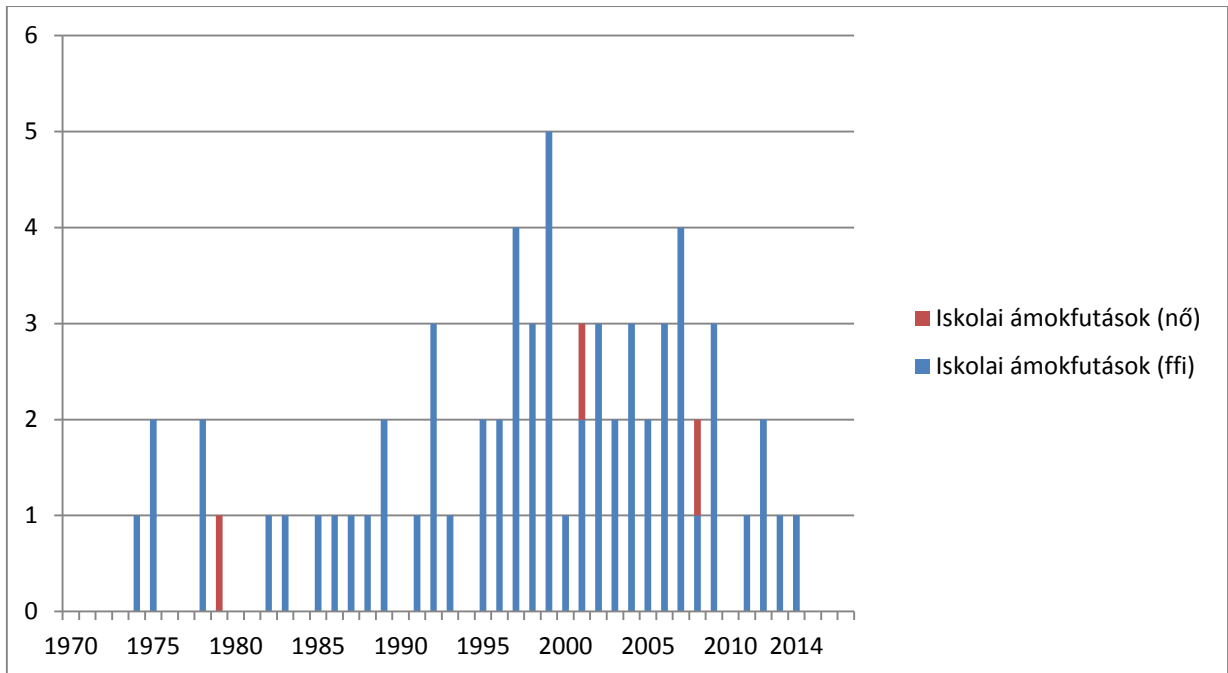
helyi és iskolai átokfutás egyben)		volt munkatár sa, az iskolaigazgató és az elkövető)		munkatársa)			diák (mindkét helyről elbocsátották)	
R. Steinhäuser	10:45-től 20 perc	17 (12 tanár, két diák, 1 adminisztrátor 1 rendőr és az elkövető)	10	igen (1 rendőr)	részben	öngyilkosság	volt diák	lőfegyverek
D. Petkovic	n. a.	2 (1 tanár és az elkövető)	1 (tanár)	nem	részben	öngyilkosság	diák	lőfegyver (az apjái)
J. Sheets	7:30, egy-két perc	2 (az igazgató és az elkövető)	0	nem	nem egyértelmű	öngyilkosság	diák	lőfegyverek, (a mostohaapjái)
J. J. McLaughlin	n. a.	2 (diák)	0	nem	részben	lefegyverezték, letartóztatták	diák	lőfegyver
J. W. Romano	reggel	0	1 (tanár, de másokra is rálőtt, akiket nem talált el)	nem	nem	letartóztatták	diák	lőfegyver
R. Gladden	délelőtt	0	1 (diák)	nem	nem	lefogták, letartóztatták	diák	lőfegyver (mostohaapjái)
R. Solich	n. a.	4 (diák)	5 (diák)	nem	n. a.	letartóztatták	diák	lőfegyver (az apjái)
J. J. Weise	reggeltől kb.	10 (a nagyapja)	5 (diák)	igen (a nagy-	részben	öngyilkosság	diák	lőfegyver (a nagyapjái)

	délután 15h-ig	és annak élettársa, 1 tanár, 1 biztonsá- gi ór, 5 diák és az elkövető)		apa és élettár- sa)				
K. Bartley	délelőtt (pár perc)	1 (egy igazgató helyet- tes)	2 (az igazgató és egy másik igazgató helyet- tes)	nem	részben	lefogták, letartóztatták	diák	lőfegyver (az apjáié)
K. Gill	n. a.	2 (1 diák és az elkövető)	19 (diák)	nem	nem	öngyilkosság	diák	lőfegyver
E. Hainstock	n.a. (pár perc)	1 (az igazgató)	0	nem	nem	letartóztatták	diák	lőfegyver
C. Seung- hui	az első táma- dás 07:15- kor, a másod- dik két óra múlva és 10- 12 percig tartott	33 (27 diák, 5 tanár és az elkövető)	17 (diák)	nem	nem egyér- telmű	öngyilkosság	diák	lőfegyverek, kések, láncok
L. D. Brandon	n. a.	1 (diák)	1 (diák)	nem	n. a.	letartóztatták	diák	lőfegyver
A. H. Coon	délután 13:06 (pár perc)	1 (az elkövető)	4 (2 diák, 2 tanár)	nem	nem	öngyilkosság	diák	lőfegyverek, kések

P-E. Auvinen	11:40-12:24	9 (6 diák, az igazgatónő, az iskolai ápolónő és az elkövető)	12 (diák)	nem	nem	öngyilkosság	diák	lőfegyver és gyújtogatás
L. Williams	8:36 (pár perc)	3 (2 diák és az elkövető)	0	nem	nem egyérmű	öngyilkosság	diák	lőfegyver
M. J. Saari	10:30-12:10	11 (1 tanár, 9 diák és az elkövető)	1 (diák)	nem	nem	öngyilkosság	diák	lőfegyver
T. Kretschmer	09:30-13:00	16 (3 tanár, 9 diák, 1 pszichiátriai dolgozó, egy vevő és egy alkalmazott egy autókereskedésben és az elkövető)	12 (1 tanár, 9 diák, 2 rendőr)	igen (pszichiátriai dolgozó, autókereskedés alkalmazottja, vevő, rendőrök)	nem	öngyilkosság	volt diák	lőfegyver
D. Patmanidis	8:30	1 (az elkövető)	3 (1 diák, két munkás)	igen (2 munkás)	nem	öngyilkosság	diák	lőfegyverek és egy vadászkés
Gere Á.	12:16 (1 perc)	1 (diák)	3 (1 tanár, 1 diák, 1 takarítónő)	nem	részben	feladta magát, letartóztatták	diák	lőfegyver
R. Butler	12:45	2 (az	2 (az	nem	részben	öngyilkosság	diák	lőfegyver

Jr.	(1 perc)	igazgató helyettes nő és az elkövető)	igazgató és az iskolai ápolónő)					(az apjái volt)
W. Oliveira	8:30	13 (12 diák és az elkövető)	12 (diák?)	nem	nem	öngyilkosság	volt diák	lőfegyver
T. J. Lane	7:30 (pár perc)	3 (diák)	2 (diák)	nem	nem egyérte lmű (az elkövet ő azt állítja, hogy nem)	menekülés közben elfogták, letartóztatták	diák	lőfegyver
A. Lanza	9:30 előtt ölte meg az anyját, ezután ment az iskolába, 9:40-kor lett öngyilkos	28 (20 diák, 6 iskolai dolgozó, az anya és az elkövető)	3 (2 tanár és a gondnok)	igen (az anyja)	részben	öngyilkosság	volt diák	lőfegyver
J. Reyes	7:00 (pár perc)	2 (1 tanár és az elkövető)	2 (diák)	nem	n. a.	öngyilkosság	diák	lőfegyver
S. Gorgyejev	kb. déltől délután egyig	2 (1 tanár és 1 rendőr)	1 (rendőr)	igen (2 rendőr)	n. a.	letartóztatták, miután apja rábeszélésére elengedte az összes túszt	diák	lőfegyver (amit az apjától lopott)

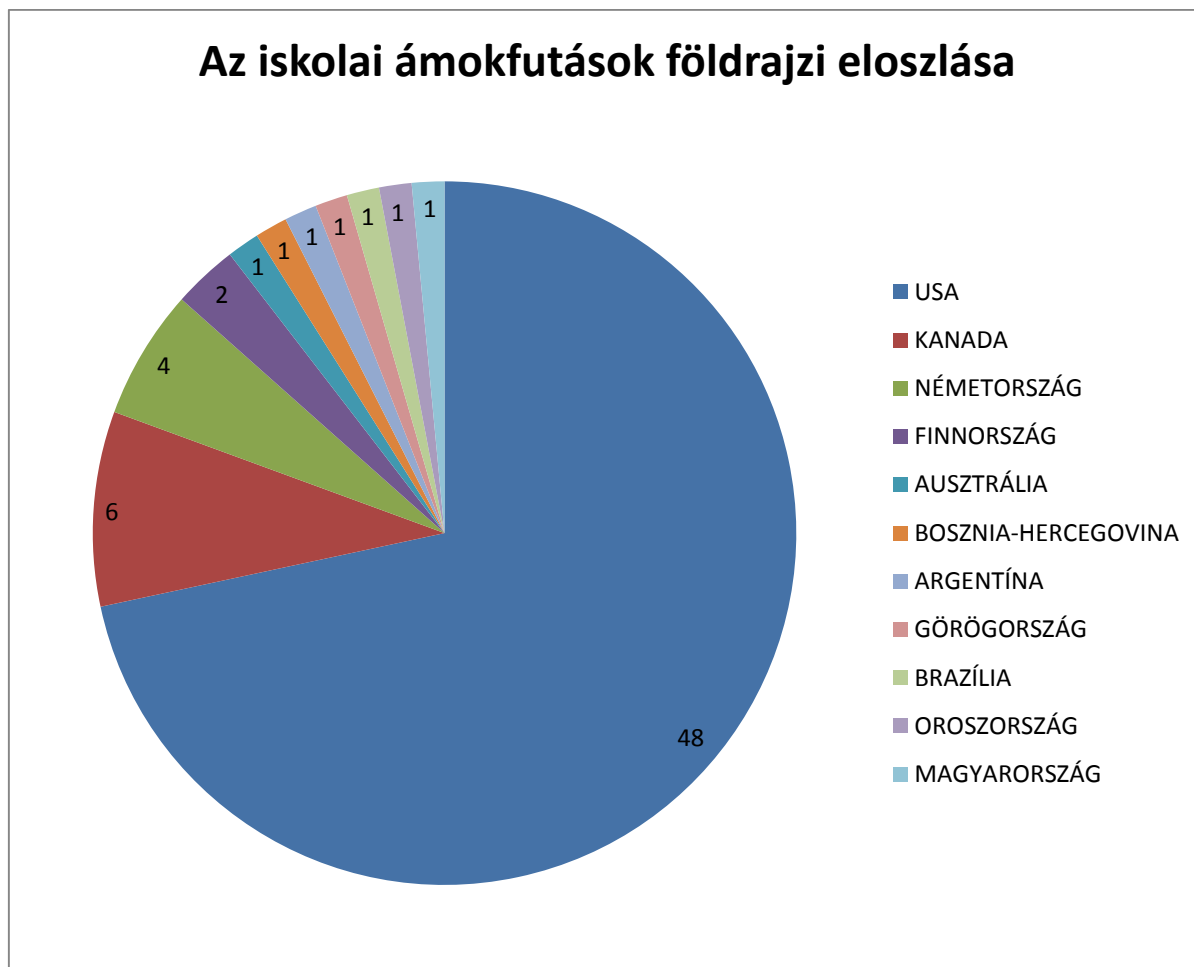
2.1. Az esetek számának alakulása és a földrajzi eloszlása

1. ábra Az esetek időbeli és nemenkénti eloszlása

Az esetek számában a 1990-es évek közepétől kezdődően növekedési tendencia, majd 2010-től lassú csökkenés tapasztalható, az egy évre jutó elkövetések száma 2000 óta 2,2. A legnagyobb kiugrás 1999-ben látható, ekkor egy év alatt 5 iskolai ámokfutás történt. Figyelembe véve e bűncselekmények hatását a helyi és a tágabb társadalmi közösségre, ez a szám nagyon magas, főleg, ha figyelembe vesszük, hogy ezekhez az esetekhez a lakosság percepciójában hozzáadódnak az egyéb (munkahelyi stb.) ámokfutások.

Az iskolai ámokfutások földrajzi eloszlása

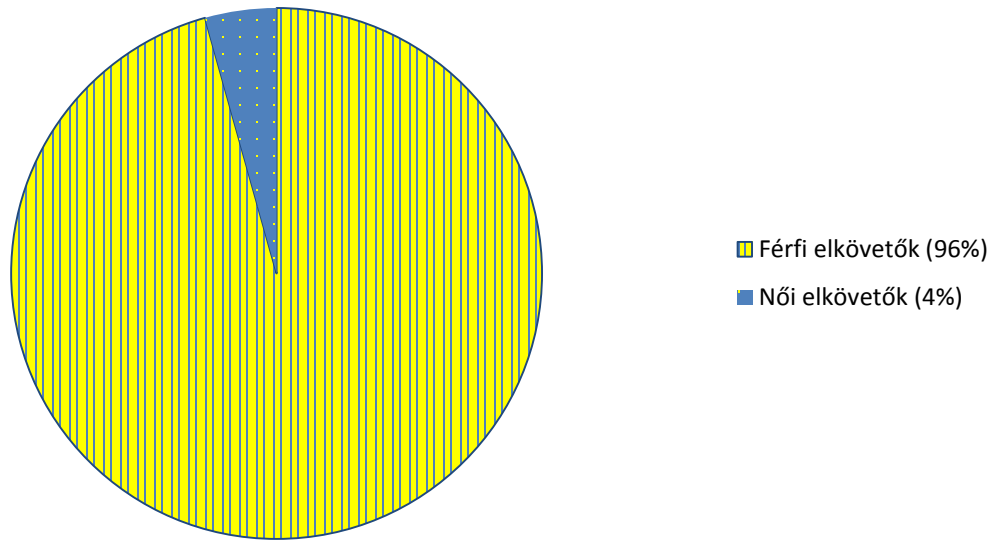

2. ábra Az iskolai ámokfutások földrajzi eloszlása

A cselekmények 72%-át az USA-ban, 9%-át Kanadában, 6%-át Németországban követik el. Ez az adat számos kérdést felvet a társadalmi jellemzők szerepéről az ámokfutások kialakulásában a fegyverekhez való könnyű hozzájutástól a tudósítások utánzást gerjesztő hatásán át az agresszió kifejezésének paradoxonáig. Utóbbi azt az ellentmondó kommunikációt jelenti, amellyel egyrészt a tudósításokon és szórakoztatóipari termékeken keresztül burkoltan vagy nyíltan a szorongások növekedését idézik elő az emberekben a veszélyek, a fenyegetettség és a negatívumok rendszeres hangsúlyozásával, ugyanakkor az ebből fakadó feszültségek kiélésére nincs módja annak, aki meg akar felelni a kedves, mosolygós, udvarias állampolgár ideáljának. A társadalmi szintű elfojtásokért pedig súlyos árat kell fizetni.

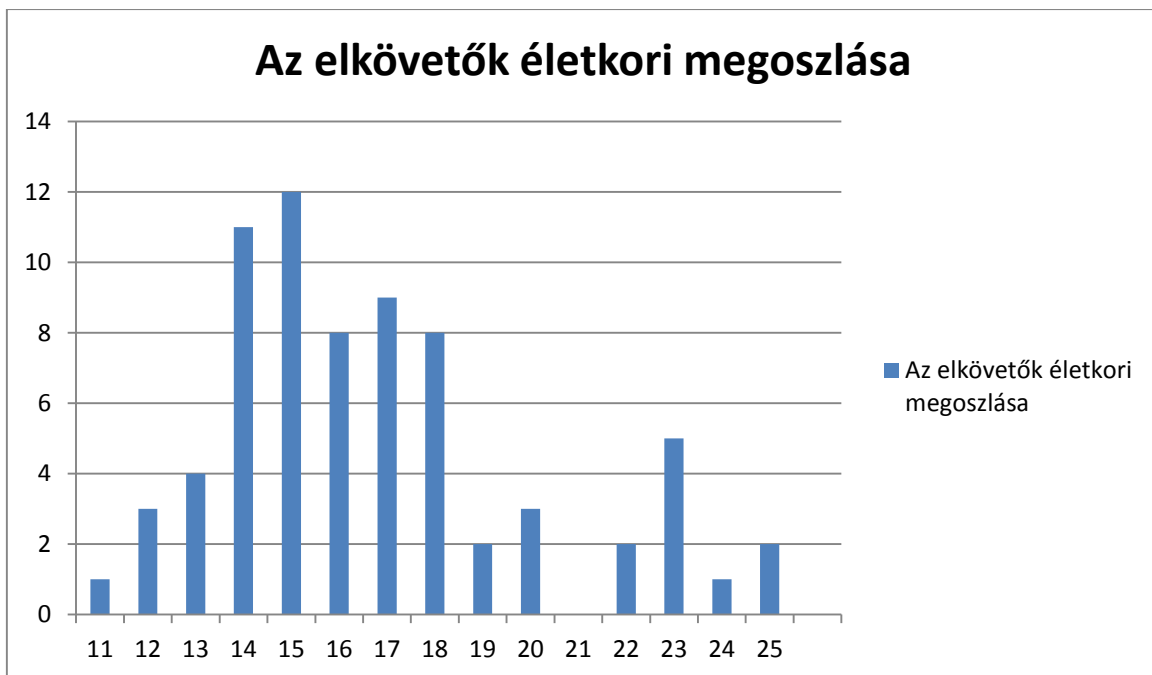
2.2. Az elkövetők nemenkénti és életkori megoszlása

Az elkövetők nemenkénti megoszlása

3. ábra: Az iskolai ámokfutások elkövetőinek nemenkénti megoszlása

Az elkövetők életkori megoszlása

4. ábra: Az elkövetők életkori megoszlása

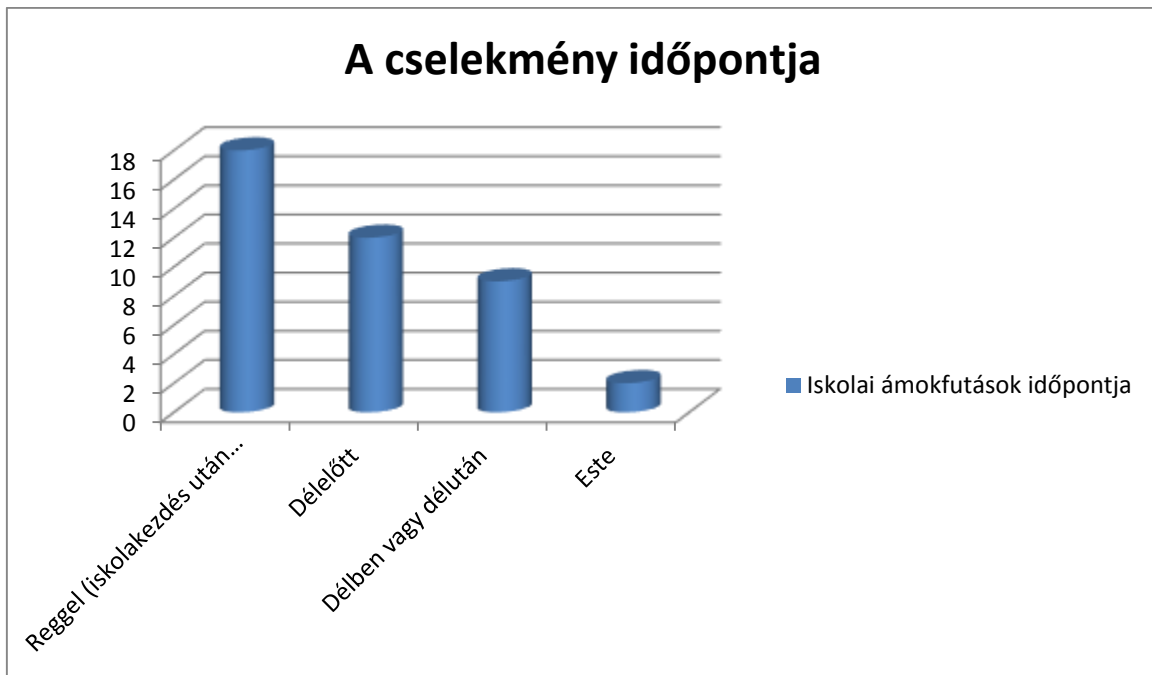
Az ámokfutások 96%-át fiú követték el. Ez olyan magas arány, amelyet nem lehet pusztán azzal magyarázni, hogy a férfiak mindig magasabb számban válnak bűnelkövetővé, mint a nők, hiszen a női bűnözés átlagosan 16% körül mozog, amely a négyszerese az iskolai ámokfutások körében talált aránynak.

Monika Lübbert hipotézise lehet az egyik magyarázat erre az adatra. Szerinte az ámokfutás – amelyről ő általános értelemben beszél – a *férfiasság helyreállítására tett kísérlet*. A tettet megelőző konfliktusok során sérül az elkövető pozíciója, mint védelmező, eltartó vagy életet nemző férfi. A partnerkonfliktusok jellemzően szexuális szinten támadják énképét, a munkahelyi, szakmai problémák az eltartói szerepkört veszélyeztetik, a hivatalokkal létrejövő konfliktusok pedig a hatalmi (egyben védelmező) pozícióját ássák alá. Lübbert szerint az ezekben a helyzetekben átélt megalázottság-érzés indulatokat gerjeszt, amelyek tovább duzzadnak, ha nem találnak maguknak kanalizációt, és végül az intrapszichés nyomás olyan mértékig fokozódhat, hogy nem látnak más kiutat, mint pl. megölni a partnerüket, így állítva helyre önértékelésüket és csorbát szenvedett férfiasságukat.²¹⁶

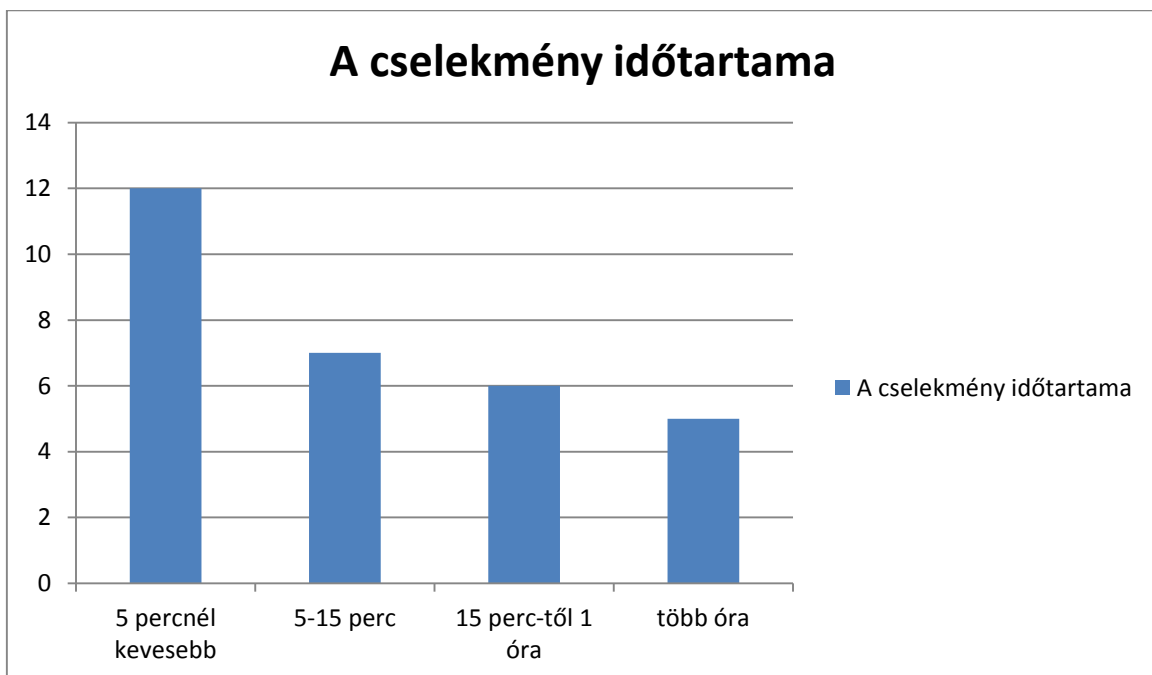
A férfiasság és az iskolai ámokfutások összefüggésének megértéséhez hozzátehet, ha az életkori megoszlást is tekintetbe vesszük, amely alapján egyértelműen a 14-18 év közötti korosztály ugrik ki. E két adat azt mutatja, hogy a serdülőkor, mint a pszichoszociális fejlődéssel természetesen együtt járó kríziskorszak kockázati tényezővé válik elsősorban a fiúk esetében, akik számára az ámokfutás bizonytalan identitásuk és éretlen férfiasságuk megerősítésére tett destruktív kísérlet.

2.3. Az iskolai ámokfutások időpontja, időtartama és kimenetele

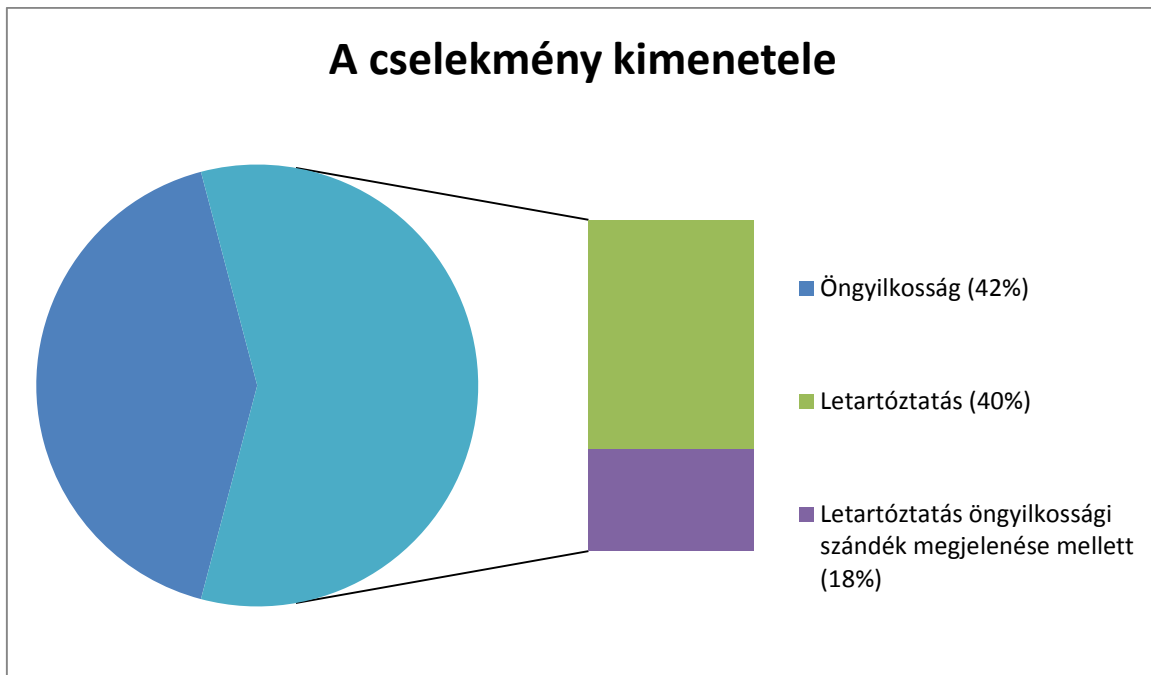
²¹⁶ Monika Lübbert: *Amok: Der Lauf der Männlichkeit*. Verlag für Polizeiwissenschaft, Frankfurt am Main, 2002. 51. old. Idézi: Benjamin Faust: *School shooting. Jugendliche Amokläufer zwischen Anpassung und Exklusion*. Psychosozial Verlag, Wetzlar, 2010. 22-24. old.

5. ábra: Az iskolai ámokfutások időpontja

6. ábra: Az iskolai ámokfutások időtartama

7. ábra: Az iskolai ámokfutás kimenetele

A cselekményekre jellemzően a reggeli vagy délelőtti órákban kerül sor, és a legtöbb ámokfutás pár perc alatt lezajlik. A több órán keresztül tartó eseteknél is megfigyelhető, hogy maga a lövöldözés ott sem tart fél óránál tovább, csak valamilyen egyéb tényező járul hozzá az esemény elhúzódásához pl. az elkövető túsokat ejt vagy elbarikádozza magát stb. Az elkövetési idő rövideje arra utal, hogy a valódi motiváció az agresszió levezetése, amelynek ürülése után az elkövető elveszíti hajtóerejét, és lezárja a cselekményt. A befejezés két módja az öngyilkosság (42%) és a letartóztatás (40%), amelynek egy részében (18%) szintén megjelenik a szuicid intenció. Ha összeadjuk a befejezett szuicidumot elkövető és az öngyilkossági szándékot kifejezésre juttató tettesek számát, akkor láthatjuk, hogy 60%-ra rúg az arányuk. Ebből az következik, hogy az esetek kétharmadában szoros pszichológiai párhuzamot feltételezhetünk az öngyilkosságok és az ámokfutások háttérében.

2.4. Az elkövetés eszköze

8. ábra: Az elkövetés eszköze

Az elkövetéshez használt eszköz 99%-ban lőfegyver, amely néha késsel vagy robbanószerkekkel, esetleg gyújtogatással párosítva jelenik meg. Nem lehet észrevétlenül elmenni a tény mellett, hogy a lőfegyver a maskulinitás fontos jelképe, amely így ideális eszköze lehet a férfiaság szimbolikus reparációjának azon túl, hogy praktikus szempontból pusztító ereje miatt választják.

3. Egy magyarországi eset kvalitatív elemzése

Egy őszi napon egy magyarországi egyetemen egy hallgató bement délben kezdődő gyakorlati órájára, majd óra közben kiment, a WC-ben elővette fegyverét, a terembe visszatérve megölte egyik hallgatótársát és súlyosan megsebesített három másik embert, egy diákot, a tanárt és egy takarítónőt.

Ez az eset nagy hatást gyakorolt rám, és értekezésem témaválasztásában jelentős szerepet játszott. Magyarországon már nem csupán fenyegető vízióként merül fel az iskolai lövöldözések lehetősége, hanem valóságos probléma, amelyet többé nem lehet megkerülni. Súlyát jól érzékelteti a bírósági ítélet egy részlete: „... a vádlott által elkövetett bűncselekmény a közvéleményt nemcsak helyi, hanem országos szinten is felzaklatta,

közfelháborodást és az egyetemisták körében pánikhangulatot keltett, alkalmas volt az állampolgárok biztonságérzetének tartós és erőteljes megingatására.”

Minden szakértő, aki érintettnek érezte magát a témában, a maga eszközeivel próbált gyakorlatban és elméletben hozzájárulni e trauma feldolgozásához. Kriminológusként – úgy éreztem –, akkor vehetem ki a részemet a leghasznosabban az ügy által felvetett kérdések megválaszolásában, ha esettanulmányt készítek. Tekintettel az adatvédelmi törvény rendelkezéseire, az ügy bemutatása és elemzése során kerülök minden azonosításra alkalmas információt. A továbbiakban a tettettest „Elkövető”-ként jelölöm. Az esettanulmány első részében bemutatom a tényállást, a második egységben pedig az esetről alkotott saját interpretációm az elkövető pszichológiai személyiségrajzáról, illetve jogi szemszögből arról, hogy hogyan juthatott fegyverhez. Hiszen egy ámokfutás megvalósulásához – nagyon leegyszerűsítve – három dolog kell: a megfelelő lelkiállapot, a megfelelő elkövetési eszköz és természetesen a megfelelő alkalom.

3.1. Az ámokfutás előzményei és lefolyása

3.1.1. Előzmények, „leaking”

a) A cselekményt megelőző hónapok²¹⁷

Az elkövető a tanév elején ismerte meg új csoporttársait, akik közül három hónap múlva többen is cselekménye sértettjévé váltak. A csoport eleinte tetszett az elkövetőnek, azonban mégsem tudott beilleszkedni, társaival szorosabb kapcsolatot kialakítani. A csoportba járó többi fiú sokszor viccelődött egymással és vele. Az elkövető ezeket a helyzeteket agresszióknak élte meg, a tréfák mélyen érintették. Az „ugratások”, „beszólások” általában szóbeliek voltak (amelyek között előfordultak homoszexualitásra utaló mondatok is, de ez a fiúk közötti kommunikációban nem ritka jelenség), illetve egyszer odakötötték az elkövető táskáját a székéhez. A bírósági tárgyaláson hallott tanúvallomások alapján körvonalazódott, hogy a csoport valóban nehezen tudta befogadni a különc fiút, aki nem nyílt meg és nem volt jó kapcsolatteremtő. A legtöbb társa azt vallotta, hogy nem nagyon ismerte az elkövetőt, viszonyuk semleges volt. Ezt a semlegességet, illetve a fiúk részéről jövő „ugratásokat” az elkövető kiközösítésként és meg nem értettségeként élte meg, bár ez nem derült ki

²¹⁷ Az adatok az elsőfokú bírósági ítéletből származnak. <http://www.birosag.hu/ugyfelkapcsolati-portal/anonim-hatarozatok-tara>

egyértelműen a kommunikációjából, mert néha ugyan visszaszólt, de legtöbbször hallgatott, vagy néha még mosolygott is a vicceken.

A csoportbeli viselkedéséről a vallomásokból az derült ki, hogy többször beszélte fegyverekről, egyik csoporttársát irigyelte is amiatt, hogy az Szlovákiában lakik, ahol - szerinte - könnyebb lőfegyverhez jutni. Őt egyszer arra is kérte, hogy hozzon neki lőport onnan. A külföldi diákokkal szemben indulatokat táplált, mivel szerinte elveszik a magyar hallgatók elől a helyeket, ennek többször hangot is adott. Szintén megjegyzéseket tett mások etnikai és felekezeti hovatartozására, ez tovább rontotta megítélését a csoportban. Előfordult, hogy az előadásokon indokolatlanul nevetni kezdett. Az elkövető urológiai problémái miatt órák alatt rendszeresen kijárt, kikéredzkedett WC-re, amelyet a többiek nem tudtak a helyén kezelni, és az egyik lány elnevezte őt „barnamacinak”.

A fiú bár visszafogottan, de próbálta jelezni a külvilágnak, hogy a csoportban nem érzi jól magát. A cselekmény előtt két héttel említette az egyik társának, hogy szeretne átmenni egy másik csoportba, mert „idegesítik a fiúk” anélkül, hogy ennek tartalmát részletesebben kifejtette volna. A hallgatótárs azt mondta neki, hogy ha úgy gondolja, menjen át másik csoportba, ám lehet, hogy ott is lesznek olyanok, akik idegesíteni fogják őt. Négy nappal a tett előtt egy barátjával beszélt telefonon, és neki is elmondta, hogy nem találja helyét az egyetemen, csoporttársaival nincs meg a közös hang, illetve azt is megemlítette, hogy bár próbált ismerkedni lányokkal, ezen a területen is csak kudarcok érték. A barát szerint egyértelműen érezhető volt az elkövető ellenszenvé csoporttársaival szemben, bár ő ezt fordítva élte meg, úgy érezte, hogy a társak nem szeretik őt. Kétszínűnek tartotta őket, úgy gondolta, hogy jó emberismeretével átlát rajtuk. Az elkövető barátja érzékelte, hogy nincs minden rendben az fiú gondolkodásával, a helyzetet „üldözési mánia”-féle állapotnak látta.

A fiú néha a csoporttársai felé is jelezte indulatait – elsősorban verbálisan. E szituációk közül az egyik különös jelentőséget nyert a tárgyaláson, mert – amennyiben megtörtént – a cselekmény indirekt előrejelzésének is tekinthető. Egy hónappal az ámokfutás előtt a csoport zárthelyi dolgozatot írt. Az elkövető munkája elégtelen lett, a többi fiúnak viszont sikerült a dolgozata, amely feletti örömeiket hangoskodva fejezték ki. Az elkövetőt ez felhábortotta, mert úgy gondolta, hogy a fiúk a „puskázásnak” köszönhetik az eredményességüket, amely módszertől ő maga tartózkodott. Meg is fenyegette a többieket, hogy legközelebb elmondja a tanárnak, hogy mit művelnek. A csoporttársak erre visszavágtak, hogy ezt nem kellene tennie, mert egyikőjük mindenképpen erősebb nála (egy testépítéssel foglalkozó fiú). Erre az elkövető állítólag azt válaszolta, hogy de „a golyó mindenkit fog”. A tárgyaláson – bár felmerültek bizonyos ellentmondások a tanúvallomásokban – az első és másodfokú bíróság is

valósnak fogadta el ezen állítás elhangzását. A diákok között ez a „sztori” egyébként annak idején „pletykaszinten” terjedt, és az egyik hallgató meg is jegyezte, hogy „na, ez a gyerek lehet, hogy egyszer csinál még valamit”.

A fiú ritkán ugyan, de viselkedéses szinten is utat engedett agressziójának. Ennek egyik kiugró példája, amikor a cselekményt megelőző hónapban a robogójával olyan sebességgel kezdett két várakozó lány csoporttársa felé hajtani, hogy azok attól féltek, elüti őket, ezért félre kellett ugraniuk előle.

b) A cselekmény előtti nap²¹⁸

Egy nappal az ámokfutás előtt egy konfliktus jelezte az elkövető egyre növekvő indulatait. Az aznapi egyetemi gyakorlaton a fiú a mellette ülő csoporttársnőjét többször kérdezgette a tananyagról, akit ez elkezdett idegesíteni, és azt mondta a fiúnak, hogy „mi lenne ha elővenné a könyvedet és megnéznéd”. Majd, mivel az elkövető az asztal lapját úgy csukta le, hogy az a lány lábára záródott, a lány hangosan odaszólt, hogy ne csukja rá az ajtót. A teremben jelenlévő többi hallgató is észlelte ezt és valamennyien mosolyogtak rajtuk, mondván, hogy úgy viselkednek, mint a házastársak. Az elkövetőnek ez nem tetszett és felszólította a lányt, hogy ne beszéljen vele így, vegye őt emberszámba. Ekkor a lány mondott valamit, amitől az elkövető olyan ideges és indulatos lett, hogy azt mondta fennhangon: „annyira pofán váglak, nem érdekel, hogy mi lesz!”. Ezt a többiek is hallották, és nagyon megdöbbenek tőle.

Még két esemény történt ezen a napon, amelyek már előre vetítették a másnap történeteket. Délután az elkövető megkereste egy ismerősét MSN-en, és üzenetváltást kezdeményezett vele. Ennek szövege jól mutatja, hogy a fiú gondolatai a halál körül forogtak, amelyet a másik számára nehezen értelmezhető módon, egy fiktív történettel kommunikált: rögtön a köszönés után in medias res közölte, hogy meg fog halni. Azzal indokolta, hogy agydaganata van, amely úgy derült ki, hogy sokat fáj a feje. A másik természetesen megdöbben, értetlenkedett. Az elkövető e reakcióra adott válaszából már egyértelműen kitűnik az üzenet valódi tartalmát jelentő figyelemkeresési szándék: „Mielőtt felfordulok, küldök sms-t, habár te is leszarsz, senki nem sirat meg, így nincs mit vesztenem, és ez jó.” Azért még hozzátette: „Most nem akarom sajnáltatni magam.” A beszélgetés további részéből szintén az derül ki, hogy a fiú mélyponton van (ennek az agydaganatról szóló történet csupán szimbolikus megjelenése): „Hogy ha megdöglök, nem vesztek semmit. Nekem most jött el az időm. Ma elég jó napom

²¹⁸ Az adatok az elsőfokú bírósági ítéletből származnak. <http://www.birosag.hu/ugyfelkapcsolati-portal/anonim-hatarozatok-tara>

lett volna, jó kedvem volt, előadáson megdicsért a professzor, de ez is a levesbe ment el. Évek óta nem volt jó napom, ilyen életet hagyok magam mögött.”

A beszélgetés után a fiú az este folyamán édesanyjával is beszélt, akinek elmondta, hogy nem akar elmenni az egyetem által szervezett kirándulásra, ahogyan eredetileg tervezte, mert őt nem szereti senki, a hallgatótársai kiközösítik, és mindenki róla beszél. Azt nem mondta el, hogy miért érzi így.

Éjszaka a fiú az interneten ámokfutásokról és fegyverekről szóló oldalakat nézegetett több órán át, közben haragról és bosszúról szóló könnyűzenét hallgatott. Éjjel törölte az adatait, a képét és az ismerőseit az általa használt közösségi oldalról.

3.1.2. A cselekmény²¹⁹

Az elkövetés napján a fiúnak délben egyetemi gyakorlata volt. Délelőtt 10 óra körüli időben ébredt fel és mivel a gyakorlathoz szükséges jegyzőkönyv még nem volt elkészítve, azt írta. Ezt követően bepakolt a táskájába, egy piros színű hátizsákba. Bepakolta tok, illetve fegyverdoboz nélkül a tulajdonát képező engedéllyel tartott CZ-85 típusú maroklőfegyvert, a hozzá tartozó 2 db tárat és 50 db 9x19 mm Luger kaliberű lőszer, mely magyar gyártmányú, MFS jelzésű volt. Az elkövető magával vitte a fegyvertartási engedélyét is. 10 óra 38 perc körüli időben telefonon beszélt az édesanyjával, ekkor ismét szóba került az egyetemi kirándulás. Édesanyja azt mondta neki, hogy ha nem akar elmenni, majd máskor együtt elmennek, azonban az elkövető közölte, hogy most nem ér rá, majd este megbeszélük. Lakásáról az egyetemre a tulajdonát képező Yamaha típusú robogóval ment.

Az elkövető a gyakorlati oktatás kezdete előtti időben megérkezett a helyszínre és a jelenlévő csoporttársait többször megkérdezte, hogy mindenki ott van-e. A csoporttársaknak feltűnt az, hogy az elkövető feszült, ideges volt.

Az elkövető a bukósisakjának plexijével a bal keze hüvelykujját megvágta, és amikor az egyetemre beérkezett, a bal kezét folyamatosan a szájához emelte, melyet egyik fiú csoporttársa is észlelt, aki megkérdezte tőle, hogy mi történt, melyre az elkövető azt

²¹⁹ Az adatok az elsőfokú bírósági ítéletből származnak. <http://www.birosag.hu/ugyfelkapcsolati-portal/anonim-hatarozatok-tara>

válaszolta, hogy megvágta, megsérült. Miután az oktató beengedte a hallgatókat, az elkövető is bement a terembe.

Miután a hallgatók elhelyezkedtek, az elkövető rövidesen elhagyta a termet és bement az azzal szemben lévő, a folyosó átellenes oldalán elhelyezkedő férfi WC-be. Az elkövető a táskáját és az abban lévő pisztolyt a hozzá tartozó táraikat és lőszereket is magával vitte.

Az elkövető a WC-ben kicsomagolta a pisztolyt, a lőszereket, majd mindkettő pisztolytárat megtöltötte 15-15 darab löszerral. Időközben 12 óra 08 perc 46 másodperc körüli időben a folyosón lévő másik teremből egy férfi kijött és bement a WC-be.

Az elkövető 12 óra 10 perc 17 másodperc körüli időben jött ki a férfi WC-ből, a táskáját ekkor is magánál tartotta. Ezt követően a terem ajtaján bekopogott, melyet a közvetlenül a bejárati ajtó mellett helyet foglaló hallgató hallott meg és az ajtót kinyitotta 12 óra 10 perc 42 másodperc körüli időben.

Az elkövető a terembe visszament anélkül, hogy az ajtó kinyitását hallgatótársának megköszönte volna, illetve, hogy egyáltalán köszönt volna.

Az elkövető ezután visszament a helyére, majd ekkor megkérdezte tőle a tanár, hogy hol volt, melyre az elkövető azt válaszolta, hogy kint volt és egy kicsit gondolkodott.

Az elkövető a helyére visszaérkezve leült csoporttársnője mellé és az asztalon a tollával kopogni kezdett idegesen. A lány ekkor éppen audiometriás vizsgálatot (hallásvizsgálat) végzett és a fülén volt a fejhallgató. Az elkövető zajkeltése miatt azonban a fejhallgatóból jövő hangokat nem hallotta megfelelően. Ekkor rászólt az elkövetőre, hogy hagyja abba a tollal való kopogást és megfogta az elkövető tollat tartó kezét, valamint közölte vele azt is, hogy hallgassa ő a fejhallgatón a hangokat, melyre azonban az elkövető nem volt hajlandó és igen indulatosan odaszólt a lánynak, hogy „mindjárt felbaszom a picsádba a tollat!”. Ekkor egy másik lány is rászólt az elkövetőre, hogy fejezze ezt be, majd megkérdezte tőle, hogy mi baja van, mivel látta rajta, hogy az igen feszült és ideges. Az elkövető erre azt válaszolta, hogy „semmi”, majd ezt követően felállt és a táskáját magával víve 12 óra 16 perc 23 másodperc körüli időben ismét a férfi WC-be ment. Az elkövető távozását a később elhunyt fiú is észlelte, aki tréfásan megjegyezte a mellette ülőnek, hogy az elkövető biztos azért ment ki, mert tudta, hogy nem lesz meg a fél éve és neki már mindegy.

Az elkövető a teremből való távozásakor a bejárati ajtót nyitva hagyta, azt nem csukta be maga után. A WC helyiségben mintegy 20 másodpercet tartózkodott, ezalatt magához vette

táskájából a már korábban lőszerrel megrakott tárat, valamint a pisztolyt. Az elkövető a táskájában lévő valamennyi lőszerrel magával vitte, azokkal egyrészt előzőleg megtöltötte a nála lévő tárat, másrészt a fennmaradó 20 db lőszerrel a pulóverében helyezte el. A táskáját - benne az üres lőszer tartó ráccsal, mobiltelefonjával, gépjárművezetői engedélyével, fegyvertartási engedélyével és egyetemi jegyzeteivel, egyéb személyes irataival és felszerelési tárgyival együtt a WC helyiségben hagyta a kőpadlón. A későbbi halálos áldozat azután, hogy az elkövető a gyakorlati teremből eltávozott, azt mondta egy diáktársának, hogy megy és becsukja az ajtót, hogy az elkövető ne tudjon könnyedén visszajönni, és a terem bejárati ajtaja felé indult, hogy azt becsukja.

Az elkövető 12 óra 16 perc 46 másodperc körüli időben kinyitotta a férfi WC ajtaját, majd egy pillanatra a folyosóra kitekintett, megnézve, hogy tartózkodik-e ott valaki, a pisztolyt bal kezében tartotta és amikor meglátta fiú csoporttársát a terem bejárati ajtajában, megközelítőleg vállmagasságban felemelve a pisztolyt, azzal egy célzott lövést adott le a sértett felsőtestére, majd a pisztolyt leengedte, a folyosóra teljesen kilépett és megindult a folyosó átellenes oldalán található gyakorlati terem bejárati ajtaja felé. Az áldozat a lövés következtében a gyakorlati terem ajtaja és az előkészítő laborhelyiség ajtaja előtti területen a padlóra zuhant hanyatt fekvő helyzetben.

Az elkövető ezt követően a terem nyitott bejárati ajtaján belépve a földön hanyatt fekvő sértettbe - a sértett lábánál állva - még egyet belelőtt, mely lövés a sértett hasfalának bal oldalán érte őt el, itt a lövedék a testbe behatolt, majd a X.-XI. bordák magasságában a testből kilépett. Az elkövető lövéseinek hangjára már mindenki felfigyelt, sokan a hallgatók közül azt hitték, hogy valaki petárdával durrogatott, esetleg megsérült egy műszer és a teremben tartózkodók azt gondolták, hogy csupán tréfál a sértett akkor, amikor hanyatt esett. Az oktató hallva a lövéseket, először azt gondolta, hogy valamelyik műszer robbant fel, ezért megindult a hang irányába és a két egyben nyitott gyakorlati terem elválasztó ajtóhoz érve észlelte az elkövetőt. Az elkövető ezen időben még a pisztolyt bal kezében felemelve, előrenyújtva tartotta és a teremben lévő padosorok közötti átjáró „folyosó” rész felé közeledett, így az oktató oldalról jól meg tudta figyelni azt, hogy az elkövető egy pisztolyt tart a kezében. Ekkor tudatosult benne az, hogy nem egy műszer robbant fel, hanem az előbb lövéseket hallott, és megpróbált elmenekülni.

Az elkövető eközben a teremben tartózkodó több hallgatóra is rátartotta a pisztolyt, mintegy keresve a következő célpontot. Az elkövető befordult a padosorok közötti részre és négy lövést

adott le mintegy 10 méter távolságból. Az elkövető akkor, amikor löni kezdett, észlelte az akkor éppen megforduló és menekülni szándékozó oktatót, azonban vele nem törődve a sértetten átlőtt olyképpen, hogy az első lövés a sértett jobb combján hátulról kissé jobb oldalról érte őt el. A lövedék itt belépett a sértett testébe, a combon és mindkét herezacskón áthatolt, majd ezt követően a sértett testéből kilépett.

A leadott négy lövésből kettő elérte az elkövető egy másik fiú csoporttársát olyképpen, hogy abból egy a jobb comb hátsó belső felszínén hatolt be, míg egy mind a jobb, mind a baloldali lábszárát átlötte és a testéből ez utóbbi lövedék ki is lépett. Az egyik lövedék áthatolt a bal cipőjének talprészén is. A diákfiúban tudatosult az, hogy lövési sérülést szenvedett és mivel látta a másik teremben lévő és az ő irányába közeledő elkövetőt is, hangosan kiabálni kezdett, hogy meglőtték a lábát. Az elkövető látva azt, hogy társa a padlóra került, odament és a tábla felőli falrész irányába hanyattfekvő helyzetben és alkarjaira támaszkodva hátrafelé csúszó sértett előtt megállt, majd a pisztolyt két kézbe fogta és egy célzott lövést adott le rá. A lövés a sértett nagyméretű övcsatját találta el, ettől a lövedék haladási iránya megváltozott, majd a sértett alhasát érve a testébe behatolt.

Amikor az elkövető a fenti lövést leadta, csoporttársa, egy lány, aki látta az elkövető kezében a pisztolyt is, az elkövető szemébe nézett és azt mondta neki, hogy „Ne, ne csináld, hagyd abba, beszéljük meg!”.

Az elkövető ekkor ránézett a lányra, majd a terem nyitott ajtaján keresztül 12 óra 17 perc 11 másodperc körüli időben távozott. Távozása után mintegy 23 másodperc múlva az addig a pad alatt rejtőzködő harmadik fiú csoporttárs - akit egyik lövés sem ért el - a terem ablakán át elmenekült.

A folyosórészeket elválasztó üvegajtón túl, attól megközelítőleg 5 méterre található a portásszoba, melynek ajtaja a folyosóra, balra kifelé nyíló teli fa. E helyiségben tartózkodott ebben az időben a takarítónő, aki hallotta az elkövető által leadott lövések dörrenéseit és először arra gondolt, hogy valaki nem vette észre a folyosórészeket elválasztó üvegajtót és azon átment, azonban mivel több dörrenést is hallott, melyeknek már tompább volt a hangja - ezek azok a lövések voltak, amelyeket az elkövető a gyakorlati teremben adott le - 12 óra 17 perc 02 másodperc körüli időben kinézett a folyosóra, és oda egy kicsit ki is lépett. Amikor az elkövető a gyakorlati terem ajtaján kilépett, ő maga is észlelte a jobb kéz felé lévő üvegajtót és az üvegajtón túl az attól, mintegy 5 m 12 cm távolságra álló hölgyet.

Az elkövető ekkor a női WC ajtaja előtt állt és a pisztolyt bal kezében tartva azt 150 cm magasságig felemelte és lövést adott le. A lövedék az üvegajtó mindkét üvegén áthatolt és emiatt szétesett, azonban annak 6,7 g tömegű része behatolt sértett jobb combjába, míg egy

másik - 1,08 g tömegű része - a sértett háta mögött található teli fa ajtóba hatolt be 50 cm magasságban. A lövést a sértett érezte, majd mikor tudatosult benne is, hogy órá lövést adott le az elkövető, megkísérelt visszamenni a portásszobába, azonban a lövés következtében a jobb combcsontja szilánkosan eltört, ezért elerőtlenedett és a padlóra esve kidőlt a folyosóra.

Az elkövető a lövés leadását követően már nem foglalkozott tovább a sértettel, hanem a folyosón másik irányba indult és 12 óra 17 perc 22 másodperc körüli időben a hallgatói bejáraton keresztül távozott az épületből.

Az elkövető időközben a szomszédos klinika épületébe ment, ahol feljutott a 7. emeletre a laborszintre. Az elkövető egy laborban dolgozó alkalmazottat kért meg arra, hogy telefonálhasson, mivel nincs mobiltelefonja. A dolgozó közölte az elkövetővel, hogy innen nem lehet csak úgy telefonálni, tekintettel arra, hogy a dolgozók személyre szabott kódszámmal rendelkeznek, azonban az elkövető hajthatatlan volt és továbbra is ismételtette, hogy ő telefonálni akar. A laboráns észrevette, hogy az elkövető ideges, feszült állapotban van, s mivel úgy gondolta, hogy valószínűleg sürgős telefonhívást szeretne lebonyolítani, saját kódszámát a készülékbe beütötte, majd a telefonkagylót az elkövetőnek átadta.

Az elkövető 12 óra 39 perc 38 másodperckor a rendőrség ügyeleti számát hívta fel, majd a bejelentkező ügyeletesnek elmondta, hogy bejelentést szeretne tenni, mivel történt egy lövöldözés az egyetem biofizikai intézetében. Amikor az ügyeletes közölte vele, hogy már tudnak róla, hiszen több bejelentés is érkezett, az elkövető azt mondta, hogy „igen, de én vagyok az elkövető és fel szeretném adni magam”. Az ügyeletes kérdésére elmondta, hogy mi a neve és hogy a klinikán, a 7. emeleten tartózkodik. Kérdésre elmondta még, hogy a fegyver is nála van, továbbá, hogy kint lesz az erkélyen.

A beszélgetés szó szerinti szövege így hangzott:²²⁰

- Rendőrség ügyelet.
- Jó napot, bejelentést szeretnék tenni, történt egy lövöldözés az egyetem biofizikai intézetében.
- Tudok róla.
- Igen, de én vagyok az elkövető és fel szeretném adni magam.
- Hogy hívják önt?
-

²²⁰ Kátai Rafael: Egyetemi lövöldözés a bizottságvezető szemével. Belügyi Szemle 2012/6. 135. o.

- És hol van most?
- A Klinikán az 5. emeleten, egy laborban... ez az 5. emelet, elnézést? ...7. emelet, elnézést. 7. emelet.

Hosszú szünet.

- Halló.
- Ügyeletes: Igen, itt vagyok.

Megint hosszú szünet.

- A 7. emeleten vagyok.
- Önnél van a fegyver is?
- Igen, nálam van.
- Jó. Üljön le ott. Jó? És akkor várja meg a kollégákat. Odaküldöm őket.
- Kint leszek az erkélyen.
- Kint lesz az erkélyen?
- Igen.
- Hányadik emelet?
- Hetedik.
- Hetedik. Jó, rendben van, várja meg ott a kollégákat, jó? És semmi butaságot ne csináljon.
- Nem, nem teszek.
- A fegyver mindig jól látható helyen legyen, jó?
- Ott lesz.
- Ne a zsebében.
- Ott lesz.
- Jó.
- Jól látható helyen lesz.

A Megyei Rendőr-főkapitányság Brevetési Osztályának tagjai kiérkeztek az elkövető által megjelölt tartózkodási helyre és az elkövetőt elfogták.

Az elkövető a terhére rótt bűncselekményekkel kapcsolatban sem a nyomozás során, sem a tárgyaláson nem kívánt szóban részletes vallomást tenni.

Az első megtartott tárgyaláson az elkövető a vallomástételt megtagadta. A vádra vonatkozóan úgy nyilatkozott, hogy „büntetőjogi felelősségemet részben elismerem, de az előre megfontoltságot nem ismerem el". Az elkövető a vallomástételre vonatkozó figyelmeztetést

követően úgy nyilatkozott, hogy szóban nem kíván vallomást tenni és írásbeli vallomását csatolta be. Az írásbeli vallomása nem kézzel írott, hanem számítógépen leírt és kinyomatott írat.

Az elkövető által becsatolt írásbeli vallomás az alábbiakat tartalmazta:²²¹

„Mivel folyamatosan nagyon rossz fizikai és szellemi állapotban vagyok, jelenleg is négyféle erős gyógyszert szedek, ezért képtelennek érzem magam arra, hogy szóbeli vallomást tegyek és az ügyvel kapcsolatos kérdésekre válaszoljak.

Aznap, ...-án 10 óra körül ébredtem fel. Mivel még az aznapi ... gyakorlatra a jegyzőkönyvem nem volt kész, egy kávé után hozzáláttam a megírásának. Miközben írtam a jegyzőkönyvet, édesanyám telefonált, hogy a útra mindenképpen jelentkezzek. Miután megírtam az ... aznapi jegyzőkönyvét, lezuhanyoztam, majd összepakoltam a táskámat. Azért vittem magammal a fegyvert, mert a gyakorlat után löni akartam menni. Erről előző hét hétfőn egyeztettem telefonon a lőtér vezetőjével. Előző hét végén akartam újból löni menni, de ez az időpont nem volt jó a klubvezetőnek. Azt mondta, hogy hétvége felé csörögjek csak rá és délután tudok majd menni löni. A lövészet után az RMC motoros boltban pedig riasztós tárcsafék zárat akartam venni, mert minden ABUS termékre 40 %-os akció volt. A fegyvert azért vittem magammal, mert a biofizika gyakorlaton gyakorlatilag csak ülni kell, így vigyázni tudtam mindig a táskámra. Az egyetemre kb. 11:45-kor értem. A robogó leparkolásakor megvágta a bukósisak plexijével a bal hüvelykujjamat, ezért még az óra kezdete előtt WC-re mentem.

A terembe akkor mentem be, amikor megjött a tanár, tehát nem késtem. Odaadta az előző gyakorlat jegyzőkönyvét, amit aláírt és elfogadott. Pár perccel később rosszul lettem és kimentem újra WC-re, szorított a mellkasom, rossz közérzetem volt. Amikor visszamentem az órára, a tanár jelezte, hogy nehezményezi azt, hogy sokáig voltam kint. Pár perccel később megint rosszul lettem, újból kimentem a WC-re. Ezután arra emlékszem, hogy a csoporttársam elterült, majd a következő emlékkép az, hogy a emeletén vagyok. Észrevettem, hogy nálam van a fegyver és egy tár lőszerrel. El akartam vonulni valahova, ahol átgondolhatom, hogy mi a fene van velem. Egészen a 7. emeletig mentem fel, mert csak ott volt üres mellékhelyiség. Arra emlékeztem, hogy volt a durranás, a csoporttársam (...) pedig elterült. Fegyver volt nálam lőszerrel. Nem tudtam, hogy mennyit ültem a WC-n,

²²¹ Elsőfokú bírósági ítélet. <http://www.birosag.hu/ugyfelkapcsolati-portal/anonym-hatarozatok-tara>

majd kimentem az erkélyre. Szirénázást hallottam a biofizikai intézetnél, valamint mentő és rendőrautókat láttam. Az emléktöredékből és abból, hogy fegyver és lőszerem voltak nálam, arra gondoltam, hogy én tehettem valamit, ezért értesíteni akartam a rendőrséget. Bementem egy laborba, hogy telefonálhassak. Rövid rábeszélés után az egyik laboros nő végül megengedte, hogy telefonáljak. Hívtam a 107-et, mondtam, hogy szerintem én lövöldözhettem és megmondtam hol vagyok. A kommandósokat az erkélyen vártam. Minden utasításukat teljesítettem, a csuklómat majd összetörték és bevittek a rendőrségre. Még a tetőn az egyik kommandós mondta, hogy meghalt valaki és nyakon vágott. Arról, hogy kik sérültek meg, csak a rendőrségen szereztem tudomást.

Kijelentem, hogy én senkinek nem mondtam azt, hogy „a golyó mindenkin fog”.

Mindenkitől bocsánatot kérek a történetekért, bár tudom, hogy ezt nem lehet megbocsátani.

A továbbiakban vallomást tenni nem kívánok és kérdésekre sem szeretnék válaszolni.

az elkövető ”.

3.2. Az elkövető mentális állapota²²²

Az elkövetőre gyermekkorától kezdve zárkózottság volt jellemző. Szüleinek is feltűnt, - különösen édesanyjának - hogy még az általános iskolában sem szerzett barátokat, nem fordult elő olyan, hogy az elkövetőhöz valamelyik iskolatársa elment volna, vagy fordítva, az elkövető látogatta volna meg valamelyik társát. A gimnáziumban már kissé oldottabbá vált a viselkedése és néhány személlyel - fiúkkal - baráti kapcsolatot létesített. Ezen személyek közül egy fiú volt az, akivel az elkövető több alkalommal találkozott, s vele még a középiskola befejezését követően is tartotta a kapcsolatot.

Az elkövetőnek lányokkal nem volt kapcsolata, sem a gimnáziumban, sem azt követően nőkapcsolatot nem létesített. Édesanyja előtt arra hivatkozott, hogy a „mai lányok nem tisztességesek”, valamint arra, hogy neki nincs erre ideje, számára az az első, hogy megalapozza a jövőjét.

Megközelítőleg 15 éves korában jellemző volt az elkövető viselkedésére, hogy a normális mértéket meghaladó számban tisztálkodott, szinte kényszeresen tisztította magát, rendszeresen és indokolatlanul sokszor mosott kezet, még édesanyjától is megkérdezte azt, hogy ha az valamit átadott neki, hogy előtte mosott-e kezet. Jellemző volt rá továbbá ebben az

²²² Az adatok az elsőfokú bírósági ítéletből származnak. <http://www.birosag.hu/ugyfelkapcsolati-portal/anonim-hatarozatok-tara>

időszakban az is, hogy naponta többször - esetenként kilenc alkalommal is - váltott alsónadrágot, illetve zoknit. Az elkövetőat édesanyja a körzeti orvos tanácsára elvitte egy rendelőintézetbe gyermekpszichiáterhez, aki az elkövető részére gyógyszereket nem írt fel, hanem azt tanácsolta a szülőknek, hogy sokat kell beszélgetni a gyermekkel. Az elkövetőt ezt követően szülei pszichológushoz vitték el, majd 19 éves korában egy másik házi orvoshoz került át.

A gimnáziumi érettségi vizsga letételét követően az elkövető és édesanyja egy távoli országba utaztak, ahol az elkövető napokig nem mozdult ki a szállodai szobából, ezért hazaérkezésük után édesanyja azt javasolta az elkövetőnek, hogy menjenek el szakorvoshoz, melybe az elkövető beleegyezett. Ekkor megbeszélték azt, hogy egy szakemberhez mennek, aki magánpraxist üzemeltet, így nem kell az elkövetőnek olyan helyre menni, ahol közösségi váróterem van.

Az elkövető először egy ideggyógyász szakfőorvosnál jelent meg. Ebben az időben az elkövető az orvostudományi egyetemre nyújtott be felvételi kérelmet és az orvos előtt elmondta, hogy a kémia írásbeli vizsgája közben hirtelen remegni kezdett és rosszul érezte magát. Verejtékezett, szapora szívvérése volt, melyet úgy fogalmazott meg, hogy mintegy előrevetítette magában az esetleges kudarcélményét. Emiatt a „roham” miatt a teremből is ki kellett mennie, majd később kissé megnyugodva visszament és folytatta a feladatsor megoldását, de már nem tudta nyújtatni a maximumot, annak ellenére, hogy ezt megelőzően felkészítő tanáránál 92 %-os teljesítményű dolgozatot írt. Az elkövető e kezelőorvos előtt arról is beszámolt, hogy korábban a gyermek ideggondozóban is járt pszichológusnál, ahol mintegy másfél-kettő hónapig Zoloft terápiát kapott szorongása miatt, melynek hatására a szorongás megszűnt. Az elkövető elmondta még azt is, hogy a családon belül számára problémát jelent édesapja huzamosabb távolléte, míg édesanyjával jól kijönnek. Az orvos a vizsgálat során észlelte, hogy az elkövető feszült volt, ún. túteljesítő típus, izgulós, azonban értelmes és rendezett, nála pszichiátriai eltérés nem volt. Az orvos az elkövetőnek ekkor Stimuloton nevű gyógyszert írt fel, mely a pánikreakciók megelőzésére, illetve kivédésére szolgált.

Az elkövető legközelebb ugyanezen évben június 7-én jelent meg. Ekkor kiegyensúlyozottnak érezte magát, pánikreakciója nem jelentkezett és arról is beszámolt, hogy a tanulás sokkal jobban megy, nyugodtabbnak érzi magát, jól alszik. Az elkövető által elmondottakra figyelemmel a kezelőorvossal megbeszélték, hogy a Stimuloton nevű gyógyszer további szedése javasolt.

Az elkövető ezt követően július 10-én jelentkezett ismételt vizsgálatra, ahol továbbra is arról számolt be, hogy jól érzi magát, pszichésen rendezett volt és a kezelőorvossal azt beszélte meg, hogy továbbra is szednie kell, mintegy 40 napig a Stimuloton nevű gyógyszert, majd fokozatosan csökkentheti, végül elhagyhatja azt.

Az elkövető a következő jelentkezése alkalmával beszámolt arról, hogy ai Tudományegyetem Természettudományi Kar kémia szakán tanul jelenleg, azonban ezt nem tartja kielégítőnek és továbbra is az orvostudományi egyetem a célja. Az elkövető arról is beszámolt, hogy mintegy két-három hónapja úgy érzi, az emberek egy része nem jól viszonyul hozzá, nem kedvesek vele, így például az általa az ún. zsidókérdésben részéről tett pozitív megnyilvánulást is elutasítva fogadták. Beszámolt arról is, hogy sem igazi barátja, sem barátnője nincs, édesanyjával továbbra is jó a viszonya, édesapja jelenleg is távol van.

Az orvos azt tanácsolta az elkövetőnek, hogy próbáljon változtatni a szemléletén, ne akarjon mindenáron megfelelni a mások elvárásainak, továbbá ne vegye fel más személyek viselkedését. Arra figyelemmel, hogy pánikreakciók az elkövetőnél nem jelentkeztek, további gyógyszeres kezelést a kezelőorvos nem javasolt és felhívta az elkövető figyelmét, hogy ha szükségét érzi, menjen el hozzá.

Az elkövető utoljára január 24-én jelent meg, ahol ismételten hangulatváltozásokról tett említést. Úgy érezte, hogy minden nap az optimista állapotából egy lehangolt, kilátástalan állapotba kerül, mely rendszerint úgy alakult a nap folyamán, hogy míg reggel jó hangulata volt, estére lehangolttá vált. Az esti órákban magányosnak érezte magát. Az elkövető továbbá elmondta, hogy olyan kudarcélmények miatt szorong, amelyek még nem történtek meg, de ő magában azokat előrevetítette.

Az orvos ekkor a szükséges pszichológiai tesztvizsgálatokat elvégezte és kóros értéket egyik vizsgálat során sem talált, sem a depressziós, sem pedig a szorongásos skálát illetően. Az elkövető azt is felvetette, hogy szedné ismételten a Zoloft nevű gyógyszert, míg a kezelőorvos azt tanácsolta neki, hogy vagy pszichológushoz vagy pszichiáterhez forduljon problémáival. A kezelőorvos gyógyszeres kezelést nem javasolt, így az elkövető által kért Zoloft nevű gyógyszert nem írta fel az elkövető számára, ő e gyógyszert nem alkalmazta.

Az elkövető ezután nyáron kereste fel következő és végső kezelőorvosát, egy neurológus és pszichiáter, addiktológus és pszichoterapeuta szakorvost, ahol elpanaszolta, hogy feszültnek, idegesnek érzi magát és hangulata nem jó. Ezen kívül hajhullása is volt, melyet lelki eredetűnek tartott. Tanulmányait nem tudta megfelelő szinten folytatni dekoncentrátsága

miatt. Az elkövető elmondta még azt is, hogy édesapjával nem jó a kapcsolata, továbbá, hogy már másfél éve „nyomottabb” a hangulata.

Az orvos ekkor enyhe depressziós epizódot diagnosztizált az elkövetőnél. Az elkövető megemlítette azt is, hogy korábban járt pszichiáternél, ahol Zoloft nevű gyógyszert kapott, melyet kettő hónapig szedett és attól a hangulata jobb lett. Az orvos az elkövető személyiségstruktúráját rigidnek találta, kényszeres vonásokkal, önértékelési nehézségekkel, néhol a környezettel szembeni bizalmatlansággal, olykor enyhe szenzitivitással. Ettől függetlenül az elkövető felfogása rendben volt, gondolkodása alakilag ép, tartalmilag kóros nem került a felszínre. Az elkövető időszakos feszültségről és szorongásról számolt be nyugtalanabb alvás mellett. Az ösztönélet és az indulatszabályozás ép volt, az elkövetőt jó intellektusúnak és ép emlékezetűnek találta. Az elkövetőnél suicid intenció nem volt explorálható.

Az orvos az enyhe depressziós tünettan miatt antidepresszívumot állított be emelkedő dózisban - Sertralin elnevezésű készítményt - először 1x100 mg mennyiségben ún. supportív pszichoterápia mellett. Az alkalmazott terápia hatására az elkövető hangulata javult, nyitottabbá vált, az időszakos feszültsége és szorongása csökkent, a korábban panaszolt koncentrációs nehézsége is enyhült. Pszichotikus tünetek, krízisjegyek nem voltak észlelhetők. A realitáskontrollja megtartott volt. Az elkövetőt kissé rejtőzködő attitűd mellett kellő terápiás együttműködés jellemezte.

Az orvos indokoltnak tartotta 2x100 mg Sertralin gyógyszer alkalmazását a már említett támogató pszichoterápia és rendszeres kontroll mellett.

Az elkövető az orvosnál - legelső jelentkezését követően – még néhány alkalommal jelentkezett. A legutolsó alkalommal elvégzett vizsgálat során elmondta, hogy az eddig szedett gyógyszere sokat segített, azóta nyugodtabb és továbbra is kérte azok felírását. Az elkövető tudata éber volt és tiszta, felfogása ép. Szuicid intenciók nem kerültek felszínre, érzékcsalódásra utaló tünetek nem voltak észlelhetők.

Az elkövető a következő évben is járt kezelésekre, de ekkor más az állami ellátórendszerbe, mely alkalmakkor enyhe depressziós epizód és egyéb kevert szorongásos zavar diagnózisok kerültek felállításra. A korábban előírt Sertralin Hexal 100 mg-os filmtabletta szedése volt továbbra is javasolt 2x1 tablettával dózisban.

Az elkövetés évében is folytatta a kezeléseket, továbbra is az enyhe depressziós epizód és egyéb kevert szorongásos zavar kórisme volt diagnosztizálható. Az ebben az évben elvégzett vizsgálatok során sem merült fel érzécsalódásra utaló tünet, illetve az affektivitásban kóros eltérés. Az elkövető indulatszabályozása is megtartott volt.

Az elkövető még a tette előtt 6 nappal is megjelent vizsgálaton, mely vizsgálatok alkalmával továbbra is a Sertralin Sandoz 100 mg-os filmtabletta került felírásra. Itt a vizsgálat alkalmával panaszt nem említett, fenntartó gyógyszer mellett egyensúlyban érezte magát. A vizsgáló pszichiáter az elkövető magatartását konvencionálisnak, rendezettnek látta, s mivel a szakgondozó nővel adaptációs és életvezetést segítő beszélgetés is történt, az addigi terápia folytatását javasolták. Az elkövető, illetve édesanyja az elkövető részére felírt gyógyszereket rendszeresen kiváltották, utoljára egy nappal az cselekmény előtt került kiváltásra a pszichiáter által felírt 100 mg-os Sertralin Sandoz filmtabletta - a felírt 4 doboz helyett a gyógyszerteráiban rendelkezésre álló 2 doboz - melyet azonban az elkövető már nem vett be.

Az utolsó évben előfordult, hogy az elkövető nyáron letakarta a lakásban lévő klímaberendezést arra hivatkozva, hogy onnan figyelik, és édesanyjának beszámolt arról, hogy a szomszédokat hallotta, amint róla beszélnek, illetve azt állítják, hogy ő veri az anyját. Édesanyja emiatt az egyik szomszédot kérdőre is vonta.

A cselekmény után az elkövetőnél elvégzett igazságügyi pszichiátriai és pszichológusi szakvizsgálat alapján jó mentális színvonal, de egyenetlen szórt intelligenciastruktúra, introvertált skizoid és szenzitív paranoid személyiség szerveződés, narcisztikus és sociopátiás személyiségvonások valószínűsíthetőek. A szociális alkalmazkodóképességet és a másokkal való kapcsolatot szenzitivitással és narcisztikus sértettséggel, alacsony kudarc-tűréssel és opponáló magatartással, decentráció hiányos önszempon-tú vonatkoztatásokkal terhelt szubjektív viszonyulás, rejtőzködés, erős elhárítások és elfojtások, valamint az indulati szabályozás nehezítettsége gátolja. Az elkövető kevert és egyéb személyiségzavarban szenved. Betegsége kialakulásában kedvezőtlen nevelődési hatások oki szerepe tételezhető fel. Családi anamnézisében anyai részről pszichiátriai betegségek vonatkozásában terheltség feltárható.

3.3. Az elkövető személyiségrajza

A megismert adatok és az elkövető tünettana, amelynek csupán vázlatos bemutatására nyílt lehetőségem az adatvédelmi előírások miatt, óvatos következtetések levonására ad lehetőséget a fiú személyiségdinamikájáról, hangsúlyozva, hogy ez korántsem tekinthető teljes fejlődési ívnek, csupán a meglévő adatokból felrajzolható személyiségrajz egy lehetséges verziójának.

A megismert információk alapján olyan fiú képe bontakozik ki előttünk, aki csak saját nézőpontjából képes látni a világot. *Egocentrizmusának* köszönhetően mindent abból a szemszögből közelít meg, hogy rá milyen hatást gyakorol, minden figyelme és energiája maga felé fordul. (Ezt bizonyítja például az elkövető egyik kijelentése a tárgyaláson, amelyben nehezményezi, hogy az emberek nagyon negatívan állnak a fegyvertartás kérdéséhez. E megjegyzése során figyelmen kívül hagyja, hogy pont azért félnek az emberek a fegyverektől, mert olyan esetek történnek, mint az az ámokfutás, amelyet ő követett el.)

A helyzet tragikuma, hogy míg ő egyfolytában magára figyel, illetve azt gondolja, hogy minden külvilági történés róla szól (róla beszélnek stb.), valójában senki nem figyel rá, pontosabban *senki nem figyel úgy, ahogyan ő szeretné*.

E kielégítetlen vágy gyökereit valószínűleg *preverbális korban* találjuk, amikor valamilyen oknál fogva, talán párkapcsolati gondok, depresszió vagy egyéb állapot miatt (ezt a rendelkezésre álló információkból megfejtani nem lehet egyértelműen) az anya érzelmileg nehezen volt elérhető a gyermeke számára, ezért az anya-gyermek összehangolódás, az *emocionális kötődés kialakulása zavart szenvedett*. Az anyában akadályba ütközött a gyermekben zajló folyamatok visszatükrözésének ösztönös vágya, amelynek következményeként a fiú azt élhette meg, hogy nem figyelnek rá eléggé, nem értik, ami benne történik. A gyermek ideális esetben a keletkező szorongásait és indulatait a csillapító anyai tükörképen keresztül láthatja meg, ezáltal megértve és elfogadva önmagát. Az elkövetőnél ez feltehetőleg nem történt meg, ezért *nem volt lehetősége az indulatok biztonságos kiélésére*, és azok elfojtásra kerültek szabadon lebegő szorongást hagyva a felszínen.

Ehhez járult hozzá az *apa fizikai és emocionális távolsága*, amely megakadályozta az *ödipális konfliktus sikeres megoldását*, az apai mintával való *egészséges azonosulást*, mivel a gyermekben megfogalmazódott vágy az apa eltüntetésére találkozott a szülő valódi távozásával (munkája hónapokra külföldre szólította), amely a fiúban azt az irreális érzést kelthette, hogy ez az ő vágyai miatt történt. Ezen érzések reparációja az apa hazatéréseikor sem történhetett meg annak érzelmi elérhetetlensége, illetve kiszámíthatatlansága miatt

(amelynek okairól szintén csak töredékes információk állnak rendelkezésre – esetleges depresszió, személyiségzavar, alkohol-abúzus, azonban a fiú szubjektív élménye mindenképpen az érzelmi odafordulás hiánya volt).

Az elkövető megpróbálta kielégítetlen *kötődési igényét az anyai nagyszülők felé* fordulva kiélni, amely részben sikerült is, bár a nagymama és unoka kapcsolatában *túlzott idealizálás* fedezhető fel mindkét oldalról (ez a levelezésükből derül ki) (a nagypapáról annyit tudunk, hogy nagyon sokat beszélgetett vele kicsi korában). Hozzájuk kapcsolódik a fiú által nagyon szeretett *kutya* is (a nagyszülők szőlőjében lakik), akinek fontosságát és az állatok szeretetét az elkövető szinte minden beszélgetésben megemlíti.

A biztonságérzés hiányát fokozhatta a *család élethely váltása* is az elkövető harmadik életében, amikor egy szomszédos országból áttelepültek hazánkba. Ez egyben az apai rokonokkal, így az a fiúra sokszor vigyázó apai nagymamával való szorosabb kapcsolat megszakadását is jelentette.

A vázolt körülményeknek köszönhetően az elkövető egész élete a hiányélmény köré szerveződött, amelyből fakadó szorongásait és indulatait nagy erőfeszítéssel próbálta a felszín alatt tartani.

Gyermekkorában több komoly *szomatikus betegségen* esett át, azonban ezeket a környezete nem kötötte össze lelkiállapotával (asztma, tüdőgyulladás, csillapíthatatlan magas láz kimutatható testi ok nélkül). A serdülőkori természetes krízis állapotában jelentkeztek először olyan tünetei, melyeket már a külvilág is lelki eredetűnek vélt, ekkor ugyanis szorongásait *kényszeres tünetekkel* (állandó kéz- és hajmosással, megrögzött stb.) kezdte oldani, melyek soha nem szűntek meg teljesen, csak némiképp enyhültek a kezelések hatására, ekkor ugyanis bekerült a gyermekidegrendszérbe. Sajnos a pszichoterápia rövid ideig tartott, és nem tudta oldani a fiú feszültségeit hosszú távon.

Mivel egyre merevebbé váló működésmódja, amellyel indulatainak szabályozására kísérletet tett, minden pszichés energiáját felemésztette, nem maradt kapacitása arra, hogy mások felé is forduljon és empatikus legyen. *A kortárs és intim kapcsolatokról való elzárkózás* ugyanakkor biztonságos is volt a számára, mivel minden kapcsolatteremtési helyzet az újabb kudarc lehetőségét hordozta magában, amely a korai kapcsolati minta ismétlődése által nehezen elviselhető veszteségélményt ébresztett volna újjá benne. Ehelyett a tanulás felé fordult, amely több szempontból is megfelelt személyiségdinamikájának. Egyrészt a *teljesítmény* mentén érezte magát értékelhetőnek. A továbbtanulásért való állhatatos küzdelemben (több

évi sikertelen felvételi után sem adta fel az orvosi egyetemre való jelentkezési szándékot) egyszerre volt jelen a szülői elismerés megszerzésének vágya és az apával szembeni lázadás, aki többször kijelentette, hogy ő többre tartaná, ha tanulás helyett inkább elmenne végre dolgozni. Az orvosira való bekerüléshez az előbbieken túl a saját maga megértésének és gyógyításának fantáziája is kötődött, mivel a gimnázium vége óta jelentkező húgyúti szükülete, melynek pszichoszomatikus gyökerei nem kizárhatóak, állandó feszültségforrást jelentett életében. Tünetei teljes kibomlásának egyik oka lehet, hogy e területen sem érte el a várt sikereket, illetve több év után is csupán megközelítenie sikerült eredeti szándékát (az általános orvosi szakra soha nem vették fel, csupán a kar egy másik szakára).

Bár újra hangsúlyozom, hogy a meglévő adatok alapján csupán töredékes kép kialakítására van lehetőség, a tünettan alapján kijelenthető (ebben a szakértők is egyetértettek), hogy a fiú fejlődése az egyetemi év kezdetére, de feltehetőleg már korábban is *személyiségzavarban* teljeseedett ki.

A személyiségzavarban szenvedő személy merev vonásai miatt változásra és a szituációkhoz való rugalmas alkalmazkodásra képtelen, ezért „egész életében ugyanazt az élmény- és viselkedésmintát ismétli”.²²³ Emiatt emberi kapcsolataiban sorozatos kudarcra van ítélve, amely diszkomfort érzetet okoz a számára. Viselkedése miatt ő maga is, de még inkább a környezete szenved, bár sokszor a körülötte élők sem ismerik fel, hogy nem pusztán „rossz természetű” van szó, a személynek pedig szinte mindig *hiányzik a betegségbelátása*, mert tüneteit személyiségvonásként és nem tőle idegen tünetként éli meg.

A személyiségzavaroknak több típusa van, ezek keverten is megjelenhetnek. Az elkövetőnél a *paranoid jegyek* voltak túlsúlyban. A paranoid személy *gyanakvó, bizalmatlan*, mindenkiről azt feltételezi, hogy őt akarja bántani, emiatt állandó feszültségben él, képtelen magát elengedni, felszabadultan viselkedni. Kerüli az elköteleződést, a mély baráti vagy intim kapcsolatokat (bár viselkedése miatt a környezetében élőkben sem alakul ki erre készlet). *Távolságtartó, érzelmileg tompa, színtelen*. Bár másokkal kritikus és ítélkező, ő maga rendkívül *sértődékeny és bosszúálló*. Gyanakvása miatt minden apró jelet magára vonatkoztat, ezért viccelődni nem lehet vele, mert attól fél, hogy a humor ellene szól, a másik mosolyát gúnynak éli meg. Pszichodinamikai szempontból az első életévben különösen fontos feltétlen szeretet megtapasztalásának hiánya állhat mögötte, amely alapján a gyerekben a világgal

²²³ Grád András: Pszichológia és pszichopatológia jogászoknak. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2002.155. o.

szembeni bizalmatlanság kialakul. *Genetikai okok is* állhatnak a háttérben, a zavar öröklékenységet mutat.²²⁴

A paranoid zavarok jellemző háritási módja a *projekció*, amely *a személyben lévő indulatok külvilágra vetítését és ezáltal kívülről jövő fenyegetésként való megélését* jelenti. Az elkövetőnél is ezt látjuk. Személyiségzavara együtt járt percepciójának torzulásával, *kóros vonatkoztatásos zavar* kialakulásával. Ezt élte meg hanghallások formájában, amelyeket tévesen hallucinációknak tartott. Valójában *nem érzéksalódásai* voltak (amely nem valóságos hangok, képek stb. érzékelését jelenti), hanem a létező külső zajokat, hangokat értelmezte kórosan. *A hangok tehát fizikailag valóságosak voltak, azok tartalma viszont nem.* Ezzel magyarázható az az ellentmondás, hogy a pszichológiai tesztek nem találtak a fiúnál hallucinációra utaló jelet, ő mégis úgy érezte, hogy amit hall, az nem feltétlenül valós élmény. Ez volt az egyik kérdés, ami őt sokat foglalkoztatta, ettől tette függővé, hogy – leegyszerűsítve – magát sorolja elmebeteg kategóriába vagy a világot tekintse gonosznak. Jellemző egyébként, hogy *pszichiáterhez elsősorban teljesítménykudarcai miatt* és elhatalmasodó depressziós jegyei miatt fordult, hanghallásainak említése nem volt hangsúlyos (bár ő ennek ellenkezőjét állítja, de a pszichiátere által készített jegyzetekben nem találhatjuk nyomát a hanghallásokról szóló panasznak – valószínűleg beszélt róla, de nem ezen volt a fókusz). Jellemző a személyiségzavaros emberekre, hogy szakemberhez leginkább csak valamilyen testi betegség vagy járulékos mentális zavar (pl. depresszió, mint az elkövető esetében is) miatt fordulnak,²²⁵ mivel alapvető személyiségproblémájukat nem tartják rendellenesnek, rossz közérzetükért, *szenvedéseikért mindig tőlük független körülményeket hibáztatnak.* Ilyen szempontból nézve tehát mindegy a fiú számára, hogy elmebetegnek „hiheti magát” vagy a világot hibáztatja, mert mindkettőt úgy éli meg, mint olyan körülményt, amelyről nem tehet. Ezért láthatjuk azt az ámokfutás után tett kijelentéseiben, hogy időről-időre megváltoztatja tettének magyarázatát: azt hol a többi fiú gúnyolódásával (főleg az első beszélgetésekben), hol hallucinációkkal indokolja (amelyeket néha az alapbetegségének, máskor gyógyszerelvonásának tulajdonít – ez utóbbi magyarázatot főleg a védelem által felkért szakértői vélemények óta hangoztatja). A két választási lehetőséget, amelyekben a közös pont az, hogy a fiút felmentik a felelősség alól és sajnálatot hivatottak ébreszteni iránta, manipulatív módon alkalmazza az adott helyzet kívánalmainak megfelelően.

²²⁴ Grád András: i. m. 160-162. o.

²²⁵ Grád András: i. m. 158. o.

Tettével kapcsolatban a *bűntudat hiánya* figyelhető meg, amely illeszkedik személyiségképebe. Amikor a bűncselekményre terelődik a szó, *verbálisan ugyan megbánást tanúsít* (bár ez sem történik meg minden esetben), ezt azonban *érzelmi átélés nélkül* teszi, és azonnal *áthárítja a felelősséget* a külső körülményekre (pl. hivatkozik arra, hogy nem volt jó a pszichiátere, a gyógyszerelvonásra, a „hallucinációkra”, illetve a többiek bántó viselkedésére). Más esetekben *bagatellizálja* a helyzetet (pl. azt hangsúlyozza, hogy a halott személyen kívül mindenki teljes értékű életet fog tudni élni az áldozatok közül). A tette után négy évvel készült interjúban arra kérdésre, hogy „Meg tud bocsátani önmagának?”, a válasza a következő: „Valamilyen szempontból igen, valamilyen szempontból nem. Igen, azért, mert a gyógyszer szedését nem önkényesen hagytam abba, hanem hiánycikk volt. Nem, mert amikor nem állt be az állapotomban javulás a gyógyszerzedéstől, ott kellett volna hagynom a kezelőorvost, és elmenni egy olyanhoz, aki komolyabban vett volna.”

Bűntudatot a környezetében próbál kelteni: anyjában azzal, hogy az miért nem vette komolyan a hallucinációit, apját azért okolja, hogy nem foglalkozott vele eleget, csak anyagilag támogatta, de közben állandóan elégedetlen volt vele, a kezelőorvosaiban azzal, hogy ugyan minden kezeléssel „kiugrott”, de őket okolja azért, hogy állapotán nem tudtak segíteni, mert nem érdekelte őket, hogy mi van vele és így tovább. Az érdekes az, hogy problémáinak mélyén feltehetőleg valóban az a korai, majd sokszor ismételt élmény áll – ahogy fentebb is írtam –, hogy igyekezete ellenére nem hallják meg, amit közölni akar (és hanghallásai során ő is mást hall meg, mint amit mások mondanak). Ez a kommunikációs krízis oka és következménye is annak, hogy feszültségei nem találnak levezetést, ezért robbanásszerűen törnek ki belőle.

A *tett előre eltervezettségéről* annyi mondható, hogy pszichológiai szempontból ezeket a bűncselekményeket mindig *erőteljes fantáziativékenység* előzi meg. Ezekben a fantáziákban, az elkövető kiszínezheti magában az indulatok kiélését a világon és a sok szubjektíve elszenvedett sérelem, kiközösítés megbosszulását. Az elkövető által a tett előtti éjszaka nézegetett internetes oldalak arra utalnak, hogy e fantáziák nála is megjelentek (főleg fegyverekről és ámokfutásokról szóló írások olvasása és közben haragról, indulatokról szóló zenék hallgatása). E fantáziáknak, és a későbbiekben a tettnek is fontos eleme a *férfiasság* bizonyításának vágya az éretlen szexualitás talaján kialakuló identitásbizonytalanság megszüntetésének vágya miatt. Ennek szimbolikus kifejezése a lőfegyver használata, amely az egyik legmaszkulinabb elkövetési eszköz.

A fantáziák eluralkodását segíti elő a *szituatív és dinamikus beszűkülés*. Ez a folyamat az elkövető életében is megfigyelhető volt: nem járt sehova, egyre jobban eluralkodtak gondolataiban a negatív asszociációk, emberi kapcsolatai még a szokásosnál is jobban beszűkültek, azokat leértékelték. Merev magatartássémáival és éretlen háritásával egyre kevésbé tudta kezelni feszültségeit. A negatív folyamathoz hozzájárulhatott, hogy az *orvosi karra való bekerüléstől várt „megváltás”* (még ha a bekerülés nem is a vágyott általános orvosi szakra történt) *nem következett be*, mivel a fiú problémáinak csak külsődleges okát jelentette a felvételik sikertelensége, boldogtalanságának valódi kiindulópontja saját maga volt. A fiú személyiségzavara mellett ugyanis már a gimnázium vége óta *depressziós jelek* mutatkoztak. Erre gyógyszert is kapott az érettségi után felkeresett pszichiátertől, amelyet egészen tetteig szedett is, azonban a közben megkezdett pszichoterápia megszakadása miatt, amely elsősorban a fiú személyiségzavarából adódó terápiaerezisztencia miatt történhetett, valódi gyógyulás nem következett be. A fiút a tünetei alapján feltehetőleg a depresszió introjektív típusába lehet sorolni, amelyre versengés, a tanulásban erős teljesítménykényszer, az intim kapcsolatok másodlagos szintre helyezése, intellektualizáció és racionalizáció jellemző.²²⁶ A depresszió kialakulásában szintén szerepet játszanak *korai tapasztalatok*, és későbbi *negatív életesemények*. Nem önmagában az események nagysága számít, hanem annak szubjektív megélése, az egyén által tulajdonított jelentés. Megfigyelték, hogy nagy valószínűséggel azok a stresszorok indítanak el depresszív epizódot, amelyek összefüggésben állnak azzal a területtel, amely alapján a személy leginkább meghatározza önmagát.²²⁷ Az elkövető esetében az önértékelés fő forrása a tanulási teljesítmény volt, ezért az ebben átélt kudarcok voltak igazán meghatározók.

Az átokfutások dinamikájának része a *leaking*, azaz *kiszivárogtatás jelensége* is, amely jelen esetben is megfigyelhető. Ennek tekinthető a csoporttársak előtt tett kijelentés, hogy *„a golyó mindenkin fog”* (bár ezt az elkövető vitatta, de a bíróság bizonyítottan látta az elhangzását), és a tett előtti délután történt msn-beszélgetés, amelynek során a fiú azt állította internetes ismerősének, hogy agydaganata van, és meg fog halni. (*„Mielőtt felfordulok küldök sms-t, habár te is leszarsz, senki nem sirat meg, így nincs mit vesztenem és ez jó. Most nem akarom sajnáltatni magam.”*) Szintén szándékai indirekt jelzésének tekinthető az anyjával a tett előtti

²²⁶ Blatt (1998, 2004) vizsgálatai alapján a depresszió mögött kétféle pszichodinamika húzódhat, és ez alapján megkülönbözteti az anaklitikus és az introjektív típust. Gabbard, Glenn O.: A pszichodinamikus pszichiátria tankönyve. Lélekben Otthon Kiadó, 2008. 215. o.

²²⁷ Hammen (1995) Idézi: Gabbard, Glenn O.: A pszichodinamikus pszichiátria tankönyve. Lélekben Otthon Kiadó, 2008. 210. o.

este folytatott beszélgetés, amelyben jelezte, hogy nem bírja már elviselni a kiközösítést, és *lemondta a tervezett iskolai utat* egy külföldi városba. A tett előtti éjszaka törölte a közösségi adatlapjáról fényképeit, ismerőseit és adatait, tehát *törölte magát* az oldalról.

E jelzések jellege és kapott reakciók jól mutatják azt a *kommunikációs zavart*, amely az elkövető és a külvilág között fennállt. És itt tulajdonképpen visszajutunk a kiindulópontunkhoz, hogy a fiú egész életében azért küzdött, hogy meghallják, amit mondani akar, de a mód, ahogyan ezt tette, újra és újra előhívta azt az reakciót, amelyet koragyermekkorban megtapasztalt. Személyes élettörténete és biológiai predispozíciói talaján kibontakozó személyiségpatológiája következtében agressziója konstruktív kezelésére képtelenné vált, és *felgyülemlett indulatai végül acting out formájában „robbantak ki” pusztító erővel.*

3.4. Az elkövető fegyverhez jutásának körülményei

Az elkövető bűncselekménye hatalmas rémületet váltott ki az egész társadalomban, ezért többek között a rendvédelmi szervek is (különös tekintettel arra, hogy a gyilkos fegyverre az engedélyezésben hatáskörrel a rendőrség rendelkezik) szükségszerű önvizsgálatot tartottak annak megállapítására, hogy a fegyvertartás szabályozása mennyire tehet az esetről, illetve mennyire tekinthető szigorúnak a magyar példa az európai összehasonlításban. Az Országos Rendőr-főkapitányság rendészeti osztályvezetőjének nyilatkozatát másnap közölte az MTI²²⁸. A nyilatkozat alapján, Magyarországon akkori adatok szerint összesen 245 000 különböző fegyvert közel 110 ezer ember birtokolt. Ez alig több, mint a magyar népesség egy százaléka, de megközelíthetjük úgy is, hogy minden 40 emberre jut egy bejegyzett fegyver.

A 2009-es iskolai lövöldözés elkövetője (a továbbiakban: Elkövető) egy cseh gyártmányú, CZ²²⁹ 85B típusú, 9mm-es félautomata pisztolya volt, amelyet sportlövészeti célra vásárolt. A fegyverről érdemes tudni²³⁰, hogy családját (CZ 75) a hetvenes évek közepén a keleti blokk fegyvercsodájának kiáltották ki, a világ minden pontján igyekeznek utánozni, mert szinte mindenre alkalmas: szolgálati, katonai, önvédelmi, sport- és szituációs lövészeti célra is

²²⁸ Lövöldözés a Pécsi Tudományegyetemen - A fegyvertartás magyarországi szabályairól, 2009. 11. 27. <http://www.jogiforum.hu/hirek/22115> (2014. 03. 08.)

²²⁹ Ceska Zbrojovka, <http://www.czub.cz/cz/Default.aspx>

²³⁰ Vass Gábor: A cseh fegyvergyártás zászlóshajója - a CZ 75 fegyvercsalád <http://www.kaliber.hu/cikkek/a-cseh-fegyvergyartas-zaszloshajoja.html> (2014. 03. 08.)

használható. Az Elkövető ezt a fegyvert – alapvetően – jogszerűen szerezte és tartotta, rendelkezett a szükséges engedélyekkel, alkalmasságot igazoló dokumentumokkal. Korábban – általános és átfogó jelleggel – már bemutattam a lőfegyverekre vonatkozó hatályos magyar joganyagot. Hogy világossá váljon, az Elkövető milyen módon jutott saját CZ 85 B típusú félautomata fegyveréhez, érdemes áttekinteni az elkövetés idején hatályos szabályok szerint lefolytatott eljárást. A szabályozás némileg változott a szóban forgó ámokfutást követően, nem vált lényegesen szigorúbbá, azonban részletesebb szabályokat állapított meg az engedélyezésre vonatkozóan.

A fegyver jogszerű megszerzéséhez és tartásához a máig hatályos lőfegyverekről és lőszerokről szóló 2004. évi XXIV. törvény (a továbbiakban: Ftv.) a lövöldözés idején hatályban lévő 3. § (1) bekezdés c) pontja alapján a rendőrség által kiadott engedély kellett, hiszen a félautomata lőfegyver az Ftv. melléklete szerinti „B.” kategóriába sorolt. Az Ftv. 2. § 21. pontja alapján lőfegyvertartás a birtoklás, viselés és a tárolás. Az engedélyezés részletszabályait a fegyverekről és lőszerokről szóló 253/2004. (VIII. 31) Korm. rendelet (a továbbiakban: FR.) tartalmazza, amelynek a fegyver megszerzése idején hatályos 1. § (1) bekezdés 12. pontja alapján *lőfegyvertartási cél*nek önvédelem, munkavégzés, céllövészet, oktatás, sportlövészet, személy- és vagyonvédelem, vadászat tekinthető. A 14. pont szerint *sportlőfegyver*: az országos sportági szakszövetség versenyszabályzatában meghatározott, sportlövészeti célra használható lőfegyver. A FR. 3. § (1) bekezdése sorolta²³¹ fel a körülményeket, amelyek kizárják, hogy engedélyt kaphasson, aki: tizennyolcadik életévét nem töltötte be; cselekvőképességet kizáró, vagy korlátozó gondnokság alatt áll; felsorolt bűncselekmények elkövetésében bűnösnek találták, illetve azokkal alaposan gyanúsítható; vagy az engedélyezési eljárás során hamis adatot közöl, bármit elhallgat, bármilyen az eljárással összefüggő kötelezettséget megszeg. A 21. § (2) bekezdése állapítja meg, hogy külső formájában automata szerkezetű lőfegyverre hasonlító félautomata lőfegyver csak sportlövészetre engedélyezhető. A 23. § (1) bekezdése alapján sportlövészetre legfeljebb három darab hosszú és kettő darab rövid lőfegyver, valamint ezekhez tartozó lőszer megszerzése és tartása *annak a sportolónak engedélyezhető, aki igazolt, az országos sportági szakszövetség által kiadott, érvényes versenyengedéllyel rendelkező minősített sportlövő és rendszeres sporttevékenysége alapján a saját tulajdonú lőfegyver tartását az országos sportági szakszövetség javasolja*. A (3) bekezdés szerint pedig *minősített sportlövő az, akinek*

²³¹ A FR. 2010. január elsején hatályba lépő módosítása hatályon kívül helyezte a 3. §-t

az országos sportági szakszövetség által kiadott minősítése van. Az Elkövető rendelkezett egy sportegyesület tagjaként a sportági szakszövetség kiadott minősítésével és javaslatával, amelyet a Magyar Sportlövők Szövetségének illetékes Megyei Főtitkára állított ki a számára. A FR. 26. § szerint lőfegyver megszerzésére és tartására vonatkozó engedély csak akkor adható, ha a kérelmező személy nem áll a 3. § (1) bekezdés szerinti kizáró rendelkezések hatálya alatt, egészségi alkalmasságát igazolja, a lőfegyver tartásához szükséges elméleti ismereteket és gyakorlati jártasságot igazoló eredményes vizsgát tesz, a lőfegyver biztonságos kezelésére és használatára képes, illetve lőfegyver és lőszer tárolásának feltételeivel rendelkezik. Az előzőekben felsorolt vizsga szabályait a lőterekről, a lőfegyverek, lőszer hatósági tárolásáról, a fegyvertartáshoz szükséges elméleti és jártassági követelményekről szóló 49/2004. (VIII. 31.) BM rendelet 10. és 11. §-a tartalmazza. Ezek alapján a vizsga – amelyet a megyei rendőr-főkapitányságon kell letenni – írásbeli és szóbeli elméleti részből, valamint lögyakorlatból áll. A vizsgakérdéseket a 4. sz. melléklet tartalmazza. A vizsga akkor sikeres, ha minden vizsgarész eredményes. Az Elkövető a fenti vizsgát, az esetet követő büntetőeljárásban született jogerős ítélet (a továbbiakban: Ítélet) tanúsága szerint 2008. májusában tette le, még azelőtt, hogy a fenti fegyvert megvásárolta volna.

Amint az engedély kiadásának feltételei között is szerepel, szükséges az egészségi alkalmasságot igazolni. Az Elkövető az engedély kiadása iránti kérelem benyújtása előtt átesett egy egészségi alkalmassági vizsgálaton a kézilőfegyverek, lőszer, gáz- és riasztófegyverek megszerzésének és tartásának egészségi alkalmassági feltételeiről és vizsgálatáról szóló 22/1991. (XI. 15.) NM rendeletben (a továbbiakban: ER.) foglaltaknak megfelelően. Az ER. 2. § (1) bekezdése szerint a lőfegyvert tartani szándékozó, illetve a lőfegyvertartási engedéllyel már rendelkező személyt az előzetes, illetőleg az időszakos, és a soron kívüli alkalmassági vizsgálat alkalmával az alábbi két alkalmassági csoport valamelyikébe kell sorolni. Az a) pont szerint az I. alkalmassági csoportba azok tartoznak, akik munkakörükből eredően tartják a lőfegyvert, a b) pont alapján a II. alkalmassági csoportba azok tartoznak, akik sport, illetőleg önvédelmi célból tartják a lőfegyvert. Az ER. 4. § (1) bekezdése szerint az egészségi alkalmassági vizsgálat az I. alkalmassági csoport esetében orvosi és pszichológiai, a II. alkalmassági csoport esetében orvosi alkalmassági vizsgálatból áll. A (2) bekezdésnek megfelelően az orvosi alkalmassági vizsgálatot a pszichológiai alkalmasság megállapítását megelőzően kell elvégezni. A pszichológiai alkalmassági vizsgálatot orvosi alkalmatlanság megállapítása esetén - a vizsgált személy ellenkező kérelmének hiányában - mellőzni kell. A (3) bekezdés alapján a pszichológiai

alkalmassági vizsgálatra a vizsgálatra jelentkezőt az orvosi alkalmasságot vizsgáló szerv utalja be. *Pszichológiai vizsgálatra beutalható az a II. alkalmassági csoportba jelentkező személy is, akinél ilyen vizsgálat elvégzése az orvosi alkalmassági vizsgálat sorári indokoltnak tűnik.* Ilyen személy beutalása esetén a beutalón fel kell tüntetni a beutalás indokát is. (4) A pszichológiai alkalmasságot vizsgáló szerv a vizsgálat eredményéről a beutaló szervet írásban értesíti.

Az elkövető pszichológiai alkalmassága kétségbe vonható volt, a büntetőeljárás során még maga a védelem is a pszichóziót igyekezett bizonyítani, mint a büntethetőséget kizáró kóros elmeállapotot. Az Ítéletből is kiderül, hogy az Elkövetőnek kamaszkorától pszichés problémákkal küzdött, 2006-tól rendszeresen járt kezelésekre, receptekkel kiváltható gyógyszereket szedett. Ezek a gyógyszerek zömmel kedélyjavítók voltak. Az elkövetővel kapcsolatos pszichiáteri és pszichológusi vélemények szorongásról, pánikreakciókról, enyhe depresszióról, számoltak be, pszichotikus tüneteket, krízist, szuicid intenciókat, indulatkezelési problémákat nem említettek. Az ER. 1. sz. Mellékletének I. pontja sorolja fel a lőfegyver megszerzését és tartását külön mérlegelés nélkül *kizáró egészségi okokat:*

1. Eszméletvesztéssel, illetve agyi oxigénhiánnyal járó kórkép (bel- és idegyógyászat).
2. Veleszületett, vagy szerzett mentális károsodás.
3. Alkoholizmus, narkománia.
4. Személyiségzavarok.
5. Elmebetegség bármely formája.

A 2. sz Melléklet szerint tartalommal az orvosi alkalmassági vizsgálatot első fokon az ER. 8. § (1) bekezdése szerint I. alkalmassági csoport esetén az üzemorvos, II. alkalmassági csoport esetén a házi orvos – sportlövők esetében sportorvos – végzi. A (2) bekezdés szerint a pszichológiai vizsgálatot az I. alkalmassági csoport esetében az OKK-OMFI által felkért szaklaboratóriumok, a II. alkalmassági csoport tekintetében első fokon klinikai szakpszichológus végzi. A pszichológiai vizsgálatokat 8. pontba szedve sorolja fel a 3. sz. Melléklet. Az 1. pontban a klinikai pszichológiai interjú szerepel, ezt követi hét vizsgálati módszer. Az ER. 8/A. § (1) bekezdése alapján az I. alkalmassági csoport esetén szükséges elvégezni mind a 8 vizsgálatot, a II. alkalmassági csoport esetében a házi orvos, mint vizsgálatot kérő dönt, hogy az interjút felvételét elegendőnek ítéli-e, vagy a további hét vizsgálat elvégzése is indokolt. Az orvosi és pszichológiai véleményekkel szemben egyaránt benyújtható felülvéleményezési kérelem.

Az Elkövető 2007-ben és 2008-ban is átesett – sportorvos által végzett – egészségi alkalmassági vizsgálaton,²³² egyik vizsgálat sem tárt fel olyan körülményt, amely kizárta volna az engedély megszerzését. A 2008-ban az illetékes Megyei Sportorvosi Rendelőben elvégzett orvosi vizsgálat során a gyógyszerekkel, illetve eltitkolt betegségekkel kapcsolatos kérdésekre egyaránt nemleges választ adott. A sportorvos a rendelkezésére álló adatok alapján kiállította az igazolást az egészségi alkalmasságról, és megállapította, hogy az Elkövető, mint sportlövő versenyezhet. Az egészségi alkalmasság pszichológiai feltételeinek megállapítására vonatkozó vizsgálatokat nem végeztek, mert a sportorvos nem tartotta indokoltnak, hogy beutalja az elkövetőt. A fenti alkalmassági vizsgálatokkal kapcsolatosan az jelentette a problémát, hogy a sportorvos nem az ER., hanem a sportorvoslás szabályairól és a sportegészségügyi hálózatról szóló 215/2004. (VII. 13.) Korm. rendelet alapján végezte el a vizsgálatot, amelynek során fel sem merült a pszichológiai alkalmassági vizsgálat lehetősége, így az Elkövetőt nem utalta be.

VI. A PREVENCIÓ LEHETŐSÉGEI

„Úgy gondolom, hogy az emberi természet része, hogy tudni akarja az okokat, választ szeretne... Az emberek szeretnék eltávolítani maguktól a történeteket, mert azt akarják, hogy velük ne történhessen meg. Sem velük, sem azokkal, akiket ismernek. Ami történt, annyira hihetetlen, hogy az egyetlen módja az eltávolításának, annak, hogy jobban érezd magad, ha rájössz a „miért”-re, és kigondolod, hogy hogyan kerül el örökre ezt a „miért”-et. Csakhogy ez nem így működik. Ez a helyzet túl komplex volt... Nagyon jó lenne, ha azt mondhatnám, hogy van valami, amivel elkerülheted, hogy ez megtörténjen veled. Ha ezt és ezt és ezt teszed, akkor soha nem fog bekövetkezni, ne aggódj. De ezt nem mondhatom. Semmit nem tehetsz azért, hogy elkerülj egy ilyen helyzetet, és ez benne a félelmetes. Mert az én szüleim minden lehetséges dolgot megtettek, ami tőlük tellett, és még annál is többet. És mégis megtörtént...”
(Kristen Kinkel, Kipland Kinkel nővérének szavai egy interjú során egy évvel Kip Kinkel ámokfutása után, amelynek során megölte mindkét szülőjét, az iskolájában két diákot és megsebesített további 25-öt.)²³³

²³²Az adatok az elsőfokú bírósági ítéletből származnak. <http://www.birosag.hu/ugyfelkapcsolati-portal/anonim-hatarozatok-tara> 6. o.

²³³ A szöveg angol eredetije így hangzik: „I think it is human nature to want to know why, and they want an answer. ... People want to be able to distance themselves, because they don't want it to be possible. They don't

„Dylan: *Április 11., hétfő.*

Eric: *Még pontosan hét és egyharmad nap van vissza.*

Dylan: *Már több mint nyolc hónapja tervezzük ezt.*

Eric: *Legalább.*

Dylan: *'Ó, bárcsak korábban elértük volna őket, vagy megtaláltuk volna ezt a videót.'*

Eric: *'Ha csak átkutattuk volna a szobájukat. Ha a megfelelő kérdéseket tettük volna fel.'*
Az anyám mindig annyira gondoskodott rólam. Mindig hozott nekem édességet és Slim Jimet. Tényleg nagyon sajnálom az egészet.

Dylan: *Nekik köszönhetem a szaros életemet. Rajtam múlik, hogy mit hozok ki belőle.*

Eric: *(megvonja a vállát) A szüleim valószínűleg elkövettek néhány hibát, amelynek nem voltak tudatában.*

Dylan: *Az én szüleim megtanították, hogy független és önálló legyek. Ezt értékelem. [...]*

Eric: *(egyedül mondja a kamerába) Az én szüleim a legjobb kibaszott szülők, akiket ismerek. Az apám nagyszerű. Azt kívánom, bárcsak egy szaros szociopata lennék, akkor nem sajnálnék semmit. De sajnálom. Ez tönkre fogja őket tenni. Soha nem fogják tudni túltenni magukat rajta. (rövid szünet) Semmi nincs, amit tehetetek volna, hogy megakadályozzátok ezt. Senki nem tudott volna olyasmit tenni, ami ezt megakadályozza. Senki nem hibás ebben rajtam és Vodkán (Klebold saját választású beceneve) kívül. Az akciónk egy két emberes háború mindenki más ellen. Jön a hétfő, és BUMM! Egy lövés és meghalok.”*

(Eric Harris és Dylan Klebold beszélgetése egy saját maguk által készített videófelvételen 9 nappal a columbine-i középiskolában elkövetett mészárlás előtt, melynek során megöltek 12 diákot, 1 tanárt, és megsebesítettek további 21 embert, mielőtt öngyilkosok lettek.)²³⁴

want it to be able to happen to them or anyone they know. It is so unbelievable, that the only way to distance yourself, the only way to make yourself feel better about it, is to find a why and figure out how that why can never happen to you. But it just doesn't work that way. This situation was much too complex. ... It would be really nice if I could say that there is something you can do to have this not happen to you. If you do this and this and this, this will never happen, don't worry. But I can't say that. There is nothing you can do to make this not happen to you, and that is the scary thing. Because my parents did absolutely everything and more in their power to make this not happen. And it did anyway. ...” Interjú Kristin Kinkellel, Kipland Kinkel nővérével.

<http://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/shows/kinkel/kip/kristin.html>

²³⁴ Eric és Dylan beszélgetése a Basement Tapes-en 1999. április 11-én. Idézi: Gaertner, Joachim: i. m. 140-141. old.

Vajon igaz az állítás, hogy sem a szülők, sem más nem tehetett volna semmit, hogy megakadályozza az ámokfutásokat? A válasz röviden megfogalmazva: nem igaz. Ugyanakkor szeretném előrebocsátani, hogy az általam a következőkben megfogalmazandó ajánlások, elképzelések nem jelentenek tökéletes megoldást az ámokfutások megelőzésére, mert meggyőződésem, hogy *nem lehet tökéletes preventív módszert kifejleszteni egy olyan jelenségre, amelynek nincs egyértelműen körülhatárolható oka*. A kockázati tényezők bonyolult hálójának minden szegmensét befolyásolni lehetetlen, ezért csupán az lehet a cél, hogy egyrészt megpróbáljuk átlátni a tőlünk telhető mértékben az ámokfutásokhoz vezető folyamatot (erről szólnak a megelőző fejezetek), másrészt igyekszünk ebbe hasznosan beavatkozni a lehető legtöbb ponton. Az ámokfutások megakadályozásával kapcsolatban beszélhetünk hosszú távú, általános szintű megelőzésről, illetve konkrét ügyben alkalmazott intervencióról. Utóbbi esetben megkülönböztethetünk röviddel a tett megkezdése előtti, illetve utáni beavatkozást. Mielőtt e hármas felosztás alapján elemzésre kerülnek a megelőzés lehetőségei (elsősorban iskolai szinten), fontosnak tartom néhány nagy port kavart külföldi eset hatására megfogalmazott ajánlás bemutatását, amelyek a tanácsaikban a legtöbb beavatkozási felületet lefedik.

1. Általános prevenció ajánlások

A Virginia Tech-ben történt ámokfutás által felvetett problémák (jelentés az Amerikai Elnöknek)²³⁵

A 2007-ben történt sok áldozatot követelő és különösen kegyetlen ámokfutás után George W. Bush amerikai elnök megbízta Michael O. Leavitt egészségügyi államtitkárt, Margaret Spellings oktatási államtitkárt, és Alberto R. Gonzales legfőbb ügyészt, hogy vizsgálják meg milyen fő kérdéseket vet fel a szóban forgó tragédia, és milyen módszerekkel lehetne megelőzni azt, hogy a jövőben ilyen előfordulhasson. A vizsgálatot végzők útra keltek, hogy a témában egyeztessenek oktatókkal, mentálhigiénés szakemberekkel, pszichológusokkal, egészségügyi dolgozókkal, rendészeti szakemberekkel, jogászokkal, helyi és állami vezetőkkel, hogy megvitassák azokat a kérdéseket, amelyeket a vérengzés felvetett. A

²³⁵ Report to the President on issues raised by the Virginia Tech tragedy, June 13, 2007, Washington, http://www.justice.gov/opa/pr/2007/June/vt_report_061307.pdf (2014.03.06)

vizsgálat végén jelentés készült, amelyben ajánlásokat fogalmaztak meg az ámokfutások megelőzésének lehetőségeiről.

Az eset egyik fő dilemmája a megfelelő egyensúly fenntartása biztonság és szabadság között. A Virginia Tech jelentés nem a tragédia részleteit volt hivatott feltárni, erre más eljárásokban került sor, hanem az esemény által felvetett rendszeresen visszatérő kérdéseket gyűjtötte össze. A jelentés írói szerint „a megfogalmazott ajánlás nem csodaszer, amely egy csapásra megoldja az összes iskolai erőszakkal kapcsolatos problémát, hanem arra való vállalkozás, hogy kérdést felvázolja, és segítsen elmozdulni a megoldás, mint folyamat felé, amelynek eredményeként előbb-utóbb megelőzhetővé válik az ámokfutás.”

Az ajánlás fő megállapításai:

- *A kritikai információ megosztása alapvető akadályokba ütközik*

Oktatók, egészségügyi dolgozók, rendvédelmi szervek tagjai nincsenek tisztában azzal, hogy mikor oszthatják meg kritikai észrevételeiket olyan személyekkel kapcsolatban, akikről úgy gondolják, hogy veszélyt jelenthetnek a közösségre, vagy saját magukra. Az ebből adódó zavar merevíti a legitim információáramlást is. A mentális betegségek tüneteire vonatkozó adatok, amennyiben kiderülnek, alkalmasak arra, hogy diszkriminációnak tegyék ki azokat a személyeket, akikkel kapcsolatban felmerülnek. Éppen ezért az egészségügyben az adatvédelem fontos szempont, azonban nem abszolút, tehát bizonyos esetekben a közösség érdeke, hogy valakiről a megfelelő személyek megtudjanak bizonyos információkat. Ennek a problémának megoldásául szolgálhat, ha szövetségi szinten megfelelő útmutatást nyújtanak az adatkezelésről olyan szakembereknek, akiknek munkájuk során erre szükségük van.

- *Elengedhetetlen a fegyvertartásra alkalmatlan személyekről szóló pontos és teljeskörű információhoz való hozzáférés annak érdekében, hogy megelőzhető legyen a fegyverek rossz kezekbe kerülése*

Az egyes állami szabályozások nem egységesek abban a tekintetben, hogy a Nemzeti Azonnali Bűnügyi Háttérinformációs Ellenőrzési Rendszer alapján időben kiderülhessen a fegyvertartásra alkalmatlan személyekkel szembeni kizáró okok fennállása. Ezen a területen fokozott koordinációra van szükség, hogy az emberek egységes feltételek szerint juthassanak fegyverhez az egyes államokban, illetve általánosan hozzáférhetőek legyenek azok az információk, amelyek alapján ellenőrizhető, hogy valaki a feltételeket teljesíti-e.

- *A fokozott tudatosság és a kommunikáció a megelőzés kulcsa*

Nagyon fontos, hogy a szülők, tanulók és oktatók megtanulják észlelni a figyelmeztető jeleket és bíztassák a problémás személyeket arra, hogy segítséget kérjenek, és megkapják a kellő gondoskodást a közösség biztonsága érdekében. Mindezekkel párhuzamosan elő kell segíteni

a bizalom, tisztelet, nyílt kommunikáció kultúrájának terjedését, és megakadályozni az iskolai tanulók elidegenedését. Ebben a témakörben elengedhetetlen a képzések megszervezése, amely a tanulókat, szüleiket és a tanárokat is ellátja hasznos információval. Szövetségi szinten olyan programok, kampányok működtetése szükséges, amelyeknek célja, hogy a pszichés problémákkal küzdő fiatalok a környezetüktől is segítséget és bátorítást kapjanak.

- *Lényeges, hogy a mentális betegségekben szenvedők megkapják a szükséges kezelést*

A pszichiátriai betegek társadalomba való beilleszkedéséhez elengedhetetlen a biztonságra, magánélet védelmére, gondoskodásra kényes szociális és közösségi szolgáltatások megfelelő koordinációja. Állami és helyi szinten arra van szükség, hogy megfelelő minőségű szolgáltatásokhoz, általános hozzáférést biztosítsanak azoknak, akik mentális problémájuk miatt ellátásra szorulnak.

- *Amikor tisztában vagyunk azzal, hogy mit kell tennünk, akkor arra kell törekednünk, hogy azt a lehető leghatékonyabban hajtsuk végre*

A számos államnak és helyi közösségnek, akik különböző programokat fogadtak el (pl. vészhelyzetre való felkészültség, erőszak-megelőzési terv) annak érdekében, hogy az iskolai, illetve közösség elleni erőszakot megelőzzék, törekedniük kell ezek teljes körű gyakorlati megvalósítására és hatékony kommunikációjára.

Megelőzési lehetőségek az egyetemi campusokon – ajánlások Charles Whitman és Seung-hui Cho ámokfutásának elemzése alapján ²³⁶

Az ajánlás az egyetemi campusokon történt ámokfutások megelőzésének lehetőségeit tárja fel, két különösen véres eseményre, és az ezek elemzésére, illetve a hasonló események megelőzésére irányuló kutatásokra támaszkodva.

Az egyetemi környezet elviekben egy barátságos, befogadó, gondtalan életet jelentő közeg, amely azonban bizonyos kockázatokat²³⁷ mégis rejt a gyakorlatban az erőszakos események kialakulására, hiszen a campusok teljesen nyitottak, kormegoszlás alapján itt a legnagyobb a statisztikai valószínűsége az erőszaknak, lényeges erőfölényben van az intézmény a hallgatókkal szemben, valamint a hallgatók sokszor komoly stressznek vannak kitéve tanulmányaik alatt. Ez utóbbival egyesek könnyedén megbirkóznak és sikereket érnek el,

²³⁶ Heilbrun, Kirk – Dvoskin, Joel – Heilbrun, Anna: Toward Preventing Future Tragedies: Mass Killings on College Campuses, Public Health, and Threat/Risk Assessment. Psychological Injury and Law 2009. 93. o. http://www.joeldvoskin.com/Heilbrun_Dvoskin_and_Heilbrun_2009.pdf (2014.03.07)

²³⁷ Heilbrun, Kirk et al.: i. m. 93. o.

azok a hallgatók azonban, akik az akadályokat nehezebben veszik, és kudarcokkal szembesülnek, könnyebben el is idegenedhetnek társaiktól, és magányukban az egyetem nyomasztó környezetet jelenthet a számukra. A tanulmány két esetet dolgoz fel²³⁸, mindkettőnek az elkövetője az utóbbi csoportba tartozott, mindketten pszichés problémákkal küzdöttek, és folyamatos elidegenedésük ámokfutásba, majd végül öngyilkosságba torkollott. Charles Whitman 1966-ban Texasban oltott ki – magával együtt – 17 életet az egyetem tornyából leadott lövésekkel, Seung-Hui Cho pedig 2007-ben a hírhedt Virginia Tech vérengzés elkövetője volt, aki 30 áldozatot ejtett, mielőtt magával végzett volna. A két ügy néhány vonatkozásában hasonlít egymásra, mindkét elkövető alaposan felkészült, aprólékosan eltervezte tettét, szándékuk egyértelműen sok ember megölésére irányult, mindketten rendelkeztek fegyverekhez való hozzáféréssel, használatukban való jártassággal, egyedül követték el tettüket, és végül öngyilkosok lettek.

Amikor a fenti két esethez hasonló, számos áldozatot követelő, tragikus események következnek be, a társadalom nagy nyomást fejt ki a mindenkori kormányzatra, hogy változást hozzanak e tekintetben, és kizárják azokat a körülményeket, amelyek közt a tragédia bekövetkezett. Az egyedi esetekből történő általánosítás alapján tett intézkedéseknek hátrányai, nem szándékos következményei is lehetnek. Az erőszak kockázatának csökkentése érdekében hozott intézkedések négy fő csoportba²³⁹ sorolják az embereket az elkövetés előre láthatósága és bekövetkezése alapján. *Valós pozitív* az a csoport, akiktől várható, hogy erőszakosan viselkednek, és ez be is következik, *téves pozitív* az a csoport, akitől várható az erőszak, ami nem következik be, *téves negatív* arról akkor beszélhetünk, ha olyan személy erőszakos viselkedése következik be, akiről ez nem volna előre megjósolható, míg a *valós negatív* az, akinél nem számítanak erőszakra, és valóban nem viselkedik úgy. Ezek kombinációival lehet meghatározni azokat a köröket, amelyeken belül egy intézkedés hatására azonosíthatóak az erőszakos személyek, ezt hívják *valós pozitív rátának*, vagy *szenzitivitásnak*: $VP/(VP+TN)$. A fentiek segítségével egyúttal elkülöníthetőek azok, akik esetében nem kell számolni erőszakos viselkedéssel, ez a *valós negatív ráta*, vagy *sajátlagosság*: $VN/(VN+TP)$. Mivel az egyetemi ámokfutások előfordulási gyakorisága meglehetősen alacsony, a valós pozitív személyek azonosítási kritériumainak bővítése együtt jár a téves pozitív esetek számának emelkedésével. Ez utóbbi egyrészt azt jelenti, hogy lehetetlen pontosan meghatározni azt a kört, akik egyetemi lövöldözés elkövetői lehetnek, anélkül, hogy nagy számban bekerüljenek „ártatlanok” is. Másrészt az azonosítási kritériumok

²³⁸ Heilbrun, Kirk et al.: i. m. 94. o.

²³⁹ Heilbrun, Kirk et al.: i. m. 95. o.

változtatásainak, illetve a beavatkozásoknak olyan problémákra kell vonatkozniuk, amelyek kapcsolatosak az erőszak szélsőséges megnyilvánulásaival, azonban gyakrabban fordulnak elő. A megelőző intézkedéseket éppen ezért érdemes alaposan megfontolni. Sajnos ezek valós hatása csak hosszabb távon értékelhető, amíg a közvélemény azonnali hatást vár el, viszont sokszor a látszólagos döntésekkel is megelőlszik egy időre.

A kockázatelemzés módszerének fejlődése²⁴⁰ sokat segíthet ezen a területen. A kockázati tényezők – amelyek az előfordulás valószínűségét növelik – lehetnek a helyzet velejárói, illetve vonatkozhatnak az adott személyre. A védőfaktorok – amelyek az előfordulás valószínűségét csökkentik – is hasonlóan működnek. A kockázatelemzés vonatkozhat kizárólag a kockázat előrejelzésére, vagy besorolására, illetve azokra a szükségletekre, amelyek a kockázat csökkentésére vonatkoznak. Az egyetemi ámokfutások megelőzésére, vagy kockázatának csökkentésére irányuló stratégiáknak két fő szintje különíthető el. Az első az általános megelőzése az egyetemeken előforduló erőszaknak, amely magában foglal egy szociális/közegészségügyi megközelítést. A megelőzési stratégia második szintje, amikor sikerül azonosítani olyan személyeket, akik jelét adják az erőszakos cselekmények elkövetésére vonatkozó szándékuknak, ez esetben a stratégia tartalmaz javaslatokat a beavatkozásra is, veszélyelemző megközelítéssel.

A felsőoktatási intézmények számára is fentiekhez hasonló megelőzési stratégiák alkalmazása javasolt, amely magában foglalja az általános megelőzést, illetve a veszélyelemző beavatkozást. Az általános megelőzés érdekében a következő eljárások gyakorlati elsajátítása szükséges²⁴¹:

- *A közösségtudat, és az egyetemeken tanulók és dolgozók személyes biztonságáért való kollektív felelősség szemléletének erősítése, illetve a problémákkal küzdő hallgatók és dolgozók eseteinek felismerése és delegálása megfelelő segítő szolgáltatások felé.* Ezek fontosságát már a hallgatók beiratkozásától kezdve érdemes kihangsúlyozni. Ezek a célkitűzések, amennyiben teljesülnek, egyrészt nagymértékben javítják az egyetemi környezetben élők és dolgozók, élet- és munkakörülményeit, anélkül, hogy a privát szférájukba drasztikus beavatkozást jelentenének, amellet átterelik a figyelmet a lövöldözésekről olyan gyakrabban előforduló – már említett – problémákra, mint a randi-erőszak, a lehúzás és a megalázó beavatási szertartások, illetve külső személyek által elkövetett vagyon elleni bűncselekmények. Mindazonáltal, az olyan esetek felismerésére is hangsúlyt fektetnek, akik komoly beilleszkedési, illetve kábítószer

²⁴⁰ Heilbrun, Kirk et al.: i. m. 96. o.

²⁴¹ Heilbrun, Kirk et al.: i. m. 97-98. o.

problémákkal, vagy depresszióval küzdenek, ezáltal veszélyt jelenthetnek saját magukra, vagy másokra. Ez a stratégia nem alkalmas arra, hogy pontosan felfedje a potenciális ámokfutókat, hiszen ezek száma nagyon alacsony, azonban az öngyilkosságra hajlamos személyek – akik szoros összefüggést mutatnak az ámokfutókkal – is azonosíthatóvá válnak.

- *A kölcsönös tiszteletadás és méltányos viselkedés követelményének kiterjesztése az egyetemi személyközi viszonyok minden szintjére.* Utóbbi követelménynek vonatkoznia kell a hallgatók egymás, illetve az intézmény dolgozói közti viszonyokra, és fordítva, az oktatás, az ügyintézés és a hallgatói közélet területén.
- *Konfliktuskezelési szolgáltatások bevezetése.* Mivel a konfliktusok kialakulása nagyobb közösségekben gyakori, szükség van ezek kezelésének több változatára is, hogy a kialakuló ellentétek hatékonyan feloldása lehetségessé váljon. Egyes helyeken „ombudsmanok” töltik be ezt a szerepet, akik meghallgatják az egyéni problémákat, tanácsokat adnak, illetve szükség esetén mediálnak is.
- *Fegyvertartáskontroll.* Lehetőség szerint távol kell tartani a fegyvereket az egyetemi létesítményektől.
- *Mentálhigiénés, illetve egészségügyi ellátások bevezetése.* Olyan személyek számára rendelkezésre álló pszichológusi, vagy orvosi segítség, akik depresszióval, tanulási nehézségekkel, beilleszkedési problémákkal, illetve szerhasználattal küzdenek. Fogyatékkal élők számára biztosítani kell minden olyan támogató szolgáltatást, amely megkönnyíti az életet az intézményen belül.
- *Terápián résztvevők erőszakos fantáziáira fordított figyelem.* A mentális segítségnyújtást igénylő személyek esetében érdemes rendszeresen kitérni arra, hogy foglalkoztatja-e őket mások bántalmazásának gondolata. Az ilyen esetek további kezelésére világos eljárásrendek kidolgozása szükséges, annak meghatározására, hogy a veszély mennyire közvetlen. Az ilyen információkat bizalmasan kell kezelni, de szükség esetén érdemes róla értesíteni az érintett hatóságokat is. Jelzőrendszer működtetése rendkívül fontos, így általánosan biztatni kell az egyetemi élet többi szereplőjét is, hogy amikor potenciális veszélyforrásra lesznek figyelmesek, jelezzék azt a megfelelő személyek felé.

A veszélyelemzés és beavatkozás szintjén a következő célokat²⁴² érdemes kitűzni:

²⁴² Heilbrun, Kirk et al.: i. m. 98-99. o.

- *Veszélyelemzési szolgáltatások az olyan – akár terápiás – esetekben, ahol egy személy kommunikációja, vagy viselkedése alapján veszélyt jelenthet önmagára, vagy másokra.* Ennek gyakorlata egyetemenként eltérő, bizonyos helyeken egy kijelölt személy foglalkozik azzal, hogy felmérje a veszély realitását, és meghatározza a további lépéseket, amennyiben az szükséges.
- *Többféle forrásból, és megfigyelőtől származó információk értékelése.* Hasznos, ha egy esetet több irányból világítanak meg, így például egy problémás személlyel kapcsolatban értékelik a lakótársai, csoporttársai, tanárai, tanulmányi ügyintézői és egyéb, vele kapcsolatban álló személyek véleményét is, hiszen ez a módszer közelebb enged a valóságos helyzethez. Az ilyen beszámolókkal azonban óvatosan kell bánni, hiszen a több forrásból származó információ közé könnyen keveredhet irreleváns, megtévesztő is.

A Kauhajoki iskolai ámokfutást vizsgáló bizottság ajánlásai²⁴³

A finnországi Kauhajoki település műszaki főiskoláján történt lövöldözés során egy 22 éves hallgató megölte 10 társát és magával is végzett félautomata maroklőfegyverével. Az esetet itt is vizsgálat követte, amely értékelve az eset minden körülményét, több témakörben fogalmazott meg ajánlásokat az ilyen cselekmények megelőzési lehetőségeire tekintettel.

1) A fegyvertartás jogi szabályozása

Az első felmerülő kérdéskör – hasonlóan az egy évvel későbbi magyar esethez – a fegyverek megszerzésének és tartásának feltételeire vonatkozott, ugyanis az elkövető jogszerűen megszerzett fegyverrel követte el a bűncselekményt. A fenti eset nem az első volt Finnországban, és az első iskolai lövöldözés²⁴⁴ során használt fegyverhez is jogszerűen jutott hozzá az elkövető, bár az ő esetében az engedélyezési eljárás nem tartalmazott követelményeket arra nézve, hogy egy rendőrségi elbeszélgetésen kell részt vennie az engedélykérelmet benyújtó személynek. A Kauhajoki lövöldözőnek már kötelező volt a rendőrségi elbeszélgetés, sőt azt később meg is kellett ismételni, amikor az interneten

²⁴³ Kauhajoki School Shooting on 23 September 2008, Report of the Investigation Commission, Vantaa, Finland, 2010 http://www.schoolshooters.info/PL/Official_Reports_files/Kauhajoki%20School%20Shooting.pdf (2014.03.08)

²⁴⁴ Jokela Iskolai lövöldözés 2007. november 7.

erőszakos videót tett közzé az elkövető, de a fentiek ellenére a második beszélgetés során sem állapították meg, hogy fegyver tartására alkalmatlan lenne.

A jelentés megállapításai²⁴⁵ szerint, mind a rendőrségi elbeszélések, mind az orvosi vizsgálatok alkalmatlannak bizonyultak a lehetséges bűnelkövetők kiszűrésére, hiszen mindkét eset elkövetői tudták, hogyan kell viselkedniük egy ilyen vizsgálat során annak érdekében, hogy végül fegyverhez jussanak. A jelentés, amellett hogy a fegyverek nagyobb számú jelenlétét és ennek társadalmi elfogadottságát – főleg vadászati, illetve sportcélra – elismeri, jelentőséget tulajdonít annak a kérdésnek, hogy az iskolai lövöldözések során használt félautomata lőfegyverek, technikai sajátosságaikból fakadóan alkalmasak voltak arra, hogy rövid idő alatt sok lövést adjanak le belőlük az elkövetők, így nagyobb számú potenciális áldozatra jelentettek veszélyt. Az ilyen fegyverek, még ha jogszerűen is tartják őket, elképzelhető, hogy a feketepiacra kerülnek.

Javaslat 1.²⁴⁶: *A Belügyminisztériumnak minden olyan kézfegyvert – kártalanítás fejében – le kell foglalnia, amelyből rövid idő alatt nagyszámú lövés leadható. Ilyen fegyverekre újabb engedélyek nem adhatóak ki. Az illegálisan tartott félautomata fegyverek beszolgáltatását is kívánatosá kell tenni.*

Javaslat 2.²⁴⁷: *A Belügyminisztérium a fegyvertartási engedély megszerzésének alsó korhatárát 20 évre emelje fel, az egyes engedélyeket csak határozott időre lehessen kiadni, illetve az engedély kiadásának feltétele legyen két év lövészetgyakorlat.*

2) *Iffjúsági mentálhigiénés szolgáltatások fejlesztése*²⁴⁸

Mindkét finn esetben megállapítható volt, hogy az elkövetők mentális problémákkal küzdöttek, de megfelelő kezelést mégsem kaptak. A Kauhajoki-elkövető depresszióra, illetve szorongásos zavarra szedett különböző gyógyszereket, amelyeket általános orvos írt fel neki, így pszichiáter nem vizsgálta meg. Feltételezhető, hogy amennyiben a gyógyszerek felírása előtt pszichés szempontból, pszichiáter által végzett vizsgálaton esik át az elkövető, úgy problémáira adekvát terápiás kezelést is kaphatott volna, amely eltéríthette volna az ámokfutástól.

Különösen nagy figyelmet kell fordítani a fiatalkorúak, illetve fiatal felnőttek lelki egészségére, hogy az egyes esetekben szükséges beavatkozások időben megtörténhessenek. A

²⁴⁵ Kauhajoki Report: i. m. 162. o.

²⁴⁶ Kauhajoki Report: i. m. 162. o.

²⁴⁷ Kauhajoki Report: i. m. 163. o.

²⁴⁸ Kauhajoki Report: i. m. 163. o.

csupán gyógyszeres úton történő kezelés nem elégséges, főleg arra tekintettel, hogy a pszichotróp gyógyszereket a legtöbb esetben nem szakorvos írja fel.

A megfelelő ellátások megszervezését Finnországban a fiatalok körében nagy számban előforduló öngyilkosságok is indokolják.

Javaslat 3.²⁴⁹: *A Szociális és Egészségügyi Minisztérium tegyen lépéseket annak érdekében, hogy a 22 év alatti személyek számára pszichiátriai és pszichotróp gyógyszerek felírását minden esetben előzze meg szakorvosi vizsgálat.*

3) *Nemzedékek közti interakciók elősegítése az oktatási intézményekben*²⁵⁰

A Kauhajoki-elkövetőről többen is tudták, hogy fiatalabb korában iskolatársai által elszenvedett bántalmazások (bullying) áldozata volt, mentális problémákkal küzdött, illetve ezzel párhuzamosan komoly érdeklődést mutatott a fegyverek, ámokfutások és iskolai lövöldözések iránt. Ezek az információk az elkövetőt különböző oldalairól ismerő gyermekek és felnőttek birtokában voltak, akik mind érzékelték, hogy az elkövetőnek problémái vannak, viszont a teljes igazságról senki nem tudott.

A fiatalok közösségi életében számos lehetőség kínálkozik arra, hogy gondoskodjanak egymásról, de szükség van ezekkel pontonként összekapcsolódó más hálózatokra is, amelyek bizonyos problémákra, más oldalról képesek megoldást nyújtani. Az iskolákban, és egyéb intézményekben kialakuló bizalmi kapcsolatok kialakulása különösen fontos az egyes személyes problémákkal kapcsolatos információk áramlása, és így a megfelelő segítséghez jutás érdekében. Ehhez az egész iskolai kultúrának szüksége van a megújulásra. Ebben a körben fejlesztésre szorul az iskolai egészségügyi szolgáltatások köre és minősége, a diákszervezetek, illetve az érdekegyeztető fórumok működése. A fenti probléma megoldása során szükség van széles körű társadalmi egyeztetésre.

Javaslat 4.²⁵¹: *Az Oktatási Minisztériumnak együttműködésben a Szociális és Egészségügyi Minisztériummal további forrásokat kell biztosítani az iskolai egészségügyi szolgáltatások számára, különös tekintettel a mentális segítségnyújtásra. Ennek keretében szükség van rendszeres orvosi vizsgálatok bevezetésére.*

Javaslat 5.²⁵²: *Az Oktatási Minisztériumnak lehetőséget kell biztosítani az iskolákban tanulók számára, hogy kifejezhessék véleményüket, aggályaikat minden az iskolát érintő kérdésben, és*

²⁴⁹ Kauhajoki Report: i. m. 163. o.

²⁵⁰ Kauhajoki Report: i. m. 164. o.

²⁵¹ Kauhajoki Report: i. m. 164. o.

²⁵² Kauhajoki Report: i. m. 165. o.

lehetőségük legyen ezeket megvitatni iskolájuk diákjóléti személyzetével is. Ennek keretében szükség van olyan eljárásokra, amelyek során a problémás helyzetek felismerhetőek.

4) Átfogó biztonsági tervezés az oktatási intézményekben²⁵³

A Kauhajoki-tragédia során a hangosbemondón érkező figyelmeztetések segítséget nyújtottak több diák számára is, hogy menekülési lehetőségeket keressenek. A főiskola fel volt készülve különböző veszélyekre, de az iskolai lövöldözés nem szerepelt ezek között.

A finn jogi szabályozásnak megfelelően minden oktatási intézménynek kell rendelkezniük vészhelyzet esetére vonatkozó tervekkel. A biztonsági tervezés települési szinten a rendőrség feladata. Az oktatási intézményekben ezek a tervek sok esetben nem alkalmazhatóak, mert a teljes körű védelem érdekében sokszor figyelmen kívül hagyják az egyes helyzetek sajátosságait. Ez utóbbi azt a kockázatot hordozza, hogy a terv gyakorlati alkalmazása kudarcot vallhat. Az iskolai biztonsági tervezésbe érdemes bevonni a katasztrófavédelmet és a tűzoltóságot is.

Az iskolai biztonsági tervezésben olyan megközelítésre van szükség, amely az egyes specifikus kockázati tényezők átfogó elemzésére is hangsúlyt fektet. Balesetek, veszélyhelyzetek, hasonló események tapasztalatai is hasznosak ebben a folyamatban.

Javaslat 6.²⁵⁴: *A Belügyminisztérium, az Oktatási Minisztérium és a Szociális és Egészségügyi Minisztérium együttműködése során vessék össze az egyes területekre vonatkozó biztonsági tervezés gyakorlatát és az oktatási intézményekben, vészhelyzetben követendő utasításokat, ezekből egy központi dokumentum összeállítása és folyamatos fejlesztése szükséges. Ennek során a leglényegesebb potenciális veszélyforrások meghatározása, a szisztematikus megelőzési stratégia kidolgozása, illetve a diákok számára elérhető formában rögzített útmutató, különböző veszélyhelyzetek esetére.*

5) Hatósági együttműködés és irányítás több hatóság részvételével járó helyzetekben²⁵⁵

A Kauhajoki iskolai lövöldözés során több hatóság együttes jelenlétére volt szükség a terepen. Az egyes hatóságok eljárásai több hasonlóságot mutattak, azonban a jelenlévők nagy száma, és az irányítás tisztázatlansága zavarokat okozott. Az ilyen esetekben az irányítás az ügy természetéből fakadóan a rendőrség kezében van, azonban a koordináció nem volt megfelelő

²⁵³ Kauhajoki Report: i. m. 165. o.

²⁵⁴ Kauhajoki Report: i. m. 165. o.

²⁵⁵ Kauhajoki Report: i. m. 166. o.

és a társhatóságok nem kaptak meg minden szükséges információt. Az egyes szereplők nem közösen készültek fel, ezért nem volt egységes fellépés az adott helyzetben.

Javaslat 7.²⁵⁶: *A Belügyminisztérium és a Szociális és Egészségügyi Minisztérium együttműködése során dolgozzon ki a rendőrség, katasztrófavédelem, mentők és egyéb hatóságok által közösen elfogadott együttműködési terveket, amelyek alkalmazhatóak közös eljárás esetén. A hatóságok részére megfelelő felkészítést kell biztosítani az ilyen helyzetekre tekintettel.*

6) *Hatósági együttműködés a megelőzésben*²⁵⁷

Javaslat 8.: *A Belügyminisztérium, az Oktatási Minisztérium és a Szociális és Egészségügyi Minisztérium együttműködése során egyes hatóságok bevonásával szisztematikus megelőzésre kell törekedni.*

7) *Együttműködés a pszichoszociális támogatások során*²⁵⁸

A Kauhajoki eset után nagy szükség mutatkozott pszichoszociális támogatásra a tragédia feldolgozása vonatkozásában. Ez a támogatás része a finn egészségügyi és népjóléti rendszernek, ám a támogató szolgálatokhoz való hozzáférés korlátozott, nem áll rendelkezésre minden településen, hanem járási szinten megoldott. Az ellátások megszervezésében nem csak állami szereplők játszanak szerepet, hanem egyházak és civil szervezetek is ugyanúgy, ezért a szolgáltatások hozzáférhetősége eshetőleges.

Javaslat 9.²⁵⁹: *A Szociális és Egészségügyi Minisztériumnak biztosítania kell a megfelelő forrásokat, szervezeti háttérrel és munkaerőt, a pszichoszociális támogató szolgálatokra nagyobb krízisek idején mutatkozó igények kielégítése érdekében.*

2. Hosszú távú megelőzés az oktatási intézményekben

A fenti ajánlások tág körben próbálják meg az átokfutások által felvetett problémás területeket feltérképezni a megelőzési szempontjából. Jelen fejezet célja azonban elsősorban az iskola szintjén megvalósítható prevenciók lehetőségeinek megfogalmazása. Az egyéb,

²⁵⁶ Kauhajoki Report: i. m. 166. o.

²⁵⁷ Kauhajoki Report: i. m. 166. o.

²⁵⁸ Kauhajoki Report: i. m. 167. o.

²⁵⁹ Kauhajoki Report: i. m. 168. o.

beavatkozásra alkalmas területeken (pl. hírközlés, fegyvertartás jogi szabályozása) adódó változtatási lehetőségeket az előző fejezetekben fejtettem ki, így ezektől most eltekintek.

Az elsődleges prevenció, azaz a hosszú távú megelőzés a legkívánatosabb, egyszersmind a legnehezebben elérhető cél. Lényege, hogy olyan iskolai légkör jöjjön létre, amelyben az agresszió konstruktív formában levezethető. Ennek természetesen a legfontosabb előfeltétele, hogy a gyermekek olyan családi háttérből érkezzenek, ahonnan egészséges önbecsülést és nyitott kommunikációra való képességet hoznak. Sajnos azonban be kell látni, hogy soha nem lesz olyan társadalom, ahol minden család egészséges vagy ahol tökéletes iskolák végzik a másodlagos szocializációt. Ettől függetlenül a törekvéseknek ebbe az irányba kell mutatniuk a realitás korlátait elfogadva.

Wielfried Schubart és Hanns Dietrich Dann öt alapelvet, alapcélét gyűjtött össze, ezek követése kimutatottan hatásos az iskolai erőszak megelőzésében.²⁶⁰

Az első a tanár–diák kapcsolatok minőségének fejlesztése. Ideális esetben a tanárok megértők, nyitottak és érzelmileg is képesek a gyerekekhez kapcsolódni, egyszersmind konzekvens határokat, elvhűséget és így határozott fejlődési irányt mutatnak a diákoknak. Ezen elemek megléte teszi lehetővé, hogy a tanár–diák szerepek egyértelműen elhatárolódjanak, egyúttal a kommunikáció megfelelően rugalmas és ezáltal őszinte legyen. Aligha kell hangsúlyozni, hogy nincs egyszerű dolguk a tanároknak a leírtak megvalósításában, főként ha olyan gyerekekkel kerülnek szembe, akik otthon érzelmi bizonytalanságban élnek, és az indulatoknak szinte csak destruktív levezetési módjait ismerik. Ilyenkor a tanári és szülői szerepek nem segítik, hanem hátráltatják egymást, ami a gyermek problémás viselkedésén fog meglátszani. Ezért mindig arra kell törekedni, hogy a szülők is értsék meg az említett koncepciót, és amilyen mértékben lehetséges, igyekezzenek együttműködni.

A második alapelv a szociális tanulás megteremtése. A szociális kompetenciák (kommunikációs készség, empátia, impulzuskontroll stb.) fejlesztése által a diákok könnyebben tudják asszertív módon kezelni a frusztrációjukat, a konfliktushelyzeteket, a negatív érzelmeket. Szintén fejleszthető hasonló módon a felelősségtudat, illetve a saját gyengeségek és erősségek elfogadása. Ezért nagyon fontos lenne, hogy akár az órarendbe beillesztve foglalkozzanak ilyen szempontból a gyerekekkel erre a célja kifejlesztett tréningfeladatokkal.

²⁶⁰ Ruben Wickenhäuser – Frank J. Robertz: *Der Riss in der Tafel*. Springer Medizin Verlag, Heidelberg, 2007, S. 133-134.

A *harmadik* megvalósítandó cél egy *közös alapérték- és normarendszer* kialakítása az iskolán belül, amit minden szereplő elfogad. Ez megvalósulhat egyrészt azért, hogy a diákokat a diákönkormányzatokon keresztül bevonják a szabályok kialakításába és betartatásába, másrészt az órákon is megbeszélés tárgya lehet a határok és szabályok mibenléte, illetve a normaszegések kezelése.

Negyedikként a pozitív teljesítménykonceptiót emelik ki a szerzők, ami azt jelenti, meg kell próbálni elérni, hogy minden tanulónak legyenek sikerélményei az iskolában, ami javítja az önbecsülésüket és önértékelésüket.

Végül *ötödikként a szociális identitás fejlesztésének* fontosságát hangsúlyozzák. A csoporthoz tartozás mindannyiunk alapvető szüksége. Ebből következően nagymértékű frusztrációt okoz, ha valaki úgy érzi, hogy a közösség, ahol a mindennapjait tölti, nem fogadja el, kizárja. Minden iskolának azon kellene dolgoznia, hogy a gyerekek egyrészt azonosuljanak a saját iskolájukkal, másrészt a csoportokkal, amelyekkel naponta találkoznak, elsősorban az osztályukkal, de gondolhatunk itt sportcsapatokra, táncsoportokra is stb. A csoporthoz való érzelmi kötődés, a velük közös célok tartást adhatnak az önbizalomhiánnyal, belső bizonytalansággal küszködő gyerekeknek is. Természetesen nem mindegy, hogy milyen csoportba kerülnek a diákok, hiszen egyes negatív célokat képviselő közösségek ki is használhatják e bizonytalanságot és az odatartozás vágyát.²⁶¹ Ezért fontos, hogy lehetőleg az iskola nyújtson minél több opciót, amelyekből mindenki megtalálhatja a neki megfelelőt, mert így kisebb az esélye, hogy veszélyes közösségekhez csatlakozik a diák.

A világhírű pszichológus, *Elliot Aronson* hasonló gondolatokat fogalmaz meg a Columbine-vérengzés kapcsán írt könyvében.²⁶² Az általa kifejlesztett úgynevezett mozaikmódszerű tanulás alkalmas arra, hogy csökkentse az iskolai versengést, amely sok frusztrációt okoz a kevésbé sikeres diákoknak, és hozzájárulhat kirekesztettségérzésükhöz. A könyvében részletesen bemutatott mozaikmódszer növeli az együttműködési készséget és empátiát a gyerekek között, és nagymértékben csökkenti a káros előítéleteket. Ezáltal hozzájárul ahhoz, hogy az addig kívülállónak tartott gyerekek is könnyebben integrálódjanak.

Sokan az *iskolai zaklatásokat* megakadályozó és megelőző programok bevezetésében látják a hosszú távú megoldást.²⁶³ Persze ezek sem oldanának meg minden gondot, de az

²⁶¹ Egyebek között ezt a problematikát dolgozza fel igen érdekesítően a Dennis Gansel által rendezett *A hullám* (Die Welle) című német film.

²⁶² Elliot Aronson: *Columbine után. Az iskolai erőszak szociálpszichológiája*. Ab Ovo Kiadó, Budapest, 2009, 128–166. o.

²⁶³ Johnatan Fast: *Ceremonial violence*. The Overlook Press, New York, 2009, p. 240.

mindenképpen elgondolkodtató, hogy több iskolai ámokfutó esetében kiderült, hogy iskolai zaklatások áldozatai voltak. Ez hozzájárulhatott a bennük lévő harag és agresszió fokozódásához, a megalázottságérzés ugyanis könnyen átcsaphat bosszúvágyba.

Különös figyelmet kell szentelni az *internetes zaklatás*, az úgynevezett „*cyberbullying*” megelőzésének. Bár elvileg a jelenleg legközkedveltebb közösségi oldal, a „Facebook” szabályzata tiltja mások zaklatását és fenyegetését,²⁶⁴ és egy protokollt is felállított arra az esetre nézve, hogy mit kell tenni, ha valaki sértő tartalmat lát az oldalon, a zaklatás kiszűrése mégis nagyon nehéz, és sok esetben nem történik meg, mivel a bejelentések ellenőrzésére csak másodpercek állnak rendelkezésre a hatalmas mennyiségű beérkező adat miatt. Így történhetett meg az az eset is, amelyről az egyik jelentős amerikai lap is beszámolt, hogy a „Let’s start Drama” nevű oldal, amely rosszindulatú pletykák terjesztését tűzte ki célul egy iskola életéről, és komoly konfliktusokat gerjesztett az diákok között, többszöri jelzés ellenére sem került törlésre a facebookról. Végül egy újságíró érte el, hogy eltűnjön az oldal, amely egyszerűen elkerülte az ellenőrzéseket végzők figyelmét.²⁶⁵ A leglátogatottabb oldalak próbálkoznak automatikus szűrőprogramok bevezetésével is, de nagyon nehéz olyat alkotni, amely érzékeli az emberi nyelv finomságait. A legjobb védekezés az internetes zaklatás ellen ezért az, ha valaki nem válaszol a bántó üzenetekre, és lehetőleg távol tartja magát azoktól a virtuális felületektől, ahol megtalálhatják zaklatói, tehát például törli magát a közösségi oldalokról. Emellett nagyon fontos az is, hogy szóljon a zaklatásról valakinek, akiben megbízik.

A hosszú távú megelőzés kapcsán mindig fel szokott merülni az *ellenőrzés szigorításának* kérdése is. A dilemma itt abban áll, hogy a biztonság vagy a szabadság elve kapjon-e elsőséget, mivel a kettő sokszor ellentmondásban áll egymással. Az ellenőrzés magasabb szintje megnyilvánulhat fokozottabb iskolai biztonsági intézkedések bevezetésében. Főként az Egyesült Államokban merült fel, hogy biztonsági kapukat és kamerákat szereljenek fel az iskolákban, átlátszó iskolatáskákat írjanak elő, növeljék a biztonsági őrök számát, akik ellenőrizhetik a diákok táskáit, csökkentsék az iskolai be- és kijáratok lehetőségeit, magas biztonsági kerítéssel vegyék körbe az épületeket. Az „iskola mint erőd” kifejezést szokták használni az ilyen típusú intézkedéseket bevezető oktatási intézményekre. Ez kifejezi azt a rosszallást is, amellyel igen sokan szemlélik ezt az irányvonalat. Rengeteg tudományos cikk

²⁶⁴ <https://www.facebook.com/communitystandards> (2013. 08. 02.)

²⁶⁵ Emily Bazelon: How to stop the bullies. The Atlantic. 2013/3.

<http://www.theatlantic.com/magazine/archive/2013/03/how-to-stop-bullies/309217/> (2013. szeptember 16.)

jelent meg e kérdés kapcsán. A legtöbben azt hozzák fel ellenérvként, hogy ezek az intézkedések az ámokfutókat nem feltétlenül tudják megakadályozni tervük végrehajtásában, hiszen egy – akár a halálra is – elszánt embert nem fog visszatartani egy fémdetektor vagy egy kamera. Ellenben a többi diák és dolgozó személyiségi és szabadságjogai súlyosan sérülhetnek. Szintén e módszerek ellen szól, hogy a valódi, felszín alatti nehézségeket és feszültségeket nem kezelik, ráadásul még a megelőző hatásuk sincs kétséget kizáróan bizonyítva.²⁶⁶ Léteznek azonban olyan nem drasztikus technikai változtatások is, amelyek igen hasznosak lehetnek a megelőzésben, és nem hozhatók fel velük kapcsolatban az említett ellenérv. Ilyenek lehetnek a következők:

- az iskolák jobb belső kivilágítása,
- világos, átlátható építkezési mód,
- a beláthatatlan sarkokra gömbtükrök felszerelése,
- csak belülről nyitható ajtók alkalmazása (kívülről csak kulccsal működő),
- hangosbemondók felszerelése,
- mobiltelefonok a tanároknál, hogy bármikor segítséget hívhassanak.²⁶⁷

E változtatások között több könnyen megvalósíthatót találunk, ezek bevezetéséről talán érdemes elgondolkodni.

A hosszú távú megelőzés kapcsán természetesen egyértelműen felvetődik még sok más tényező szerepe is (szülők, média, jogi szabályozás stb.). Ráadásul, ha a rendszer egyik eleme rosszul működik (például nagyon problémás a szülői háttér), akkor a megelőzési rendszer többi tagjának fokozottan nehéz a dolga. A családi, a médiakörnyezettel és a jogi szabályozással összefüggő rizikófaktorokról és a veszélyek csökkentésének lehetőségéről az etiológiáról szóló fejezetben írtam részletesebben.

3. Rövid távú megelőzés és iskolai intervenció veszélyjelek felmerülése esetén

Erre a beavatkozási formára akkor van szükség, ha az iskolai dolgozók, a szülők vagy a kortársak olyan *jeleket* vesznek észre egy diákon, amelyek *egy ámokfutás potenciális*

²⁶⁶ Katherine S. Newman: Rampage. The social roots of school shootings. Basic Books, New York, 2004, pp. 285–288.

²⁶⁷ Ruben Wickenhäuser – Frank J. Robertz: i. m. 200. o.

veszélyére utalhatnak. Bár ez a szituáció ijesztő lehet a környezetnek, de sokkal jobb, ha ilyenkor próbálnak meg lépéseket tenni a megelőzés érdekében, mintha homokba dugják a fejüket, és reménykednek, hogy nem lesz semmi baj. Ilyen és hasonló esetekre fejlődött ki a nyolcvanas–kilencvenes években az Egyesült Államokban egy új szakterület, az úgynevezett „fenyegetéskezelés” (*Threat Management*). Az a lényege, hogy a szakemberek megpróbálnak olyan módszereket kifejleszteni, amelyekkel lehetővé válik bizonyos veszélyes folyamatok korai felismerése és ezáltal a későbbi tragédiák elkerülése. Eredetileg néhány közéleti személyiség ellen intézett támadás hatására kezdtek el a kérdéssel foglalkozni, de a kutatásokat hamarosan kiterjesztették a stalking és az iskolai lövöldözések területére is. Fontos kiemelni, hogy a fenyegetésmenedzsment *célja* soha nem a represszió, hanem az intervenció, azaz *a krízisfolyamat időben való felismerése és a segítő közbeavatkozás*. Az erőszak ebben a felfogásban ugyanis egy folyamat végpontja, ahol sokáig rendelkezésre állnak cselekvési alternatívák a potenciális elkövető számára, azonban ha nem kap segítséget, előfordulhat, hogy végül úgy érzi, az erőszak az egyetlen kiút számára.²⁶⁸ A fenyegetéskezelés tehát nem a stigmatizációról és az elkövető kiiktatásáról szól, hanem a krízisoldáson keresztül a potenciális elkövető és környezete védelméről, egy visszafordíthatatlan tett megakadályozásáról. Éppen ezért ez a felfogás nem tartja helyesnek személyiségprofilok felállítását, ahol pontról pontra le lehet ellenőrizni, hogy valakire illik-e a leírás, és ennek alapján például potenciális átokfutónak minősíteni az illetőt. Sokkal célravezetőbb, ha az iskolai dolgozók és diákok tisztában vannak vele, milyen veszélyjelzők esetén kell odafigyelniük az adott emberre, és esetlegesen bizonyos megelőző lépéseket tenniük. E *veszélyjelzők* megjelenhetnek

- az adott személy kommunikációjában (például erőszakkal vagy öngyilkossággal való fenyegetődzés, erőszakos fantáziák kifejezése szóban, írásban vagy egyéb módon stb.);
- viselkedésében (például ismételt erőszak-alkalmazás a környezetével szemben, szélsőséges impulzivitás, fegyverek beszerzése és iskolába vitele, visszahúzódás és izoláció stb.); valamint
- obszesszióiban (például valódi vagy fiktív erőszakos elkövetők szélsőséges imádata, extrém mértékű foglalkozás a halál és rombolás gondolatával, állandó igazságtalanságérzet, nagyzásos fantáziák stb.).

²⁶⁸ Ruben Wickenhäuser – Frank J. Robertz: i. m. 119–120. o.

E veszélyjelzők megjelenése esetén érdemes jobban odafigyelni és megvizsgálni, hogy az adott helyzetben miről van szó. Az esetek nagy részében kiderül, hogy nincs ok komolyabb aggodalomra, de elképzelhető, hogy úgynevezett *leakage*-ről, azaz kiszivárogtatásról van szó. Ez a tervezett tetre vonatkozó információmegszellőztetést jelenti a későbbi elkövető részéről, és nagyon komolyan kell venni.²⁶⁹ Azt, hogy melyik eset áll fenn, úgy a legegyszerűbb eldönteni, ha megállapítják, milyen típusú és milyen veszélyességi fokozatú a fenyegetés.

Az FBI által kiadott *Az iskolai lövöldöző (The school shooter) című anyag* átfogó elemzést tartalmaz az iskolai lövöldözések és megelőzésük vonatkozásában. *Négyféle fenyegetéstípust* különböztetnek meg a kijelentés megfogalmazása szerint.

A *direkt fenyegetés* konkrét cselekményre utal konkrét személy(ek) ellen világos, egyértelmű formában. Például: „A tornateremben el fogok helyezni egy bombát, amellyel felrobbantom X.Y.-t.”

Az *indirekt fenyegetés* ezzel szemben kétértelmű, nem világos utalás. A konkrét terv, a motiváció, az áldozatok nem jelennek meg egyértelműen, és maga a fenyegetés sem biztos kijelentés, hanem inkább tapogatózó jellegű. Például: „Ha akarnám, mindenkit kinyírhatnék ebben az iskolában.”

A harmadik típust *leplezett fenyegetésnek* nevezik. Ennek lényege, hogy implicite erőteljesen agresszív tartalmat hordoz, de mégsem fogalmaz meg explicit fenyegetést. Például: „Jobb lenne nekünk itt nélküled.”

Végül a negyedik a *feltételes fenyegetés*, amely valamely kondícióhoz köti a fenyegetés beváltását vagy annak elmaradását. Például: „Ha nem fizet egymilliót, felrobbantom az iskolát.”²⁷⁰

A *veszélyességi fokozat szerint* is különbséget lehet tenni a fenyegetések között, bár az előző felosztás alapján is érzékelhető, hogy nem minden típus tekinthető egyformán veszélyesnek.

Veszélyességi fokozat szerint léteznek úgynevezett *felületes fenyegetések*, amelyek nem tartós ártó szándékot fejeznek ki, hanem egy adott szituációból fakadó indulatot, amely feloldható a felek között, a konfliktust meg lehet beszélni.

Ezzel ellentétben tartós szándékot takaró, úgynevezett *valódi fenyegetéstől* kell tartanunk a következő jellemzők bármelyikének megléte esetén:

²⁶⁹ Mary Ellen O’Toole: The school shooter. A threat assessment perspective. Critical Incident Response Group. National Center for the Analysis of Violent Crime, FBI Academy, Quantico, Virginia, 1999, pp. 16–17. Az előbbi és még további kutatási eredményeket arra vonatkozóan, hogy milyen személyiség- és környezeti jellemzők jelezhetnek súlyosabb problémát, a columbine-i eset kapcsán összehívott 1999-es virginiai Leesburg-szimpoziumon más kutatókkal is megvitatták. Ennek végeredménye az O’Toole-monográfia.

²⁷⁰ Uo. 7. o.

- ha specifikus részletek jelennek meg benne, például egy meghatározott dátum;
- ha ismételten vagy több különböző személy vonatkozásában is elhangzott;
- ha konkrét tervszerűség jellemzi;
- ha a diák nézőket vagy társakat keres cselekményéhez; illetve
- ha fizikai bizonyítékok kerülnek elő, például lőfegyver vagy a potenciális áldozatok listája.²⁷¹

Felületes fenyegetések esetén történhetnek pedagógiai jellegű intézkedések, de kifejezett fenyegetésmenedzsmentre nincs szükség. Ha valódi fenyegetésről van szó, azt kell eldöntetni, hogy mennyire akut a helyzet, szükség van-e azonnali közbeavatkozásra. Általánosságban kijelenthető, hogy minél konkrétabb és részletesebb a fenyegetés tartalma, annál jobban lehet tartani attól, hogy az illető komolyan gondolja, és be is váltja a kijelentését.²⁷² Érdekes módon, bár nem véletlenül, ugyanez igaz az öngyilkossági fenyegetődzésekre is. Visszatérve témánkra, ha akut, nagy veszélyességi fokozatú fenyegetés hangzik el, akkor egyrészt a rendőrség bevonásával gondoskodni kell az iskola és az iskolai személyzet, illetve a diákok biztonságáról. Emellett értesíteni kell bizonyos személyeket, például az érintettek szüleit, mind a potenciális elkövetői, mind az áldozati oldalról. Végül szükség lehet offenzív eszközök alkalmazására is, például házkutatás stb. formájában.

Mielőtt bármilyen döntésre sor kerül, ha lehetséges, el kell végezni *a helyzet mélyebb elemzését* is. Ennek során meg kell próbálni objektivitásra törekedni, és minél több forrásból származó információt beszerezni, így például minél több embert megkérdezni a potenciális elkövető környezetéből, átnézni a rá vonatkozó iskolai vagy egyéb aktákat, amelyekből következtetni lehet a helyzet súlyosságára.²⁷³ Kiderülhet az is, hogy a fenyegetés ártalmatlan, vagy, hogy a diákban felhalmozott feszültségek oldásához elegendő néhány beszélgetés az iskolapszichológussal, és szükségtelen a rendőrség bevonása.²⁷⁴

Az említett feladatok elvégzésére a tapasztalatok alapján egy *krízisteam* a legalkalmasabb, amely az iskolai személyzet meghatározott tagjaiból, valamint esetleg egyéb szakemberekből áll össze (például pszichológusok, szociális munkások). Ideális esetben e csapat rendszeresen ülészik, de nem csupán a lehetséges átokfutások témakörében, hanem az iskolában előforduló összes negatív irányú devianciát érintve, így az öngyilkossági kísérleteket, az

²⁷¹ Ruben Wickenhäuser – Frank J. Robertz: i. m. 121. o.

²⁷² Mary Ellen O’Toole: i. m. 9. o.

²⁷³ Ruben Wickenhäuser – Frank J. Robertz: i. m. 122–123. o.

²⁷⁴ Erre hoz példát a következő esettanulmány: Johann Koch: Seine Freundin verrät ihn nicht – Amokdrohungen ernst nehmen. In: Gewaltprävention im Miteinander. Verstehen und Handeln. Senatsverwaltung für Bildung, Wissenschaft und Forschung, Berlin, 2007, S. 6–7.

erőszakos bandák kialakulását stb. Az ülések tárgyának szélesebb körű meghatározása azért is nagyon hasznos, mert a korábban említetteknek megfelelően az ámokfutás jellegű cselekményeknek sokszor lehetnek olyan előzményei, amelyek e tágabb körbe tartoznak, például öngyilkossági fenyegetődzések stb. A krízisteam feladata tehát az iskolában előforduló problémás helyzetek átbeszélése és döntés a lehetséges beavatkozási formákról. Fontos, hogy a csapat jó kapcsolatot ápoljon a nevelési tanácsadóban dolgozó és családsegítő szakemberekkel is, illetve a rendőrséggel. Ez nem azt jelenti, hogy minden esetben be kell vonni e külső erőket, de érdemes meghatározni azt a fenyegetettségi szintet, amikor erre sort kell keríteni.

Mindazonáltal meg kell jegyezni, hogy nincs tökéletes megoldási forgatókönyv egy adott helyzetre, rugalmasan kell alakítani a reagálási módozatokat. Fontos hangsúlyozni, hogy mindenképpen *el kell kerülni azt a hibát, hogy egybemosódjanak a fegyelmezési és a krízisoldási megoldások.* A fegyelmezés célja annak jelzése, hogy bizonyos problémás viselkedésformákat a közösség nem tart helyesnek, és ezért ezek meghatározott büntetéseket vonnak maguk után, ezzel szemben a krízisoldás célja a segítségnyújtás és a nagyobb baj megelőzése. Nagyon fontos, hogy e kettő egyértelműen külön legyen választva, és az esetleges súlyosabb fegyelmezési eszközök mellett (például iskolából való elbocsátás) mindig történjen segítő közbeavatkozás is, nehogy pont a szigorú büntetés legyen az az utolsó csepp, amely az eskalációt kiváltja, mint ahogyan az több ámokfutó esetében történt.²⁷⁵

Természetesen az elvek, elképzelések mitsem érnek, ha a jelzőrendszer nem működik jól, tehát ha a szereplők nem veszik észre, hogy baj van. A jelzések több formában érkehetnek a problémával küzdő gyerek részéről. A direkt szignálokról (más ámokfutásokról való beszélgetés, konkrét fenyegetőzések stb.) általában csak a kortársak tudnak, így rendkívül fontos, hogy megértessük a gyerekekkel, nagyon sok múlik azon, hogy jeleznek-e. Az egyik sikeresnek tűnő módszer az anonim telefonos bejelentés, amely úgy történik, hogy van egy speciális telefonszám, amelyen a gyerekek név nélkül szólhatnak, ha aggasztja őket valamilyen probléma, amely veszélyt jelenthet rájuk vagy az iskolára.²⁷⁶ A felnőttek leginkább az indirekt jelzésekkel találkoznak, amelyek ámokfutók esetében sajnos nem olyan feltűnőek, mint a „tipikus” problémás gyerekeknél. Az iskolai rendszerben legtöbbször az agresszív, hangoskodó tanulókra figyelnek fel, a csöndesen, szorongó, belül nagy feszültséget

²⁷⁵ Ruben Wickenhäuser – Frank J. Robertz: i. m. 124–125. o.

²⁷⁶ 'Kind of chaos': Witnesses recall 1992 Palo Duro High School shooting. <http://lubbockonline.com/filed-online/2012-09-11/kind-chaos-witnesses-recall-1992-palo-duro-high-school-shooting#.UvnoRfTuJ8E>

felhalmozókra kevésbé. Fontos tehát, hogy különböző módszerekkel pl. szociometriával ezek a gyerekek is kiszűrésre kerüljenek.

4. Ha bekövetkezik a legrosszabb – Iskolai intervenció ámokfutás esetén

A tett megkezdése utáni intervencióra abban az esetben van szükség, ha a tettes előzetes fenyegetései vagy gyanús viselkedése alapján környezete számára nem vált egyértelművé terveinek veszélyessége, illetve erről nem történt jelzés a megfelelő szerveknek, aminek következtében a szükséges ellenintézkedések sem történtek meg. Ebben az esetben már csak a tett megkezdése után lehet beavatkozni, ami természetesen a legkockázatosabb minden szereplőre nézve.

Nagyon hasznos, ha létezik egy *cselekvési terv*, amelyet ilyen esetben követni lehet, mert ez csökkenti az elkövethető hibákat, és hozzájárulhat egy kevésbé tragikus végkifejlethez. Az Egyesült Államok mellett Németországban foglalkoztak a legintenzívebben ezzel a problémakörrel. Egyebek között elkészítettek a berlini iskolák részére egy vészterv-füzetet, amely nem csupán ámokfutás esetére, illetve az azzal való fenyegetésre ír elő cselekvési útmutatót, hanem az iskolai erőszak minden egyéb formájára is, három különböző veszélyességi fokozatba beosztva őket. A megkezdett ámokfutás a harmadik, az azzal fenyegetőzés a második fokozatba tartozik.²⁷⁷ A vészterv öt pontban gyűjti össze, hogy mi a teendő abban az esetben, ha iskolai ámokfutásra kerülne sor. Röviden összefoglalva a pontokat: a rendőrség azonnali értesítése után elsőként hangosbemondón figyelmeztetni kell mindenkit a veszélyhelyzetre, és fel kell hívni a fedezékkeresésre, az ajtók bezárására, az ablakok kerülésére stb. Ezután, illetve eközben, ha lehetséges, el kell látni a sérülteket, illetve elő kell készíteni az iskola alaprajzát és minden egyéb hasznos információt a rendőrség számára, valamint szabaddá kell tenni az utat az érkező rendőrségnek és mentőknek. A harmadik pont az egyéb értesítésekről szól (sajtó, krízishelyzetre kiképzett iskolapszichológusok, szülők informálása stb.). A negyedik, illetve ötödik pont már a tett utáni helyzettel foglalkozik: a tragédia feldolgozási lehetőségeivel, a traumacsökkentéssel, illetve a rendőrségnek való utólagos információnyújtással a tettesről.

²⁷⁷ Notfallpläne für die Berliner Schulen. Hinsehen und Handeln. Senatsverwaltung für Bildung, Jugend und Sport, Berlin, 2005, S. 1–3. Ezt a tervet egészítette ki a Senatsverwaltung für Bildung, Wissenschaft und Forschung által 2009-ben kiadott *Informationsschreiben zum Umgang mit Gewalt- und Notfallsituationen an Berliner Schulen* című irat:

http://www.berlin.de/imperia/md/content/sen-bildung/hilfe_und_praevention/gewaltpraevention/

Az iménti ajánlások mellett a következő tanácsokat érdemes megfogadni.

Kockázatokat rejt magában az iskolai csengő vagy tűzjelző beindítása az elkövető megzavarására, hiszen erre a diákok és tanárok is reagálhatnak, és esetleg pont így kerülnek veszélybe, például azzal, hogy elhagyják addigi biztonságos helyüket. Sokkal praktikusabb, ha van egy speciális jelzőhang az ilyen esetekre, amelynek elhangzásakor a tanulók és a pedagógusok azonnal bezárkóznak a terembe, ahol tartózkodnak, és megfelelő fedezéket keresnek maguknak.

Ha valaki szembekerül az elkövetővel, igen fontos, hogy megpróbáljon elmenekülni, elrejtőzni vagy fedezék mögé bújni. Sajnos az elkövetők általában olyan gyorsak, hogy a potenciális áldozatoknak minimális idő áll a rendelkezésükre, hogy felmérjék, mi történik, és adekvátan reagáljanak. Szintén nagyon fontos, hogy a tettet semmiképpen nem szabad provokálni, de általában más módon sem érdemes a befolyásolásával próbálkozni az elkövető beszűkült tudatállapota miatt.²⁷⁸ Ez alól kivételt jelentenek azok a ritka esetek, amikor az elkövetés túszhelyzetté alakul át. Ekkor esetleg van lehetőség az elkövető meggyőzésére, ahogyan azt az idei moszkvai eset is mutatja.²⁷⁹

Sokszor hangsúlyozzák annak fontosságát, hogy a tanárok, diákok vagy egyéb iskolai alkalmazottak ne próbálják meg lefegyverezni az elkövetőt, mert túl nagy a sérülés kockázata és túl kicsi az esély, hogy sikerrel járnak, mivel a fizikai lefegyverzéséhez általában nem állnak rendelkezésre megfelelő eszközök. Amellett, hogy természetesen mindez igaz, és senkitől nem elvárható, hogy az életét veszélyeztetve hősként viselkedjen, az eddig történt ámokfutások alapján megállapítható, hogy azokban az esetekben, amikor a diákok, tanárok vagy egyéb iskolai dolgozók szembeszállt az ámokfutóval, főleg, ha ezt többen tették, egy-két esetet leszámítva mindig sikerült megállítani (vagy megzavarni) az elkövetőt, megakadályozva ezzel a további vérontást. Főleg azok a pillanatok használhatóak ki jól, amikor kifogy a lőszer a tettes fegyveréből, vagy amikor már kezdenek csillapodni az indulatai, bár ez utóbbit nem lehet kívülről megállapítani. Azt sem szabad elhallgatni azonban, hogy e bátor cselekedetek néhány esetben a közbeavatkozó halálával jártak.

²⁷⁸ Ruben Wickenhäuser – Frank J. Robertz: i. m. 107–110. o.

²⁷⁹ Ezek a helyzetek megfigyelésem szerint általában csak azután alakulnak ki, hogy az elkövető már rálőtt emberekre, és ezáltal ürült az agressziója, viszont ezzel együtt felméri a csapdahelyzetet, amibe került és ezért túsokat ejt, de a tettek elsődleges célja nem ez volt.

Szintén lényeges arról beszélni, hogy a *kiérkező rendőrök* rendkívüli próba előtt állnak ilyen esetekben. Nagyon sok függ az adott csapat lélekjelenlététől, improvizációs készségétől és reakciójuk gyorsaságától. Ráadásul a kiérkező rendőrök általában nem speciális egységek, hanem leggyakrabban járőrök, mivel ők tudnak a leggyorsabban a helyszínre érkezni. Az ő mentális felkészültségükön és kockázatvállalási készségükön életek múlhatnak.²⁸⁰ Nem csupán a tettes ártalmatlanná tétele a feladatuk, ha a cselekmény még folyamatban van, hanem nagyon sokszor ők azok is, akik először találkoznak a sebesültekkel, akiken szintén segíteni kell. Bármennyire fontos azonban ez utóbbi feladat is, a rendőrség elsőrendű feladata mégis az elkövető izolálása és lefegyverzése, mivel ezzel előzhető meg a további vérontás.

Ennek minél gyorsabb megtörténtehez igen lényeges, hogy az iskolából telefonálók már a segélyhíváskor közöljenek néhány fontos információt. A legfontosabbak egyrészt magára a fenyegetettségre vonatkoznak, azaz, hogy mi történik éppen, dördült-e el már lövés vagy történt-e egyéb fegyverhasználat.

Szintén közölni kell az elkövetők létszámát, a személyleírásukat, valamint, ha ismert, a személyazonosságukat és az iskolához való kapcsolódásukat (például jelenlegi vagy volt diák, tanár, egyéb dolgozó stb.), továbbá, hogy mivel vannak felfegyverkezve.

Az elkövető motivációjának feltérképezése is nagyon fontos, a rendőrségi beavatkozás szempontjából perdöntő jelentőségű ugyanis, hogy túszejtőről vagy ámokfutóról van-e szó. Előbbinél tudniillik fennáll a tárgyalás lehetősége, utóbbinál viszont az elkövető célja nem bizonyos követelések kiharcolása, hanem maga az ölés, ezért ebben az esetben a rendőrség a tárgyalást mellőzve azonnal a tettes kiiktatására törekszik. (Ahogy a fentiekben említésre került, ritka esetben e két elkövetési forma keveredhet, és az ámokfutásnak induló cselekmény átalakulhat túszhelyzetté.)

A segélyhíváskor közlendő további lényeges adat, hogy az elkövető hol tartózkodik a hívás pillanatában, melyik épületrészben, melyik teremben stb. Fontos, hogy a hívó segítse a rendőrséget azzal, hogy tájékozási pontokat is ad, a rendőrök kiérkezésekor pedig átadja az épület alaprajzát, ahogyan azt már a berlini vészterv is tanácsolta. Ez nem csupán azért lényeges, hogy az elkövető útja követhető legyen, hanem azért is, hogy a rendőrség megtalálja a legmegfelelőbb behatolási pontot az épületbe. A telefonos kapcsolatot egyébként legalább a rendőrség kiérkezéséig meg kell próbálni fenntartani, hogy a helyzet alakulásáról állandó információ álljon a rendelkezésére.²⁸¹

²⁸⁰ David Baumgartner: Amok. Zeitschrift für Kriminologie. 2/2005., S. 76–77.

²⁸¹ Ruben Wickenhäuser – Frank J. Robertz: i. m. 111–112. o.

5. A megelőzés lehetőségei a magyarországi oktatási intézményekben

A megelőzésről, ahogy a fentiekből is kiderült, többféle időtávon gondolkodhatunk, azonban létezik egy közös pont, amely mindhárom szinten döntő fontosságú, sőt megkockáztatom, a leglényegesebb eleme a sikeres prevenciónak. Ez pedig a *jól működő kommunikáció*. Ha még tovább akarunk menni, azt is megállapíthatjuk, hogy nem csupán a prevenció során, hanem az ámokfutások etiológiájában is kiemelkedő jelentősége van az elkövető és a szűkebb-tágabb környezete közötti kommunikációs krízisnek, amelynek mibenlétéről a rizikófaktorokról szóló fejezetben és az esetbemutatók során ejtettem szót részletesebben. A lényeg, hogy a kommunikációs zavar egyik oldalról tekintve oka az ámokfutásoknak, a másik oldalról nézve a sikeres megelőzés gátja. Ha a magyarországi rendszer adottságai és viszonylag szűk mozgásterén belül a kommunikációs zavarokat sikerül enyhíteni, már hatalmas lépést tettünk az ámokfutások (és egyéb iskolai gondok) megelőzése érdekében.

De mi is a probléma valójában? Tóth Zsuzsanna megfogalmazása jó kiindulópont lehet. A következőket írja a nevelési tanácsadás során felmerülő „nehéz esetek”-ről: „Mi is az, amivel kapcsolatban a kommunikáció ellehetetlenül? Hiszen az oktatási intézmények folyamatosan értesítik a szülőket a problémákról, a szülők folyamatosan jelzik ezzel kapcsolatos neheztelésüket a gyermek felé, a gyermek deviáns, destruktív magaviseletével folyamatosan kommunikálja a világ felé: valami nincs rendben. Az oktatási intézmények kommunikálják a problémát a Nevelési Tanácsadó és a szociális ellátó rendszerek felé, akik terjedelmes szakvéleményekben vélik kommunikálni a lehetséges megoldási javaslatokat. A végső pont pedig az egészségügyi ellátó rendszerek zárójelentései. Mégis mindenki azt éli meg, hogy *„semmi újat nem tudott meg az ügyvel kapcsolatban”*. *„Senki nem ért semmit.”*²⁸²

Az idézetben elsősorban azokról a gyerekekről van szó, akik agresszív viselkedésükkel, kezelhetetlenségükkel vészreakciót váltanak ki a környezetükből, és ennek ellenére sem sikerül igazán sikeresen együttműködni a szereplőknek. Még nagyobb azonban a kommunikációs probléma azoknak a gyerekeknek az esetében, akik a jelzőrendszerben elsikkadnak, mert feszültségeiket befelé fordítják, és szó szerint csöndben szoronganak. Ezek a lányok és fiúk nem zavarják az órát, ezért a pedagógust sem. A kortársak ugyan lehet, hogy bántják őket vagy kiközösítik, de sok esetben szinte nem is vesznek róluk tudomást. Az

²⁸² Tóth Zsuzsanna: „Nehéz eset” – Az együttműködés tisztázásáról több intézményt bevonó segítő folyamatok során. In: Fél évszázad a gyermekek szolgálatában. A Kerületi Nevelési Tanácsadó jubileumi kiadványa. Budapest Főváros XV. Kerület Rákospalota, Pestújhely, Újpalota Önkormányzat támogatásával Kerületi Nevelési Tanácsadó, 2010. 65. o.

ámokfutások után, amikor megpróbálják rekonstruálni, hogy mi is történhetett, nagyon sokszor hangzanak el olyan mondatok, hogy senki nem gondolta volna, hogy az elkövető gyerek ilyesmire képes. Érdekes módon, azt sok esetben érzékelték a külvilág, hogy a későbbi ámokfutó furcsa volt vagy kilógott a sorból, de arra nem gondolt senki, hogy robbanhat. Pedig a legnagyobb robbanások mindig abból adódnak, hogy túlnyomás uralkodik egy rendszerben, ami pedig akkor keletkezik, ha nincs szelep, amelyen a felesleges „gőz” távozhatna. Ezeknél a gyerekeknél is hiányzik a szelep, szinte minden indulat és feszültség bentragad verbálisan és cselekedeti szinten is. „Szó bennszakad, hang fennakad”,²⁸³ így hát nem hallják meg őket. Természetesen a visszahúzódnak észre lehet venni, a „láthatatlanságuk szemet szúrhat”, de sokszor hiányzik a kapacitás és a kedv arra, hogy ezekre a diákokra energiát szánjanak. Mint ahogyan feltehetőleg otthon is hiányzik ugyanez, mert a gyerekek viselkedése az iskolában szoros összefüggésben áll az otthoni történésekkel.

Mit lehet tehát tenni az oktatási intézményekben?

A prevenció ideális esetben akkor kezdődik, amikor még nincs (nagy) baj. A *hosszú távú prevenció* megkezdésének ideális ideje az iskolakezdés időszaka, amikor még nem alakultak ki az erőviszonyok. Talán néhány gyerek korábbi időkből már ismeri egymást, de a közösség ebben a formájában új. Ekkor van lehetőség arra, hogy a csoport, osztály fejlődésébe pozitív módon „belenyúljunk”. Az év elején az első három hónapban a természetes dominancia-harcok még nem játszódtak le, az egymásról alkotott vélemények még nem merevedtek be. Ebben az időben lenne nagyon lényeges minden osztályban egy legalább egy hetes *csapatépítő tréning*. Ennek számtalan előnye van: az egyik, hogy a gyerekek megismerik egymást. Ez triviálisnak tűnhet, illetve mondhatjuk azt, hogy amúgy is megismerik majd egymást, de pont a fent leírt csendes gyerekek esetében egyáltalán nem biztos, hogy csapatépítés nélkül ez – a felületes adatokon kívül – valóban megtörténik. De nem csak a visszahúzódnaknál, hanem az összes diáknál kiderülhetnek olyan tulajdonságok, történetek, amelyeket megismerve a többiek jobban tudnak kapcsolódni hozzájuk. Ezáltal csökken az esélye annak is, hogy a gyerekek zaklassák egymást, mert aki jól ismerünk, azt nehezebben bántjuk, mint egy szinte idegent.²⁸⁴ *Egymás megismerése* mellett természetesen az *önismeret fejlesztése*, a saját gyengeségek és erősségek megtapasztalása is nagyon fontos része a csapattréningnek. Erre építve már jól fejleszthető az *empátia*, a *tolerancia* és a *felelősségvállalás az osztályközösségen belül*, amelynek különös jelentősége van a

²⁸³ Arany János: A walesi bárdok

²⁸⁴ Alföldi Linda, pszichológus sz. k.

problémákkal küzdő gyerekek esetében, hiszen egy jó osztályközösségben a többiek ezt észreveszik és a másikat nem bántják, hanem segítenek neki a gondok jelzésében, a kommunikációs krízis oldásában. Ha a csapatépítést a tanár csinálja, akkor a számára is egyszerűbb lesz a továbbiakban a gyerekekkel való hang megtalálása a jól megalapozott bizalom talaján, tehát ő is jobban észreveszi, ha valakinek segítségre van szüksége, akármilyen csöndesen jelzi azt. A tréningtechnikák alkalmazásában a tanárt segítheti az iskolai pszichológus és szociális munkás, akik segíthetnek a csapatépítés tervének elkészítésében, felkészíthetik a pedagógust az előforduló nehezebb helyzetek kezelésére (ellenállás, érzelmileg megterhelő történetek felszínre kerülése stb.).

A csapatépítés kezdeti lökése után fontos, hogy a pedagógus a jó esetben kialakult bizalomteli légkört fenntartsa. Ennek jó terepe lehet a sokszor „potyaórának” tartott *osztályfőnöki órák* ideje. Be lehet vezetni – a csoportterápiák mintájára –, hogy a tanár minden alkalommal megkérdezi a gyerekektől, hogy milyen érzésekkel, élményekkel ültek be az órára. Természetesen ahhoz, hogy a gyerekek valóban meg is szólaljanak, szükség van egy már kialakult bizalmi viszonyra, illetve arra, hogy ez a kérdésfeltevés konzekvensen minden héten megtörténjen, és a gyerekek ezáltal szocializálódjanak arra, hogy az *érzésekről, gondokról lehet és érdemes beszélni*.

Természetesen időről-időre szükség van arra is, hogy a pedagógusok objektív mérésekkel is visszajelzés kapjanak arról, hogy mi történik az osztályban csoportdinamikai szinten. Ennek egyik jó eszköze a Moreno által kialakított *szociometriai eljárás*. Magyarországon Mérei Ferenc tette ismertté és fejlesztette tovább a módszert. A szociometrikus felmérések feltárják egy csoport rejtett szerkezeteit: a szövetségeket, alcsoportokat, a központban és a peremen elhelyezkedő személyeket. A szociometriához kapcsolódó *szociogram* az egyes személyeket képi pontokkal ábrázolja, a személyek közti kapcsolatokat pedig vonalakkal, ezáltal vizuálisan is jól kiemelkedik, hogy kik a közösség periferiájára szorult tanulók. Ez az eljárás csak egy jelzés, és akkor van értelme megcsinálni, ha a közösség már összeszokott és elég idő telt el a stabil mintázatok kialakulásához.

Ha egy osztályban a fenti módszerek segítségével felszínre kerülnek rejtett konfliktusok, bántalmazó viszonyok, akkor jelenik meg a *prevenció következő szintje: a már kialakult problémák kezelése a még nagyobb gondok elkerülése érdekében*. Ekkor sincs még késő, sokszor egészen egyszerű módszerekkel is eredmények érhetők el. Egy magyarországi iskolában például a pszichológus agresszív hangulatú, egymást bántó osztályokban iskolai zaklatásról szóló videókat nézett és beszélt meg a gyerekekkel. A diákok a következő

alkalommal arról számoltak be, hogy az eltelt időben ez többször is eszükbe jutott, és előfordult, hogy emiatt nem bántottak valakit. Természetesen az iskolai zaklatás megszüntetésére ennél jóval komplexebb módszerek is ismertek, amelyeket néhány iskola már alkalmaz is. A fenti példa csupán azt hivatott bemutatni, hogy egészen apró lépésekkel is érdemes és lehet előrehaladni.

Természetesen bizonyos esetekben ennyi nem elég a konfliktusok megoldására. Ekkor alkalmazhatók a *resztoratív technikák* előremutató módszerei. Az *iskolai mediáció* nagyon hasznos lehet az elhúzódozó ellentétek, bemerevedett nézőpontok feloldására. Ma Magyarországon több szakmai fórum is nyújt ilyen szolgáltatást, illetve képzéseket tartanak pedagógusoknak. A tanárok közvetítő funkciója jól működhet a diák-diák feszültségek feloldásában, azonban azokban a helyzetekben, ahol státuszbeli különbség van a két szereplő között, mint a tanár-diák viszonyban, mindenképpen célszerű egy pártatlan külső mediátor szakember bevonása. A mediáció három szinten történhet: lehet egy sürgős akut probléma megoldása, betölthet „karbantartó” funkciókat a meglévő helyzet fenntartására, legmagasabb szinten pedig rendszerfejlesztési céllal is használható.²⁸⁵

Bizonyos esetekben egy-egy tanuló lelkiállapotának, viselkedésének kezelése meghaladja a pedagógus kompetenciáit. Jó esetben ezt felismeri, bár ahogy feljebb kifejtésre került, pont a csöndes, szorongó gyerekek esetében ez nem mindig történik meg. Ha mégis, akkor fennáll a lehetőség, hogy a gyermeket a *nevelési tanácsadói szolgáltatást* nyújtó tankerületi szakértői bizottsághoz (régebben nevelési tanácsadóba) küldjék. Itt a *gyerek megfelelő terápiás ellátást* kaphat ideális esetben egy olyan egységes rendszerben, ahol megfelelő számú, szupervízióval dolgozó szakember áll rendelkezésre, és ami nem leképezi a gyerekek szétesett családszerkezetét (itt az „egymásra mutogató” indulatos családtagokra gondolva, akik érdeemben nem hallják meg egymást), hanem reparatív mintát mutatva dolgozik a sebek beforrasztásán. Sajnos nem állítható, hogy ez az ideális helyzet lenne jellemző, mert ez az a pontja a beavatkozásnak, ahol a legtöbb kommunikációs zavarral találkozhatunk a sok szereplő miatt. Nem titok például, hogy a gyermek problémáinak megoldódását szinte minden esetben a szülők változása okozza, ezért nagyon fontos, hogy ne olyan rendszert működtessünk, amely asszisztál a szülők/felnőttek azon törekvésének, hogy a gyermeket, mint bűnbakot „üzemeltesse”. Ennek elkerülése csak akkor lehetséges, ha működik a kommunikáció a szülő és a pszichológus/pszichiáter között. Enélkül a gyerek pszichoterápiás

²⁸⁵ Nagy Tibor: Mediációs lehetőségek az iskola világában Az előadás az Önfejlesztő Iskolák Egyesülete XVII. Országos Konferenciáján hangzott el Budapesten, 2010. november 12-13-án www.onfejlesztoiskolak.hu/2010/XVIIkonf/mediacio.ppt (2014. 03. 17.)

támogatása olyan nagy szülő-gyerek feszültséget eredményezhet (mivel a gyerek változása a családi patológiás rendszer ellenállásába ütközik), amit a gyerek nem tud bevállalni függő helyzete miatt, és „kipörög” a terápiából.²⁸⁶ A tanár és szülő közötti bizalmon alapuló kapcsolat is nagyon lényeges, hiszen ez tulajdonképpen szinte minden további lépés sikerének egyik előfeltétele. Ez a viszony azonban már ott megbukhat, ha a pedagógus minimális kihágásokért is komoly szankciókat (pl. szaktanári figyelmeztetést) alkalmaz a gyerekekkel szemben, mert ez eleve éket verhet a szülők és a tanár közé (különösen, ha a szankciók jelentik a kommunikáció egyetlen formáját a háromszögű viszonyban), és komolyabb gond esetén – ha a gyereket nevelési tanácsadásra kell küldeni – már nagyon nehéz lesz a szülő bizalmába férkőzni és együttműködő hozzáállásra hangolni.

Jó megoldás lehet egy olyan fórum kialakítása, ahol a problémák felmerülése után egy találkozó erejéig összeülnek a szülők, az érintett gyerek és a velük foglalkozó pedagógusok, valamint segítők.²⁸⁷ Ezen az alkalmon minden érintett megoszthatja a saját nézeteit és gondolatait. Ennek alapján ki lehet alakítani egy egységes álláspontot azzal kapcsolatban, hogy mire irányuljon a közös munka és ki milyen szerepet, felelősséget tud vállalni benne, amely egyben a kompetenciahatárok megvonását is jelenti. Meghatározásra kerül, hogy milyen segítő aktivitásokra kerül sor (pl. terápia, szociális megsegítés stb.), ki kivel fog kapcsolatban állni, illetve kinek és miről tartozik beszámolni, továbbá melyek azok a területek, melyekre a titoktartás szabálya vonatkozik. Fontos, hogy döntés szülessen aprónak tűnő, ámde annál lényegesebb praktikus dolgokban is, például hogy kit, milyen módon és milyen időintervallumban lehet elérni. Ha sikerül elérni, hogy a gyerekekkel foglalkozó felnőttek közötti kommunikáció sikeres legyen, jóval nagyobb az esély arra, hogy a diák állapota javuljon, mert megélheti azt a reparatív érzést, hogy képesek órá odafigyelve, érte összefogni a felnőttek.

A rendszer ezen szintjének még számos anomáliája van, azonban ezek kifejtése meghaladja e dolgozat kereteit.

A beavatkozás harmadik szintjéről, egy esetleges ámokfutás esetén fellépő teendőkről még érdemes szót ejteni. Magyarországon egyelőre nincs egységesen kimunkált krízisterv, amely az iskolák „kezébe” cselekvési forgatókönyvet adna a bűncselekmény bekövetkezése esetére. Helyi kezdeményezésre létezik néhány helyen olyan protokoll, amely a már megtörtént tragédia (nem csupán ámokfutás, hanem egyéb haláleset, katasztrófa) után fellépő helyzet

²⁸⁶ Tóth Zsuzsanna, pszichológus sz. k.

²⁸⁷ Tóth Zsuzsanna (2010): i. m. 66-67. o.

kezelésére ad útmutatást. Ez nagyon fontos a krízisoldás szempontjából, azonban a németországi minták alapján ezt ki lehetne egészíteni egy többlépcsős intervenció forgatókönyvvé, amely tartalmazná a következő pontokat:

1. feladat: a rendőrség azonnali értesítése (itt fontos azon információknak rögzítése, amelyet a telefonálónak közölnie kell, illetve elő kell készítenie (ha lehetséges) a rendőrség kiérkezéséig),
2. feladat: az iskolában tartózkodók értesítése a veszélyhelyzetről (ez történhet mobiltelefonon keresztül, ha a gyerekek számára ezek használata engedélyezve van vagy egy erre az esetre megbeszélés hangjelzés által) – ennek akkor van értelme, ha előre megbeszéljük a tanárokkal és diákokkal, hogy pontosan mit kell tenniük a riasztás után (ajtók eltorlaszolása, az ajtók mellett tartózkodás kerülése az átlövés veszélye miatt, lehetőleg teljesen csendben kell maradni stb.),
3. feladat: ha lehetséges, a sérültek ellátása,
4. feladat: kommunikáció a krízisszakemberekkel, a szülőkkel, a sajtó képviselőivel,
5. feladat: a tett után traumaoldás, krízisintervenció a szakértői bizottságokban nevelési tanácsadást ellátó vagy a krízisambulanciákon dolgozó pszichológus/pszichiáter szakemberek felkérésével.

A leírtakból látható, hogy nagyon gondos munkára és főként határozott együttműködésre van szükség minden szereplő részéről ahhoz, hogy a megelőzés lehetősége fennálljon. Elméletben a prevenció sikeres lehet, a gyakorlatban azonban be kell látnunk, hogy lehetetlen teljes biztonságot elérni, mert soha nem fogunk tudni egy árokfutáshoz vezető minden tényezőt a befolyásunk alá vonni. Bár meg is fordíthatjuk a gondolatot, és bízhatunk abban, hogy csak a tényezők bizonyos szerencsétlen együttállása esetén jut el az adott személy az árokfutásig, és lehet, hogy már egy tényező kiiktatása is elegendő ahhoz, hogy a tragédia ne történjen meg. De sokszor azt az egy apró jelet vagy hibát nehéz észrevenni, ezért mindig óvatosságra, higgadtságra és önreflexióra kell törekedni.

VII. A KUTATÁS TÉZISEI

Kutatásom eredményeit és hasznosítási lehetőségeit egyrészt az értekezésem elején megfogalmazott *hipotéziseim* mentén, másrészt *empirikus vizsgálatom* tükrében mutatom be.

1. A szakirodalom áttekintése során megbizonyosodtam feltételezésem helyességéről, miszerint *az ámokfutások problematikája rendkívül szűk szakirodalmi bázissal rendelkezik hazánkban*. Értekezésemmel igyekeztem hozzájárulni ezen űr betöltéséhez egyrészt *az idegen nyelvű, elsősorban angol és német szakmai anyagok lényeges pontjainak magyar nyelvre való átültetésével*, másrészt *empirikus vizsgálatom eredményeivel*.

2. A középkori források elemzése megerősítette feltevésemet, hogy néhány eltéréstől eltekintve *az ámokfutások évszázadokkal ezelőtti és mai formája szoros rokonságot mutat, és ugyanazon jelenség kétféle módozatának tekinthető* annak ellenére, hogy kezdetben kultúrspecifikus jelenségnek tartották. A kétféle korszak ámokfutásai közötti egy jelentős különbség is felfedezhető azonban: középkori *maláj társadalomban számoltak az esemény bekövetkezésével*. Az ámokfutások léte elfogadott, „forgatókönyve” pedig mindenki számára ismeretes volt, és megpróbáltak felkészülni az ellene való védekezésre. A nyugati kultúráknak is egyre elkerülhetlenebbül részévé válik a jelenség, a társadalom ezt azonban nem fogadja el (bár sokszor ő maga tesz ezért a médián keresztül), miközben kénytelen komoly védekezési stratégiákat kialakítani vele szemben.

3. Meggyőződtem arról, hogy mind az általános értelemben vett ámokfutások, mind az iskolai változatuk definiálása nehéz feladat, amely egyértelműen megmutatkozik abban a tényben, hogy egyiknek sem létezik egységesen kimunkált kriminológiai fogalma a szakirodalomban, sőt – negyedik hipotézisemet is alátámasztva – a használandó terminológiáról sem alakult ki konszenzus. Hazánkban eddig teljesen *hiányzott a jelenség tudományos definiálása és egységes megnevezése*.

E tudományos „réseket” reményeim szerint értekezésem pótolja, amelyben az „*ámokfutás*”, illetve oktatási intézményekben előforduló változatára az „*iskolai ámokfutás*” kifejezést *részesítem előnyben*. Választásom oka, hogy az „ámok” szó visszautal a maláj időkre, a jelenség gyökereire. Ezáltal többelreteget nyer, ráadásul indiai-maláj eredete folytán a szóalak kiemelkedik az általunk használt nyelvi környezetből. Felmerülhet ellenvetésként, hogy a média túl tág értelemben alkalmazza, de meggyőződésem, hogy nem lehet szempont egy szakkifejezés kiválasztásánál, hogy a média megfelelő módon használja-e, hiszen jól tudjuk, hogy a sajtóban sokszor olyan kifejezések is pontatlan tartalommal jelennek meg, amelyeknek ismeretes a törvényekben meghatározott szó szerinti definíciója. Az ámokfutás oktatási intézményekben előforduló változatának megnevezésére egyetértek a legtöbb külföldi szerző által alkalmazott „school shooting” összetétel használatával angol és német nyelven, azonban a magyar nyelv jellemzői nem teszik lehetővé az angol kifejezés egy az egyben

történő átemelését. Szó szerinti fordítása pedig („iskolai lövöldözés”) nem hangzik elég tudományosan. Egyrészt ezért döntöttem az „iskolai ámokfutás” kifejezés használata mellett, másrészt pedig így egyértelművé válik, hogy az ámokfutások egyik formájáról van szó, és ez rögtön behatárolja az adott eset egyes jellemzőit.

A feltárt fogalom-meghatározási nehézségek egyértelművé teszik, hogy felesleges törekvés a „tökéletes definíció” megfogalmazása. Az egyetlen célravezető út, ha eldöntjük, melyek azok a kérdések, amelyekre fókuszálni szeretnénk, ezt egyértelműen definiáljuk, és így mások számára világossá tesszük, hogy milyen fogalmi keretben értelmezhetőek az eredményeink. Ezt figyelembe *meghatározásom szerint az iskolai ámokfutás* több emberen elkövetett emberölés vagy ennek kísérlete az oktatási intézmény serdülő- vagy fiatal felnőttkorú, jelenlegi vagy volt diákja által nyugalmi periódus nélkül, előre megfontolt szándékkal, az áldozatokat legalább részben vagy teljes mértékben véletlenszerűen (vagy csupán iskolai funkciójuk), és nem személyük alapján választva, demonstratív jelleggel, a tárgyalásra lehetőséget nem hagyva, az iskolában vagy ahhoz funkciójában szorosan kapcsolódó területen (parkoló, udvar stb.).

Nem tartoznak ide a politikai, vallási motivációból elkövetett cselekmények (pl. a terrorcselekmények), azok az esetek, amelyeknek az emberölés mellett egyéb kriminális célja is van (pl. anyagi javak megszerzése), a két ember közötti jól körülhatárolható, mindkét fél számára világos, egyedi konfliktusból származó emberölések (pl. féltékenység), az erős felindulásból elkövetett cselekmények, a 10 év alattiak által elkövetett cselekmények, mert a 10 évnél fiatalabb gyerekek nem tudják felmérni tettük következményeit (pl. véglegesség) megfelelő mértékben, és ezért nem is ítéltető meg a cselekményük olyan szempontok alapján, mint az idősebbeknél, illetve a 25 év felettiek által elkövetett iskolai ámokfutások.

4. A szakirodalmi anyagok, esettanulmányok és az elsődleges források (interjúk, rendőrségi jegyzőkönyvek, az elkövetők hátrahagyott írásai, videói) áttekintése alapján megalapozottnak találok azt a feltevésemet, hogy *az iskolai ámokfutások háttérében ügyenként részben eltérő tényezők komplex hálózata rajzolódik ki. Tehát az egyedi esetek – Wittgenstein családi hasonlóság fogalmának analógiájára – egymással számos különböző módon rokonok, de az okoknak nincs olyan közös halmaza, amelyről biztosan kijelenthető, hogy minden egyes ámokfutás háttérében fellelhető.*

Az iskolai ámokfutások rizikófaktorai az előzőek figyelembe vételével egyéni, családi, iskolai és társadalmi szinten vázolhatók fel, amelyek részletes bemutatására a vonatkozó fejezetben kerül sor.

5. *Hatodik és hetedik hipotézisemet, amelyek az ámokfutások egyéni okairól tartalmazznak feltevéseket, bizonyos megkötésekkel találtam igaznak. A tanulmányozott egyedi esetek alapján úgy tűnik, hogy a preszucidális szindróma és az iskolai ámokfutásokat megelőző lelkiállapot között valóban fontos párhuzamokat vázolhatunk fel. A dinamikus beszűkülés, a gátolt agresszió (legalábbis a tett elkövetéséig) és a külvilágtól elvont energiák áthelyezése a fantáziatévékenységbe ugyanúgy megfigyelhető az iskolai ámokfutásoknál, mint az öngyilkosságra készülőkénél. Fontos további hasonlóság a tett előrejelzése valamilyen formában. Ezt az öngyilkosságoknál „cry for help”-nek („segélykiáltás”), az ámokfutásoknál „leaking”-nek („kiszivárogtatás”) hívjuk.*

Az előző tételből kiinduló következtetésemet, amely szerint az elkövetők a cselekmény előtt a lélektani krízis állapotában vannak, *nem tudtam egyértelműen megállapítani minden esetről. Ennek a fő oka, hogy nagyon sok cselekménynél nem áll rendelkezésre megfelelő mennyiségű adat ennek eldöntésére.*

6. *Ezért jelenlegi álláspontom, hogy azokban az esetekben feltételezhető logikai és részben tapasztalati alapon, hogy az elkövetés előtt a tettes krízisben volt, amelyekben a homicid-szucid intenció együttes jelenléte egyértelműen kimutatható.*

7. *Mindegyik esetre igaznak találtam azonban azt a feltevést, hogy az elkövető és a külvilág közötti kommunikációs zavar komoly szerepet játszik a folyamat eszkalálódásában.*

8. *A további rizikófaktorok közül a társadalmi szinten elhelyezkedő hírközlésről fogalmaztam meg hipotézist, amely szerint a szenzációt hajszoló híradások komoly kockázati tényezőt jelentenek az ámokfutások kialakulásában. A szakirodalomban olvasottak, illetve számos híradási anyag meghallgatása és megnézése megerősítették ezt a feltevést, sőt további káros hatásokat is felfedtek. Az utánzási hatás mellett felmerül a veszély, hogy pont a média járul hozzá, hogy az ámokfutások megoldó képletként a kultúránk részévé váljanak, illetve hogy kiszolgálják az ámokfutók részéről felmerülő figyelemkeresési igényt. A morális pánik és a bűnözési félelem növekedése szintén összefügg a híradások minőségével és mennyiségével. A fenti kockázatok csökkentése érdekében 14 pontban összefoglalt ajánlást fogalmaztam meg a média képviselői számára az ámokfutásokról szóló tudósítások során gyakorolható ésszerű önkorlátozásról.*

9. *Empirikus vizsgálatom során kiderült, hogy 1970 óta 67 olyan iskolai ámokfutás történt, amely megfelel a definícióm kritériumainak és megfelelő mennyiségű hiteles*

forrásból származó információ áll róla rendelkezésre. Az adatok statisztikai elemzése számos következtetés levonását tette lehetővé.

10. *Az esetek számában a 1990-es évek közepétől kezdődően növekedési tendencia, majd 2010-től lassú csökkenés tapasztalható, az egy évre jutó elkövetések száma 2000 óta 2,2. A legnagyobb kiugrás 1999-ben látható, ekkor egy év alatt 5 iskolai ámokfutás történt. Figyelembe véve e bűncselekmények hatását a helyi és a tágabb társadalmi közösségre, ez a szám magasnak tekinthető, főleg, ha figyelembe vesszük, hogy ezekhez az esetekhez a lakosság percepciójában hozzáadódnak az egyéb (munkahelyi stb.) ámokfutások.*

11. *A cselekmények 72%-át az USA-ban, 9%-át Kanadában, 6%-át Németországban követik el. Ez az adat számos kérdést felvet a társadalmi jellemzők szerepéről az ámokfutások kialakulásában a fegyverekhez való könnyű hozzájutástól a tudósítások utánczást gerjesztő hatásán át az agresszió kifejezésének paradoxonáig. Utóbbi azt az ellentmondó kommunikációt jelenti, amellyel egyrészt a tudósításokon és szórakoztatóipari termékeken keresztül a veszélyek, a fenyegetettség és a negatívumok rendszeres hangsúlyozásával burkoltan vagy nyíltan a szorongás növekedését idézik elő az emberekben, ugyanakkor az ebből fakadó feszültségek kiélésére nagyon szűk kereteket adnak annak, aki meg akar felelni a kedves, mosolygós, udvarias állampolgár ideáljának. A társadalmi szintű elfojtásokért pedig súlyos árat kell fizetni.*

12. *Az ámokfutások 96%-át fiúk követték el. Életkori megoszlást tekintve egyértelműen a 14-18 év közötti korosztály a legvesélyeztetettebb. E két adat azt mutatja, hogy a serdülőkor, mint a pszichoszociális fejlődéssel természetesen együtt járó kríziskorszak kockázati tényezővé válik elsősorban a fiúk esetében, akik számára az ámokfutás bizonytalan identitásuk és éretlen férfiasságuk megerősítésére tett destruktív kísérlet.*

13. *A cselekményekre jellemzően a reggeli vagy délelőtti órákban kerül sor, és a legtöbb ámokfutás pár perc alatt lezajlik. A több órán keresztül tartó eseteknél is megfigyelhető, hogy maga a lövöldözés ott sem tart fél óránál tovább, csak valamilyen egyéb tényező járul hozzá az esemény elhúzódsához pl. az elkövető túsokat ejt vagy elbarikádozza magát stb. Az elkövetési idő rövidege arra utal, hogy a valódi motiváció az agresszió levezetése, amelynek ürülése után az elkövető elveszíti hajtóerejét, és befejezi az ölési cselekményt.*

14. *A lezárás két módja az öngyilkosság (42%) és a letartóztatás (40%), amelynek során az esetek egy részében (18%) szintén megjelenik a szuicid intenció. Ha összeadjuk a befejezett szuicidumot elkövető és az öngyilkossági szándékot kifejezésre juttató tettesek számát, akkor láthatjuk, hogy 60%-ra rúg az arányuk. Ebből az következik, hogy az esetek kétharmadában*

szoros pszichológiai összefüggés feltételezhető az öngyilkosságok és az ámokfutások hátterében.

15. *Az elkövetéshez használt eszköz 99%-ban lőfegyver, amely néha késsel vagy robbanószerekkel, esetleg gyújtogatással párosítva jelenik meg. Nem lehet észrevétlenül elmenni a tény mellett, hogy a lőfegyver a maszkulinitás fontos jelképe, amely így ideális eszköze lehet a férfiasság szimbolikus helyreállításának azon túl, hogy praktikus szempontból pusztító ereje miatt választják.*

16. *Empirikus vizsgálatom második lépéseként feldolgoztam a kiválasztott magyar esetet: Magyarország egyik egyetemén egy hallgató megérkezett délben kezdődő gyakorlati órájára, majd óra közben kiment, a WC-ben elővette fegyverét, a terembe visszatérve megölte egyik hallgatótársát és súlyosan megsebesített három másik embert, egy diákot, a tanárt és egy takarítónőt.*

A megismert adatok és az elkövető tünettana óvatos következtetések levonására ad lehetőséget a fiú személyiségdinamikájáról, hangsúlyozva, hogy ez korántsem tekinthető teljes fejlődési ívnek, csupán a meglévő adatokból felrajzolható személyiségrajz egy lehetséges verziójának. Ennek pár mondatban való összefoglalása szinte lehetetlen, ezért csupán néhány elemet emelek ki azzal, hogy a dinamika pszichológiai összefüggéseiben csak az értekezés vonatkozó fejezetéből ismerhető meg mélységében. Az elkövető és az édesanyja közötti emocionális kötődés kialakulása preverbális korban feltehetőleg zavart szenvedett, ezért a fiúnak nem volt lehetősége indulatai biztonságos kiélésére, azok tartalmazásának és kezelésének elsajátítására. Ezt a helyzetet súlyosbította az apa fizikai és érzelmi távolsága, amely egyrészt munkájának (több hónapig távol volt), másrészt feltételezhető pszichés zavarainak következménye volt. E hideg apa-fiú viszony talaján nem történhetett meg sikeresen az ödipális konfliktus megoldása, az apával való egészséges azonosulás. E gyermekkori jellemzők (néhány egyéb tényező mellett) súlyos nyomokat hagytak az elkövető testi és lelki fejlődésén, amelyek először (pszicho)szomatikus betegségek (pl. asztma), majd pszichés patológiák formájában törtek felszínre. Utóbbiak közül a kényszerbetegség, a depresszió és a kevert, elsősorban paranoid személyiségzavar emelhető ki. E lélektani jellemzők az elkövető társas kapcsolatait is kórosan befolyásolták, amely egyenesen vezetett a fiú elmagányosodásához, beszűküléséhez. Egyre merevebbé váló működésmódja, amellyel belső feszültségeinek szabályozására kísérletet tett, minden pszichés energiáját felemésztette, figyelme egyre jobban befelé fordult, nem hagyva teret az empátiának, amelynek hiányában a büntudat érzésének megélése is lehetetlennek bizonyult. Paranoid hárítása, a projekció miatt indulatait a külvilágból jövő fenyegetésként érzékelte, amely kóros vonatkoztatások formájában

manifesztálódott (ezeket nevezte ő tévesen hallucinációknak). Az elkövető helyzetének tragikuma, hogy míg ő egocentrikusan egyfolytában magára figyelt, illetve azt gondolta, hogy minden külvilági történés róla szól (róla beszélnek stb.), valójában senki nem figyelt rá, pontosabban senki nem figyelt úgy, ahogyan ő szeretne volna. Ez az élmény a koragyerekkori *kommunikációs zavar* ismétlése volt, amelyet az elkövető nem tudott feldolgozni, azért viselkedésével újra és újra előhívta azt az reakciót, amelyet preverbális korban megtapasztalt. Az elkövető személyes élettörténete és biológiai predispozíciói talaján kibontakozó személyiségpatológiája következtében *agressziója konstruktív levezetésére képtelen volt, és a hiányzó szelepek miatt felgyülemlett indulatok végül acting out formájában „robbantak ki” pusztító erővel.*

17. Az elkövető fegyverhez jutása körülményeinek vizsgálata során megállapítottam, hogy *az elkövetéskor hatályban lévő szabályozás gyenge pontját az egészségi alkalmasság, annak is leginkább a pszichológiai vizsgálat része jelentette.* Az elkövető ugyanis annak ellenére, hogy lélektani problémáinak kezelése érdekében terápiára járt és gyógyszereket szedett, az alkalmasság megállapítása során – sportlövőként – nem vett részt pszichológiai alkalmassági vizsgálaton, amelynek beiktatásával sikerülhetett volna megakadályozni, hogy lőfegyverhez jusson, és talán elkerülhető lett volna a tragédia. Az ámokfutást követően az ER. szabályozása lényegesen szigorodott, az előzetes vizsgálatok esetében kötelezővé vált a pszichológiai alkalmassági vizsgálat is, azokat a sportlövőket, akik a módosítást megelőzően szerezték meg engedélyüket az időszakos vizsgálatok alkalmával pszichológusnak is meg kell vizsgálnia.

A hasonló tragédiák elkerülése érdekében – amennyiben a fegyverekre vonatkozó jogi szabályozás felől közelítjük meg a problémát – *az lenne a leginkább célravezető, ha az engedélyek minden emberélet kioltására alkalmas lőfegyver esetében egységesen szigorú szabályok szerint kerülnének kiadásra.*

18. Következő tézisem, hogy *nem lehet tökéletes preventív módszert kifejleszteni egy olyan jelenségre, amelynek nincs egyértelműen körülhatárolható oka.* A kockázati tényezők bonyolult hálójának minden szegmensét befolyásolni lehetetlen, ezért csupán az lehet a cél, hogy egyrészt megpróbáljuk átlátni a tőlünk telhető mértékben az ámokfutásokhoz vezető folyamatot, másrészt igyekezzünk ebbe hasznosan beavatkozni a lehető legtöbb ponton. *A megelőzés a rizikófaktorok minden szintjén megvalósulhat, de változások elérésére az oktatási intézményekben van a legnagyobb esély.* Időbeli síkon beszélhetünk hosszú távú és rövid távú megelőzésről, illetve az ámokfutás megkezdése utáni intervencióról az iskolákban.

A hosszú távú prevenció útja a teljesség igénye nélkül a tanár–diák kapcsolatok minőségének fejlesztése, a szociális tanulás megteremtése, a szociális identitás erősítése, a pozitív teljesítménykonceptió megvalósítása, a közös alapérték- és normarendszer kialakítása, amely hozzájárulhat az iskolai légkör olyan pozitív irányú változásához, amelyben a versengés helyett az együttműködés, az iskolai zaklatás helyett egymás elfogadása, az elfojtások és elhallgatások helyett a konfliktusok felvállalása és asszertív megoldása jellemző.

Rövid távon elsősorban a fenyegetés-menedzsment szakértő alkalmazásával érhető el siker. Ez a beavatkozási forma abban az esetben jelenhet meg, ha az iskolai dolgozók, a szülők vagy a kortársak olyan jeleket vesznek észre egy diákon, amelyek *potenciális veszélyre* utalnak. A fenyegetés-menedzsment *célja* soha nem a represszió, hanem az intervenció, azaz az *ámokfutáshoz vezető folyamat időben való felismerése és a segítő közbeavatkozás.*

A tett megkezdése utáni intervencióra abban az esetben van szükség, ha a tettes előzetes fenyegetései vagy gyanús viselkedése alapján környezete számára nem vált egyértelművé terveinek veszélyessége, illetve erről nem történt jelzés a megfelelő szerveknek, aminek következtében a szükséges ellenintézkedések sem történtek meg. Ebben az esetben már csak az *ámokfutás* közben lehet beavatkozni, ami természetesen a legkockázatosabb minden szereplőre nézve. Nagyon hasznos, ha létezik egy *cselekvési terv*, amelyet ilyen esetben követni lehet, mert ez csökkenti az elkövethető hibákat, és hozzájárulhat egy kevésbé tragikus végkifejlethez. Lényeges, hogy a kikerülő rendőrök a helyzetre felkészülten reagáljanak akkor is, ha nem kiképzett kommandósok, hanem járőrök. Ennek előfeltétele, hogy az őket értesítők megfelelő felvilágosítással szolgáljanak a helyzetről.

19. Utolsó megállapításom, hogy *Magyarországon egyelőre hiányzik az iskolákban egységesen alkalmazott prevenció rendszer az ámokfutások és egyéb krízishelyzetek elkerülésére.* Az értekezés írása során egyre markánsabban körvonalazódott az a nézetem, hogy létezik egy közös pont, amely mindhárom szinten döntő fontosságú eleme a megelőzésnek: a jól működő kommunikáció. Ha még tovább akarunk menni, azt is megállapíthatjuk, hogy nem csupán a prevenció során, hanem az ámokfutások etiológiájában is kiemelkedő jelentősége van az elkövető és a szűkebb-tágabb környezete közötti kommunikációs krízisnek, amely ilyen módon egyik oldalról tekintve oka az ámokfutásoknak, a másik oldalról nézve a sikeres megelőzés gátja. Ha a magyarországi rendszer adottságai és viszonylag szűk mozgásterén belül a kommunikációs zavarokat sikerül enyhíteni, már hatalmas lépést tettünk az ámokfutások (és egyéb iskolai gondok) megelőzése érdekében.

Az egyik fő probléma ezen a területen, hogy a pedagógusoknak elsősorban azok a gyerekek tűnnek fel, akik agresszív viselkedésükkel, kezelhetetlenségükkel vészreakciót váltanak ki a

környezetükből. Azok a diákok azonban, akik feszültségeiket befelé fordítják, és szó szerint csöndben szoronganak, a jelzőrendszerben sokszor elsikkadnak. Feljük azért kellene nagyobb odafigyeléssel fordulni, mert helyzetükben mindig benne van az acting out veszélye, amely nem feltétlenül ámokfutás formájában jelenik meg, de mindenképpen destruktív módja az agresszió levezetésének. Az iskolák e kommunikációs zavar elkerülése érdekében több szinten védekezhetnek.

Hosszú távon gyümölcsöző lehet az tanév eleji *csapatépítő tréningek* bevezetése, amelynek során egymás megismerése mellett lehetőség nyílik az *önismeret fejlesztésére*, a saját gyengeségek és erősségek megtapasztalására is. Erre építve már jól fejleszthető az *empátia, a tolerancia és a felelősségvállalás az osztályközösségen belül*.

Az *osztályfőnöki órák* alkalmasak lehetnek arra, hogy a gyerekeket jól irányított kérdésekkel arra szocializálják, hogy az *érzésekről, gondokról lehet és érdemes beszélni*.

Természetesen időről-időre szükség van arra is, hogy a pedagógusok objektív mérésekkel is visszajelzés kapjanak arról, hogy mi történik az osztályban csoportdinamikai szinten, és erre reagálva további lépéseket tegyenek. Ennek egyik jó eszköze a Moreno által kialakított *szociometriai eljárás és a szociogram*, amellyel feltárható egy csoport rejtett szerkezete: a szövetségek, alcsoportok, a központban és a peremen elhelyezkedő személyek.

Ha egy osztályban a fenti módszerek segítségével fény derül felszín alatti konfliktusokra, bántalmazó viszonyokra, akkor kerül előtérbe a *prevenció következő szintje*: a már kialakult problémák kezelése a még nagyobb gondok megakadályozása érdekében. Ekkor alkalmazhatók jól az úgynevezett resztoratív technikák, amelynek legsikeresebb formája az iskolai mediáció nagyon hasznos lehet az elhúzódó ellentétek, bemerevedett nézőpontok feloldására.

Bizonyos esetekben egy-egy tanuló lelkiállapotának, viselkedésének kezelése meghaladja a pedagógus kompetenciáit. Ilyenkor fennáll a lehetőség, hogy a gyermeket a *nevelési tanácsadói szolgáltatást* nyújtó tankerületi szakértői bizottsághoz (régbben nevelési tanácsadóba) küldjék. Itt a gyerek megfelelő *terápiás ellátást* kaphat ideális esetben egy olyan egységes rendszerben, amely nem leképezi a gyerekek szétesett családszerkezetét, hanem reparatív mintát mutatva dolgozik a sebek beforrasztásán megfelelő számú, szupervízióval dolgozó szakemberrel. Ehhez azonban itt is szükség van a jó kommunikációra a helyzet szereplői: a gyerek, a szülők, a pedagógusok és a pszichológusok között. Ez megvalósulhat egy *egyeztető fórum* során, amelynek keretében lefektetésre kerülnek az álláspontok, kompetenciák, kölcsönös elvárások.

A beavatkozás harmadik szintjére, egy esetleges árokfutás esetén fellépő teendőkre Magyarországon egyelőre nem létezik egységesen kimunkált krízisterv, amely az iskolák „kezébe” cselekvési forgatókönyvet adna a bűncselekmény bekövetkezése esetére. Helyi kezdeményezésre létezik néhány helyen olyan protokoll, amely a már megtörtént tragédia (nem csupán árokfutás, hanem egyéb haláleset, katasztrófa) után fellépő helyzet kezelésére ad útmutatást. Ezt lehetne kiegészíteni egy többlépéses intervenció forgatókönyvvé, amelyre a prevencióról szóló fejezetben fogalmazok meg ajánlást.

IRODALOMJEGYZÉK

- 18 years on death row. <http://www.wistv.com/story/5675032/18-years-on-death-row-viewer-comments> (2014. 02. 16.)
 - Accused schoolyard sniper 'always talking about guns'. The Gazette Montreal. Jan 31, 1979
<http://news.google.com/newspapers?id=QJYuAAAAIABAJ&sjid=k6EFAAAAIBAJ&pg=6790%2C314332> (2014. 02. 16.)
 - An interview with Kristin Kinkel.
<http://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/shows/kinkel/kip/kristin.html> (2014. 02. 16.)
- Aronson, Elliot:** Columbine után. Az iskolai erőszak szociálpszichológiája. Ab Ovo Kiadó, Budapest, 2009
- Barbosa, Duarte:** A description of the coasts of East Africa and Malabar in the beginning of the sixteenth century by Duarte Barbosa, a portuguese. Translated from an early spanish manuscript in the Barcelona Library with notes and a preface by the Hon. Henry E. J. Stanley. London, printed for the Hakluyt Society, 1866
<http://books.google.hu/books?id=Zw1DAAAACAAJ&pg=PA194&dq=Amuco&hl=hu&sa=X&ei=C9rHUrq3B8PkywOWwYLoDQ&ved=0CDsQ6AEwAQ#v=onepage&q=Amuco&f=false> (2013. 01.05.)
- Barbosa, Duarte:** The book of Duarte Barbosa. Ford: Mansel Longworth Dames. First published: London, 1918-21., Third Reprint: New Delhi, 2005 és ugyanez Second Reprint: New Delhi, 2002
http://books.google.hu/books?id=r5jnQzwZjOYC&printsec=frontcover&hl=hu&source=gbg_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false (2013. 01. 05)
<http://books.google.hu/books?id=edzW9fuOFcC&pg=PA178&dq=Guanicio&hl=hu&sa=X&ei=FJLJUpGwDsPkywOWwYLoDQ&ved=0CDQQ6AEwAA#v=onepage&q=Guanicio&f=false> (2013. 01. 07.)
- Baumgartner, David:** Amok. *Zeitschrift für Kriminologie*. 2/2005.
- Bill of Rights, Second Amendment
http://www.archives.gov/exhibits/charters/bill_of_rights_transcript.html (2013.03.08.)
- Bodonovich Jenő:** A média- és hírközlési biztos ajánlása az öngyilkosságokról szóló tudósításokhoz. 2012
http://mediaeshirkozlesibiztos.hu/dokumentum/1364/vegleges_ajanlas.pdf

- Bondü, Rebecca – Cornell, Dewey G. – Scheithauer, Herbert:** Student homicidal violence in schools: An international problem. In: New directions for youth development. No. 129. Wiley Periodicals, Inc. 2011
- Boyd, Sally:** Wellbeing@School: Building a safe and caring school climate that deters bullying. New Zealand Council For Educational Research Te Rūnanga O Aotearoa Mō Te Rangahau I Te Mātauranga, Wellington, 2012
<http://www.wellbeingatschool.org.nz/sites/default/files/Wellbeing-at-School-overview-paper.pdf> (2013. szeptember 12.)
- Böckler, Nils – Seeger, Thorsten:** Schulamokläufer. Eine Analyse medialer Täter-Eigendarstellungen und deren Aneignung durch jugendliche Rezipienten. Juventa Verlag Weinheim und München, 2010
- Brumme, Robert:** Amok: Amokläufe Jugendlicher an ihren Bildungseinrichtungen. Grin Verlag, Norderstedt, 2007
- Brumme, Robert:** School shootings. Soziologische Analysen. VS Verlag für Sozialwissenschaften, Germany, 2011
- Bründel, Heidrun:** Amok und Suizid – eine unheilvolle Allianz. Verlag für Polizeiwissenschaft, Frankfurt, 2011
- Buda Mariann, Kőszeghy Attila, Szirmai Erika:** Iskolai zaklatás – az ismeretlen ismerős. Educatio 2008/3.
- Buda Mariann:** Iskolai erőszak, iskolai zaklatás. In: Szávai Ilona (Szerk.): Fordulópont 41., 2008
- Bushman, Brad J. – Gibson, Bryan:** Violent Video Games Cause an Increase in Aggression Long After the Game Has Been Turned Off. Social Psychological and Personality Science 2011/2
- Carr, J. E. – Tan, E. K.:** In search of true amok: Amok as viewed within the Malay culture. American Journal of Psychiatry 133. 1976
<http://ajp.psychiatryonline.org/article.aspx?articleid=155163>
- Ceska Zbrojovka <http://www.czub.cz/cz/Default.aspx>
 - Culture-Bound Syndromes in the DSM-IV-TR.
<http://quizlet.com/14371470/culture-bound-syndromes-in-the-dsm-iv-tr-flash-cards/>
 (2014. 02. 16.)
 - „Die, All Of You” T.J. Lane, Alleged Gunmen In High School Shooting, Writes Chilling Letter. www.globalgrind.com/news/tj-lane-alleged-gunmen-chardon-high-school-shooting-letter-die-all-you-details?gpage=4 (2014. 02. 16.)

- „Doom” aus der Liste der jugendgefährdenden Medien gestrichen.
<http://www.bundespruefstelle.de/bpjm/redaktion/PDF-Anlagen/bpjm-aktuell-doom-listenstreichung-aus-03-11,property=pdf,bereich=bpjm,sprache=de,rwb=true.pdf>
(2014. 02. 16.)
- Duwe, Grant:** Body-Count Journalism: The Presentation of Mass Murder in the News Media. Homicide Studies 2000/4. <http://hsx.sagepub.com/content/4/4/364>
- Elsőfokú Bírósági Ítélet. <http://www.birosag.hu/ugyfelkapcsolati-portal/anonim-hatarozatok-tara>
- Fast, Johnatan:** Ceremonial violence. The Overlook Press, New York, 2009
- Faust, Benjamin:** School shooting. Jugendliche Amokläufer zwischen Anpassung und Exklusion. Psychosozial Verlag, Wetzlar, 2010
- FBI: National Instant Criminal Background Check System
<http://www.fbi.gov/about-us/cjis/nics> (2014. 03. 08)
- Figula Erika:** Bántalmazók és bántalmazottak az iskolában. Új pedagógiai szemle 2004/július-augusztus
<http://epa.oszk.hu/00000/00035/00083/2004-07-Mu-Figula-Bantalmazok.html> (2013. szeptember 12.)
- Figula Erika:** Iskolai zaklatás – iskolai erőszak pszichológusszemmel. A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Tudományos Közalapítván Kuratóriuma, Nyíregyháza, 2004
- Finerman, Ruthbeth:** Culture-specific Disorders. In: The ICD-10 Classification of Mental and Behavioural Disorders. Diagnostic criteria for research. World Health Organization, Geneva, 1993. 213-214. o.
<http://www.who.int/classifications/icd/en/GRNBOOK.pdf> (2014. 02. 19.)
- Frymer, Benjamin:** The Media Spectacle of Columbine: Alienated Youth as an Object of Fear. American Behavioral Scientist 2009/52
- Gabbard, Glenn O.:** A pszichodinamikus pszichiátria tankönyve. Lélekben Otthon Kiadó, 2008
- Gaertner, Joachim:** Ich bin voller Hass – und das liebe ich. Aus den Original-Dokumenten zum Attentat an der Columbine Highschool. Wilhelm Goldmann Verlag, München, 2010
- Gallup Review: Public Opinion Context of Tucson Shootings 2011. 01. 11.
<http://www.gallup.com/poll/145526/Gallup-Review-Public-Opinion-Context-Tucson-Shootings.aspx> (2014. 03. 08.)

- Garrison, Arthur H.:** The catathymic crisis: An explanation of the serial killer. Journal of Police and Criminal Psychology Vol. 11. 1996/ 1.
- Gettings, John-McNiff, Catherine:** Milestones in Federal Gun Control Legislation 2013 infoplease.com/spot/guntime1.htm (2014. 03. 08.)
- Goldberg, Jeffrey:** The case for more guns (and more gun control), The Atlantic, 2012 December <http://www.theatlantic.com/magazine/archive/2012/12/the-case-for-more-guns-and-more-gun-control/309161/> (2014.03.08)
- Grád András:** Pszichológia és pszichopatológia jogászoknak. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2002
- Grimm, J.:** Mediengewalt – Wirkungen jenseits von Imitation. Zum Einfluss ästhetischer und dramaturgischer Faktoren auf die Aggressionsvermittlung. In: Bergmann, S. (Hrsg.): Mediale Gewalt – Eine reale Bedrohung für Kinder? Gesellschaft für Medienpädagogik und Kommunikationskultur, Bielefeld, 2000
- Hartmann, Thilo:** Gewaltspiele und Aggression. Aktuelle Forschung und Implikationen. In Clash of Realities. Computerspiele und soziale Wirklichkeit. (Szerk: Kaminski, W. – Lorber, M.) München, 2006
<http://www.bundespruefstelle.de/bpjm/Jugendmedienschutz-Medienerziehung/computer-konsolenspiele.did=108062.html>
- Hayot, Eric:** The Hypothetical Mandarin. Sympathy, Modernity, and Chinese Pain. Oxford University Press, New York, 2009
- Heilbrun, Kirk – Dvoskin, Joel – Heilbrun, Anna:** Toward Preventing Future Tragedies: Mass Killings on College Campuses, Public Health, and Threat/Risk Assessment, in: Psychological Injury and Law 2009
http://www.joeldvoskin.com/Heilbrun_Dvoskin_and_Heilbrun_2009.pdf
(2014.03.07)
- ICD-10 Version: 2010
<http://apps.who.int/classifications/icd10/browse/2010/en#/F68.8> (2014. 02. 17.)
 - I don't like Mondays (Írta és rendezte: John Dower) Part 1-5
<http://www.youtube.com/watch?NR=1&feature=endscreen&v=k0AAa74e7sM> (2014. 02. 16.)
http://www.youtube.com/watch?feature=endscreen&NR=1&v=xiXSj_qiCic (2014. 02. 16.)
<http://www.youtube.com/watch?NR=1&feature=endscreen&v=hVuY11vuNMA>
(2014. 02. 16.)

- http://www.youtube.com/watch?feature=endscreen&NR=1&v=Ilelu_xonAo (2014. 02. 16.)
- Informationsschreiben zum Umgang mit Gewalt- und Notfallsituationen an Berliner Schulen. Senatsverwaltung für Bildung, Wissenschaft und Forschung, 2009 http://www.berlin.de/imperia/md/content/sen-bildung/hilfe_und_praevention/gewaltpraevention/ (2010. 12.14.)
 - Isolated Explosive Disorder (312.35) (Disorders of Impulse Control not elsewhere classified). In: Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (Third Edition). The American Psychiatric Association, Washington D.C., 1980
- Iyengar, Shanto –Kinder, Donald R.:** News that matters: Television and American Opinion. University of Chicago Press, Chicago 1987
- Kátaí Rafael:** Egyetemi lövöldözés a bizottságvezető szemével. Belügyi Szemle 2012/6.
- Kauhajoki School Shooting on 23 September 2008, Report of the Investigation Commission, Vantaa, Finland, 2010
http://www.schoolshooters.info/PL/Official_Reports_files/Kauhajoki%20School%20Shooting.pdf (2014.03.08)
 - 'Kind of chaos': Witnesses recall 1992 Palo Duro High School shooting. <http://lubbockonline.com/filed-online/2012-09-11/kind-chaos-witnesses-recall-1992-palo-duro-high-school-shooting#.UvnoRfTuJ8E> (2014. 02. 16.)
 - Kip Kinkel Confession Part 1-4. (2014. 02. 06.)
<http://www.youtube.com/watch?v=QARJYLJTmRY>
<http://www.youtube.com/watch?v=JyaMiL7Xeiy>
<http://www.youtube.com/watch?v=d05JvYgLVjo>
<http://www.youtube.com/watch?v=x5cJFq8FaKc>
- Knecht, Thomas:** Amok und Pseudo-Amok. Schweizer Archiv für Neurologie und Psychiatrie. 1999/3
- Koch, Johann:** Seine Freundin verrät ihn nicht – Amokdrohungen ernst nehmen. In: Gewaltprävention im Miteinander. Verstehen und Handeln. Senatsverwaltung für Bildung, Wissenschaft und Forschung, Berlin, 2007
- Korinek, László:** Félelem a bűnözéstől. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1995
- Korinek László:** A bűnözés visszatükröződése. Latens bűnözés, bűnözésábrázolás, félelem a bűnözéstől. In: Kriminológia – Szakkriminológia. (Szerk: Gönczöl Katalin – Kerecsi Klára – Korinek László – Lévay Miklós), Complex Kiadó, Budapest, 2006

- Korinek László:** A terrorizmus. In: Kriminológia – Szakkriminológia (Szerk: Gönczöl Katalin – Kerecsi Klára – Korinek László – Lévay Miklós), Complex Kiadó, Budapest, 2006
- Kulcsár Gabriella:** Gewaltdarstellungen in den Medien und ihre Wirkungen auf die Aggressionsbereitschaft In: Emlékkönyv Losonczy István Professor halálának 25. évfordulójára. (Szerk.. Gál István – Kőhalmi László) Pécs, 2005
- Kulcsár Gabriella – Kövér András:** Kerekasztal-beszélgetés az ámokfutás jelenségéről. *Ügyészek Lapja* 2010/5.
- Kulcsár Gabriella:** Megelőzhető-e az iskolai ámokfutások? *Belügyi Szemle* 2011/6. szám
- Kulcsár Gabriella:** Opportunities for Preventing Rampage School Shootings from Aspects of Criminalistics and Criminology. In: *Pleadings. Celebration Volume of Professor Tremmel Flórián's 70th Birthday.* (Szerk: Fenyvesi Csaba – Herke Csongor) Studia Iuridica Auctoritate Universitatis Pécs Publicata, 2011
- Kulcsár Gabriella:** Punitiveness and fear of crime in Hungary in the past 30 years. *Essays of Faculty of Law University of Pécs Yearbook.* Studia Iuridica Auctoritate Universitatis Pécs Publicata, 2012 147-166. o.
- Kury, Helmut – Kulcsár Gabriella:** Innere Sicherheit und Einstellungen zu Sanktionen – ein Vergleich zwischen Ost und West. In: *Tanulmányok Tóth Mihály professzor 60. születésnapja tiszteletére.* (Szerk: Gál István László) PTE-ÁJK, Pécs, 2011
- Kunczik, M., Zipfel, A.:** Wirkungen von Gewaltdarstellungen. In: *Fernsehforschung in Deutschland: Themen-Akteure-Methoden.* (Szerk: Klinger, W., Roters, G., Zöllner, O.) SWR-Schriftenreihe, Medienforschung Bd. 1. Baden-Baden, 1998
- Kunczik, M., Zipfel, A.:** Medien und Gewalt. Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend, 2004
- Kunczik, Michael – Zipfel, Astrid:** Medien und Gewalt. Befunde der Forschung 2004-2009. Bericht für das Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend. Kurzbericht. Berlin, 2010
- <http://www.bundespruefstelle.de/bpjm/Jugendmedienschutz-Medienerziehung/computer-konsolenspiele,did=108062.html>
- Kupchik, Aaron – Bracy, Nicole L.:** The News Media on School Crime and Violence: Constructing Dangerousness and Fueling Fear. *Youth Violence and Juvenile Justice* 2009/7.
- Leavitt, Michel O. – Gonzales, Alberto R. – Spellings, Margaret:** Report to the President on Issues Raised by the Virginia Tech Tragedy.

www.hhs.gov/vtreport.html (2011. 07. 11.)

Leavitt, Michael O.: Preventing the next Tucson.

<http://www.washingtontimes.com/news/2011/jan/19/preventing-the-next-tucson/>

(2011. 07. 11.)

- Lövöldözés a Pécsi Tudományegyetemen - A fegyvertartás magyarországi szabályairól, 2009. 11. 27. <http://www.jogiforum.hu/hirek/22115> (2014. 03. 08.)

Meloy, J. Reid: A catathymic infaticide. Journal of forensic sciences. 2010. http://forensis.org/PDF/published/2010_ACatathymicInf.pdf (2014. 02. 19.)

Moore, Mark H. – Petrie, Carol V. – Braga, Anthony A. – McLaughlin, Brenda L. (Szerk.): Deadly Lessons – Understanding Lethal School Violence. Case studies of School Violence Committee. The National Academies Press, Washington D. C., 2003

Murányi-Kovács Endréné – Kabainé Huszka Antónia: A gyermekkori és a serdülőkori személyiségzavarok pszichológiája. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1998

Muschert, Glenn W.: Research in School Shootings. Sociology Compass 2007/1

Nagy Tibor: Mediációs lehetőségek az iskola világában Az előadás az Önfelkészítő Iskolák Egyesülete XVII. Országos Konferenciáján hangzott el Budapesten, 2010. november 12-13-án www.onfejleszttoiskolak.hu/2010/XVIIkonf/mediacio.ppt (2014. 03. 17.)

Newman, Katherine S.: Rampage. The social roots of school shootings. Basic Books, New York, 2004

- Notfallpläne für die Berliner Schulen. Hinsehen und Handeln. Senatsverwaltung für Bildung, Jugend und Sport, Berlin, 2005

- Obama kitart a fegyvertartás szigorításban 2013. 01. 14.

http://index.hu/kulfold/2013/01/14/obama_kitart_a_fegyvertartas_szigoritasban/

(2014. 03. 08.)

Olweus, Dan: Iskolai zaklatás. Educatio 1999/4.

O'Toole, Mary Ellen: The school shooter. A threat assessment perspective. Critical Incident Response Group. National Center for the Analysis of Violent Crime, FBI Academy, Quantico, Virginia, 1999

Paksi Borbála: Az iskolai agresszió előfordulása, intézményi percepciója. Új Pedagógiai Szemle 60. évf. 1-2. szám, 2010

http://epa.oszk.hu/00000/00035/00139/pdf/EPA00035_uj_pedagogiai_szemle_2010_1_2.pdf (2013. szeptember 16.)

Pollmann, Elsa: Tatort Schule. Wenn Jugendliche Amok laufen. Tectum Verlag, Marburg, 2008

Pólya Tamás – Sáringerné Szilárd Zsuzsanna: A videojátékok értékrendszer- és életmód-befolyásoló hatása. Túlsúlyos gyermekek játéka Nintendo Wii-vel – egy előtanulmány tapasztalatai. In: A média hatása a gyermekekre és fiatalokra VI. (Szerk: Gabos Erika) Nemzetközi Gyermekmentő Szolgálat Magyar Egyesület, Budapest, 2012. 259-276. old.

http://media.ektf.hu/munkatarsak/publikaciok/polya2012a_Polya_Szilard_Nintendo_Wii.pdf

- PUBLIC LAW 90-618-OCT. 22, 1968 <http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/STATUTE-82/pdf/STATUTE-82-Pg1213-2.pdf> (2014. 03. 08.)

Raittila, Pentti – Koljonen, Kari – Jari Väliaverronen: Journalism and school shootings in Finland 2007-2008. Tampereen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print, Tampere, 2010

Ranschburg Jenő: Nyugtalan gyerekek. Saxum Kiadó, Budapest, 2009

- Report to the President on issues raised by the Virginia Tech tragedy, June 13, 2007
Washington

http://www.justice.gov/opa/pr/2007/June/vt_report_061307.pdf (2014.03.06)

Révész György: Erőszak az iskolában. In: Péley Bernadette – Révész György (Szerk.): Autonómia és identitás. Tanulmányok Kézdi Balázs 70. születésnapjára. Pro Pannonia Kiadói Alapítvány, 2007

Saint Martin, Manuel L.: Running amok: A modern perspective on a culture-bound syndrome. Primary Care Companion to The Journal of Clinical Psychiatry 1999/1.

Scheithauer, Herbert – Bondü, Rebecca: Amoklauf und School Shooting. Vandenhoeck&Ruprecht GmbH&Co. KG, Göttingen, 2011

- School Sniper Suspect Bragged of „Something big to get on TV” St. Petersburg Independent. Jan 30, 1979

<http://news.google.com/newspapers?id=r8EwAAAIBAJ&sjid=3VgDAAAIBAJ&pg=6676,3418018&hl=en> (2014. 02. 16.)

Schwind, H. D.: Kriminologie. Kriminalistik Verlag, Heidelberg, 2001

Shakespeare, William: The Tempest, Act 1, Scene 2, Page 6
http://nfs.sparknotes.com/tempest/page_22.html

Shakespeare, William: A vihar. I. felvonás II. jelenet (ford.: Fábri Péter)
<http://mek.oszk.hu/00400/00483/00483.htm> (2014. 03. 08.)

- Sniping Suspect Had a Grim Goal. The Milwaukee Journal – Jan 29, 1979
<http://news.google.com/newspapers?id=Q1waAAAIBAJ&sjid=mykEAAAIBAJ&dq=brenda%20spencer&pg=5169%2C5587238> (2012. 02. 03)

- Springhall, John:** Violent media, guns and moral panics: The Columbine High School Massacre, 20 April 1999. Paedagogica Historica 35:3, 1999
- Teen-age girl fires on school, 2 killed, 9 hurt. St. Petersburg Times. Jan 30, 1979
<http://news.google.com/newspapers?id=2E1SAAAIBAJ&sjid=QnwDAAAIBAJ&pg=4694,5232848&hl=en> (2014. 02. 06.)
 - The Amazing Atheist: Columbine Killers, Mental Midgets & Social Darwinism
<http://www.youtube.com/watch?v=Pq56CjUA0C4&feature=related> (2014. 02. 06.)
 - The Bureau of Alcohol, Tobacco, Firearms and Explosives' Investigative Operations at Gun Shows, June 2007 <http://www.justice.gov/oig/reports/ATF/e0707/final.pdf> (2014. 03. 08.)
- Tóth Zsuzsanna:** „Nehéz eset” – Az együttműködés tisztázásáról több intézményt bevonó segítő folyamatok során. In: Fél évszázad a gyermekek szolgálatában. A Kerületi Nevelési Tanácsadó jubileumi kiadványa. Budapest Főváros XV. Kerület Rákospalota, Pestújhely, Újpalota Önkormányzat támogatásával Kerületi Nevelési Tanácsadó, 2010
- Túlélőhorror (wikipédia-címszó)
<http://hu.wikipedia.org/wiki/T%C3%BAI%C3%A9I%C5%91horror> (2014. 02. 16.)
 - United States – Gun Facts. Figures snf the Law
<http://www.gunpolicy.org/firearms/region/united-states> (2014. 03. 08.)
 - US Department of Justice: ATF National Firearms Act Handbook, 2009
<http://www.atf.gov/files/publications/download/p/atf-p-5320-8/atf-p-5320-8.pdf> (2014. 03. 08.)
- Vass Gábor:** A cseh fegyvergyártás zászlóshajója - a CZ 75 fegyvercsalád
<http://www.kaliber.hu/cikkek/a-cseh-fegyvergyartas-zaszloshajoja.html> (2014. 03. 08.)
- Views on Gun Laws Unchanged After Aurora Shooting, 2012.07.30.
<http://www.people-press.org/2012/07/30/views-on-gun-laws-unchanged-after-aurora-shooting/> (2014. 03. 08.)
- Vossekuil, Bryan et al.:** The final report and findings of the safe school Initiative: Implications for the prevention of School attacks in the United States. US Secret Service and US Dept. of Education, Washington, 2002
- Waldrich, Hans-Peter:** In blinder Wut. Amoklauf und Schule. PapyRossa Verlag, Köln, 2010

Weilbach, Karl: Amok. „Es sieht so aus, als würde ich der Wolf sein“. Eine kriminologische Einzelfallstudie zur Amoktat von Zug (CH). Verlag für Polizeiwissenschaft, Frankfurt, 2009

Wickenhäuser, Ruben – Robertz, Frank J.: Der Riss in der Tafel. Springer Medizin Verlag, Heidelberg, 2007

Wilke, Mareike: Killing for Glory? Ein Amoklauf und seine Hintergründe. Einblicke in das Denken und Handeln der Columbine-Täter. Tectum Verlag, Marburg, 2009

SUMMARY

I started my research into the topic of school shootings in 2010, a few months after the campus shooting that took place in Pécs, my hometown in Hungary, in November 2009. That tragic event shocked me and the whole country, so I buried myself in similar cases and the reviewing literature about school shootings. After a while it became apparent to me that there is a significant parallelism between those processes that lead to school shootings and those that lead to suicide. I became curious about the reasons for these similarities, and about the main differences between the two in terms of psychological background.

First, let's take a look at the similarities:

The first interesting parallel was the correspondence between the „cry for help” in suicide-cases and what we call „leakage” in cases of school shootings. Cry for help is a signal that all those who later commit suicide send out to the outer world in their early pre-suicidal stages. It can take many forms, from direct statements to vague hints, but a suicidal gesture or attempt itself is a cry for help. These signals are the signs of ambivalence. The person who is about to commit suicide does not see a way out, but at the same time he wants to be stopped and he wants something to change. In truth those who commit suicide don't want to die, rather they want to live differently. The same dichotomy is also true of school shooters. All school shooters somehow foretell the violent actions they are planning; that is what we call leaking or leakage. Leakages can also take many forms ranging from direct allusions through posted messages or videos on different internet sites, to drawings or school assignments.

Realising these parallels in communication led me to the assumption that a psychological crisis lies behind suicide and rampage shootings as well. In Caplan's theory crisis evolves when the subject is forced to face menacing circumstances that become the most important psychological problem to him, but he cannot solve or avoid them, especially not with his usual coping-methods and his available psychic energy.

We distinguish two types of crisis: the developmental and the accidental crisis. Developmental crisis is described by Erikson as the natural bi-product of psychosocial growth and development. Accidental crisis is triggered by an external trauma, a negative life event. My assumption that crisis is the psychological background of rampage shootings is confirmed by my observation that most of the rampage shootings coincide with developmental crises: school shootings with adolescent developmental crisis, and adulthood rampages with midlife

crisis (I also assume that unresolved adolescent crises are more likely lead to suicide or rampage in midlife crisis).

It is well known that in times of developmental crisis the subject is in an especially vulnerable state of mind so it is a serious risk if this person has to face any negative life event that could lead to accidental crisis. The coincidence of developmental and accidental crises is called crisis matrix. During a crisis matrix there is a great chance that the subject would solve crises in a destructive way rather than successfully.

In most rampage cases we can find some rather frustrating elements (bullying, workplace or private problems) that would not seem unbearable to the outside world, but for those who are suffering from them during their times of vulnerability could lead to their collapse. That is the reason why the local society usually stands in incomprehension after a suicide or rampage, and cannot explain why the tragedy happened, although anxiety and existential dilemmas that the person suffered from had been lying under the surface for a long time. The main problem is that these conditions surface only with ambiguous communication that the surrounding people usually don't take notice of or fail to understand. That is why they say that the communication of crisis is usually the crisis of communication as well. The key to prevention (as Caplan stated it), is the adequate answer to a cry for help in both suicidal and rampage cases.

These observations are followed by the idea that in cases of school shooting and rampage there could be a state of mind that is similar to Ringel's pre-suicidal syndrome, so I call it pre-amok syndrome. Two out of the three symptoms that describe the pre-suicidal syndrome are certainly true to school shooters also. One is constriction (situative, dynamic, constriction in human relationships, constriction in sphere of values) the other is fantasies. The main difference lies in the third symptom (and with this I can move to the part of drawing distinctions between suicide and rampage), and that is inhibited aggression turned toward the self.

In cases of rampage, aggression towards the social environment is clearly not inhibited (as in the case of suicide). But it is interesting that until the moment of perpetration, this aggression does remain inhibited. School shooters usually do not make a stir with being spectacularly aggressive, moreover they are known as more moderate persons who would be the last to commit such violent acts. School shooters are usually known as „invisible kids”. And at this point I would like to highlight something I haven't mentioned before, that in many cases school shootings end with the suicide of the perpetrator, or „suicide by cop”, or it turns out that the offender has attempted suicide before. This proves that inhibitidness and self-harm

can describe school shooters as well. The question is why they don't settle with killing themselves. It is known that people who commit suicide also fantasize about heteroaggression; furthermore, a suicide typically goes against someone the subject wants to make feel guilty. Freud said that „all suicides are prevented murders”. In cases of rampage the fantasy of murder comes true. They don't settle for making others feel guilty, they want to destroy the object of their anger. We can raise the question differently: after killing other people, why the shooters are still full of aggression, why doesn't it ease, and why do they kill themselves (at least in many cases). I'm still searching for the answer, but one thing seems certain: those who feel so much hatred that they have to slay many others, they hate themselves the most.

And now let's move on to our most important topic: prevention. If we talk about preventing rampage school shootings we can distinguish long term general preventions from interventions in actual cases. The latter could be divided into interventions that either come shortly before (short term prevention) or after the act has started.

The primary or long term prevention is the most preferable at the same time the most difficult aim to achieve. The point is to develop such an atmosphere in school, in which aggression can be channeled in a constructive form, and children come from families wherefrom they gain a healthy self-esteem and an ability to open communication. However, believing that these aims could be fully achievable would be rather naive. Unfortunately, there will never be such a society where each and every family is healthy, or where perfect schools handle perfect secondary socialization. Anyway, efforts shall be made towards this end accepting the limits of reality.

Short term prevention is necessary when school staff, parents or fellow students notice peculiar signs predicting a potential rampage threat by a student. Although this situation might be frightening, it is much better to act in order to prevent a rampage than to look the other way hoping there would be no trouble. In the United States during the 80s and 90s a new specialty called 'Threat Management' has been evolved for such cases. The point is that professionals attempt to develop methods that enable the early identification of certain risky courses in order to prevent tragic outcomes. We as individuals, but more importantly as professionals, have to make efforts to notice those that are in crisis. Ringel said that all suicides are the consequences of wasted or missed conversations. This is applicable to school shootings too. It wouldn't be a realistic objective to prevent every suicide or school shooting, but we have to try hard to recognize and get to know the crisis signs, and provide crisis intervention for those in need. In order to achieve this it is inevitable to also get the peer-group involved, since adolescent youths usually share their plans with each other, most of the

time on the internet. It is extremely important to provide children with information at school about what a crisis is, how to recognize it, and what the risks are. It is also important to encourage them to dare to ask for help. Channels of crisis intervention have to be improved and adapted to the present generations, and we need to make online help available alongside existing telephone help lines and hospital treatment.

Interventions that follow the inchoate act are needed in those cases when the risk of one's rampage plan did not seem obvious to his environment by virtue of his previous threats or peculiar behavior, or rather the authorities have not been informed, therefore necessary countermeasures has not been taken yet. In these cases interventions can only happen after the act is inchoate hence this kind of situation is the most risky for all. It is quite helpful to have an action plan in such situations as it reduces the chance of failure and contributes to a less tragic outcome.

First and last we can say that the prevention of rampage school shootings is theoretically possible, at least the chances of anticipation could be improved, but we can never be sure that these tragedies would not happen because clearly we are not able to influence every factor.